magazin istoric

ANUL IV Nr. 5 (38) MAI 1970

9 MAI 1945:

România — pe frontul victoriei asupra fascismului • Începe „Operaţia Berlin" • Spre bîrlogul fiarei • Finalul • Ultima bătălie • Calendarul celui de-al doilea război mondial.

Monumentul Eroilor Patriei.

REDACTOR ȘEF

CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției : DUMITRU ALMAȘ, CONSTANTIN ANTIP, VIRGIL CĂNDEA, TITU GEORGESCU, DINU C. GIURESCU, NICOLAE MINEI (redactor-șef adjunct), ȘTEFAN PASCU, M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA, ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

magazin istoric

Nr. 5 (38) — mai 1970

— GHEORGHE ZAHARIA : România — pe frontul victoriei asupra fascismului . 2

Începînd de la 23 August 1944, prin participarea sa la războiul antifascist, alături de glorioasa Uniune Sovietică, România și-a înscris numele în rîndul țărilor care au plătit cu grele jertfe prețul victoriei.

— 25 DE ANI DE LA VICTORIA ASUPRA GERMANIEI HITLERISTE

● **Ultimele faze ale celui de-al doilea război mondial în Europa în viziunea cîtorva autori, ale căror versiuni coincid în esență, dar diferă în interpretarea faptelor și în relatarea unor amănunte. Tocmai de aceea ni s-a părut interesant să oferim cititorilor prilejul de a le confrunta.**

Momentele dramatice ale acelor zile de luptă și victorie sînt evocate în articolele :

● G. K. JUKOV : Începe „Operația Berlin". 12

● S. M. STEMENKO : Spre bîrlogul fiarei 17

● D. M. PROEKTOR : Finalul . . 21

● CORNELIUS RYAN : Ultima bătălie 25

● Calendarul celui de-al doilea război mondial 34

— NICOLAE GOLDBERGER : În lagăre și închisori studiam învățătura lui Lenin 45

— CRISTINA LUCA BOICO : Unul contra o sută. Români în lupta împotriva ocupanților hitleriști ai Franței . . 47

— 50 DE ANI DE LA MOARTEA LUI A. D. XENOPOL :

● PAUL GRIGORIU : Microfișă biografică 52

● AL. ZUB : „Omul acesta a fost lumină..." 54

Opera lui, multilaterală și fecundă, este nu numai o modalitate prin care poporul român își revarsă în lume „cuprinsul său sufletesc", ci și o fereastră luminoasă, prin care umanitatea privește înlăuntrul nostru.

— LUCHINO VISCONTI : Istoria — o muză a muzelor (interviu luat de **Cristian Popișteanu**) 58

— C. CĂZĂNIȘTEANU : „Casa de ajutor a Opștii călfilor de șepcari" . . 60

Documente inedite, descoperite recent, despre primele forme de organizare a muncitorilor în Țara Românească.

— DUMITRU MUREȘAN : Împăratul codrilor 63

O evocare a faptelor haiducești săvîrșite, în urmă cu trei secole, de Pintea Viteazul și de cetele sale.

— ANDREI OȚETEA : Francesco Guicciardini, un nume ilustru în Renașterea italiană 69

— ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU : Orașul „Banilor" de-a lungul veacurilor . . . 75

— A. A. GUBER : Istoricii lumii — la a treisprezecea întîlnire . . . 79

— Testamentul lui Antim Ivireanul . . 81

— N. MINEI : Moartea lui Nelson — o sinucidere ? 82

O ipoteză în jurul căreia s-a încins o vie dispută în Marea Britanie.

— Din presa de acum 100 de ani . 88

— FLORIN HERA : Fridtjof Nansen . 89

Celebrul fiu al Norvegiei n-a fost numai un mare explorator, ci și un remarcabil diplomat, avînd de rezolvat dificile și delicate probleme.

— Mai avem (și noi) un răspuns . 96

— Panoramic 97

— Poșta redacției 98

IN NUMĂRUL VIITOR:

● **Mihail Kogălniceanu, diplomatul** ● Maria de Medicis împotriva lui Richelieu ● **Vlad Țepeș, erou de epopee** ● Pe urmele Atlantidei ● **Un dosar de siguranță povestește** ● Deceneu, mentorul lui Burebista ● **Un atentat necunoscut împotriva lui Hitler** ● Un Torquemada al Bucureștilor de altădată ● **Harta delfinului și țările române**

24 septembrie 1944. Oamenii muncii din Bucureşti, întruniţi în mari mitinguri şi adunări, sprijină lozinca lansată de partidul comunist: „Totul pentru front, totul pentru victorie!"

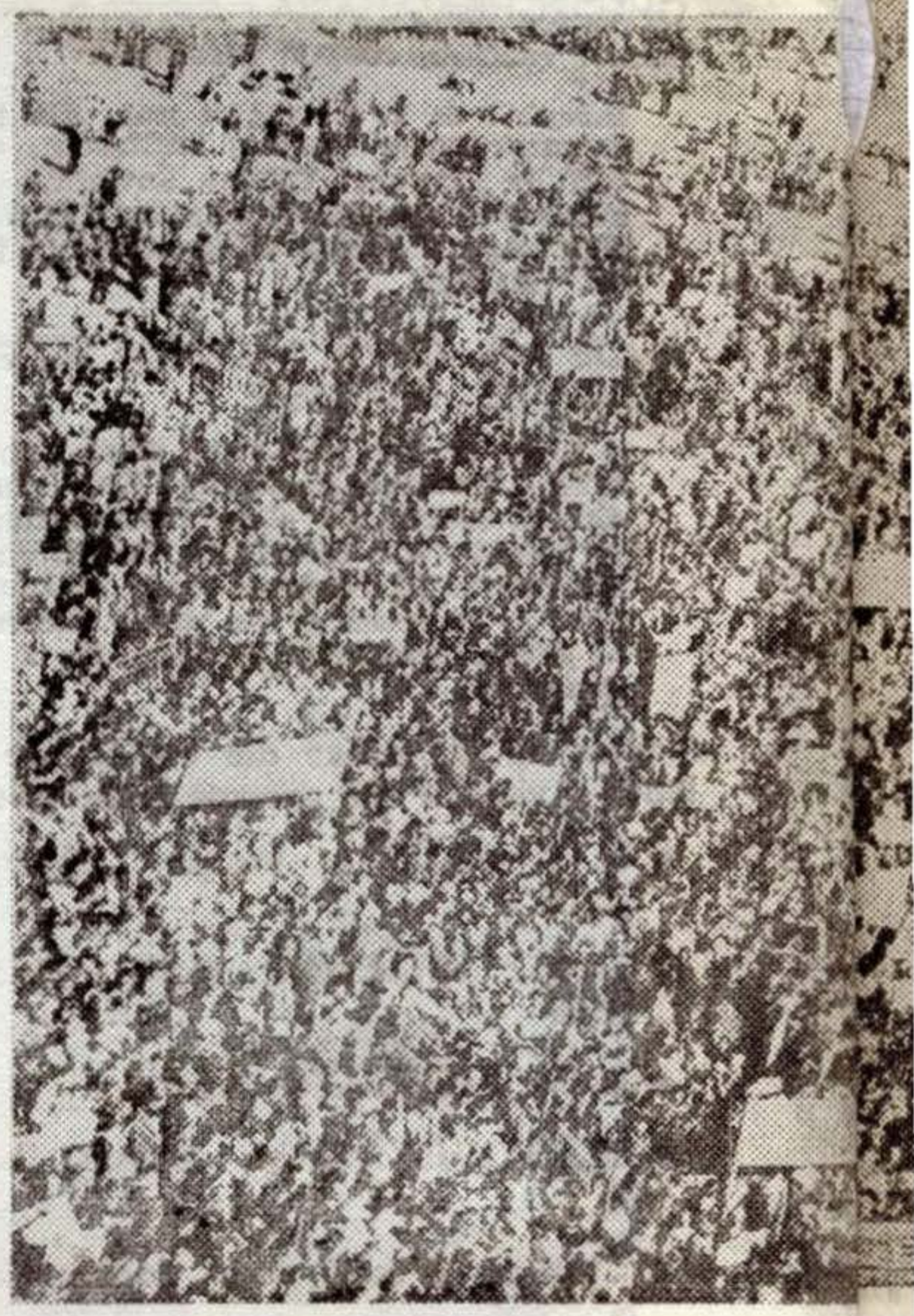

ROMÂNIA —pe frontul victoriei

GHEORGHE ZAHARIA
general-locotenent în rezervă
doctor în istorie

Acum un pătrar de secol, sub loviturile concentrice ale coaliţiei antihitleriste, al treilea Reich german îşi dădea sfîrşitul. Se punea astfel capăt în Europa războiului al doilea mondial, cel mai sîngeros şi mai crud război din cîte cunoscuse omenirea pînă atunci, în flăcările căruia pieriseră milioane de vieţi omeneşti şi care distrusese incalculabile valori materiale şi spirituale. La Berlin, deasupra Reichstagului, flutura simbolic drapelul de stat al Uniunii Sovietice, ţara care dusese pe umerii săi povara cea mai grea a războiului şi dăduse, din iunie 1941, cea mai mare contribuţie de sînge pentru cucerirea victoriei asupra fascismului.

La marea victorie pe care omenirea a repurtat-o asupra forţelor întunecate ale fascismului şi-a adus contribuţia şi ţara noastră. Prin participarea, de la 23 august 1944, la războiul antifascist alături de glorioasa Armată sovietică, prin sîngele vărsat de ostaşii şi ofiţerii vitezei sale armate, România şi-a înscris numele în rîndul ţărilor care au dat grele jertfe pentru obţinerea Victoriei.

Din zilele fierbinţi ale lui august '44

Alăturarea României la lupta popoarelor împotriva celui de-al treilea Reich s-a produs la 23 august 1944, prin insurecţia înfăptuită de cele mai largi forţe democratice, patriotice şi antifasciste, în frunte cu Partidul Comunist Român. Începută în condiţiile zdrobirii principalelor forţe hitleriste de către ofensiva impetuoasă a trupelor sovietice pe frontul de la Iaşi-Chişinău şi eliberării unei însemnate părţi a teritoriului estic al ţării, insurecţia a curăţat trupele

SCRISOARE DE MULȚUMIRE TRIMISĂ DE COMANDANTUL FRONTULUI 2 UCRAINEAN CĂTRE COMANDANTUL ARMATEI 4 ROMÂNE

Vă adresez mulțumiri domniei voastre, precum și trupelor Armatei 4 române, ce vă sînt încredințate, pentru bunăvoința depusă în executarea ordinelor primite, umăr la umăr cu Armata Roșie.

Vă doresc în viitor succese și mai mari în distrugerea ocupanților germani, pentru triumful cauzei popoarelor iubitoare de libertate.

Mareșal (ss) MALINOVSKI
General (ss) SUSAIKOV
General (ss) ZAHAROV

27 decembrie 1944
(Arhiva M.F.A. — M. St. M., dosarul nr. 732/1, cap. IV, fila 29.)

voastră plină de elan și jertfă, căci lupta voastră este lupta întregului popor pentru libertate, independență și o viață mai bună".

Luptele duse pe teritoriul Transilvaniei au fost deosebit de îndîrjite. Animați de înaltele idealuri ale eliberării patriei, ostașii noștri au săvîrșit minunate fapte de vitejie și eroism.

25 octombrie 1944 a intrat în istoria patriei ca dată care marchează eliberarea de trupele hitleriste a ultimei palme de pămînt a țării. Trupele române și sovietice,

asupra fascismului

hitleriste de pe aproximativ 2/3 din teritoriul de atunci al României. Ea a reprezentat încununarea unui șir întreg de acțiuni ale maselor populare din țara noastră împotriva dictaturii antonesciene și a războiului hitlerist. A fost o irupție viguroasă a urii acumulate în decurs de ani împotriva cotropitorilor și a susținătorilor lor din țară.

După insurecție, viteaza Armată română — mai puțin școlile militare, formațiunile de pază internă, grăniceri ș.a., care au trecut la îndeletnicirile lor obișnuite — a luptat umăr la umăr cu glorioasa Armată sovietică, pînă la victoria finală asupra fascismului.

În momentul intrării în luptă pentru eliberarea părții de nord-vest a României, partidul comunist a adresat militarilor, la 2 septembrie 1944, un vibrant îndemn patriotic : „Luptați într-un război drept, război de eliberare a țării de cotropitorii nemți, război victorios, avînd sprijin măreț din partea eroicei și neînvinsei Armate Roșii. Întregul popor român înconjură cu dragoste lupta

atingînd granița de nord-vest a României, au început lupta pentru eliberarea Ungariei. Evenimentul a fost primit cu imensă bucurie de poporul român, care și-a manifestat recunoștința fierbinte față de vitejii ostași români și sovietici, exprimîndu-și totodată hotărîrea de a susține cu abnegație lupta lor pînă la zdrobirea definitivă a Germaniei naziste.

Jertfe și victorii

Armata română a onorat cu cinste încrederea poporului, a străbătut prin lupte — umăr la umăr cu armatele sovietice, în cadrul operațiilor Debrețin și Budapesta — pămîntul ungar de la o frontieră la cealaltă ; la 18 decembrie a intrat în Cehoslovacia ; cîteva unități au trecut și în Austria. Astfel România a contribuit la eliberarea acestor țări, în cadrul operațiilor Budapesta, Viena și Praga. Între ostașii români

și populația pașnică din țările eliberate s-au stabilit relații prietenești, de stimă și ajutorare reciprocă.

Pe parcursul a 260 de zile, generalii, ofițerii și ostașii români și-au adus contribuția la înfăptuirea planurilor strategice și operative elaborate de comandamentul sovietic, au rezolvat cu competență numeroase și complexe probleme operative și tactice, dînd dovadă de măiestrie în concepție, suplețe și fermitate în conducere, ilustrînd cu noi pilde nemuritoare vitejia legendară a ostașilor români. Trupele noastre au parcurs prin lupte peste 1000 km de la Mureș pînă în apropiere de Praga. Ele au traversat în condiții grele de timp — toamna prin ploi, iar iarna prin zăpezi abundente, cu temperaturi scăzute — 17 masive muntoase, 12 cursuri mari de apă și au eliberat 3 831 de localități, dintre care 53 de orașe. Unitățile române au provocat inamicului pierderea a aproape 118 000 de militari luați prizonieri (dintre care aproximativ 60 000 numai în timpul insurecției) și aproape 19 000 de morți lăsați pe teren (în afara morților și răniților pe care dușmanul i-a evacuat de pe cîmpul de luptă). Totalul acestor pierderi echivalează cu efectivul a cca 14 divizii.

Totalul uman cu care a participat Armata română la războiul contra Germaniei hitleriste, de la 23 august 1944 pînă la cucerirea Victoriei din mai 1945, a însumat 538 536 de militari. Victoria de la 9 mai 1945 găsise pe frontul antihitlerist forțe române însumînd 2 comandamente de armată, 4 comandamente de corp de armată, 16 divizii de infanterie și cavalerie, un corp aerian, o divizie de artilerie antiaeriană, flotila de Dunăre, un regiment de tancuri, o brigadă de căi ferate și alte unități și formațiuni. Totalul efectivelor forțelor armate române aflate în zonele de regrupare înainte de înapoierea lor în țară se ridica la 198 552 de oameni. Pentru înlocuirea pierderilor suferite, care s-au apropiat de 108 000 de oameni, din care 5 000 de ofițeri și cam tot atîția subofițeri, au fost trimise continue completări din țară.

U.R.S.S.

COMUNICAREA GUVERNULUI SOVIETIC CU PRIVIRE LA RESTABILIREA RELAȚIILOR DIPLOMATICE CU ROMÂNIA

Guvernul sovietic, ținînd seama de participarea activă a României, începînd de la 23 august 1944, în luptă de partea Aliaților, în contra Germaniei hitleriste, precum și de îndeplinirea loială de către România a obligațiilor luate prin Convenția de armistițiu, a hotărît să restabilească relațiile diplomatice cu România și propune un schimb de miniștri plenipotențiari.

(Reprodus din „Scînteia" nr. 295, din 8 august 1945.)

DIN DISCURSUL ROSTIT DE A. I. VÎȘINSKI, DELEGAT AL U.R.S.S. LA CONFERINȚA DE PACE DE LA PARIS (13 AUGUST 1946)

[...] La 23 august 1944, cînd nu erau încă evidente perspectivele desfășurării viitoare a evenimentelor militare și cînd soarta Germaniei era departe de a fi clară, politica externă a României a luat o întorsătură hotărîtoare. România a încetat complet operațiile militare împotriva Uniunii Sovietice pe toate teatrele de război, a ieșit din războiul împotriva Națiunilor Unite, a rupt legăturile cu Germania și sateliții ei, a intrat în război de partea Națiunilor Unite, împotriva Germaniei și Ungariei. Potrivit Convenției de armistițiu, încheiată la 12 septembrie 1944, România s-a obligat să pună la dispoziție împotriva dușmanului nostru comun, împotriva dușmanului tuturor Națiunilor Unite nu mai puțin de 12 divizii cu toate mijloacele de întărire. Prin aceasta România a acordat ajutor Națiunilor Unite, și în primul rînd Uniunii Sovietice, care mai mult decît celelalte țări a suportat greutățile atacurilor militare din partea Germaniei și a sateliților ei [...]

(Reprodus din ziarul „Scînteia" nr. 651, din 14 octombrie, 1946.)

DIN DISCURSUL ROSTIT DE MINISTRUL DE EXTERNE AL U.R.S.S., V. M. MOLOTOV, LA CONFERINȚA DE PACE DE LA PARIS, ÎN PROBLEMA TRATATULUI DE PACE CU ROMÂNIA (10 OCTOMBRIE 1946)

[...] Împreună cu noi, împreună cu trupele aliate, noua Românie democrată a început lupta pentru înfrîngerea lui Hitler, a făcut sacrificii considerabile în această luptă și noi toți recunoaștem serviciile aduse de poporul român acestei cauze [...]

(Reprodus din ziarul „Scînteia" nr. 651, din 14 octombrie, 1946.)

MAREA BRITANIE

DIN DECLARAȚIA FĂCUTĂ ÎN CAMERA COMUNELOR DE MINISTRUL DE EXTERNE AL ANGLIEI, A. EDEN, LA DATA DE 29 SEPTEMBRIE 1944

România a dat ajutor substanțial cauzei Aliaților menținînd 14 divizii în luptă (vezi notele 3, 4 și 5 din p. 10 — nota red.)

(Reprodus din ziarul „Viitorul" nr. 9 409, din 27 ianuarie, 1945.).

Pentru curățirea teritoriului țării de trupele hitleriste : forțarea Tirnavei, septembrie 1944

Pe lîngă contribuția militară, poporul român a făcut în războiul antihitlerist însemnate eforturi de ordin economic și financiar : întreaga economie națională a fost mobilizată pentru nevoile frontului. Semnificativ este faptul că pe tot timpul operațiilor militare, baza de aprovizionare a trupelor române a constituit-o economia țării, concomitent cu îndeplinirea sarcinilor de sprijinire a efortului de război pe care România și le asumase față de puterile aliate și asociate participante la coaliția antihitleristă.

Pe baza unor calcule estimative, acest efort s-a ridicat la cca 770 milioane de dolari (în valuta din 1938). La această sumă, dacă se adaugă valoarea pagubelor provocate prin distrugeri, bombardamente și alte operații militare, prin jafuri de bunuri publice și particulare de către trupele hitleriste în retragere (care s-a ridicat la cca 350 milioane de dolari la valuta din 1938), totalul efortului economic și financiar al României a depășit cu mult cifra de un miliard de dolari, în condițiile în care venitul național al țării era redus la jumătate față de cel din 1938.

În condițiile economice foarte grele de acum 25 de ani, Partidul Comunist Român a știut să organizeze și să finalizeze eforturile poporului român pentru asigurarea condițiilor materiale necesare armatei în

„PRAVDA"
(17 SEPTEMBRIE 1944)

[...] Agățîndu-se cu disperare de toate accidentele naturale ale terenului, fasciștii se bat pentru fiecare sat pentru fiecare înălțime. Li s-a poruncit să oprească cu orice mijloc de apărare înaintarea Armatelor Roșii, care luptă umăr la umăr cu trupele române [...] Dar toate acestea n-au putut opri înaintarea noastră.

[...] Românii au luptat alături de noi cu aceeași dîrzenie, cucerind cu vitejie fiecare metru de pămînt, fiecare nod de cale ferată, fiecare sat.

RADIO NEW YORK
(18 SEPTEMBRIE 1944)

Germania este grav amenințată din sud-est. Bătălia Balcanilor poate fi considerată pe deplin cîștigată și o ofensivă puternică din această direcție spre Budapesta, Praga și Viena este iminentă. Coloana de bază germană din sud-est a fost cea din România, de sub comanda mareșalului von Kleist. Dezastrul german din România a pecetluit soarta armatelor Reichului din Balcani. Prin trecerea României de partea Aliaților, Germania este amenințată din sud-est, iar Ungaria se află în pragul prăbușirii. Drumul din sud-est care duce la Budapesta, Praga și Viena este deschis, căci germanii nu mai au în aceste direcții nici o apărare și nu mai pot concentra noi trupe. Este deci legitim ca poporul român să aibă în momentul de față un sentiment de satisfacție, căci România are o contribuție însemnată la grăbirea sfîrșitului. Este o contribuție de care poporul român poate să se felicite.

Unităţi româneşti în marş, prin localitatea maghiară Vasarhely, în urmărirea duşmanului (septembrie 1944)

ROMANIA A TRECUT ALĂTURI DE ALIAŢI

[...] Este prematur să evaluăm toate consecinţele pe care le poate avea răsturnarea de situaţie produsă de România. În orice caz este un eveniment de mare importanţă care a dat una din cele mai sensibile lovituri celui de-al III-lea Reich. În primul rînd pentru că îl lipseşte definitiv de petrolul pe care l-ar mai fi putut extrage. În al doilea rînd, pentru că ar fi imposibil ca celelalte state satelite, Ungaria şi Bulgaria, să nu fie şi ele antrenate în catastrofa care a şi început să existe pentru cel de-al III-lea Reich şi în consecinţă să nu caute să se retragă cît mai curînd posibil.

(„Le Figaro" nr. 3, din 25 august, 1944.)

STRAINII ŞI REZISTENŢA (EXTRAS)

Românii erau prezenţi la ocuparea primăriei circumscripţiei XIX (Paris — nota red.), la luptele din Cartierul Latin şi au ocupat ambasada ţării lor.

(„Franc Tireur" din 30 august, 1944.)

DUPĂ CAPITULAREA ROMÂNIEI, GERMANIA HITLERISTĂ SE AFLĂ ÎN PRAGUL CATASTROFEI FINALE

Geneva, 25 august. **La ora 23,30, o ştire din Budapesta a anunţat că România a declarat război Germaniei şi că atît Bucureştiul cît şi Ploieştiul au fost năprasnic bombardate de aviaţia germană.**

Bucureştiul este complet eliberat.

Trupele române i-au alungat pe germani, care au încercat să pună mîna pe punctele strategice.

În ţară, germanii se predau românilor.

(„l'Humanité" nr. 6, din 26 august, 1944.)

REZULTATE EXCELENTE PE CÎMPUL DE LUPTĂ

Posturile americane de radio anunţă: Din România vin ştiri bune în multe direcţii. Nu vom insista astă-seară asupra ajutorului militar atît de însemnat şi cu rezultate atît de excelente date de [...] diviziile româneşti pe cîmpul de luptă din est.

Vom spune numai ceea ce este evident, şi anume că acţiunea Armatei române a contribuit serios la cucerirea Budapestei şi la înaintarea în regiunea cehoslovacă, tot astfel cum prin actul de la 23 august 1944 România a contribuit într-o bună măsură la schimbarea situaţiei de pe întregul front răsăritean [...]

(Reprodus din ziarul „Jurnalul de dimineaţă" din 22 februarie, 1945.)

Pe frontul din Cehoslovacia, în Munții Tatra: ostași români în acțiune

ORDINUL GENERALULUI-LOCOTENENT MANAGAROV PENTRU UNITĂȚILE GRUPULUI DE ARMATE

Unitățile române care au acționat sub ordinele Grupului de armate, oprind năvala trupelor germane și ungare, au acoperit mișcarea trupelor roșii spre Cîmpia Ungariei și au luat parte activă la cucerirea orașului Arad.

În aceste lupte, unitățile și subunitățile române, în condiții grele de regrupare, au dovedit bărbăție și dîrzenie și au îndeplinit cu cinste misiunea înaltă ce li s-a încredințat.

Pentru aceste fapte de arme excepționale, transmit mulțumirile mele d-lui general de corp de armată Nicolae Macici și trupelor de sub comanda sa, care au acoperit mișcarea Armatei Roșii spre Cîmpia Ungariei și au luat parte activă în luptele pentru cucerirea Aradului.

Am toată încrederea că în luptele viitoare împotriva trupelor germano-horthyste pentru victoria care va elibera națiunile iubitoare de libertate, pentru dezrobirea Transilvaniei de sub jugul cotropitorilor germani și horthyști și pentru distrugerea completă a armatelor fasciste, armatele române, trecînd peste greutățile de organizare și peste lipsuri, menținînd tot timpul disciplina și arta conducerii la un nivel ridicat, vor acoperi drapelele lor cu o glorie nouă.

Comandantul grupului de armate
General-locotenent (ss) MANAGAROV
Membru al Consiliului militar
al Grupului de armate
General-locotenent (ss) GOROHOV

23 septembrie 1944

(Reprodus din gazeta „Graiul nou", organ al Direcției politice de front a Armatei sovietice, nr. 3, din 30 septembrie, 1944.)

îndeplinirea sacrei ei datorii. Explicînd maselor că războiul antihitlerist se înscrie ca parte integrantă a revoluției noastre populare, ca chezășie a independenței și suveranității naționale, comuniștii au chemat clasa muncitoare, țărănimea, pe toți oamenii muncii la luptă neobosită pentru refacerea economică a țării și sprijinirea frontului. Chemarea „Totul pentru front, totul pentru victorie!", lansată de partid, a găsit un larg ecou în rîndurile oamenilor muncii, care s-au angajat cu toate puterile în lupta pentru înfrîngerea definitivă a fascismului.

Prețuirea faptelor de arme

Faptele de arme ale trupelor române au fost citate de comandamentul român prin numeroase ordine de zi pe întreaga armată, pe armate, corpuri și divizii. Începînd din luna martie 1945, Comandamentul suprem sovietic a evidențiat trupele române prin 7 ordine; de asemenea, ele au fost menționate în 21 de comunicate de război sovietice, 2 documente ale Comandamentului Frontului 2 ucrainean și alte ordine ale comandamentelor de armate sovietice cu care forțele române au cooperat.

Peste 300 000 de militari români au fost distinși cu ordine și medalii de război românești, sovietice, cehoslovace și ungare.

Pagini din cronica unei comune cehoslovace. Fotografia reprezintă primirea trupelor române la hotarul comunei, în ziua de 10 mai 1945

Aducînd un omagiu ostașilor români care au luptat și s-au jertfit pentru zdrobirea fascismului în Ungaria și Cehoslovacia popoarele ungar, ceh și slovac au ridicat monumente în diferite localități. În Ungaria, cimitirul de la Budapesta (Rákosliget), monumentele de la Debrețin, Miskolc, Györ, Nyiregyháza, Tápiosuly, Megyaszó ș.a.; în Cehoslovacia, monumentele de la Zvolen, Brno, Kroměříž, Lučenec și din numeroase alte localități situate în Slovacia și Moravia.

Aportul de ansamblu al României la războiul antihitlerist s-a bucurat, la vremea respectivă, de înalte aprecieri peste hotare. În mesajul lui I. V. Stalin, adresat lui Winston Churchill, prin care se propunea restabilirea relațiilor diplomatice cu România și Bulgaria, se aducea ca argument în sprijinul acestei propuneri faptul că aceste țări „au intrat în război de partea Aliaților, împotriva Germaniei, folosind în acest scop forțele lor armate. Prin aceasta ele și-au adus contribuția la cauza înfrîngerii hitlerismului, au contribuit la terminarea victorioasă a războiului în Europa". De asemenea, în nota adresată guvernului român, la 6 august 1945, guvernul sovietic, comunicînd hotărîrea sa de a restabili relațiile diplomatice cu România, menționa participarea ei activă, „începînd de la 23 august 1944, în luptă de partea Aliaților, în contra Germaniei hitleriste..."

La Conferința de pace de la Paris, din 1946, reprezentantul guvernului sovietic remarca faptul că „România a făcut o cotitură hotărîtă în politica ei externă" în momentul „cînd soarta Germaniei hitleriste încă nu se vedea cu suficientă claritate", acordînd „ajutorul său Națiunilor Unite și în primul rînd Uniunii Sovietice, care a suportat într-o măsură mai mare decît alte țări greutățile agresiunilor militare...". Ministrul de externe al U.R.S.S. arăta că „împreună cu noi, împreună cu trupele aliate, noua Românie democrată a început lupta pentru înfrîngerea lui Hitler, a făcut sacrificii considerabile în această luptă și noi toți recunoaștem serviciile aduse de poporul român acestei cauze".

TELEGRAMA

ADRESATĂ DE MAREȘALUL I. V. STALIN LA 5 APRILIE 1945 PREȘEDINTELUI CONSILIULUI DE MINIȘTRI AL ROMÂNIEI, DR. P. GROZA

Vă mulțumesc pentru sentimentele prietenești exprimate de dv. față de Uniunea Sovietică și de Armata Roșie. După cum se vede din ordinul de zi de azi, pe frontul de luptă împotriva armatelor germano-fasciste s-au distins nu numai trupele Armatei 4 române, ale generalului Dăscălescu, dar și trupele Armatei 1 ale generalului Atanasiu.

Permiteți-mi să vă felicit pentru succesele armatelor române și să le urez continuarea acestor succese în luptele duse împreună cu Armata Roșie.

(Reprodus din ziarul „Scînteia" nr. 192, din 8 aprilie, 1945.)

SPRE LĂMURIREA UNEI ENIGME [1] (EXTRAS)

Cu ocazia verificării arhivei secrete personale a lui Hitler — ce s-a efectuat în primăvară la cartierul Comandamentului superior al trupelor britanice din Germania — s-a găsit între alte documente de mare importanţă şi un raport iscălit de generalii Keitel şi Guderian adresat fostului Führer, după şi în legătură cu capitularea României. [2]

Acest document a fost prezentat mareşalului Montgomery, **care apoi l-a remis prim-ministrului W. Churchill şi care are în chintesenţă următorul cuprins :**

— Capitularea României, pe lîngă consecinţele imediate de ordin militar, a produs în acelaşi timp şi o răsturnare de fronturi extrem de periculoasă, ce va duce la pierderea teritoriului nu numai al României, ci şi al Bulgariei, Iugoslaviei şi Greciei, punînd în pericol toată armata germană din Balcani.

Deosebit de pierderea poziţiilor din Carpaţi, pierderea grînarului şi petrolului românesc constituie o altă mare şi grea lovitură, în urma căreia armatele ruse vor putea ajunge, în vreo cîteva săptămîni, în faţa Budapestei.

Dat fiind că aceasta este în decurs de 30 de ani a doua oară cînd România trădează cauza Germaniei, se impune a se lua toate măsurile ca România să dispară de pe harta Europei şi poporul român să dispară ca naţiune [...]

23 iulie 1945

(Arhivele statului, fondul
Casa regală, dosarul nr. 12 bis/1945.)

STATUL MAJOR CENTRAL AL ARMATEI POPULARE DE ELIBERARE DIN BULGARIA

ORDIN

Guvernul Bagrianov, împreună cu Comandamentul Suprem al Armatei, a pornit la 23 crt. o acţiune militară generală împotriva întregii mişcări de partizani bulgare, inclusiv şi împotriva detaşamentelor voastre. Toate zonele divizionale au primit ordin să înceteze pînă la 31 crt. toate exerciţiile care se fac pe timp de pace, pentru a putea distruge toate detaşamentele de partizani [...]

Noua situaţie din România va găsi şi la noi un puternic ecou. Cercurile guvernamentale au intrat în panică, şi în guvern peste puţin timp sînt de aşteptat schimbări mari. Frontul patriotic este pe cale să cucerească puterea.

Această situaţie va avea ca urmare demoralizarea puternică a soldaţilor şi ofiţerilor şi va micşora forţa de izbire a acţiunii plănuite. Este posibil că multe unităţi vor trece de partea noastră. Puneţi-vă imediat în legătură cu astfel de unităţi, înfiinţaţi un comandament unitar şi treceţi la contraofensivă, atrageţi masele populare în lupta armată pentru ocuparea centrelor şi regiunilor importante [...]

CPA Sofia F. 77, 0,1, A. E. 27.

(Reprodus din lucrarea „Mişcarea de Rezistenţă a poporului bulgar 1941-1944. Documente cu privire la lupta armată împotriva fascismului", editată de Petar Gheorghieff şi Basil Spiru, RÜTTEN & LOENING, Berlin, 1962.)

Soldaţi şi ofiţeri ai Diviziei 1 de voluntari „Tudor Vladimirescu-Debreţin" !

Vă felicit cu prilejul decorării diviziei cu ordinul „Drapelul roşu". Aceasta este o dovadă că aţi luptat curajos, cot la cot cu Armata sovietică, pentru eliberarea ţării dv. şi aţi contribuit la izgonirea fasciştilor de pe teritoriul Ungariei şi Cehoslovaciei.

Aceasta este o dovadă a prieteniei veşnice între ostaşii români şi ostaşii sovietici ; această prietenie este cimentată cu sînge. Reîntorcîndu-vă în ţară, veţi contribui şi mai mult la întărirea prieteniei cu Uniunea Sovietică.

(Din cuvîntarea mareşalului Rodion Malinovski, rostită în preajma zilei Victoriei, la 3 mai 1945, cu ocazia înmînării ordinului „Drapelul roşu" acordat de Prezidiul Sovietului Suprem al U.R.S.S. Diviziei „Tudor Vladimirescu-Debreţin".)

Mareşalul Malinovski decorînd drapelul Diviziei „Tudor Vladimirescu-Debreţin", 3 mai 1945

[1] Nota cu acest titlu, aflată în fondul arhivistic al fostei Case regale, reprezintă o informare (fără semnătură) făcută regelui în 1945, în care se explică unele probleme de politică externă.

[2] Keitel şi Guderian se referă la ieşirea României din războiul antisovietic şi la alăturarea sa coaliţiei antihitleriste.

Clipe de bucurie ale ostaşilor români şi sovietici

Referindu-se le efortul poporului român în războiul antihitlerist, deputatul laburist englez I. Thomas declara, în ianuarie 1945, în Camera Comunelor : „De vreme ce România este a patra țară ca efective pe frontul împotriva Germaniei, ar fi cazul a se propune să i se acorde un statut de cobeligerant".

Puncte de vedere asemănătoare au prezentat la Conferința de pace delegațiile R.S.S. Ucrainene, R.S.S. Bieloruse, Republicii Cehoslovace și Republicii Franceze. Dar Conferința nu a acordat României acest statut meritat.

Războiul antihitlerist a constituit în România o cauză a întregului popor. Efortul de război s-a împletit strîns cu lupta maselor pentru cucerirea puterii — încununată de succes la 6 martie 1945 — și înfăptuirea reformelor democratice.

Participarea la războiul antihitlerist a dus la eliberarea patriei noastre de sub dominația fascismului, a contribuit la scurtarea războiului în Europa și la obținerea victoriei de către Națiunile Unite, a consolidat regimul democrat-popular și a întărit prestigiul țării pe plan internațional, a pus bazele independenței și suveranității depline a României.

Insurecția din august 1944 și participarea la cucerirea victoriei antihitleriste de acum un sfert de secol reprezintă principala contribuție a României la efortul general al popoarelor pentru înfrîngerea fascismului și salvarea civilizației umane.

EXTRASE DIN LUCRAREA „VELIKAIA OTECESTVENNAIA VOINA SOVETSKOVO SOIUZA" („MARELE RĂZBOI PENTRU APĂRAREA PATRIEI")

p. 386

[...] La 23 august, clasa muncitoare din România, sub conducerea partidului comunist, a răsturnat dictatura fascistă sîngeroasă a lui Antonescu [...]

La 25 august, noul guvern român a declarat război Germaniei fasciste. Încercarea comandamentului hitlerist de a se menține în regiunea petroliferă Ploiești și de a înăbuși insurecția armată din București a eșuat. 18 divizii[3] românești au pornit împotriva trupelor germane. Între 23 august și 1 septembrie 1944, aceste divizii au luat 51 000[4] de prizonieri germani, 14 divizii românești au luptat pînă la ultima zi a războiului, participînd la eliberarea Transilvaniei, Ungariei și Cehoslovaciei. Armata română a eliberat 3 831 de localități.

p. 387

[...] Armata română [...] și trupele sovietice au desăvîrșit eliberarea teritoriului național, iar apoi au luat parte la luptele împotriva Ungariei fasciste și la eliberarea Cehoslovaciei. La desăvîrșirea înfrîngerii Germaniei hitleriste au participat aproximativ 385 000 de soldați și ofițeri români[5].

(B. S. Telpuhovski, Editura politică de stat Moscova, 1959.)

---

[3] La insurecție au participat 37 de divizii.

[4] Efectivele germane capturate de unitățile române în perioada 24-31 august 1944 s-au ridicat la 61 503 oameni, dintre care 14 generali și 1 224 de ofițeri.

[5] 538 536 de oameni.

G. K. Jukov (U.R.S.S.)

De Lattre de Tassigny (Franța)

Walter Bedell-Smith (S.U.A.)

Arthur Tedder (Anglia)

W. Keitel (Germania)

9 Mai 1945, ora 0,43:

GERMANIA HITLERISTĂ CAPITULEAZĂ

Începe OPERAȚIA BERLINUL*

G. K. JUKOV
mareșal al Uniunii Sovietice

Era ora 3 noaptea (16 aprilie 1945 — n.r.). În toate sectoarele frontului se făcea ultima verificare înainte de începerea acțiunii. Armata se pregătea temeinic de luptă, cum se și cuvine cînd trebuie înfruntat un dușman puternic, cu experiență și dîrz.

După o oră și jumătate, am terminat verificarea. Minutarele ceasului se mișcau mai încet ca oricînd. Ca să treacă mai repede cele 15 minute care mai rămăseseră pînă la începerea atacului, am băut cu toții cîte un pahar de ceai fierbinte și tare.

Exact cu trei minute înaintea primelor focuri de artilerie, am ieșit cu toții din adăpost și ne-am ocupat locurile la punctul de observație, de unde puteam cuprinde cu ochii împrejurimile fluviului Oder.

100 miliarde de wați

La ora 5 precis au izbucnit focurile a mii de tunuri, de aruncătoare și au intrat în funcțiune celebrele noastre „katiușe"; apoi s-a auzit bubuitul cutremurător al împușcăturilor și exploziilor. În văzduh, vuietul continuu al bombardierelor creștea neîncetat.

În primele secunde, dinspre inamic au răsunat cîteva serii de mitralieră, iar apoi s-a așternut liniștea. La tirul puternic al artileriei, care a durat 30 de minute, inamicul nu a răspuns, dovadă că sistemul său de apărare fusese dezorganizat. Apoi a început atacul general.

Pe cer s-au înălțat puzderie de rachete multicolore. La acest semnal s-au aprins 140 de reflectoare, dispuse la intervale de 200 de metri. Peste 100 miliarde de wați au iluminat cîmpul de luptă, orbindu-l pe inamic și smulgînd din întuneric obiectivele de atac către care s-au îndreptat tancurile și infanteria noastră. Tabloul era impresionant.

Artileria și-a intensificat focul, infanteria și tancurile au pornit în iureș înainte, atacul lor fiind însoțit de un tăvălug puternic de foc în două valuri. Spre zori trupele noastre au depășit poziția întîia și au început atacul asupra celei de-a doua.

În timpul nopții, inamicul, care avea în zona Berlinului un număr mare de avioane, nu și-a putut folosi aviația cu eficacitate, iar dimineața dispozitivele noastre de atac erau atît de aproape de trupele dușmanului încît aviatorii germani n-au bombardat unitățile noastre de teamă să nu lovească în ale lor.

În prima zi fuseseră planificate pentru artilerie 1 197 000 de obuze și s-au tras 1 236 000. Asupra inamicului s-au prăvălit aproape 98 000 tone de metal. Focul nostru a zdrobit apărarea germanilor pe o adîncime pînă la 8 km, iar în unele centre de rezistență — pînă la 10-12 km.

Revenindu-și, inamicul a început să opună rezistență din direcția înălțimilor Seelow, iar dinspre Berlin au apărut grupuri de bombardiere. Seelow se înălța ca un zid în fața trupelor noastre, acoperind platoul pe care urma să se desfășoare bătălia generală din preajma Berlinului. Aici voiau germanii să oprească înaintarea trupelor sovietice; aici își concentraseră ei cele mai multe forțe și mijloace de rezistență.

Pentru inamic, această poziție era deosebit de importantă și din punct de vedere moral: în spatele ei se afla Berlinul! Propaganda hitleristă numea înălțimile Seelow ba „lacătul Berlinului", ba „fortăreața inexpugnabilă".

Pentru a întări atacul și a rupe apărarea, am hotărît să

---

* Fragmente din capitolele XIX și XX ale volumului *Amintiri și reflecții*, Moscova, 1969, a cărui versiune românească se află în pregătire la Editura militară. (Titlul și subtitlurile aparțin redacției.)

La 21 aprilie, primele tancuri sovietice au pătruns în periferiile Berlinului

introducem în luptă, la ora 14.30 armatele de tancuri ale generalilor M. E. Katukov și S. I. Bogdanov.

...Seara am raportat din nou comandantului suprem despre greutățile întîmpinate. I. V. Stalin a vorbit cu mine mai puțin calm decît ultima dată :

— Nu trebuia să introduceți în luptă Armata 1 tancuri în sectorul Armatei 8 de gardă, în loc de sectorul cerut de Cartierul general. Sînteți siguri că veți cuceri mîine aliniamentul Seelow ?

Încercînd să-mi păstrez sîngele rece, am răspuns :

— Mîine, 17 aprilie, spre sfîrșitul zilei, apărarea de pe aliniamentul Seelow va fi ruptă. După părerea mea, cu cît va arunca inamicul mai multe trupe împotriva noastră aici, cu atît mai repede vom cuceri apoi Berlinul, deoarece în cîmp deschis armata dușmanului poate fi mai ușor zdrobită decît în oraș.

— Îi vom ordona lui Konev să îndrepte armatele de tancuri ale lui Rîbalko și Leliușenko spre Berlin dinspre sud, iar lui Rokossovski să accelereze forțarea și să atace înconjurînd Berlinul pe la nord, mi-a spus Stalin.

Spre dimineața zilei de 18 aprilie înălțimile Seelow au fost cucerite. Am obținut astfel posibilitatea de a introduce în luptă pe un front larg toate marile unități de tancuri. Dar inamicul s-a încăpățînat să oprească înaintarea trupelor noastre, aruncînd în întîmpinarea lor toate rezervele de care dispunea și chiar unități scoase de pe pozițiile de apărare ale Berlinului. Abia la 19 aprilie, suferind pierderi mari și nemairezistînd presiunii, germanii au început să-și retragă trupele pe cercul exterior al zonei de apărare a Berlinului.

Ar fi căzut mai repede Berlinul dacă...?

Acum, după ce a trecut atîta vreme, gîndindu-mă la planul operației de la Berlin am ajuns la concluzia că orașul putea fi ocupat într-un timp mai scurt.

Cucerirea Berlinului ar fi trebuit de la început încredințată celor două Fronturi : 1 bielorus și 1 ucrainean, iar linia de delimitare între ele, trasată în felul următor : Frankfurt-pe-Oder — Fürstenwalde — centrul Berlinului.

S-ar fi putut încredința cucerirea Berlinului numai Frontului 1 bielorus, cu aripa stîngă întărită prin cel puțin două armate de infanterie și două armate de tancuri, o armată aeriană și unitățile corespunzătoare de artilerie și geniu. În această variantă, pregătirea și conducerea operației ar f: fost mai complicată, dar s-ar fi simplificat simțitor cooperarea generală a forțelor și mijloacelor în vederea zdrobirii grupării de la Berlin a inamicului, mai ales în cursul cuceririi propriu-zise a orașului. Ar fi fost mai puține fricțiuni și confuzii.

Dar să ne întoarcem la evenimentele din acele zile.

La 20 aprilie, în a cincea zi a operației, artileria grea a Corpului 79 infanterie al Armatei 38 de șoc, de sub comanda generalului V. I. Kuznețov, a deschis focul asupra Berlinului, începînd asaltul istoric împotriva capitalei Germaniei fasciste.

La 21 aprilie, unitățile Armatelor 3 de șoc, 2 tancuri de gardă, 47 și 5 de șoc au pătruns în periferiile Berlinului și au angajat lupte în oraș. Armata 61, Armata 1 poloneză și alte mari unități ale frontului au înaintat rapid spre Elba, unde urma să aibă loc întîlnirea cu trupele aliaților noștri. La 25 aprilie, gruparea de la Berlin a inamicului, cu efective însumînd peste 400 000 de oameni, a fost ruptă în două părți izolate : la Berlin și la Frankfurt-Guben.

Cînd trupele noastre au intrat în capitala Germaniei, apărarea orașului era, în unele raioane, deja slăbită, deoarece o parte a trupelor din garnizoana Berlinului fuseseră deplasate de Comandamentul german pentru întărirea apărării pe înălțimile Seelow. Trupele noastre au depistat repede aceste raioane și au ocolit focarele principale de rezistență. Dar în zona centrală a orașului, rezistența a crescut. Clădirile cu multe etaje, zidurile masive și mai ales adăposturile antiaeriene și cazematele, legate între ele prin treceri subterane, au jucat un rol important. Fiecare casă era apărată de o garnizoană, cu efective cîteodată pînă la un batalion.

Sosise în sfîrșit ceasul...

Între 21 aprilie și 2 mai, asupra Berlinului s-au tras aproape 1 800 000 de obuze. Asupra apărării inamice din oraș s-au aruncat peste 36 000 tone de metal.

În cea de-a treia zi a luptelor din Berlin, pe calea fe-

rată dinspre gara Sileziei, lărgită în mod special, au fost aduse tunuri de asediu care au deschis focul asupra centrului orașului cu obuze de cîte jumătate de tonă. Pozițiile de apărare a Berlinului au fost nimicite.

Ostașii noștri, porniți la contraofensivă de lîngă Moscova, Stalingrad, Leningrad, Caucazul de nord, Kursk, din Ucraina, Bielorusia, Republicile Baltice și alte regiuni ale țării, așteptau de aproape patru ani de zile acest moment istoric. În sfîrșit sosise ceasul răfuielii finale cu fascismul.

Luptele cele mai îndîrjite din centrul orașului s-au desfășurat în ziua de 29 aprilie. Ostașii noștri au răzbit pînă la clădirea primăriei prin zidurile caselor, sparte cu ajutorul explozivelor. Au fost introduse în luptă tancuri și tunuri grele autopropulsate care au forțat porțile masive de fier ale primăriei. Primul a pătruns în clădire plutonul locotenentului K. Madenov. Aruncînd grenade de mînă în hol și coridoare, ostașii săi au cucerit prin luptă fiecare încăpere.

În ziua de 30 aprilie 1945, la ora 14 și 25 de minute, trupele Armatei 3 de șoc, comandantă de generalul V. I. Kuznețov, au cucerit partea principală a clădirii Reichstagului, pentru care s-a dat o bătălie sîngeroasă. La 1 mai, în mîinile germanilor nu mai rămăsese decît Tiergarten-ul (grădina zoologică) și cartierul guvernamental, unde se afla Cancelaria Reichului, în curtea căreia se găsea adăpostul subteran al lui Hitler.

Ostașii Armatei Roșii au fost nevoiți să ia cu asalt cartier după cartier, stradă după stradă

„Unde este cadavrul lui Hitler?"

În ziua de 1 mai, la ora 3.50 a fost adus la punctul de comandă al Armatei 8 de gardă șeful Statului major general al trupelor terestre germane, generalul de infanterie Krebs, care a declarat că era împuternicit să stabilească un contact nemijlocit cu Comandamentul suprem al Armatei Roșii pentru ducerea tratativelor de armistițiu.

La ora 4, generalul V. I. Ciuikov mi-a raportat telefonic că generalul Krebs îl informase despre sinuciderea lui Hitler și mi-a citit conținutul scrisorii lui Goebbels către Comandamentul suprem sovietic. În scrisoare se spunea, printre altele :

„În baza dreptului său legitim, Führerul a transmis prin testament întreaga putere lui Doenitz, mie și lui Bormann. L-am împuternicit pe Bormann să stabilească legătura cu conducătorul poporului sovietic. Această legătură este necesară în vederea tratativelor de pace între puterile care au suferit cele mai mari pierderi. Goebbels".

La scrisoare era anexat testamentul lui Hitler și lista noului guvern al Reichului. Avînd în vedere importanța comunicării, l-am trimis numaidecît pe locțiitorul meu, generalul de armată V. D. Sokolovski, la punctul de comandă al lui V. I. Ciuikov pentru a cere lui Krebs capitularea necondiționată a Germaniei fasciste.

Luînd imediat legătura cu Moscova, l-am sunat pe I. V. Stalin. Era la vilă. La telefon a răspuns generalul de serviciu, care mi-a spus :

— Stalin abia s-a culcat.

— Rog să fie trezit. Este ceva urgent și nu se poate aștepta pînă dimineața.

Stalin a venit la telefon foarte repede. I-am raportat comunicarea primită despre sinuciderea lui Hitler și venirea lui Krebs, precum și hotărîrea luată de a-l însărcina pe generalul V. D. Sokolovski să ducă tratative.

— S-a dus, ticălosul, mi-a spus Stalin. Păcat că nu am reușit să-l prindem de viu. Unde este cadavrul lui Hitler ?

— Conform comunicării generalului Krebs, cadavrul lui Hitler a fost incinerat.

— Transmiteți-i lui Sokolovski că, în afară de cererea capitulării necondiționate, să nu ducă nici un fel de tratative, nici cu Krebs, nici cu alți hitleriști. Dacă nu se întîmplă ceva neașteptat, nu mă mai sunați pînă dimineața, căci vreau să mă odihnesc puțin. Mîine avem parada de 1 Mai.

În jurul orei 5 dimineața m-a sunat generalul V. D. Sokolovski și mi-a raportat prima convorbire cu generalul Krebs.

— Cam umblă cu vicleșuguri, mi-a spus el. Krebs declară că nu este împuternicit să hotărască problema capitulării necondiționate, care nu poate fi hotărîtă decît de noul guvern al Germaniei, condus de Doenitz. Krebs încearcă să obțină un armistițiu, chipurile, pentru a aduna la Berlin guvernul lui Doenitz. Cred că ar trebui să-i trimitem la dracu' dacă nu cad imediat de acord cu capitularea necondiționată.

— Just, Vasili Danilovici, i-am răspuns. Transmite-i că dacă pînă la ora 10 nu vom primi acceptarea capitulării necondiționate din partea lui Goebbels și Bormann vom porni un atac care le va tăia pentru totdeauna pofta de a se opune.

La ora fixată n-am primit nimic de la Goebbels și Bormann.

La ora 10.40 trupele noastre au deschis un foc intens asupra rămășițelor sectorului special de apărare a centrului orașului. La ora 18, V. D. Sokolovski a raportat că Goebbels și Bormann respinseseră cererea de capitulare necondiționată. Drept răspuns, la ora 18.30 a început ultimul asalt al zonei centrale a orașului. Nu rețin exact ora, dar abia se întunecase cînd a telefonat generalul V. I. Kuznețov, raportînd :

— Chiar acum, prin sectorul Diviziei 52 de gardă, a

La 23 aprilie a avut loc „întîlnirea de pe Elba"

grup de tancuri germane, cam 20 la număr, îndreptîndu-se spre periferia de nord-vest a orașului.

Imediat s-au făcut tot felul de presupuneri. Cineva a emis chiar ipoteza că Hitler, Goebbels și Bormann încercau să părăsească orașul cu tancurile. Trupele noastre au primit de îndată misiunea de a nu lăsa să treacă dincolo de raionul Berlinului nici un suflet de om. În zorii zilei de 2 mai grupul de tancuri a fost depistat la 15 kilometri nord-vest de Berlin și nimicit de tanchiștii sovietici. Printre morți nu a fost identificat nici unul dintre conducătorii hitleriști.

În noaptea de 2 mai, la ora 1.50 postul de radio al Comandamentului apărării Berlinului a transmis în limbile germană și rusă : „Trimitem parlamentari la podul de pe Bismarckstrasse. Încetăm acțiunile militare". La ora 6.30, în dimineața zilei de 2 mai, s-a raportat că, în sectorul Diviziei 47 de gardă, s-a predat comandantul Corpului 56 tancuri, generalul Weidling, și, o dată cu el, toți ofițerii din comandamentul său. În cursul interogatoriului, generalul Weidling a anunțat că, cu cîteva zile în urmă, Hitler îl numise personal comandant al apărării Berlinului. Generalul Weidling a fost imediat de acord să dea trupelor sale ordinul cu privire la încetarea rezistenței.

În aceeași zi, în jurul orei 14, mi s-a comunicat că dr. Fritsche, adjunctul ministru- ceruse să adreseze prin radio un apel către trupele germane pentru a înceta orice rezistență. Am căzut de acord să-i punem la dispoziție stația de radio.

Ziua marelui triumf

În seara zilei de 1 Mai, Diviziile 301 și 248 ale Armatei 5 de șoc au dat lupta finală pentru Cancelaria Reichului, unde încleștarea a fost deosebit de înverșunată.

În ziua de 2 mai spre ora 15 inamicul a fost definitiv învins. Rămășițele garnizoanei din Berlin, numărînd peste 70 000 de oameni, s-au predat.

2 mai 1945 a fost ziua unui mare triumf al poporului sovietic, al forțelor sale armate, al aliaților noștri din acest război și al popoarelor din lumea întreagă.

La 7 mai, I. V. Stalin mi-a telefonat la Berlin :

— Astăzi germanii au semnat la Reims un act cu privire la capitularea necondiționată. Greul războiului l-a purtat pe umerii săi poporul sovietic, nu aliații, de aceea capitularea trebuie să fie semnată în fața Comandamentului suprem al tuturor țărilor coaliției antihitleriste și nu numai în fața Comandamentului suprem al trupelor aliate. Nu am fost de acord nici cu faptul că actul capitulării nu a fost semnat la Berlin, în centrul agresiunii fasciste. Ne-am înțeles cu aliații să considerăm actul de la Reims drept un protocol prealabil al capitulării. Mîine la Berlin vor sosi reprezentanții Comandamentului suprem german și reprezentanți: Comandamentului suprem al trupelor aliate. Sînteți numit reprezentant al Comandamentului suprem al trupelor sovietice. Mîine va sosi și Vișinski, care va rămîne la Berlin în calitate de locțiitor al Comandamentului general pentru probiemele politice. Dumneavoastră veți fi comandant general al zonei sovietice de ocupație din Germania și totodată comandant suprem al trupelor sovietice de ocupație din Germania.

În dimineața zilei de 8 mai au început să sosească la Berlin ziariști, corespondenții celor mai mari ziare și reviste din lume, fotoreporteri. Către prînz au descins pe aeroportul Tempelhoff reprezentanții Comandamentului suprem al trupelor aliate. Comandamentul suprem al trupelor aliate era reprezentat de mareșalul de aviație britanic Arthur V. Tedder, comandantul forțelor aeriene strategice ale S.U.A., generalul Spaatz și [illegible] dantul suprem al Armatei franceze, generalul de Lattre de Tassigny.

Pe același aeroport au aterizat feldmareșalul Keitel, amiralul Friedeburg și generalul-colonel de aviație Stumpf, plecați din orașul Flensburg sub escorta unor ofițeri englezi și împuterniciți de Doenitz să semneze actul capitulării necondiționate a Germaniei.

În partea de est a Berlinului, în clădirea cu două etaje a fostei cantine a școlii germane de ingineri militari, fusese pregătită o sală în care urma să aibă loc ceremonia semnării.

După cum fusese stabilit, la ora 23.45, Tedder, Spaatz și de Lattre de Tassigny, reprezentînd Comandamentul aliat, precum și A. I. Vîșinski, K. F. Teleghin, V. D. Sokolovski și alții s-au adunat în biroul meu, alături de sala unde urma să aibă loc semnarea de către germani a actului capitulării necondiționate.

La ora 24 precis am intrat cu toții în sală.

Înainte chiar de sfîrșitul luptelor, Comandamentul sovietic a luat măsuri pentru ajutorarea populației Berlinului

Inscripții în limba rusă pe cupolele de la intrare și pe zidurile Reichstagului

Ne-am așezat la masa care se afla lîngă un perete împodobit cu drapelele de stat ale Uniunii Sovietice, S.U.A., Angliei, Franței.

În sală, în jurul unor mese lungi, acoperite cu postav verde, s-au așezat generalii aliați. Erau de față numeroși ziariști și fotoreporteri sovietici și străini.

— Noi, reprezentanții Comandamentului suprem al forțelor armate sovietice și ai Comandamentului suprem al trupelor aliate, am declarat eu deschizînd ședința, sîntem împuterniciți de guvernele coaliției antihitleriste să primim din partea Comandamentului german capitularea necondiționată a Germaniei. Invitați în sală pe reprezentanții Comandamentului german.

Primul care a trecut pragul a fost feldmareșalul Keitel, mîna dreaptă a lui Hitler. În urma lui a pășit generalul-colonel Stumpf și, o dată cu el, amiralul Friedeburg, îmbătrînit prematur.

Germanii au fost invitați să ia loc la o masă separată, pregătită special pentru ei, lîngă intrare.

M-am adresat reprezentanților Germaniei:

— Aveți în mînă actul capitulării necondiționate; l-ați studiat și aveți împuternicirile necesare pentru a-l semna?

Întrebarea mea a fost repetată în limba engleză de mareșalul de aviație Tedder.

— Da, l-am studiat și sîntem gata să-l semnăm, a răspuns cu glasul înăbușit generalul-feldmareșal Keitel, înmînîndu-ne un document semnat de amiralul Doenitz, în care se specifica că cei trei delegați erau împuterniciți să semneze actul capitulării necondiționate.

Keitel nu mai avea nici pe departe aerul arogant cu care primise capitularea Franței subjugate. Acum avea o înfățișare jalnică, deși tot mai încerca să pozeze.

Ridicîndu-mă în picioare, am spus:

— Propun delegației germane să vină aici, lîngă masă. Aici veți semna actul capitulării necondiționate a Germaniei.

Keitel s-a ridicat repede, aruncîndu-ne o căutătură dușmănoasă, apoi și-a lăsat ochii în jos și, luînd încet de pe măsuță bastonul de feldmareșal, s-a îndreptat cu pași nesiguri spre masa noastră. O dată cu el s-au apropiat de masă Stumpf, Friedeburg și ofițerii care-i însoțeau. Îndreptîndu-și monoclul, Keitel s-a așezat pe marginea scaunului și a semnat fără grabă cele cinci exemplare ale actului. Și-au pus apoi iscăliturile Stumpf și Friedeburg.

La ora 0.43 a zilei de 9 mai s-a terminat semnarea actului cu privire la capitularea necondiționată. Am invitat delegația germană să părăsească sala. Ridicîndu-se de pe scaune, Keitel, Friedeburg și Stumpf s-au înclinat și au ieșit din sală cu capul plecat, urmați de ofițerii lor de statmajor.

În numele Comandamentului suprem sovietic am felicitat din inimă pe toți cei prezenți cu prilejul victoriei mult așteptate. În sală s-a produs un tumult de nedescris, au urmat felicitări, strîngeri de mîini. În ziua de 9 mai 1945, la ora 0.50, s-a încheiat ședința în care a fost primită capitularea necondiționată a forțelor armate germane.

În cursul zilei am primit un telefon de la Moscova prin care mi s-a comunicat că toate documentele cu privire la capitularea Germaniei fasciste fuseseră primite și înmînate comandantului suprem. Așadar, războiul sîngeros luase sfîrșit. Germania fascistă și aliații ei fuseseră definitiv zdrobiți.

Traducere din limba rusă
Vladimir ZAHARESCU

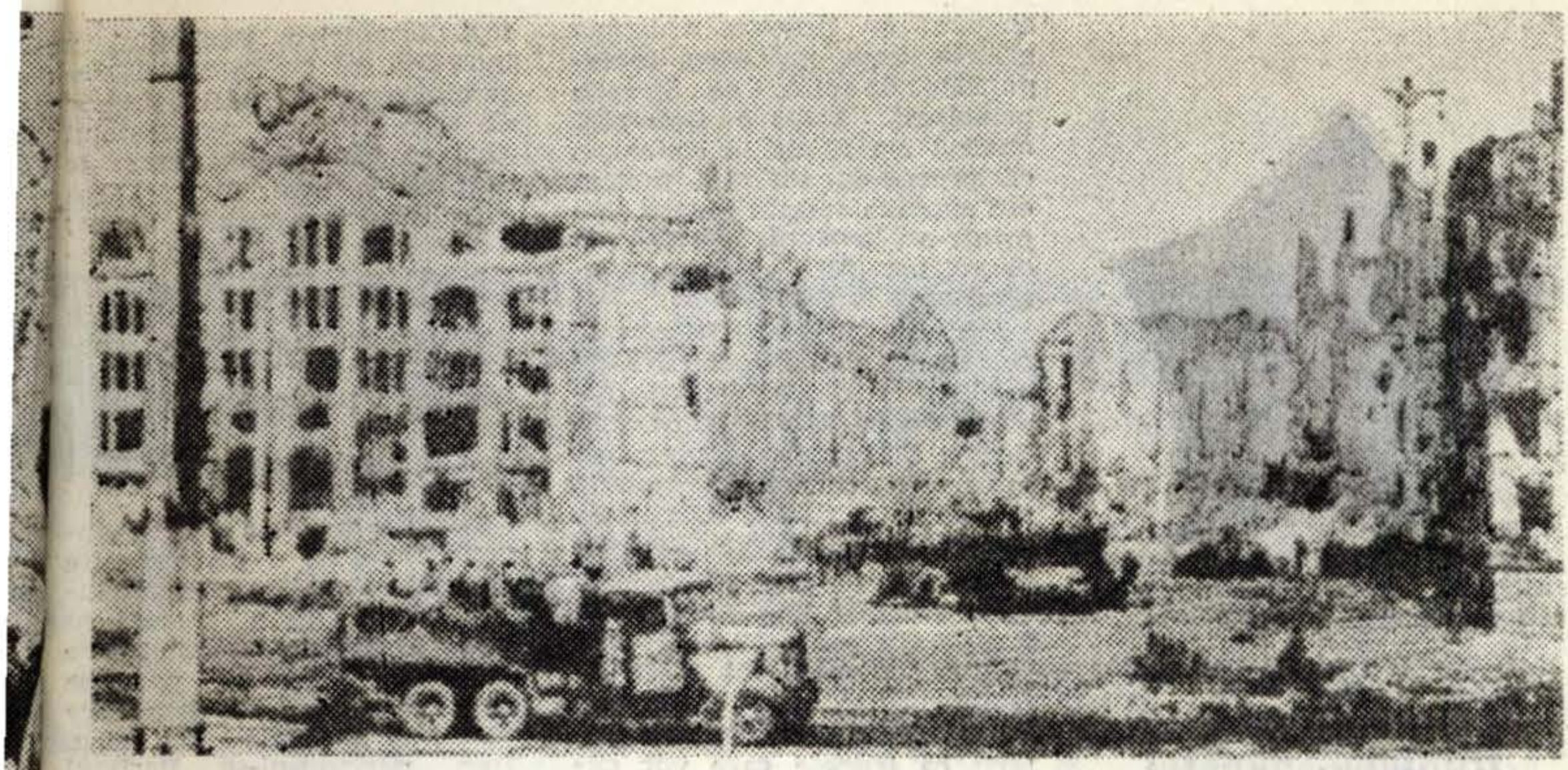

Intre 21 aprilie și 2 mai, asupra Berlinului s-au tras 1 800 000 de obuze și s-au aruncat, în total, 36 000 tone de metal. (In imagine, Alexanderplatz după încetarea focului)

Spre BÎRLOGUL FIAREI

general
S. M. STEMENKO

Elaborarea planului etapei finale a luptei armate pe frontul sovieto-german a început în cursul campaniei din vara și toamna anului 1944. Bilanțul ultimei ofensive, de o amploare fără precedent, era mai mult decît promițător. Armata sovietică zdrobise 219 divizii și 22 de brigăzi inamice. Dușmanul pierduse în total 1 600 000 de oameni, 6 700 de tancuri, 28 000 tunuri și aruncătoare și 12 000 de avioane. Germania fascistă nu mai era în stare să înlocuiască aceste pierderi. Prejudiciul moral pe care îl suferise inamicul era, de asemenea, foarte mare.

La sfîrșitul lunii octombrie 1944, trupele sovietice ajunseseră la granița cu Finlanda, înaintînd cu succes în nordul Norvegiei, eliberaseră ținutul baltic, pătrunseseră în Prusia Orientală. Către sud, Narewul și Vistula fuseseră forțate în cîteva puncte, și cucerite importante capete de pod ; în față se deschidea direcția strategică Berlin. Frontul 2 ucrainean se apropia de Budapesta. La 20 octombrie fusese eliberat Belgradul, capitala Iugoslaviei.

S-a stabilit de la început ca ultima campanie a războiului împotriva Germaniei să cuprindă două etape. În prima, acțiunile ofensive trebuiau continuate mai ales la flancul de sud al frontului sovieto-german, în raionul Budapesta. Pericolul iminent al zdrobirii flancului său sudic avea să oblige Comandamentul german să-și aducă aici forțe suplimentare de pe direcția Berlin, iar acest fapt crea, la rîndul lui, condiții favorabile pentru înaintarea forțelor noastre principale la nord de Carpați, de la linia existentă în octombrie, pe o adîncime de

---

Fragmente extrase din volumul de memorii *La Marele stat-major*, de generalul de armată S. M. Stemenko (Voenizdat, Moscova, 1968), a cărui versiune românească se află în pregătire la Editura militară. (Titlul și subtitlurile aparțin redacției.)

120—350 km. După aceasta, începea a doua etapă a campaniei, care trebuia să se încheie cu capitularea Germaniei.

Sectorul central al frontului, punctul nevralgic al inamicului

Am fost cu toţii de acord că sectorul hotărîtor al frontului sovieto-german era sectorul central, care permitea trupelor noastre să ajungă pe direcţia cea mai scurtă în zonele vitale ale Germaniei. Tot aici se afla însă cea mai compactă grupare de trupe a inamicului. Pentru a crea condiţii optime ofensivei noastre, această grupare trebuia întinsă către flancuri. În acest scop, s-a hotărît intensificarea la maximum a acţiunilor noastre la sud şi la nord, atît în Ungaria şi Austria, cît şi în Prusia Orientală.

Ştiam precis că inamicul manifesta o sensibilitate deosebită în Prusia Orientală şi în Ungaria. Eram convinşi că o presiune puternică aici îl va determina să-şi aducă rezerve şi unităţi din sectoarele neatacate ale frontului, slăbind astfel simţitor direcţia de vest, unde urma ca noi să întreprindem acţiuni decisive.

Presupunerile noastre s-au adeverit. Ca rezultat al acţiunilor ofensive desfăşurate de trupele sovietice în noiembrie-decembrie 1944, duşmanul şi-a concentrat, după calculele noastre, 26 de divizii (dintre care 7 divizii blindate) în Prusia Orientală şi 55 de divizii (dintre care 9 divizii blindate) în imediata apropiere de capitala Ungariei. În sectorul central rămăseseră doar 49 de divizii, dintre care numai 5 divizii blindate.

O asemenea configuraţie a frontului strategic al inamicului, cu flancuri întărite şi centrul relativ slab şi insuficient asigurat cu rezerve, a impus găsirea unui procedeu corespunzător de acţiune pe direcţia principală. După o temeinică analiză s-a ajuns la concluzia că procedeul cel mai indicat era ruperea acestui centru slab printr-o lovitură directă şi dezvoltarea fără oprire a ofensivei spre Berlin.

Am considerat suficiente 45 de zile de acţiuni ofensive pe o adîncime de 600-700 km, repartizate în două etape succesive, fără pauză operativă între ele. Prima etapă trebuia să dureze 15 zile, a doua — 30.

S-a stabilit ca pe direcţia principală ofensiva să înceapă la 20 ianuarie 1945, dar planurile de operaţii n-au fost aprobate şi nu s-au dat directive fronturilor.

Cîteva zile mai tîrziu s-a hotărît ca trupele care vor cuceri oraşul Berlin — capitala Germaniei — să fie comandate de mareşalul G. K. Jukov, care, la 16 noiembrie 1944, a fost numit în fruntea Frontului 1 bielorus în locul mareşalului K.K. Rokossovski. După ce le-a comunicat personal şi telefonic schimbările, Stalin şi-a asumat coordonarea acţiunilor celor patru fronturi pe direcţia Berlin.

Pe la mijlocul lui decembrie, germanii au dezlănţuit împotriva aliaţilor acţiuni deosebit de energice (ofensiva din Ardeni — n.r.), şi Winston Churchill a fost nevoit să ceară ajutorul lui I. V. Stalin.

Respectînd obligaţiile asumate în cadrul alianţei, trupele sovietice au declanşat, la 12 ianuarie, o puternică ofensivă. Ritmul înaintării a depăşit toate aşteptările noastre. În sectorul central, trupele Fronturilor 1 bielorus şi 1 ucrainean au atins, la 24 ianuarie, aliniamentul Poznan-Breslau. Forţele principale ale Grupului de armate german Centru au suferit o grea înfrîngere.

La sfîrşitul lunii ianuarie 1945, analiza situaţiei a confirmat concluzia noastră anterioară cu privire la necesitatea desfăşurării neîntrerupte a ofensivei pînă la cucerirea Berlinului. Dar, la acea dată, căderea Berlinului încă nu însemna capitularea Germaniei. Inamicul mai dispunea de grupări puternice în Europa occidentală şi în Ungaria. Oricum însă, pierderea Berlinului ar fi subminat definitiv temeliile celui de-al treilea Reich.

Marele stat-major era însă serios preocupat de o chestiune : în ce fel putea fi corelată ofensiva celor două fronturi împotriva Berlinului cu indicaţia lui Stalin referitoare la cucerirea capitalei germane de către trupele mareşalului Jukov ? S-a stabilit linia de despărţire între fronturi aşa cum ceruse maresalul Jukov. Această linie de despărţire împingea însă Frontul 1 ucrainean spre nord, lipsindu-l de posibilitatea de a executa, conform indicaţiilor, vreo lovitură împotriva Berlinului.

Situaţie grea...

Situaţia era de-a dreptul absurdă : pe de o parte fusese aprobată hotărîrea mareşalului Konev de a înainta cu aripa dreaptă a frontului spre Berlin, iar pe de altă parte se stabilise o linie de despărţire care nu-i îngăduia acest lucru. Dar, părîndu-ni-se Berlinul încă departe, am socotit că, la timpul oportun, vom reuşi să lichidăm acest paradox, că vom aduce corectivele necesare, în funcţie de situaţie, în timpul desfăşurării operaţiei. Aşa s-a şi întîmplat. Dar nu în februarie, nici în martie şi nici măcar în aprilie. Evoluţia ulterioară a evenimentelor nu ne-a permis să desfăşurăm ofensiva asupra Berlinului în termenele stabilite iniţial.

La 1 februarie, Armatele 5 de şoc şi 8 de gardă (Frontul 1 bielorus) au executat un salt peste Oder şi, cu o parte din forţe, au cucerit cîteva capete de pod în raionul citadelei Küstrin, aceasta rămînînd însă în mîinile inamicului. Mai la sud, Armata 69 a ieşit pe Oder, dar în fişia ei, în apropiere de Frankfurt, germanii au menţinut un cap de pod. Pe Oder ieşise şi Armata 33. După un interval nu prea mare, pe malul estic al Oderului începeau poziţiile Frontului 1 ucrainean.

Forţele duşmane din Pomerania sporeau cu repeziciune, în timp ce ale noastre se răreau. De pildă, în cadrul Armatei 8 de gardă a generalului Ciuikov, care străbătuse 500 km purtînd lupte grele, regimentele rămăseseră cu două batalioane în loc de trei, companiile avînd 22-45 de oameni. Greutăţi asemănătoare întîmpinau şi alte armate. Era mare lipsă de muniţii şi carburanţi. Depozitele rămăseseră dincolo de Vistula şi nu puteam folosi din plin principala noastră putere de foc din acel timp, artileria, fără de care încercările noastre de înaintare erau zadarnice.

După avansarea trupelor sovietice pînă la Oder se schimbase şi situaţia aeriană. Avia-

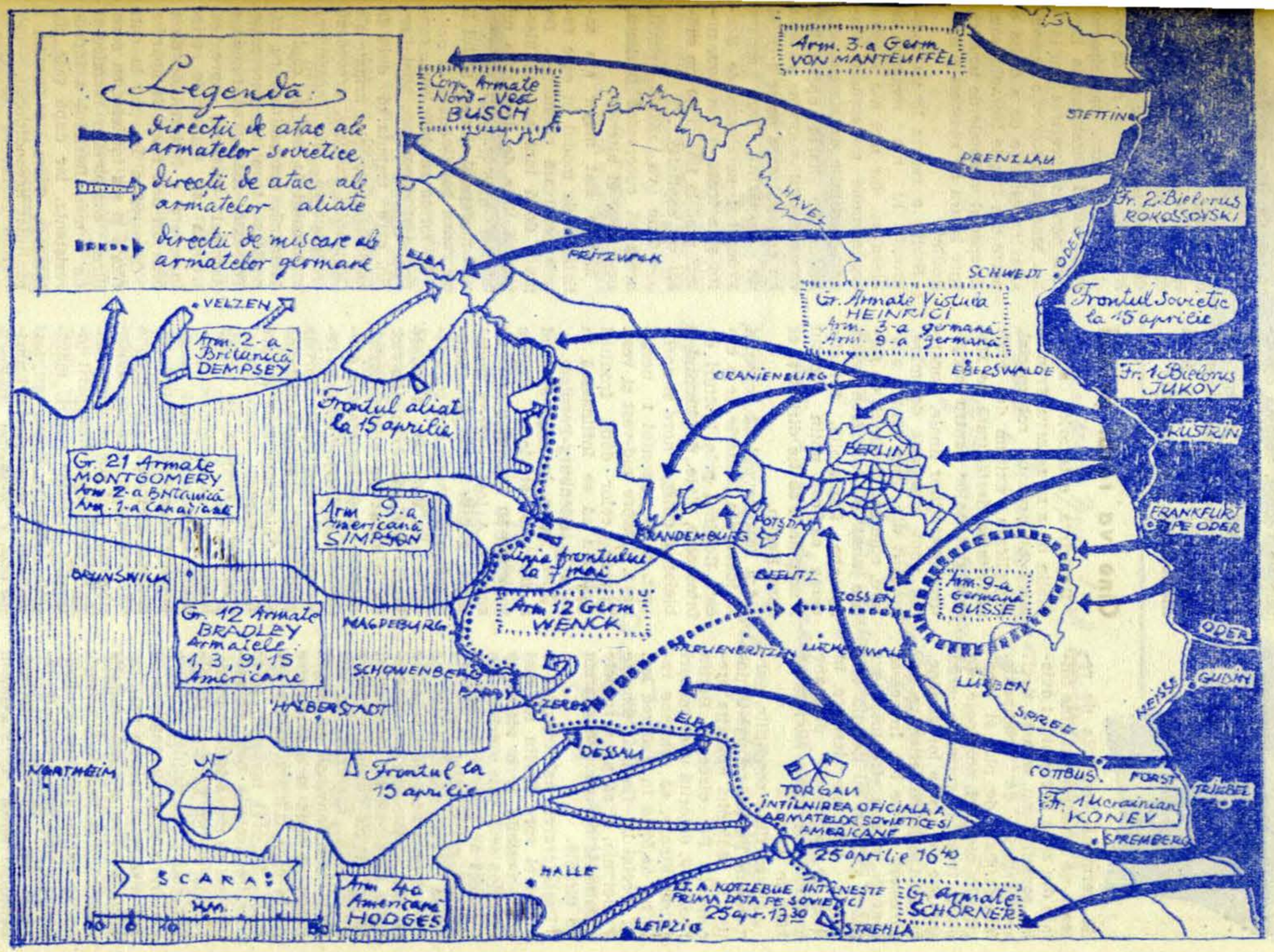

Operația Berlin

ția germană beneficia de rețeaua de aerodromuri bine utilate din zona Berlinului ; aviația sovietică nu folosea decît aeroporturi de campanie, transformate de ploi și lapoviță în cîmpuri noroioase. În plus, trupele germane erau aproape de bazele lor aeriene, pe cînd cele sovietice se depărtaseră de-ale lor. În aceste condiții, aviația frontului nu putea sprijini, cu destulă eficiență, armatele terestre, în timp ce avioanele dușmane executau, în unele zile, peste 3 000 de ieșiri.

Acestea fiind condițiile, germanii ne puteau smulge inițiativa și zădărnici operația preconizată. Pe direcția Berlin reușiseră, datorită unor măsuri extraordinare, să schimbe raportul de forțe în favoarea lor, în special la flancul dinspre Pomerania, și să pună trupele noastre într-o situație extrem de dificilă.

Desfășurarea neîntreruptă a ofensivei spre Berlin nu mai era posibilă și o asemenea ofensivă ar fi fost o crimă. Un insucces ar fi avut consecințe politice grave, căci Germania sonda intens posibilitățile de încheiere a unei păci separate cu S.U.A. și Anglia. Numeroase căpetenii ale celui de-al III-lea Reich duceau tratative secrete, în speranța că vor reuși să-i convingă pe aliații noștri să cadă la o înțelegere de la care U.R.S.S. să fie exclusă. În acel moment, orice hotărîre trebuia bine chibzuită ; nu se putea acționa pripit. Marele cartier general, Marele stat-major, consiliile militare ale fronturilor au analizat cu cea mai mare atenție posibilitățile noastre și posibilitățile inamicului și, în cele din urmă, au ajuns la următoarea concluzie : neavînd suficiente rezerve de mijloace materiale, neputînd folosi la maximum aviația și artileria, neavînd flancurile asigurate, nu puteau lansa armatele noastre într-o ofensivă asupra capitalei germane.

Amînarea forțată a operației Berlin garanta însă victoria. Bine pregătită din toate punctele de vedere, această operație devenea într-adevăr nimicitoare. Ultimele lovituri pe care le-am dat dușmanului, în aprilie-mai 1945, au avut forța implacabilă a destinului.

Cine va răzbi primul

Hotărîrea categorică a lui Stalin de a se rezerva Frontului 1 bielorus un rol special, complicase extrem de mult activitatea desfășurată de Marele stat-major pentru pregătirea operațiilor finale. Cucerirea unui oraș atît de mare, pregătit din timp pentru apărare, cum era Berlinul, cu forțele unui singur front, era aproape imposibilă. Situația cerea ca cel puțin Frontul 1 ucrainean să fie dirijat și el spre Berlin.

Am fost nevoiți să revenim la ideea din ianuarie de a cuceri Berlinul prin lovituri de întoarcere, date de Frontul 1 bielorus, dinspre nord și nord-vest, și de Frontul 1 ucrainean, dinspre sud-vest și vest. Trupele celor două fronturi trebuiau să se întîlnească în zona Brandenburg-Potsdam.

Între timp, la aripa de sud a frontului strategic, trupele sovietice au obținut o serie de succese. A fost cucerită Budapesta, a fost zdrobită contraofensiva dușmană din zona lacului Balaton și eliberată Viena. Evoluția evenimentelor i-a stimulat pe aliații noștri. Ritmul lor de înaintare a sporit vizibil. Înfrîngînd slaba rezistență a inamicului, forțele principale anglo-americane s-au avîntat spre Elba și spre litoralul baltic.

Devenise evident că aliații intenționau să cucerească Berlinul înaintea noastră, deși, potrivit acordurilor de la Ialta, capitala germană intra în zona de ocupație a trupelor sovietice. Dar nici noi nu dormeam. Imediat ce s-au descoperit intențiile aliaților noștri, mareșalii Jukov și Konev au fost chemați la Moscova. La 1 aprilie planul operației Berlin a fost examinat la Marele cartier general.

S-au analizat amănunțit situația de pe front, acțiunile aliaților, planurile lor. Stalin a tras concluzia că Berlinul trebuia cucerit în timpul cel mai scurt ; operația trebuia să înceapă, cel mai tîrziu, la 16 aprilie și să se încheie în 12-15 zile.

Șeful Marelui stat-major a considerat necesar să atragă încă o dată atenția comandantului suprem asupra liniei de despărțire dintre cele două fronturi, subliniind că ea excludea, de fapt, participarea Frontului 1 ucrainean la luptele pentru cucerirea Berlinului. Mareșalul Konev a demonstrat necesitatea de a dirija o parte din forțele frontului său, în special armatele de tancuri, spre latura de sud-vest a Berlinului.

Stalin a recurs la un compromis. El n-a renunțat la ideea sa, dar nici n-a respins argumentele mareșalului Konev, sprijinite de Marele stat-major. Pe harta operațiilor comandantul suprem a tăiat cu creionul acea parte a liniei de despărțire care separa Frontul 1 ucrainean de Berlin și a trasat-o din nou, nu mai pînă la Lüben (60 km sud-est de capitală).

— Cine va răzbi primul acela să cucerească Berlinul ne-a spus el ulterior.

Marele stat major era satisfăcut de modul în care fusese rezolvată chestiunea. De peste două luni această blestemată linie de despărțire nu ne dădea pace. N-a obiectat nici mareșalul Konev. Și lui îi convenea soluția.

În forma sa definitivă, concepția și planul operației Berlin, care trebuia să ducă la capitularea forțelor armate ale Germaniei fasciste, prevedeau fracționarea și încercuirea inamicului la est de capitala germană, concomitent cu nimicirea trupelor încercuite. Totodată, înaintarea rapidă a Armatei sovietice spre vest trebuia să împiedice orice încercare a hitleriștilor de a crea un nou front de apărare.

Ofensiva a început la data fixată și s-a încheiat cu zdrobirea completă a inamicului. La 2 mai, Berlinul a încetat rezistența, iar după șase zile întreaga Germanie fascistă a capitulat necondiționat.

Traducere din limba rusă
Alexandru FIERARU

FANTASTIC

D. M. PROEKTOR
doctor în istorie

Dragi prieteni! Sînt recunoscător redacției „Magazin istoric" pentru posibilitatea pe care mi-a oferit-o de a face cunoscut cititorilor români punctul de vedere al unui istoric sovietic asupra cîtorva evenimente din războiul trecut. In același timp, sînt bucuros să fac cunoștință cu cititorii revistei și să le transmit salutul meu și cele mai bune urări.

D. Proektor
doctor în științe istorice

Fantomatica ofensivă a lui Steiner

In zorii zilei de 21 aprilie, Hitler îl chemă la telefon pe generalul Koller, singurul reprezentant al aviației rămas la Berlin :

— Știți că Berlinul, că centrul orașului, e sub focul artileriei ? întrebă Hitler.

— Nu, răspunse Koller.

— Cum, d-ta nu auzi ?

— Nu ! Mă aflu la Wildpark-Werder, spuse generalul. Poate că inamicul a reușit să pună mîna pe o baterie grea germană și a întors-o spre oraș. Sau poate sînt tunuri de calibru mijlociu aparținînd infanteriei rusești.

Hitler ceru să fie întrebat Krebs dacă artileria infanteriei rusești putea ține sub tirul său centrul Berlinului și dădu ordin ca aviația să repereze poziția bateriei rusești și s-o bombardeze.

Koller avu o idee strălucită. Telefonă la punctul de comandă al diviziei de aviație din adăpostul de la Tiergarten, al cărui observator se afla pe un turn înalt. Căpătă imediat răspuns : bateria rusească de calibru 122 mm ocupase de dimineață o poziție într-o suburbie a Berlinului, la aproximativ 12 km de centrul orașului. Divizia antiaeriană, instalată la Tiergarten, își îndreptă focul împotriva tunurilor sovietice și a tancurilor din apropiere.

...Koller habar n-avea despre presupusa ofensivă a obergruppenführerului SS Steiner, la care făcuse aluzie Hitler. Căută să lămurească prin telefon cum stăteau lucrurile și află de la maiorul Freigang din statul major al generalului Konrad (Divizia „Hermann Goering") că generalul SS Steiner ar fi trebuit să pornească o ofensivă dinspre Eberswald spre sud. Deocamdată însă în zona de lansare a ofensivei sosise numai Steiner cu un singur ofițer. Unde erau forțele cu care urma să înceapă atacul, nu știa nimeni.

Seara tîrziu, Koller îl prinse la telefon pe Krebs și-l rugă să-i dea informații mai exacte

In noaptea de 21 aprilie a început exodul din Berlin. Printre ruine incendiate, părăseau în grabă orașul șiruri de mașini cu membri ai partidului nazist, funcționari ai aparatului de stat și militari care, cuprinși de panică, încercau să fugă cît mai repede din capitală. Inainte de a pleca spre Bavaria, Goering nici nu apucase să-și ia rămas bun de la șeful statului său major, Koller, rămas pe lîngă Hitler. Ribbentrop și diplomații săi, acum cu desăvîrșire inutili, voiau să ajungă în nord, la amiralul Doenitz.

In capitală, alături de Hitler, rămăseseră Bormann, Burgdorf, adjunctul lui Himmler, Vögelein, Goebbels (numit comandant al Berlinului) și alții.

★ Fragmente din lucrarea *Agresiunea și catastrofa* de dr. D. M. Proektor, Editura Nauka, Moscova, 1968. Subtitlurile aparțin redacției.

asupra ofensivei, la care Hitler ceruse să participe şi aviatorii în rîndurile infanteriei. Convorbirea fu întreruptă de Hitler :

— Văd că aveţi îndoieli în privinţa ordinului meu ? Cred că m-am exprimat destul de limpede. Tot efectivul de aviatori din sectorul de nord va fi pus imediat la dispoziţia lui Steiner. Comandantul care va reţine aviatorii mai mult de cinci ore, va plăti cu viaţa. Răspundeţi personal, cu capul, de executarea acestui ordin.

După care Krebs adaugă :

— Toţi să fie aruncaţi în ofensiva de la Eberswald.

Koller simţi că era gata să înnebunească. Nimeni nu ştia nimic. Nici punctul de concentrare al forţelor, nici ora exactă de declanşare a ofensivei, nici traseul, nici vreo altă indicaţie. Cu toate acestea, pe la miezul nopţii, Hitler spuse, tot prin telefon, unui general de aviaţie :

— O să vezi, ruşii vor avea pierderi sîngeroase, vor suferi lîngă Berlin cea mai grea înfrîngere din istoria lor.

În dimineaţa zilei de 22 aprilie, Statul major al forţelor terestre fu cuprins de o mare agitaţie : tancurile sovietice, care se opriseră cu o seară înainte, începuseră din nou să înainteze şi se apropiau de Zossen.

În după-amiaza aceleiaşi zile, Hitler dădu Statului major al forţelor terestre permisiunea de a se muta la Potsdam. Generalii din „Sfînta Sfintelor" erau complet derutaţi de tot ce se petrecea. Cuprinşi de panică, ei se îndreptau în goană spre Potsdam, simbolul de secole al militarismului prusac.

„Totul s-a sfîrşit!... Mă împuşc!..."

Ultima consfătuire militară, ţinută la Führerul celui de-al III-lea Reich, începu în a doua jumătate a zilei de 22 aprilie. Jodl, apoi Krebs, îşi prezentară rapoartele, comunicînd detaliat situaţia diferitelor fronturi. Hitler, într-o stare de semi-inconştienţă, aproape că nici nu-i asculta pe cei doi generali. Se învioră oarecum cînd veni vorba despre situaţia de la nordul şi sudul Berlinului. Săgeata ofensivei ruseşti ajunsese la linia Treuenbrutzen-Teltow. La nord de oraş se desfăşurau lupte în suburbiile Lichtenberg şi Fronau, unde tancurile sovietice pătrunseseră în adîncimea liniei de apărare.

— Soarta Berlinului, încheie Krebs, se va decide în două-trei zile.

Hitler îl întrerupse, întrebînd unde se afla generalul Steiner, cu armatele sale. Krebs nu pomenise nici un cuvînt despre ofensivă, deşi Führerul dăduse ordinul de declanşare a atacului încă din

Ultimii ostaşi ai führerului : tineri sub vîrsta recrutării şi veterani ai războiului din 1914-1918

In armata germană dezertorii erau executaţi fără cruţare ...

20 aprilie ; pînă acum Steiner ar fi trebuit să distrugă forțele sovietice care-i încercuiau.

Cu puțin înainte de a începe consfătuirea din adăpostul Führerului, Koller fusese informat că nici nu putea fi vorba de vreo ofensivă Steiner. Așa că, la întrebarea lui Hitler, Krebs răspunse cu jumătate de glas că atacul nici nu începuse. În schimb, pentru întărirea efectivelor lui Steiner — conform ordinului primit de la Hitler — fuseseră retrase cîteva unități din Berlin, ceea ce permisese rușilor să pătrundă prin sectoarele slăbite ale frontului, pînă în cartierele mărginașe din nordul orașului.

Urmă o tăcere apăsătoare ; în afara lui Keitel, Jodl, Burgdorf și Bormann, cei de față fură invitați să părăsească încăperea. Atmosfera era încordată la maximum. Deodată, Hitler sări ca turbat în picioare. Începu să urle. Se făcu alb ca varul, dar peste o clipă tot sîngele îi năvăli în obraji. Țipa ascuțit, pierzîndu-și din cînd în cînd vocea, și aruncînd cuvinte ca : lașitate, trădare, neascultare și imputări la adresa statului major, a Wehrmachtului și a forțelor SS. Deodată, spre stupoarea celorlalți, se prăvăli în scaunul său și izbucni în plîns, ca un copil mic. Printre hohote recunoscu, pentru prima oară, de față cu martori :

— Totul s-a sfîrșit... războiul e pierdut... mă împușc.

Muți, cei prezenți priveau uluiți la Hitler, care tremura ca scuturat de friguri. Apoi, participanții la această scenă penibilă, cu Jodl în frunte, se aruncară la picioarele Führerului adorat, încercînd să-l convingă să nu se sinucidă. Jodl îi aminti de „datoria sa față de poporul german și Wehrmacht", spunîndu-i că soldații încă mai luptau, că, în sud, Schorner și Kesselring își vor da silința să schimbe situația, că Führerul trebuia să plece de îndată la Berchtesgaden și să conducă de acolo, lupta.

În sfîrșit, Hitler își reveni. Declară că va rămîne la Berlin și ordonă să se comunice poporului hotărîrea sa. Confirmă împuternicirea deplină acordată amiralului Doenitz pentru conducerea civilă și militară în nordul Germaniei. Keitel și Jodl urmau să preia asupra lor conducerea forțelor armate care luptau în Germania de sud, Boemia, Austria și Italia de nord. Mai ordonă ca Bormann — care de curînd refuzase să se supună ordinului lui Hitler de a părăsi Berlinul —, Burgdorf, Krebs și, bineînțeles, Goebbels, ca și ofițerii de legătură, să rămînă cu el în bunker. Keitel și Jodl refuzară și ei să plece în sud, făgăduindu-i lui Hitler să facă totul pentru eliberarea Berlinului. În aceeași noapte, Keitel plecă la Wenck și la unitățile Armatei 12. Jodl plecă la Steiner, iar de acolo la Krampnitz, unde, în momentul acela se adunase majoritatea ofițerilor din Statul major al Comandamentului suprem al Wehrmachtului. Keitel și Jodl sperau să organizeze o ofensivă, spre Berlin, dinspre sud, a Armatelor 9 și 12, iar dinspre nord, a armatelor lui Steiner și Holste. De asemenea, Jodl recomandase ca forțele Frontului de apus împotriva aliaților să fie trimise în capitală și destinate „luptei pentru Berlin".

În sfîrșit, a sosit ziua Victoriei

Două cablograme

Jodl îi spuse lui Koller :

— Hitler consideră situația extrem de critică ; a hotărît să rămînă în Berlin, ca să conducă de acolo apărarea și, în ultimul moment, să se împuște. Zice că nu poate lupta din cauza condiției sale fizice ; nici n-ar dori să lupte cu arma în mînă, ca să nu riște să cadă rănit în mîinile dușmanului. Am încercat cu toții să-l facem să-și schimbe hotărîrea și i-am propus să disloce armatele din apus spre răsărit, pentru a continua lupta. Ne-a obiectat că nu mai are rost, că totul se destramă... Statul major al forțelor armate își va concentra armatele la Krampnitz. Apoi — retragere spre nord. Vom întoarce Armata 12 spre est, pentru ofensiva împotriva armatei de tancuri a rușilor, indiferent ce vor face americanii pe Elba. Prin această ofensivă vom demonstra că dorim să luptăm numai împotriva sovieticilor.

— Dacă Frontul de apus se va întoarce spre răsărit, trebuie întreprinse imediat tratative cu anglo-americanii, își dădu Koller cu părerea. Altfel vor cădea în spatele armatelor noastre, lichidînd statele majore și serviciile din spatele frontului.

Convorbirea dintre Koller și Jodl arată adevăratul motiv al întoarcerii frontului german, dinspre apus spre răsărit, în faza finală a războiului ; generalii germani nu urmăreau să „salveze populația germană de Armata Roșie", cum afirmă unii istorici și memorialiști burghezi, ci sperau să semene discordie între puterile occidentale și Uniunea Sovietică. Amiralul Doenitz îndreptă toate forțele militare spre capitală, în sprijinul unităților angajate în luptă. La Berlin se concentrase parcă întreaga furie a fascismului muribund.

În noaptea de 24-25 aprilie, din bunkerul său, Führerul dispuse unificarea Statului major al forțelor terestre cu Statul major al Comandamentului suprem al Wehrmachtului, sub conducerea acestuia din urmă. Krebs primi misiunea de a ordona grupării lui Steiner, întărită acum cu două divizii de

tancuri dislocate de pe Frontul de apus să declanşeze, în sfîrşit, ofensiva dinspre nord, pentru a lovi dinspre Oranienburg flancul ruşilor, care pătrunseseră dincolo de Nauen. Concomitent, Armata 9 urma să pornească spre apus unde să întîlnească Armata 12 şi să se întoarcă împreună spre nord, ca să zdrobească armatele sovietice din partea de sud a oraşului şi „să stabilească legătura pe un front larg cu Berlinul".

Cei din bunkerul de sub Cancelaria Reichului nu aflaseră încă de joncţiunea dintre corpurile de tancuri ale Fronturilor 1 bielorus şi 1 ucrainean, care avusese loc la 24 aprilie la sud-est de Berlin, izolînd cu desăvîrşire principalele forţe ale Armatei 9 germane. A doua zi, Armatele sovietice 4 de gardă tancuri, dinspre sud-est, şi 2 de gardă tancuri, dinspre nord-est, se întîlniră la Potsdam, închizînd complet cercul în jurul capitalei. Nici Armata 9, nici „eventuala" grupare a lui Steiner — ale cărei „poziţii de atac" erau de mult în mîinile diviziilor sovietice — nu mai puteau veni în ajutorul garnizoanei berlineze. Inutile fură şi încercările armatei lui Wenck de a răzbate spre răsărit. Armatele sovietice înconjuraseră Berlinul şi, cucerind stradă după stradă, se apropiau victorioase de cancelaria Reichului.

În bunker domnea o atmosferă de groază. Crahul militar şi politic al fascismului agonizant era inevitabil. În ultimul moment, Hitler descoperi că Goering era un trădător, aşa cum rezulta din scrisoarea în care-i declara că se pregăteşte să ia puterea în mîinile sale.

Curînd Führerul mai primi o ştire transmisă prin radio Londra : Himmler încercase să ducă tratative cu comandamentul anglo-american, prin intermediul contelui suedez Bernadotte, cu care se întîlnise la Lübeck. Goering şi Himmler fură pe loc declaraţi trădători şi Hitler semnă ordinul pentru arestarea lor. În locul lui Goering, Hitler îl numi pe generalul von Greim, chemat în grabă de la München şi rănit în cursul zborului spre capitală. Aviatoarea Hanna Reisch, pilotul avionului cu care venise von Greim, îi propuse lui Hitler să-l scoată din Berlin, dar el refuză, tot mai sperînd că armata lui Wenck va sparge încercuirea.

Aproape de miezul nopţii în ziua de 29 aprilie, Jodl primi ultima radiogramă din partea lui Hitler :

„Comunicaţi imediat :

1. Unde se află detaşamentele de avangardă ale lui Wenck ?

2. Cînd vor desfăşura ofensiva ?

3. Unde se află Armata 9 ?

4. În ce direcţie încearcă să pătrundă Armata 9 ?

5. Unde se află detaşamentele de avangardă ale lui Holste ?"

În noaptea următoare, la ora 1, Führerul primi următorul răspuns, la fel de succint :

„1. Detaşamentele de avangardă ale lui Wenck au fost observate la sud de lacul Schwilow.

2. Armata 12 nu poate continua ofensiva spre Berlin din locul unde se află.

3. Forţele principale ale Armatei 9 sînt încercuite.

4. Corpul de armată al lui Holste e nevoit să ducă lupte de apărare."

Voia lui n-a fost îndeplinită

Nici o speranţă nu mai era posibilă. Armatele sovietice se aflau la cîteva sute de metri de adăpost. Hitler îşi întocmi testamentul politic, prin care stabili componenţa „noului guvern", încheind cu următoarele cuvinte : „Scopul rămîne acelaşi — cucerirea pămînturilor din răsărit pentru poporul german."

La 30 aprilie, Führerul celui de-al III-lea Reich îşi puse capăt zilelor.

Bormann trimise îndată o telegramă lui Doenitz care comanda forţele militare germane din nord, înştiinţîndu-l : „Führerul v-a numit urmaşul său. Vi s-a expediat documentul respectiv". Trecu însă sub tăcere faptul că Hitler murise. Răspunsul lui Doenitz urmă imediat : „Mein Führer ! Devotamentul meu faţă de Dv. este absolut. Voi face tot posibilul pentru a vă salva din Berlin. Dacă însă soarta mă va sili să conduc Reichul în calitate de urmaş, hotărît de Dv., voi continua războiul pînă la sfîrşit."

Berlinul era în flăcări. Deasupra oraşului plutea un nor

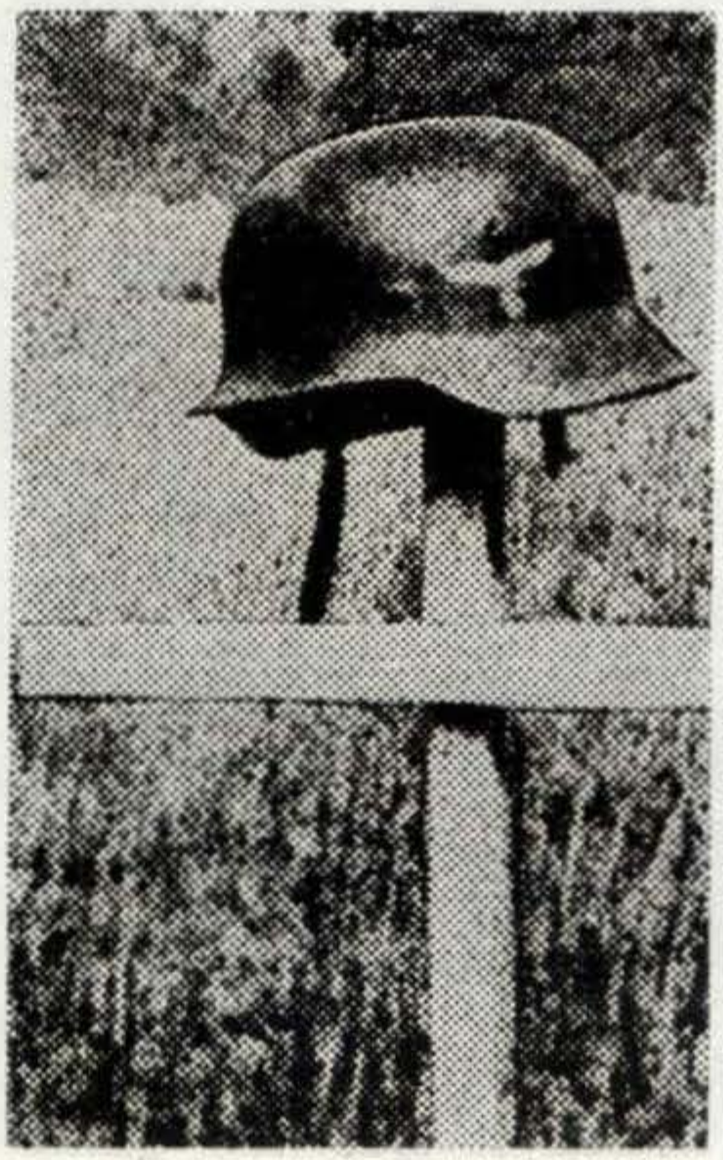

greu de funingine şi fu
Soldaţii sovietici îşi croi
drum înainte şi, curînd du
sinuciderea lui Hitler, lu
cu asalt Reichstagul.

Asediul Berlinului şi că
rea lui însemnau sfîrşi
Reichului fascist. Dar
frontul de răsărit, armat
germane continuau să rezi
cu dîrzenie şi înverşuna
Scopul guvernului Doen
era de a încerca — fără
întrerupă lupta împotriva A
matei Roşii — să obţină
„capitulare parţială" faţă
aliaţii apuseni. Cea mai p
ternică grupare a armatel
fasciste în sud — Grupur
de armate „Centru" şi „A
tria" — primiră ordin de
continua acţiunile militare
Cehoslovacia şi de a depla
spre Apus „tot ce se pute
Feldmareşalul Schorner, afl
în fruntea acestei grupă
avea misiunea de a „contin
cît mai mult timp lupta în
potriva armatelor sovietice".

Rămăşiţele statului fasc
se destrămau într-un ritm ve
tiginos. Goebbels se sinucis
încercînd, pînă în ultim
clipă să respecte „voin
Führerului" privind „rezi
tenţa fanatică". Dar coman
dantul Berlinului, general
Weidling, dîndu-şi seama d
inutilitatea luptei, comunic
Comandamentului sovietic c
era gata să înceteze focul. L
cererea generalului V. I. Ciui
kov, Weidling semnă ordinu
de capitulare a garnizoan
din Berlin. După ce textul f
transmis prin radio, zeci d
mii de soldaţi şi ofiţeri fi
părăsiră ultimele poziţii di
capitală şi se predară.

Din însărcinarea lui Doe
nitz, amiralul Friedeburg sta
bili legătura cu Comanda
mentul britanic al feldmare
şalului Montgomery şi predi
armatele germane „în mo
individual". La 5 mai capitu
lară în faţa Comandamentu
lui anglo-american Grupuril
germane de armate „E", „G
şi 19, din Austria de sud, Ba
varia şi Tirol. În ajun fuses
semnat actul de capitulare a
armatelor germane din Dane
marca. În noaptea de 7 mai
la orele 2,30, în numele Co
mandamentului german, Jod
semnă la Reims, unde se afla
comandamentul lui Eisenho
wer, actul de capitulare ne
condiţionată. Iar în noaptea
de 8 spre 9 mai, la Karlshorst,
o suburbie a Berlinului, în
clădirea cenuşie a fostei can
tine a Institutului politehnic
militar, Keitel, Stumpf şi
Friedeburg semnară capitula
rea în faţa delegaţilor Co
mandamentului suprem al for
ţelor aliate : G. K. Jukov,
A. W. Tedder, K. Spaatz şi de
Lattre de Tassigny.

...Peste cîteva ore mijea de
zori. Începea o nouă zi — ziua
Victoriei. O dată cu venirea
ei, lua sfîrşit, în Europa, is
toria sîngeroasă a celui de-al
doilea război mondial.

Traducere de Ana COGAN

Ultima BĂTĂLIE

CORNELIUS RYAN

Cornelius Ryan și-a consacrat cercetările și publicistica de evocări istorice celui de-al doilea război mondial, alegînd din multitudinea evenimentelor momente culminante, momente-cheie, hotărîtoare nu numai prin ele însele, ci și prin antecedentele și implicațiile pe care le însumează. Primul său volum Ziua cea mai lungă **povestește istoria debarcării aliate în Franța. In** Ultima bătălie — Berlin 1945, **este vorba de o perioadă de douăzeci și una de zile ; dar aceste trei săptămîni, vestite de prima lovitură de tun sovietic, trasă în dimineața de 16 aprilie 1945, au însemnat moartea lui Hitler, ocuparea Berlinului, terminarea războiului în Europa.**

Fără să neglijeze documentele oficiale diplomatice și militare, actele politice și studiile de ansamblu consacrate evenimentelor pe care le evocă, Cornelius Ryan preferă informația directă, vie, iar în cazul cînd contactul acesta nemijlocit cu martorii și eroii, deseori obscuri, ai întîmplărilor se vădește insuficient, el apelează la alte mărturii. Multe dintre aceste mărturii au, desigur, o valoare limitată : rapoarte întocmite după acțiuni militare, interogatorii, scrisori, pagini de jurnal, note, impresii, istorii ale diviziilor și chiar regimentelor, ordine de luptă etc. etc. ; dar ele au reprezentat, la timpul lor, însăși țesătura intimă a evenimentelor istorice. Autorul a cunoscut și a stat de vorbă cu mari personalități militare ale războiului, între care Konev, Rokossovski, Ciuikov, Eisenhower, Montgomery, Bradley, cu generali ai Wehrmacht-ului etc. De asemenea, este folosit fondul arhivelor Ministerului Apărării al U.R.S.S. și ale Ministerului de Război al S.U.A.

In paginile ce urmează, prezentăm cititorilor revistei noastre mai multe extrase din Ultima bătălie — Berlin 1945.

Într-o fostă clasă de liceu[1]

O imensă procesiune de autocamioane militare se scurgea pe strada principală a orășelului francez. In șiruri nesfîrșite, convoaiele se îndreptau spre nord, către Rin, unde era frontul. Oprirea era interzisă. De altfel, soldații nici nu doreau să se oprească : orașul, cu aerul lui adormit și nelipsita catedrală gotică, nu se deosebea cu nimic de celelalte prin care trecuseră de cînd intraseră în Franța. N-aveau de unde ști că, în acel moment al războiului, Reims era probabil cel mai important punct pe harta Europei occidentale.

De-a lungul secolelor, răsunase prea adesea zvon de lupte la această răscruce de drumuri din nord-estul Franței, iar catedrala gotică ce se înălța maiestuoasă în centrul orașului fusese de nenumărate ori avariată și reconstruită. Începînd din anul 496, cu Clovis I, și pînă la Ludovic al XVI-lea, în 1774, toți monarhii țării fuseseră încoronați sub cupola ei. Din fericire, de rîndul acesta războiul cruțase orașul și străvechea ctitorie. Acum, în umbra celor două turnuri înalte ale bisericii, se afla Cartierul general al lui Dwight D. Eisenhower.

Comandamentul suprem al Forțelor expediționare aliate era înghesuit într-o clădire cu trei etaje și înfățișare modestă, aflată pe o străduță lăturalnică, în apropiere de gară. Clădirea aparținuse unei școli tehnice pentru băieți — „Collège Moderne et Technique" — și putea adăposti peste 1 500 de oameni. Părea însă neîncăpătoare : Cartierul general avea acum (28 martie 1945 — **n.r.)** un personal de două ori mai mare decît în 1944, numărînd aproape 1 200 de ofițeri și 4 000 de ostași. O parte din servicii fuseseră instalate în alte clădiri din Reims.

In clasa de la etajul al doilea, pe care o transformase în birou, generalul lucrase toată ziua fără întrerupere. Camera mică avea un aspect spartan. Draperiile trase de o parte și de cealaltă a celor două ferestre ce dădeau în stradă erau negre. Cîteva scaune se oglindeau în podeaua de stejar lustruit. Masa de lucru a lui Eisenhower se afla într-un capăt al încăperii, pe podiumul pe care altădată stătuse catedra. Pe masă, o mapă de piele închisă, fotografiile fiului și soției sale, înrămate tot în piele, și două telefoane negre — unul pentru convorbirile obișnuite, celălalt pentru

1 Subtitlurile aparțin redacției.

legătura cu Washington și Londra. Mai erau și cîteva scrumiere, căci comandantul suprem obișnuia să aprindă țigară de la țigară.

În după-amiaza din ajun, Eisenhower se repezise cu avionul pînă la Paris să ia parte la o conferință de presă. Subiectul discuțiilor fusese victoria obținută pe Rin. Comandantul suprem anunțase că principalul punct de apărare al inamicului în vest fusese distrus. Bineînțeles, venise vorba și despre Berlin. Unul dintre reporteri întrebase: cine vor ajunge în capitală primii, „noi sau rușii"? Eisenhower declarase că „nu vrea să facă pronosticuri" și adăugase că „deși rușii au o cursă mai scurtă de făcut, ei trebuie să țină piept grosului forțelor germane".

Eisenhower petrecuse noaptea la hotel „Raphaël"; apoi în zori luase avionul și se întorsese la Reims. La 7.45 se afla în biroul său stînd de vorbă cu șeful statului său major, generalul locotenent Walter Bedell Smith. În mapa acestuia așteptau vreo douăzeci de telegrame primite peste noapte, la care numai comandantul suprem putea răspunde. Pe dosare era specificat: „Numai pentru ochii generalului Eisenhower". Printre hîrtii se afla și mesajul lui Montgomery, cerînd aprobarea pentru ofensiva pe Elba, în direcția Berlin. Cea mai importantă dintre telegrame era însă cea expediată de șeful statului major al Forțelor armate ale Statelor Unite, generalul George C. Marshall. Printr-o coincidență, mesajul lui Marshall și cel al lui Montgomery sosiseră cu o seară înainte, la distanță de două ore; ambele au avut o influență hotărîtoare asupra lui Eisenhower.

În acea zi de miercuri 28 martie, ele au jucat rol de catalizator, ajutîndu-l pe comandantul suprem să-și cristalizeze, în sfîrșit, planul strategic pe care acesta avea să-l urmeze pînă la sfîrșitul războiului.

Cu multe luni înainte, misiunea lui Eisenhower fusese definită de către șefii statelor majore ale celor trei arme ale S.U.A. în următoarea frază: „Veți debarca în Europa, unde, împreună cu forțele altor Națiuni Unite, veți întreprinde operații de pătrundere în inima Germaniei și de zdrobire a mașinii ei de război".

Avea toate motivele să fie mulțumit de desfășurarea luptei: în douăzeci și unu de zile unitățile sale trecuseră Rinul și intraseră adînc în Germania, cu mult înainte de termenul stabilit. Înaintarea lor — pe care întreaga lume liberă o urmărise cu sufletul la gură — punea însă acum cîteva probleme complexe, pe care comandantul suprem trebuia să le rezolve. Viteza neașteptată a ofensivei anglo-americane înlăturase necesitatea anumitor mișcări strategice, concepute cu luni în urmă. Ca să fie în concordanță cu evenimentele, Eisenhower trebuise să-și croiască, pe loc, noi planuri de luptă și fusese nevoit să schimbe rolul atribuit în acțiune unor armate și comandanților lor — ca, de pildă, feldmareșalului Montgomery și puternicului său Grup de armate 21.

Divergențe serioase în comandamentul suprem

Feldmareșalul — care împlinise 58 de ani — nu cerea indicații, ci își revendica dreptul de a conduce atacul, fiind convins că ocuparea Berli-

de armate 21. Mesajul confirma existența unor vergențe serioase între el comandantul suprem. Re lui Eisenhower la telegr feldmareșalului fusese — d expresia generalului Smith „cea a unui cal ros sub

Diferența de opinii di Montgomery și Eisenhower manifesta cu violență mai seamă în problema strate de urmat. Luni de zile, Mo

Instantaneu simbolic: lîngă una din statuile Reichst gului, un grup de ostași ai Armatei Roșii

ful Marelui stat major britanic, feldmareşalul Alan Brooke, se agitaseră în favoarea străpungerii frontului într-un singur punct, pînă în inima Germaniei. Aproape imediat după căderea Parisului, cînd germanii erau încă derutaţi şi părăseau în goană teritoriul Franţei, Montgomery îi expusese lui Eisenhower planul său. „Sîntem în stadiul — îi scrisese el — în care o acţiune viguroasă îndreptată spre Berlin ar avea toate şansele de reuşită, punînd astfel, totodată, capăt războiului".

Planul lui Montgomery, condensat în nouă paragrafe, pornea de la argumentul că forţele anglo-americane nu aveau suficiente posibilităţi de aprovizionare şi întreţinere pentru două acţiuni simultane de pătrundere în Germania. După părerea sa, conducerea acestei acţiuni nu putea reveni decît lui. „Dacă vom recurge la o soluţie de compromis — îl avertizase Montgomery pe comandantul suprem — şi vom împărţi resursele de care dispunem, nici una dintre operaţii nu va fi decisivă şi vom prelungi durata războiului. Timpul, adăugase el, are o importanţă atît de mare încît hotărîrea trebuie luată imediat".

Planul era îndrăzneţ şi bine pus la punct, marcînd totodată o fundamentală schimbare în concepţiile feldmareşalului. După cum spunea generalul locotenent Frederick Morgan — şef adjunct al statului major al lui Eisenhower: „Montgomery, cunoscut pînă atunci pentru prudenţa sa, avea convingerea că dacă i se va acorda lui prioritatea şi nu Grupului de armate americane, el va zdrobi pe inamic, va cuceri Berlinul şi va grăbi sfîrşitul războiului".

Dar planul presupunea riscuri mari. Contopirea a două grupuri de armate de peste patruzeci de divizii într-o singură acţiune putea duce la o victorie fulgerătoare şi definitivă — dar, tot aşa de bine, putea duce la un total şi poate ireversibil dezastru. Comandantului suprem i se păreau riscurile prea mari. În mesajul de răspuns către Montgomery îi scrisese plin de tact: „Sînt de acord cu concepţia dumneavoastră asupra ofensivei împotriva Berlinului, dar nu sînt de acord să pornim acţiunea acum". El voia ca pătrunderea în Germania să se desfăşoare pe un front larg şi să pornească ofensiva împotriva Berlinului abia după traversarea Rinului şi ocuparea regiunii industriale a Ruhrului.

În mesajul său către cei trei comandanţi de grupuri de armate — Montgomery, Bradley şi Devers —, Eisenhower le explicase planul său: „Fără îndoială, ţinta noastră finală este Berlinul, în apărarea căruia inamicul îşi va concentra probabil grosul forţelor sale. La fel, şi noi ne vom concentra toată energia şi toate resursele în vederea unei grabnice operaţii împotriva Berlinului. Dar planurile noastre strategice trebuie conjugate cu cele ale ruşilor, aşa că sîntem nevoiţi să fim pregătiţi pentru una sau mai multe dintre următoarele eventualităţi:

A. Grupurile de armate Nord şi Centru să se îndrepte spre Berlin fie pe calea Ruhr — Hanovra — Berlin, fie pe calea Frankfurt — Leipzig — Berlin, fie pe ambele căi.

B. Dacă ruşii ajung înaintea noastră la Berlin, Grupul de armate Nord va ocupa regiunea Hanovrei şi porturile din jurul Hamburgului. Iar Grupul de armate Centru va ocupa o parte sau întreaga regiune Leipzig — Dresda, ţinînd seama de viteza de înaintare a ruşilor.

C. În orice caz, Grupul de armate Sud va ocupa regiunea Augsburg — München. Zona Nürnberg — Regensburg va fi ocupată de Grupurile Centru sau Sud, după cum va cere situaţia în acel moment.

Torgau, 25 aprilie 1945, ora 1.30 p.m. Ostaşii ucraineni, conduşi de mareşalul Konev, se întîlnesc cu ostaşii Armatei 1 S.U.A., conduşi de generalul Hodges

Pe scurt — rezumase în încheiere Eisenhower cele expuse —, dorinţa mea este ca forţele anglo-americane, cu sprijinul tuturor celorlalte forţe de care dispunem, să ajungă la Berlin cît mai repede şi pe drumul cel mai scurt, ocupînd în prealabil toate centrele-cheie şi regiunile din flancuri, printr-o operaţie unitară şi bine pregătită. Dar — adăugase el — mai avem de aşteptat, căci în clipa de faţă nu putem încă hotărî nici momentul declanşării acestor operaţii, nici efectivele afectate lor".

Indiferent dacă strategia „înaintării pe un front larg" era sau nu cea potrivită, Eisenhower era comandantul suprem şi Montgomery trebuia să-i execute ordinele. Dar era profund dezamăgit. De la Wellington încoace, nici un soldat nu se bucurase de o faimă mai mare ca a sa în ochii poporului englez; pentru ostaşii săi, „Monty" avea atributele unui erou legendar. Disputa aceasta din toamna anului 1944 a creat în relaţiile dintre cei doi comandanţi o fisură care n-avea să se vindece niciodată.

Între Ike și Monty

În cele șapte luni care se scurseseră de atunci, Eisenhower se menținuse pe poziție, iar Montgomery nu încetase să demonstreze oricui voise să-l asculte cum, unde și de către cine trebuia să fie cîștigat războiul. Feldmareșalul Brooke, șeful Statului major britanic, fusese auzit spunînd despre Eisenhower că „este un om încîntător, dar în privința strategiei nu dă dovadă de o minte prea luminată".

Comentariile și aprecierile usturătoare care circulaseră pe seama lui la Ministerul de Război al Angliei și la cartierul general al lui Montgomery, ajunseseră la urechile lui Eisenhower, dar acesta „își încleștase dinții" — după expresia generalului Bradley — și luni în șir nu reacționase. Pînă cînd, într-o bună zi, imediat după atacul german din Ardeni (decembrie 1944 — n.r.) își ieșise din fire.

Deoarece inamicul spărsese frontul anglo-american, Eisenhower fusese nevoit să pună Armatele 1 și 9 americane din întrîndul de nord sub comanda lui Montgomery.

După respingerea atacului, Montgomery afirmase, într-o conferință de presă, că numai el îi salvase pe americani de dezastru. Comandase într-adevăr contraofensiva din nord și din est în chip strălucit. Dar la conferința de presă neglijase să menționeze rolul lui Bradley, Patton și al celorlalți comandanți americani și faptul că, pentru fiecare soldat englez, fuseseră angajați în luptă treizeci pînă la patruzeci de soldați americani.

Propaganda germană agravase și mai mult gafa lui Montgomery. Posturile de radio inamice exageraseră și denaturaseră declarația lui și americanii aflaseră primele știri despre conferința de presă în versiunea lor.

În tabăra anglo-americană izbucnise o furtună fără precedent. Campania „pro Montgomery" crescînd — după părerea unor americani, atîțată de statul său major —, comandantul suprem hotărîse să pună o dată pentru totdeauna capăt oricăror discuții și să scape de Montgomery, aducînd totul la cunoștința Consiliului aliat al șefilor de stat major. Aflînd de această hotărîre, șeful de stat major al lui Montgomery — generalul de Quingand — sărise să salveze unitatea militară anglo-americană și îi făcuse o vizită comandantului suprem. „Mi-a arătat mesajul pe care voia să-l trimită la Washington — povesti acesta mai tîrziu. Am rămas uluit cînd l-am citit". Cu ajutorul generalului Bedell Smith insistase pe lîngă Eisenhower să amîne cu douăzeci și patru de ore expedierea notei. Acesta cedase cu mare greutate.

Întorcîndu-se la Montgomery, de Quingand îi relatase totul. „I-am spus lui Monty că văzusem mesajul lui Ike (diminutiv familiar de la Dwight — n.r.) în care scria negru pe alb: «Ori eu, ori Monty»". Montgomery fusese foarte abătut și îl întrebase pe șeful său de stat major: „Freddie, ce crezi că ar trebui să fac?" În cele din urmă, Montgomery scrisese o scrisoare, făcîndu-i cunoscut lui Eisenhower, în termeni ostășești, că nu avea de gînd să se abată de la disciplină: „Oricare ar fi hotărîrea dumneavoastră, puteți conta pe mine sută la sută". Și semnase „prea devotatul dumneavoastră subaltern, Monty".

Pentru moment, lucrurile se opriseră aici. Acum însă, la cartierul său general din Reims, în această zi de 28 martie 1945, Eisenhower auzea parcă din nou ecoul vechiului refren: contradicția dintre acțiunea de străpungere a frontului într-un singur punct și înaintarea pe un front larg. Fără a se sfătui cu Eisenhower, Montgomery — cum scria chiar el — „dăduse dispoziții tuturor comandanților să pornească către est" și spera ca, printr-o singură operație de mare anvergură, să treacă Elba și să intre, încununat de glorie, în capitala Germaniei.

Cîndva Eisenhower făgăduise că va porni o ofensivă masivă spre răsărit, fără însă să specifice care grup sau grupuri de armate vor participa la atacul final. Acum, înainte de a lua o hotărîre, trebuia să analizeze minuțios o serie întreagă de factori, care ar fi putut influența soarta acestei ultime campanii.

În primul rînd, uluitoarea viteză cu care înaintau rușii spre Oder. Pe vremea cînd comandantul suprem își formulase planul de asalt pe Rin și al ofensivei lui Montgomery la nord de Ruhr, părea că vor trece luni de zile înainte ca rușii să se apropie de Berlin. Acum, Armata Roșie se afla la numai 38 de mile de oraș, iar forțele anglo-americane la mai bine de 200. Cît de curînd vor începe rușii ofensiva? Unde și în ce fel vor dezlănțui atacul? Cît timp îi va trebui Armatei Roșii să înfrîngă apărarea inamicului? Odată Oderul trecut, în cît timp vor ajunge sovieticii la Berlin și în cît timp îl vor ocupa? Comandantul suprem nu putea răspunde la aceste întrebări, toate nespus de importante pentru planul său.

Se așteptaseră la cu totul altceva...

Spărseseră cercul exterior de apărare al orașului și își croiau acum calea prin cel de-al doilea. Pitiți îndărătul

tancurilor T-34 și al tunuri autopropulsate luptau să cu rească uliță de uliță, stra de stradă, bulevard de bu vard. Drumul îl deschide trupele de asalt călite luptă, ale lui Konev și Juko urmau apoi soldații cu că de piele aparținînd celor p tru armate blindate.

Ciudată era înfățișarea ac lor ostași. Veneau din toa republicile Uniunii Sovieti și — în afară de fercheșii s dați ai regimentelor de gar — chipurile lor se deosebe între ele tot atît de mult și uniformele. Vorbeau lim și dialecte felurite: u erau ruși sau bieloruși, al veneau din Karelia sau Ucr ina, Gruzia sau Kazahsta Armenia sau Azerbaidjan, a ții erau bașchiri, tătari, u beci, kirghizi, mongoli sa cazaci. Unii purtau uniform întunecate, alții kaki și al verzui. Unii aveau pantalo negri și cămașă cu guler înalt; iar cămășile erau d toate nuanțele, de la negr la cafeniu deschis. Mergea călări, pe jos, pe motociclet pe care mînate de cai, pe to soiul de vehicule capturate d la inamic, năpustindu-se asu pra Berlinului.

Lăptarul Richard Poganow ska opri căruța și privi c sufletul la gură către cei cinci tancuri rusești ce-i ieși seră în întîmpinare în capu străzii. Făcu repede cale în toarsă spre ferma Dahlem Do mäne unde se adăposti, îm preună cu întreaga familie, în pivniță. Stătură acolo o săp tămînă. Deodată ușa de la in trare fu dată în lături și în prag apărură soldații Armatei Roșii. Aruncară o privire, apoi plecară. Puțin mai tîrziu, cîțiva dintre soldați se înapoiară și-i chemară — pe Poganowska și pe ceilalți lucrători ai fermei — la administrație. În timp ce aștepta, lăptarul băgă de seamă că toți caii dispăruseră; vacile însă erau la locurile lor. Un ofițer sovietic se adresă oamenilor în limba germană și le dădu ordin să continue munca. Lui Poganowska nu-i venea să-și creadă urechilor. Se așteptase la cu totul altceva.

La fel li se întîmplă și celorlalți locuitori din împrejurimile Berlinului cînd văzură

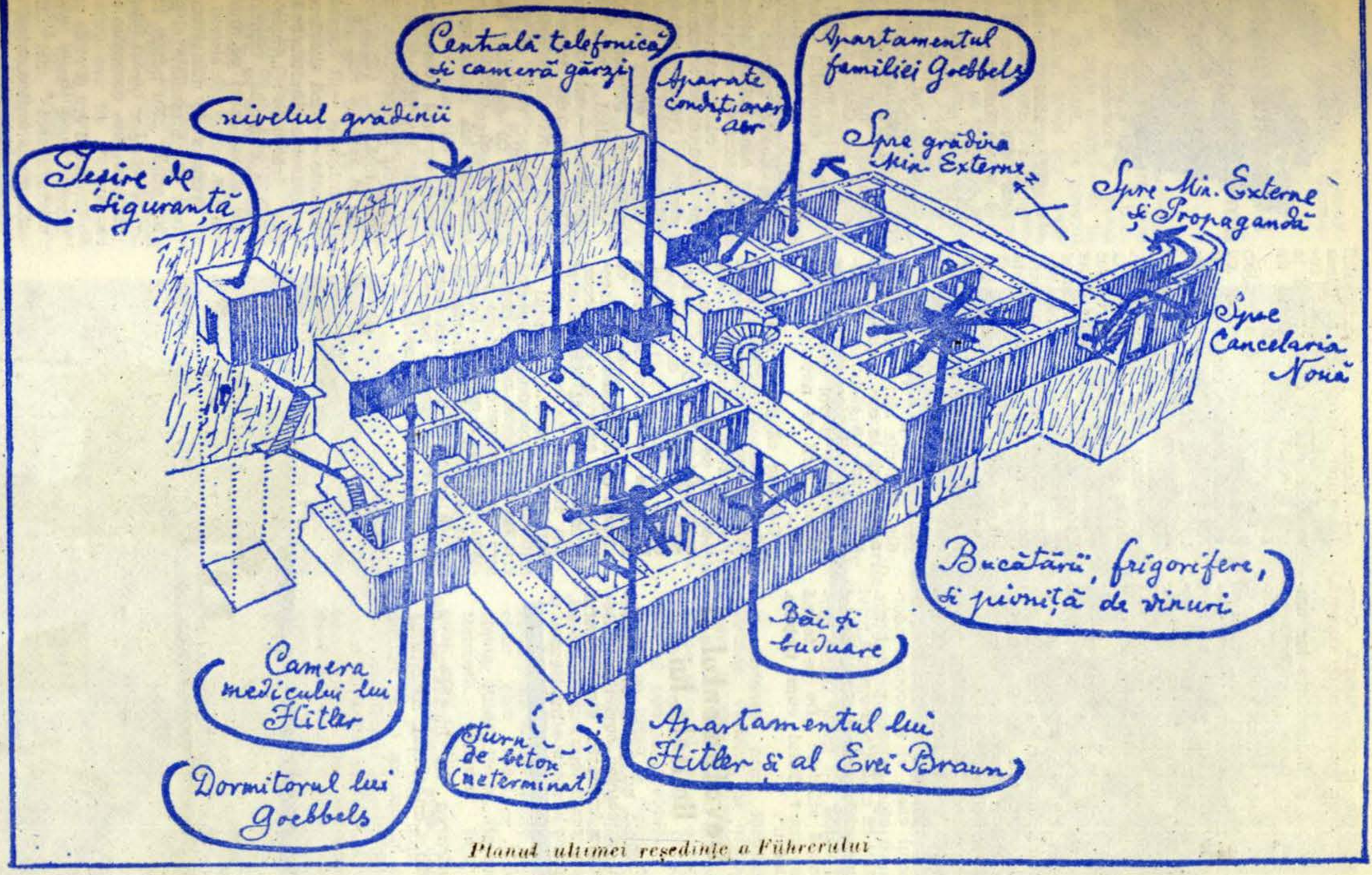

Planul ultimei reședințe a Führerului

primele trupe ruseşti. Comportarea, scrupulos de corectă, a soldaţilor Armatei Roşii, disciplina şi bunăvoinţa lor umplu de mirare populaţia îngrozită a oraşului. Farmacistul Hans Miede observă că soldaţii sovietici „nu voiau să tragă în interiorul caselor decît numai în cazul în care găseau oameni înarmaţi ascunşi". Helena Boese, care aşteptase înspăimîntată venirea ruşilor, se pomeni faţă în faţă cu un ostaş al Armatei Roşii pe treptele pivniţei. Era „tînăr, frumos şi purta o uniformă imaculată". O privi ieşind din pivniţă, apoi îi întinse, în semn de pace, un băţ de care era legată o batistă albă. În aceeaşi suburbie, Wilmersdorf, Ilse Antz trăise cu gîndul că locuitorii Berlinului vor fi „aruncaţi ca nutreţ ruşilor"; se afla în subsolul casei ei şi tocmai adormise cînd intrase primul rus. Sări ca arsă din somn şi-l privi îngrozită, dar tînărul soldat îi zîmbi şi-i spuse într-o germană stîlcită: „De ce teamă la tine? Totul cum trebuie. Dormi".

Devotamentul şi limitele lui

Nimic nu putea stăvili valul armatelor sovietice. Degeaba împrăştia din bunkerul său, omul cu mintea năucă, ordine disperate în dreapta şi [redacted]

Intrarea în bunkerul de sub Cancelaria Reichului

În Bavaria, reichsmareşalul Hermann Goering se găsea într-o situaţie penibilă: fusese arestat la domiciliu şi la uşa casei sale făceau de gardă nişte soldaţi SS.

Şeful statului său major, generalul Koller, venise cu avionul după conferinţa lui Hitler din 22 aprilie să-i raporteze că führerul spusese: „În ceea ce priveşte negocierile, reichsmareşalul se va descurca mai bine decît mine". Drept care Goering pornise la fapte. Îi trimisese führerului un mesaj, cîntărindu-şi bine fiecare cuvînt: „Mein Führer — scrisese el —, avînd în vedere hotărîrea dumneavoastră de a rămîne în fortăreaţa Berlin, sînteţi de acord să preiau imediat întreaga conducere a Reichului — avînd deplină libertate de acţiune, atît în ţară cît şi dincolo de graniţe —, ca locţiitorul dumneavoastră, potrivit decretului din 29 iunie 1941? Dacă pînă astă-seară la ora zece nu primesc nici un răspuns, voi socoti că v-aţi pierdut libertatea de acţiune şi voi acţiona spre binele ţării şi naţiunii noastre..."

Goering căpătase neaşteptat de repede răspunsul. Hitler telegrafiase cu viteza fulgerului un mesaj, acuzîndu-l pe Goering de înaltă trădare şi ameninţîndu-l cu pedeapsa capitală în cazul în care nu accepta să demisioneze pe dată. În seara de 25 aprilie, radio Berlin anunţa solemn că „boala de inimă a reichsmareşalului se agravase. De aceea, acesta ceruse să fie eliberat din funcţia de comandant al forţelor aeriene... Führerul îi îndeplinise cererea..." Goering îi spuse nevestei sale — Emmy — că toată povestea i se părea ridicolă: oricum, în cele din urmă, tot el va fi ales să ducă negocierile. Iar ea îi va povesti mai tîrziu baroanei von Schirach că în acele mo-

mente preocuparea de c tenie a lui Goering fu „care din uniforme să îmb la prima întîlnire cu Ei hower".

În timp ce Berlinul arde Reichul se năruia, în sufl singurului om pe care H nu-l bănuise niciodată c bil să-l trădeze, setea de tere era mai mare chiar cît a lui Goering.

În după-amiaza zilei de aprilie, generalul George Marshall, şeful Statului m al S.U.A., fusese anunţat preşedintele Truman pără Casa Albă îndreptîndu-se s Pentagon, de unde urma discute cu Winston Churc pe firul direct: primise p contele Folke Bernadotte preşedintele Crucii Roşii s deze — o ofertă germană negociere. Paşnicul oferi nu era altul decît Heinr Himmler — cel pe care Hi îl numea „der treue He rich!" (fidelul Heinrich).

Himmler voia să se înţ nească cu generalul Eisen wer şi să capituleze. Du spusele lui, Hitler era foa bolnav şi, dacă nu mur încă, nu mai avea multe z de trăit. Era limpede că Him ler voia să capituleze, dar n mai faţă de aliaţii apuse nu şi faţă de ruşi. „Şi ce va întîmpla — îl întrebă Be nadotte — dacă aliaţii respi propunerea dumitale?" Him ler răspunse: „Atunci v prelua comanda frontului est şi voi muri cu arma mînă".

Truman, de numai treispr zece zile preşedinte al S.U. nu ezită: „Nu putem accep — spuse el — ne-am înţeles rusii să nu acceptăm o pa separată".

Churchill era şi el de acee părere. După cum avea mărturisească mai tîrziu „Eram cu toţii convinşi că foarte scurt timp capitular avea să fie totală şi necondiţi nată". Cînd Churchill şi Tru man îl informară pe Stalin oferta lui Himmler şi de ref zul lor, generalissimul le mu ţumi, făgăduind la rîndul s

că Armata Roșie „își va continua atacul împotriva Germaniei“ [2].

Ofițerul american zărește o uniformă neobișnuită

Stînd la volanul jeep-ului său, locotenentul Albert Kotzebue din Divizia 69 a S.U.A. văzu în depărtare o fermă care i se păru nefiresc de liniștită. De altfel, tot ținutul de pe malul Elbei era nefiresc de liniștit. Prin sate, deasupra caselor, fîlfîiau steaguri albe, dar sătenii ședeau îndărătul ușilor încuiate. Obosit, Kotzebue se îndreptă spre fermă. Ușa era întredeschisă. Se sprijini de canatul ei și o dădu în lături cu patul puștii. În capul mesei stătea fermierul și în jurul său nevastă-sa cu cei trei copii. Era o scenă tihnită, de familie, numai că... toți cinci erau morți. Le fusese prea frică și se otrăviseră.

Locotenentul sări în mașină și se îndreptă spre Elba. Înainte să ajungă la apă, Albert Kotzebue își înscrise numele în istorie. În satul Leckwitz văzu călare pe un căluț un om cu o uniformă neobișnuită. Omul se întoarse în șa și îl privi. Locotenentul și omul călare traversaseră luptînd jumătate de planetă, pentru această clipă. Kotzebue întîlnise primul ostaș sovietic.

Unul din tovarășii săi, care știa rusește, îi puse o întrebare călărețului. Da, încuviință acesta, era rus. „Unde ți-e unitatea ?“ — se interesă Kotzebue. „Pe Elba“ — răspunse scurt omul. Americanii porniră într-acolo și traversară rîul într-o bărcuță, vîslind cu patul puștilor. Pe malul celălalt zăriră primul detașament sovietic. Kotzebue salută militărește. Așa făcură și soldații ruși. Stătură cu toții pe loc, privindu-se unii pe alții. Era ora 1.30 p.m., aprilie 25, ora cînd armatele din Vest și aliații lor din Răsărit s-au întîlnit în micul oraș Strehla.

Douăzeci de mile către nord, la Torgau, pe Elba, locotenentul William D. Robinson, tot din Divizia 69, întîlni la ora 4.40 p.m. alți cîțiva ostași sovietici. Patru dintre ei îl însoțiră pînă la cartierul general. Acesta este momentul consemnat în analele războiului ca primul contact oficial. În orice caz, fie că era ora 1.30, fie că era ora 4.40, Reichul lui Hitler a fost tăiat în două de Armata 1 S.U.A.

[2] Textul scrisorii este publicat în **Corespondența președintelui Consiliului de Miniștri al U.R.S.S. cu președinții S.U.A. și cu primii miniștri ai Marii Britanii, din timpul Marelui Război pentru apărarea Patriei,** Editura de Stat pentru Literatură Politică, București, 1958, vol. 2.

Alt moment pe malurile Elbei : întîlnirea dintre mareșalul Konev și generalul Bradley

condusă de generalul Hodges și de primii ucraineni ai mareșalului Konev. Și tot în aceeași zi — nu se știe precis ora — Berlinul a fost încon-jurat.

În așteptarea ultimului ceas

Locuitorii bunkerului (cazemată subterană construită pentru Hitler sub Cancelaria Reichului — **n.r.**) trăiau ca într-un coșmar. „Cei care rămaseseră — povesti mai tîrziu secretara lui Hitler, Gertrud Junge, — erau într-o continuă stare de așteptare. Hărți întinse erau împrăștiate pe mese, ușile erau toate deschise, nimeni nu putea dormi, nimeni nu știa data sau cît era ceasul. Hitler nu suporta să rămînă singur : umbla încolo și încoace prin încăperile strîmte, vorbind cu oricine-i ieșea în cale. Pomenea într-una de moartea sa iminentă și de sfîrșitul ce se apropia. Între timp se mutase în bunker și familia Goebbels, iar copiii se jucau și cîntau cîntece pentru «nenea Adolf»“.

Nimeni nu se mai îndoia că Hitler avea de gînd să se sinucidă ; de asemenea, toți păreau să fie la curent că Magda și Josef Goebbels hotărîseră să-și pună capăt zilelor lor și celor șase copii — Helga, Holde, Hilde, Heide, Hedda și Helmuth. Singurii care nu știau erau copiii...

Frau Goebbels avea dureri de măsele și trimise după un dentist care-i extrase un molar. Aflînd de venirea doctorului, Eva Braun îl rugă să-i lucreze și ei. Dar, aducîndu-și deodată aminte, îi spuse : „Ah, uitasem ! La ce bun ? Mai sînt

Țara arde, dar Adolf și Eva își sărbătoresc nunta

cîteva ceasuri și se isprăvește cu toate !"

Eva optase pentru otravă. Arătă celor din jur o capsulă cu cianură, zicîndu-le : „E atît de simplu ; o înghiți și gata". Unul din medicii lui Hitler, de față la această scenă, o întrebă : „Da' de unde știți că-și face efectul ? De unde știți că înăuntru e otravă ?" Toată lumea se neliniști și cineva încercă efectul capsulei pe cîinele lui Hitler, Blondi : animalul muri imediat.

Ultima lovitură pe care o primi Hitler fu în după-amiaza zilei de 29 aprilie, din partea unui om aflat la vreo opt mii de mile depărtare, la San Francisco. Corespondentul agenției Reuter — Paul Scott Rankine — aflase, de la șeful Serviciilor de informații britanice, că Himmler făcuse o ofertă de capitulare aliaților apuseni. Rankine transmisese știrea, pe care imediat o difuzară toate posturile de radio de pe glob.

Vestea ajunse la urechea führerului în timp ce acesta stătea de vorbă cu Weidling, Krebs, Burgdorf, Goebbels și asistentul acestuia, Werner Naumann. Se făcu cenușiu la față și încercă să se ridice în picioare. „Îl privi lung pe Goebbels — povesti Weidling —, apoi bîigui ceva de neînțeles". Părea uluit. Eva Braun șopti lui Gertrud Junge și unei alte secretare : „Probabil că în seara asta vom avea motive să vărsăm lacrimi".

Ofițerul de legătură al lui Himmler, cu bunkerul führerului, SS gruppenführer Hermann Fegelein — însurat cu sora Evei Braun —, fu bănuit de complicitate cu șeful său. Dispăruse din bunker de cîteva zile ; îl găsiră acasă, îmbrăcat în haine civile, pregătindu-se să plece din Berlin. Se întoarse la bunker sub stare de arest. Hitler făcu numaidecît legătură între planul lui Fegelein de a părăsi capitala și trădarea lui Himmler. După relatarea colonelului Otto Günsche, „Fegelein a fost împușcat. Cumnata sa a refuzat să intervină în favoarea lui".

Două ceremonii: cununia și incinerarea Führerului

Era evident că Hitler nu mai avea îndoieli în privința apropierii sfîrșitului. În zori își dictă testamentul, desemnîndu-l în funcția de președinte pe amiralul Karl Doenitz și în cea de cancelar al Reichului pe Goebbels. Apoi se cunună cu Eva Braun. „După cununie — povesti Gertrud Junge — Hitler și mireasa lui petrecură un ceas cu Goebbels, generalii Krebs și Burgdorf. Hitler vorbi despre sfîrșitul național-socialismului, pe care acum îl socotea greu de reînviat, și declară : «Pentru mine moartea înseamnă eliberare, căci existența mea a fost trudnică și plină de griji. Am fost înșelat de cei mai buni prieteni și am cunoscut durerea de a fi fost trădat»".

În acea zi, Hitler mai primi cîteva vești proaste : Mussolini, împreună cu iubita lui fuseseră prinși de partizani, executați și spînzurați de picioare. Seara își luă rămas bun de la toți cei din bunker. În ziua următoare, cînd tancurile rusești se aflau la o distanță de numai jumătate de milă, socoti că sosise „momentul". Luă prînzul împreună cu cele două secretare și cu bucătarul lui vegetarian ; chelnerul Erwin Jakubek își aminti că la ultima masă „a servit spaghetti cu un sos ușor". După prînz, Hitler își mai luă rămas bun de la cîțiva din subalternii săi, Eva Braun o sărută pe Gertrud Junge, zicîndu-i : „Salută Münchenul din partea mea și ia blana mea drept amintire, știi că mi-au plăcut întotdeauna oamenii bine îmbrăcați". Apoi se retraseră amîndoi în apartamentul lor.

Colonelul Otto Günsche trecu la postul lui de pază, în fața ușii ce dădea spre odăile rezervate lui Hitler. „Era ceasul trei și treizeci — trei și patruzeci de minute — relată el mai tîrziu. Știam că se va sinucide. N-avea altă cale de ieșire".

Tocmai atunci apăru Magda Goebbels cu chipul răvășit, cerînd să intre la führer. Günsche bătu la ușă. „Führerul stătea în birou — povesti Günsche. Eva nu era în cameră, dar am auzit apa curgînd la baie și am dedus că era acolo. Venirea mea l-a nemulțumit. L-am întrebat dacă o primește pe Frau Goebbels. «Nu mai vreau să văd pe nimeni» — spuse el. Am plecat.

Cinci minute mai tîrziu am auzit o împușcătură.

Bormann intră primul. Apoi eu, împreună cu valetul Linge. Hitler stătea pe un scaun. Eva zăcea pe pat. Își scosese pantofii și îi aranjase cu grijă la marginea patului. Fața lui Hitler era plină de sînge. Alături erau două revolvere : un Walther P.P.K., aparținînd lui Hitler ; celălalt, care era mai mic, îl purtase totdeauna la el, în buzu-

nar. Eva era îmbrăcată într rochie albastră cu guleraș manșete albe. Ținea ochii de chiși. În odaie plutea un m ros puternic de cianură. M rosul era atît de puternic î cît mi-am închipuit că nu v ieși din hainele mele zile de rîndul. Dar impresia aceas a fost probabil rodul imag nației mele.

Bormann n-a rostit nici u cuvînt ; eu m-am dus imedi în sala de conferințe unde s aflau Goebbels, Burgdorf și al ții de care nu-mi amintes Le-am spus : «Führerul a mu rit»".

Puțin mai tîrziu, cadavrel fură învelite în cearșafur scoase din bunker și depus într-un fel de adîncitură lîng intrare. Turnară benzină pest ele și le dădură foc. Lui Erich Kempka, șoferul lui Hitler, se păru că după incinerare „ne simțeam încătușați di nou de prezența lui Hitler" pompele de la instalația de ae condiționat inspiraseră mirosu de ars și îl răspîndiseră în bunker.

Succesor pentru 24 de ore

O dată cu căderea nopții, Josef Goebbels luă prima decizie importantă de la înaintarea sa în grad și hotărî să înceapă tratativele de capitulare a orașului în condiții propuse de el. Trimise prin radio, pe lungimile de undă ale rușilor, un mesaj, cerînd o întrevedere. Sovieticii îi răspunseră stabilind locul pe unde ofițerii germani puteau trece linia frontului.

Puțin după miezul nopții, generalul locotenent Hans Krebs și șeful statului major al lui Weidling, von Dulfving, întovărășiți de un interpret și doi soldați, își croiră drum printre ruinele Berlinului și pătrunseră în zona ocupată, unde-i aștepta o mașină care-i duse în dreptul unei clă-

Primul „ambasador" al lui Goebbels: generalul locotenent Hans Krebs aşteptînd să fie primit de generalul colonel V. I. Ciuikov pentru tratativele de capitulare a Berlinului

dîrl din Tempelhof. Intrară într-o mică sufragerie în care pe unul din pereţi era pictată „Cina cea de taină" după Leonardo da Vinci. Krebs şi von Dulfving avură impresia că cei dinăuntru erau ofiţeri superiori. Nu salutară şi nici ruşii nu se prezentară. Astfel încît Krebs n-avea de unde şti că omul din faţa lui era cunoscutul general colonel Vasili Ivanovici Ciuikov, apărătorul Stalingradului şi comandantul Armatei 8, şi că ceilalţi „ofiţeri" erau de fapt doi corespondenţi de război, adjunctul lui Ciuikov (care îi era şi cumnat) şi doi traducători. Adevărul era că cererea de începere a tratativelor îl luase pe generalul sovietic prin surprindere şi nu avusese timp să-şi strîngă statul major.

Krebs ceru mai întîi să stea de vorbă între „patru ochi" cu „şeful sovietic însărcinat cu negocierile". Ciuikov făcu un gest cu mîna spre cei din jurul său spunînd: „Acesta este statul meu major — acesta este consiliul meu de război".

Krebs insistă ca la întrevedere să nu participe ceilalţi, dar, în cele din urmă, cedă şi spuse: „Am misiunea de a vă transmite o comunicare de o importanţă capitală şi de natură confidenţială. Vă rog să luaţi notă că sînteţi primul străin căruia i se aduce la cunoştinţă că în ziua de 30 aprilie Hitler s-a sinucis". Era, într-adevăr, o ştire de care Ciuikov nu aflase încă, dar spuse fără să clipească: „Ştiam".

Krebs era înmărmurit. „Cum se poate una ca asta? — întrebă el. Au trecut de-abia cîteva ceasuri de cînd s-a sinucis Hitler".

Apoi începură negocierile. Krebs îi comunică lui Ciuikov că Hitler lăsase un testament, prin care îşi desemnase succesorii, şi îi înmînă generalului colonel sovietic o copie după testament. Capitularea — explică Krebs — nu putea fi completă deoarece Doenitz — noul preşedinte — nu era la Berlin. Dar se putea face primul pas — încetarea focului sau o capitulare parţială, după care, probabil, guvernul lui Doenitz va începe negocierile cu ruşii. Această tentativă de dezbinare a aliaţilor eşuă, căci Ciuikov — după o scurtă convorbire telefonică cu Jukov — respinse propunerea germanilor.

Discuţiile durară toată noaptea. În zori, tratativele lui Krebs se încheiară cu capitularea necondiţionată a capitalei, plus predarea tuturor celor din bunker.

Dar în timp ce Krebs discuta cu Ciuikov, von Dulfving se înapoiase la bunker şi raportase că ruşii nu acceptau decît o capitulare necondiţionată. Goebbels începu să se agite: „Cu aşa ceva nu voi fi niciodată, niciodată de acord" — strigă el.

În bunker domnea panica. Pentru cei dinăuntru nu existau decît două alternative: sinuciderea sau fuga. Unii începură să facă planuri de evadare. Voiau să pornească în grupuri mici prin labirintul de tunele şi cazemate de sub Cancelaria Reichului, apoi prin tunelurile metroului, pînă la staţia Friedrichstrasse, unde sperau să întîlnească resturile armatei germane.

Alţii aleseră cealaltă soluţie.

Familia Goebbels luase de mult hotărîrea să se sinucidă. Sosise clipa să treacă la faptă. În ziua de 1 mai, pe la ora opt şi jumătate, în timp ce Goebbels şi soţia lui stăteau de vorbă cu Naumann, Magda Goebbels „se ridică deodată şi se îndreptă spre camera copiilor". Tot atunci începu şi Goebbels să-şi ia rămas bun de la cei din jur. „Mi-a spus şi mie cîteva vorbe, nimic despre politică sau despre viitor, ci doar şi-a luat rămas bun" — povesti Naumann. Înainte de a ieşi din bunker, Goebbles îi spuse adjunctului său că dorea ca trupurile lui şi ale familiei sale să fie arse. Apoi Naumann îi văzu pe Josef şi pe Magda Goebbels „urcînd scara spre grădină. Goebbels purta pe cap o pălărie şi mîinile îi erau înmănuşate. Magda tremura atît de tare încît de-abia putea păşi".

Copiii fuseseră ucişi nu se ştie precis de cine. „O singură persoană — relată Naumann — intrase în odaia lor în ultimele clipe înainte de sinuciderea lui Josef şi a Magdăi — şi această persoană fusese mama lor".

Puţin înainte de ora 1, în dimineaţa zilei de 2 mai, Divizia 79 puşcaşi de gardă a Armatei Roşii primi, prin radio, următorul mesaj: „Alo, alo — spunea crainicul —, aici Corpul de armată 56 blindate. Cerem încetarea focului. La douăsprezece şi cincizeci de minute, ora Berlinului, trimitem o delegaţie pentru negocieri în vederea armistiţiului, la podul Potsdam. Semn de recunoaştere — un steag alb. Aşteptăm răspuns".

Ruşii răspunseră: „Am înţeles. Am înţeles. Transmitem cererea voastră şefului de stat major".

La primirea mesajului, generalul Ciuikov dădu ordin de încetare a focului. În ziua de 2 mai, la ora douăsprezece şi cincizeci de minute, colonelul von Dulfving — şeful de stat major al lui Weidling —, însoţit de doi ofiţeri, sosi la podul Potsdam, cu un steag alb. Fură escortaţi pînă la cartierul general al lui Ciuikov. Puţin după ei veni şi Weidling. Mai tirziu, în aceeaşi zi, megafoanele anunţau în tot oraşul sfîrşitul ostilităţilor. „Fiecare oră de război — suna ordinul generalului Weidling — măreşte îngrozitoarea suferinţă a populaţiei civile din Berlin şi a răniţilor noştri... Ordon încetarea imediată a luptei". Deşi în zilele următoare se mai auziră ici-colo împuşcături răzleţe, oficial lupta pentru Berlin încetase. Oamenii care se aventurară în după-amiaza aceea pînă în Platz der Republik văzură fluturînd deasupra Reichstagului steagul roşu. Fusese înălţat înainte de sfîrşitul luptei, la ora 1.45 p.m., în ziua de 30 aprilie.

Calendarul celui de-al doilea război mondial

I. Deceniul agresiunilor nepedepsite (1931-1939)

18 sept. 1931. Japonia militaristă atacă China fără declarație de război, cotropind partea de nord-est a țării (Manciuria). Protestele Chinei la Societatea Națiunilor rămîn fără nici un rezultat.

28 ian. 1932. Japonezii atacă orașul Shanghai pe care chinezii îl apără eroic.

3 martie. Pe teritoriul chinez invadat, Japonia constituie statul-marionetă Manciukuo. Societatea Națiunilor se mulțumește să adopte „rezoluții de condamnare" a acestei agresiuni.

5 mai. Convenție de armistițiu chino-japoneză la Shanghai.

30 ian. 1933. Susținut de cercurile monopoliste din țară și Occident, Hitler devine cancelar al Germaniei, anunțîndu-și de la început intențiile în materie de politică externă : reunirea într-un singur stat a tuturor germanilor din Europa (aluzie la Austria și la importantele minorități germane din Cehoslovacia și Polonia), dobîndirea de „spațiu vital" în răsăritul continentului, realizarea unei „răfuieli finale" cu Franța.

27 martie. Refuzînd invitația de a evacua teritoriile cotropite în China, Japonia se retrage din Societatea Națiunilor.

31 mai. Cian Kai-și capitulează în fața japonezilor, semnînd un acord înrobitor.

14 oct. Germania nazistă se retrage din Societatea Națiunilor după ce anunță trecerea fățișă la o înarmare rapidă.

30 dec. Primul ministru al României, I. Gh. Duca, e asasinat de legionari.

25 iulie 1934. Hitleriștii austrieci încearcă să acapareze puterea, asasinînd în mod sălbatic pe cancelarul Engelbert Dolfuss, dar tentativa eșuează.

9 oct. Ministrul de externe francez Louis Barthou, adversar al unei Germanii agresive, este asasinat la Marsilia, împreună cu regele Alexandru al Iugoslaviei, de un grup de teroriști croați, subvenționați de Berlin și Roma.

5 dec. Italia mussoliniană provoacă un incident sîngeros cu Etiopia la Wal Wal.

7 ian. 1935. Primul ministru francez Pierre Laval semnează cu Mussolini o convenție, dînd mînă liberă Ducelui în Etiopia.

16 martie. Hitler anunță reintroducerea serviciului militar obligatoriu, pe care Tratatul de la Versailles îl interzicea Germaniei. Uniunea Sovietică este singura mare putere care ia atitudine fermă împotriva acestei acțiuni.

2 mai. Pact de asistență mutuală sovieto-francez pe o durată de cinci ani. Dar Laval tărăgănează ratificarea tratatului și respinge propunerea sovietică de a se încheia simultan o convenție militară.

16 mai. Pact de asistență mutuală între U.R.S.S. și Cehoslovacia.

18 iunie. Guvernul britanic semnează un pact naval secret cu Reichul, permițîndu-i construcția unei flote de război.

3 oct. Mussolini declanșează un război de cotropire împotriva Etiopiei.

18 oct. Societatea Națiunilor adoptă față de Italia măsuri de „pedepsire" extrem de blînde. Singurele sancțiuni eficace — închiderea Canalului de Suez și interzicerea exportului de petrol către Italia — nu sînt aplicate.

7 martie 1936. Hitler remilitarizează Rhenania, regiune la frontiera cu Franța.

9 martie. Guvernul Poloniei — aliată a Franței din 1921 — anunță că socotește justificată acțiunea Reichului. Ministrul de externe britanic Anthony Eden apreciază că măsura lui Hitler e „de nescuzat, dar nu prezintă vreo primejdie". Din proprie inițiativă, Franța nu ia nici o măsură și acceptă faptul împlinit.

5 mai. Trupele fasciste italiene intră în Addis-Abeba. Societatea Națiunilor se pronunță pentru încetarea sancțiunilor : mecanismul de menținere a securității colective înregistrează astfel un răsunător eșec.

17-18 iulie. Ridicîndu-se împotriva guvernului Frontului Popular de la Madrid, un grup de generali fasciști, susținuți de Berlin și Roma, declanșează războiul civil în Spania. La Comitetul de neintervenție în războiul civil din Spania, înființat în acest scop și avînd sediul la Londra, aderă 27 de state, inclusiv Germania și Italia, care continuă însă să sprijine din plin rebeliunea fascistă.

11 aug. Japonia militaristă proclamă că destinul ei este de a domina Asia răsăriteană.

25 oct. Germania și Italia formează „Axa Roma-Berlin", un început de alianță fățișă între cele două state fasciste.

25 nov. Germania și Japonia semnează așa numitul „Pact anticomintern", îndreptat împotriva Uniunii Sovietice.

7 iulie 1937. Provocînd un incident la podul Lugonțiao (Marco Polo) de lîngă Pekin, Japonia declanșează invazia pe scară mare a Chinei. Marile puteri capitaliste nu iau nici o măsură.

28 iulie. Trupele japoneze ocupă Pekinul.

21 aug. Pentru a veni în sprijinul Chinei, U.R.S.S. încheie un tratat de neagresiune cu acest stat.

22 aug. Armata roșie chineză, înființată la 4 mai 1928 și care, între octombrie 1934 și noiembrie 1936, a executat Marele marș din sudul spre nordul Chinei, se reorganizează în Armata 8.

25 aug. C.C. al P.C. Chinez publică „Programul de luptă împotriva cotropitorilor japonezi, pentru salvarea patriei", încheind cu Gomindanul o convenție de front unic împotriva agresiunii japoneze.

6 oct. Societatea Națiunilor votează o rezoluție de „condamnare" a Japoniei, dar neconsiderînd această țară agresoare, problema sancțiunilor nu e nici măcar invocată.

3 dec. Japonezii ocupă orașul Nankin, pe care-l jefuiesc.

12 mai 1938. Trupele naziste invadează Austria, pe care o anexează Reichului. Marea Britanie apreciază că această țară „nu o privește în mod direct" și se mulțumește cu un protest diplomatic, ca și Franța. După **Anschluss,** Germania are 555 867 km² și 76 milioane de locuitori.

20 mai. În fața concentrării de trupe germane la frontierele sale și a campaniei de presă din Reich pentru anexarea regiunii Sudeților, unde se află concentrată minoritatea germană, Cehoslovacia își mobilizează rezerviștii.

22 mai. Hitler se grăbește să asigure Praga că nu are intenții agresive.

29 iulie. Atacînd U.R.S.S. în regiunea lacului Hasan, lîngă Vladivostok, Japonia este înfrîntă în lupte care durează pînă la 11 august.

3 aug. Neville Chamberlain, primul ministru britanic, trimite pe lordul Runciman să „ancheteze" în regiunea Sudeților, cu sarcina „de a găsi o formulă care să dea satisfacție Führerului".

7 sept. Într-un editorial inspirat de guvern, ziarul londonez „Times" sugerează ca regiunea Sudeților să fie despărțită de Cehoslovacia și alipită Reichului.

12 sept. Discurs furibund al lui Hitler la adresa Cehoslovaciei ; diviziile germane se îndreaptă spre frontiera cehoslovacă.

15 sept. Chamberlain se întîlnește cu Hitler la Berchtesgaden, oferindu-i regiunea Sudeților. Primul ministru francez Georges Daladier adoptă aceeași poziție conciliatoristă. Singura mare putere gata să-și respecte angajamentele față de Cehoslovacia este Uniunea Sovietică.

21 sept. Sub presiunea anglo-francezilor, guvernul de la Praga acceptă condițiile stabilite la Berchtesgaden.

22 sept. La Bad Godesberg, Chamberlain constată că cele discutate anterior nu-l mai satisfac pe Hitler. Acesta fixează ca termen ultim de ocupare a Sudeților data de 28 septembrie, ora 14. Generalii germani consideră aproape în unanimitate că o aventură militară ar fi fatală Reichului și se gîndesc la o eventuală demisie în bloc.

29-30 sept. Politica de conciliere atinge punctul său culminant : Chamberlain și Daladier se întîlnesc la München cu Hitler și Mussolini semnînd un pact prin care Cehoslovacia pierde 28 600 km², 3 600 000 de locuitori, cele mai puternice fortificații din Europa (după linia Maginot) și covîrșitoarea majoritate a industriei sale extractive, siderurgice, chimice, textile etc. Winston Churchill : „München a fost nu numai anticamera războiului, ci și cea a primelor și gravelor noastre înfrîngeri".

6 dec. Franța și Germania semnează o declarație comună prin care își garantează reciproc frontierele. Britanicii inițiază tratative comerciale cu Reichul. Politica de conciliere continuă.

27 febr. 1939. Anglia și Franța rup relațiile diplomatice cu Spania republicană și recunosc guvernul Franco.

6 martie. Lovitură contrarevoluționară la Madrid : „junta națională" creată capitulează fără condiții ; războiul civil din Spania ia sfîrșit.

15 martie. Trupele naziste cotropesc Boemia și Moravia, transformîndu-le în „protectorat german" ; Slovacia devine „independentă", ca stat-marionetă sub tutela Berlinului.

21 martie. Hitler dă o turnură amenințătoare negocierilor începute cu Polonia încă din octombrie 1938, pentru retrocedarea portului Gdansk și dreptul de extrateritorialitate rutieră și feroviară între acest oraș și Reich, pe teritoriul polonez (așa numitul „Coridor" dintre Germania și Prusia Orientală).

23 martie. Reichul anexează portul lituanian Klaipeda (Memel).

7 aprilie. Italia fascistă invadează Albania.

Campania de presă și radio împotriva Poloniei ia proporții tot mai mari în Germania nazistă.

II. Criza finală (martie-august 1939)

18 martie. U.R.S.S. propune o conferință între Marea Britanie, Franța, Uniunea Sovietică, Polonia, România și Turcia, în vederea adoptării de măsuri capabile să împiedice noi agresiuni ale Reichului nazist. Chamberlain găsește că sugestia e „prematură".

31. Fără a se consulta în prealabil cu U.R.S.S., Chamberlain anunță că în eventualitatea cînd va fi atacată, Polonia va primi ajutor din partea Franței și Angliei.

16 aprilie. U.R.S.S. propune oficial încheierea unui triplu

pact de asistență mutuală anglo-franco-sovietic.

4 mai. Churchill în Camera Comunelor : „Nu există nici o posibilitate de a menține în Răsărit un front împotriva agresiunii fără un ajutor activ din partea Rusiei".

11. Japonia atacă R. P. Mongolă în regiunea lacului Halhin-Göl. În colaborare cu unități sovietice, Armata mongolă respinge pe agresori (31 august).

22. Semnarea „Pactului de oțel", alianță militară germano-italiană cu caracter net agresiv.

27. Reprezentanții diplomatici britanic și francez la Moscova prezintă un proiect total nesatisfăcător al viitorului pact dintre cele trei țări.

14 iunie. Ministrul de externe britanic Halifax refuză să se deplaseze la Moscova pentru negocieri.

15. Generalul Brauchitsch prezintă lui Hitler forma finală a **Planului alb** (atacarea Poloniei) : războiul va avea un caracter total, prevăzînd încorporarea a 7 000 000 de soldați, mobilizarea completă a resurselor industriale și economice ale Germaniei, utilizarea ca mînă de lucru a prizonierilor de război și a deținuților din lagărele de concentrare.

iunie-iulie. Incidentele provocate de naziști la Gdansk sporesc necontenit în număr și în gravitate.

23 iulie. Consfătuiri între statele majore sovietic, englez și francez pentru a pregăti o alianță. Delegațiile occidentale sînt conduse de ofițeri care dețin posturi subalterne și nu dispun de împuterniciri efective.

24. Printr-un acord semnat cu Japonia, Marea Britanie recunoaște cuceririle acesteia în China.

11-20 august. Delegațiile militare engleză și franceză se mențin la generalități, evitînd abordarea problemelor urgente și concrete sau ignorîndu-le. Conciliatorii păstrează, după toate aparențele, convingerea că agresiunea hitleristă se va dezlănțui împotriva Uniunii Sovietice.

21. U.R.S.S. întrerupe negocierile militare cu puterile occidentale.

23. Răspunzînd insistentelor solicitări ale Berlinului de a normaliza relațiile cu U.R.S.S. guvernul sovietic semnează un pact de neagresiune cu Germania.

25. Guvernele britanic și polonez semnează un pact de asistență mutuală, deși Chamberlain este decis să nu acorde nici un ajutor direct și concret Poloniei, în cazul unei agresiuni naziste.

Mussolini îl anunță pe Hitler că Italia nu va intra în război o dată cu Reichul.

26. Halifax îl roagă pe Mussolini să comunice lui Hitler că dacă se va mulțumi cu Gdanskul și comunicațiile rutieră și feroviară, Anglia „nu ar considera imposibil ca într-un termen rezonabil să se găsească o soluție fără război"...

29. Anglia află pentru prima oară, printr-o notă oficială, care sînt pretențiile naziste față de Polonia.

30. Londra adresează Berlinului cinci note ; printre ele figurează o scrisoare personală a lui Chamberlain către Hitler, prin care îl roagă să evite incidentele de frontieră.

31. Guvernele francez și britanic continuă totuși să exercite presiuni asupra Poloniei pentru a o determina să înceapă negocieri cu Reichul. La ora 12,30, Hitler semnează „Directiva nr. 1 pentru conducerea războiului". O bandă de S.S.-iști, deghizați în uniforme poloneze, simulează un atac asupra stației de radio din Gleiwitz, pentru a furniza pretextul propagandistic al unui incident.

III. Ostilitățile ! (1 sept. 1939-2 sept. 1945)

1 septembrie. Fără declarație de război, trupele naziste trec frontiera poloneză, cu 51 divizii, 6 divizii blindate (total : 1 516 000 oameni), 1 540 avioane de vînătoare și bombardament, o artilerie modernă motorizată etc. Polonezii au în prima linie 23 divizii (cca 600 000 oameni), cca 100 tancuri vechi, 420 avioane (dintr-un total de 935, majoritatea demodate), 37 regimente de cavalerie. În ciuda vitejiei ostașilor polonezi, blindatele naziste fac ravagii, iar **Luftwaffe** distruge majoritatea avioanelor poloneze înainte de a decola. Varșovia pierde contactul cu numeroase mari unități, procesul de desăvîrșire a mobilizării e paralizat, șoselele pline de refugiați civili nu mai permit trecerea trupelor spre front.

2. Tancurile germane au pătruns cu peste 80 km pe teritoriul polonez.

Franța și Anglia decretează mobilizarea generală.

3. Franța, Anglia, Noua Zeelandă, India și Australia declară război Reichului.

În Marea Britanie se introduce serviciul militar obligatoriu. Pachebotul britanic „Athenia" e scufundat lîngă insulele Hebride.

4. Japonia declară că nu se va amesteca în războiul din Europa.

Polonia cere ca garanțiile Angliei și Franței să se materializeze măcar prin bombardarea aeriană a Germaniei. Dar „Royal Air Force" se limitează să arunce manifeste, iar Parisul nu vrea să riște represalii asupra propriilor sale industrii.

6. Hitleriștii ocupă Cracovia și Kielce.

Uniunea Sud-Africană declară război Reichului.

7. România se declară neutră, dar își dă acordul pentru trecerea prin teritoriul său a materialelor de război destinate Poloniei.

8. Ocuparea orașului Lodz ; începe bătălia Varșoviei.

Pe frontul de Vest, unde dispune de 80 divizii față de cele 11 ale germanilor, comandamentul francez ordonă începerea unor operații pe scară locală, care vor înceta după patru zile.

10. Canada declară război Germaniei.

13. Ofensivă japoneză în China, după o debarcare efectuată la Canton.

14. Varșovia e încercuită.

15. Trupele naziste ocupă Lublin.

17. Armata Roșie trece frontiera sovieto-poloneză, eliberînd regiunile de vest ale Ucrainei și Bielorusiei.

Portavionul britanic „Courageous" e scufundat.

Guvernul polonez se refugiază în România.

21. Primul ministru român Armand Călinescu este asasinat de legionari.

27. Varșovia capitulează după un bombardament de patru zile.

30. La Angers (apoi Paris) se formează un guvern polonez în emigrație.

5 octombrie. Ultimele unități poloneze încetează rezistența. Hitler își face intrarea triumfală în Varșovia. Germanii au pierdut 13 981 morți și 30 322 răniți ; numărul polonezilor uciși (militari și civili) trece de 100 000.

12. Hitleriștii transformă regiunile Varșovia și Cracovia în „Guvernămînt general" sub administrație germană. Zona de vest a Poloniei (Poznan) e anexată Reichului, formînd **Gau Wartheland.**

14. Cuirasatul britanic „Royal Oak" e torpilat de un submarin german chiar în rada bazei navale Scapa Flow.

Pe frontul de Vest, după retragerea ultimelor patrule franceze de pe teritoriul german, nu mai are loc nici o acțiune : este așa numitul „război ciudat", care va dura pînă în mai 1940.

26 noiembrie. Torpilarea crucișătorului britanic **Rawalpindi.** Vasele de comerț aliate suferă pierderi de pe urma minelor magnetice.

17 decembrie. După o luptă susținută cu trei crucișătoare britanice și refugierea temporară la Montevideo, cuirasatul „de buzunar" german „Graf Spee" se sabordează în largul portului uruguayan.

— Pierderile aliaților occidentali în vase comerciale (1 sept.-31 dec. 1939) : 420 000 tone.

1940

10 ianuarie. Documente secrete, găsite la bordul unui avion german care a aterizat forțat la Mechelen (Belgia), dezvăluie intenția lui Hitler de a viola neutralitatea Belgiei și Olandei, dar comandamentul aliat nu ia nici o măsură în consecință.

19. Ofensivă chineză în provincia Kuan-si.

20 martie. În Franța, primul ministru Daladier demisionează fiind înlocuit de Paul Reynaud.

9 aprilie. Germanii ocupă Danemarca și debarcă în toate porturile norvegiene.

10-13. Englezii scufundă 10 distrugătoare germane la Narvik (Norvegia). Armata norvegiană (15 320 oameni) opune o dîrză, dar inutilă rezistență cotropitorilor.

14-16. Englezii debarcă la Namsos, Andalsnes și la nord de Narvik.

20-28. Francezii debarcă la Namsos și lîngă Narvik. Dar victoria naziștilor în Norvegia e iminentă.

10 mai. Folosind din plin blindatele și aviația, Wehrmacht-ul invadează Belgia, Olanda și Luxemburgul, declanșînd ofensiva și împotriva Franței. Efective germane : 136 divizii, 2 439 tancuri, 3 200 avioane. Efective aliate : 94 divizii franceze, 10 engleze, 22 belgiene, 9 olandeze, 2 689 tancuri, 1 800 avioane.

Anglia ocupă Islanda.

Primul ministru britanic, Chamberlain, demisionează, fiind înlocuit de Churchill în fruntea unui guvern de coaliție.

11. Ocuparea portului Eben-Emael, poziție-cheie în apărarea belgiană.

12. Guvernul olandez se refugiază la Londra.

13. Frontul francez e rupt la Sédan.

14. Naziștii bombardează sălbatic Rotterdamul.

15. Capitularea Armatei olandeze. Hitleriștii ocupă Haga și Rotterdam. Aliații se retrag la frontiera franco-belgiană.

17. Naziștii ocupă Bruxelles, declarat „oraș deschis".

18. Anvers și Saint Quentin sînt ocupate de germani.

19. Generalul francez Weygand ia locul generalului Gamelin în postul de comandant suprem al Armatelor aliate din Franța.

20. Germanii ocupă Abbeville, pe litoralul Canalului Mînecii.

25. Naziștii ajung la Calais, încercuind în nord 40 divizii franco-anglo-belgiene.

27. La Dunkerque începe evacuarea, pe calea mării, a armatelor aliate din nord.

28. Armata belgiană capitulează din ordinul regelui Leopold III. În dezacord cu el, guvernul belgian se refugiază la Londra.

3 iunie. Aviația germană bombardează Parisul.

Începe evacuarea trupelor anglo-franceze din Norvegia de nord (Narvik).

4. La Dunkerque se încheie evacuarea trupelor aliate : au participat 848 vase militare și civile, franceze, engleze, belgiene și olandeze, salvînd 338 226 ostași (două treimi din ei britanici).

5-9. Frontul francez e rupt pe rîurile Somme și Aisne.

8. Se încheie evacuarea Norvegiei de către aliați.

9. Armata norvegiană cere armistițiu.

10. Italia declară război Franței și Angliei.

14. Naziștii ocupă Parisul, declarat „oraș deschis".

16. Primul ministru francez Reynaud demisionează, fiind înlocuit de mareșalul Pétain, care cere imediat armistițiu.

18. Refugiat la Londra, generalul de Gaulle adresează francezilor un apel, cerîndu-le să continue lupta împotriva cotropitorilor.

22. Armistițiu franco-german la Compiègne. Pierderi germane : 56 000 oameni (dintre care 27 000 uciși, 18 000 dispăruți); britanice : 68 000 ; franceze : 323 600, plus 1 500 000 prizonieri.

24. Armistițiu franco-italian la Roma.

1 iulie. Ofensiva italiană în Africa de Nord, unde britanicii au 63 500 oameni, iar italienii 200 000 (în Africa de Est raportul este 19 000—290 000).

10. Avioanele naziste bombardează zona de sud a Marii Britanii.

25. S.U.A. instituie embargoul asupra materialelor strategice destinate Japoniei.

5 august. Italia invadează Somalia britanică, pe care o ocupă în 2 săptămîni.

8. Ofensiva aeriană germană împotriva Marii Britanii se intensifică considerabil, în vederea debarcării proiectate (operația „Leul de mare"). Duelul aviatic („Bătălia Angliei") se desfășoară de la început în favoarea britanicilor.

13. **Luftwaffe** își concentrează atacurile asupra aeroporturilor și fabricilor de avioane britanice.

20. Ofensiva Armatei 8 chineze împotriva ocupanților japonezi.

3 septembrie. S.U.A. cedează Angliei 50 distrugătoare în schimbul a 8 baze militare britanice din Indiile occidentale.

4. Primul bombardament nazist asupra Londrei. Aviația germană începe atacul sistematic al marilor orașe engleze.

6. Regele Carol II abdică în favoarea fiului său, Mihai. Puterea se află în mîinile guvernului de dictatură militaro-fascistă, prezidat de generalul Ion Antonescu.

10. Documentul P.C.R. intitulat „Punctul nostru de vedere" cheamă poporul la luptă împotriva dictaturii militaro-fasciste.

13. Trupele italiene pătrund aproape 100 km în Egipt, ocupînd Sidi Barrani.

17. Hitler amînă sine die operația „Leul de mare".

22. Japonia ocupă partea de nord a Indochinei.

26. S.U.A. introduc embargoul asupra exporturilor de fier și oțel vechi, cu excepția celor destinate Angliei.

27. Japonia încheie cu puterile Axei „Pactul tripartit de alianță militară".

12 octombrie. Trupele germane intră în România, ocupînd punctele strategice.

Calendarul celui de-al doilea război mondial

15. Deşi bombardamentele germane continuă, „Bătălia Angliei“ ia sfîrşit prin înfrîngerea naziştilor. Pierderi germane : 1 389 avioane de diverse tipuri ; engleze : 790 avioane de vînătoare.

28. Mussolini atacă Grecia de-a lungul frontierei albaneze. Englezii ocupă insulele Creta şi Limnos.

3 **noiembrie.** Unităţi de aviaţie britanice se instalează în sudul Greciei.

5. F. D. Roosevelt e ales pentru a treia oară preşedinte al S.U.A.

8. În Thessalia, forţele greceşti înfrîng pe agresorii italieni şi trec la contraofensivă, înaintînd într-o lună cu cca 80 km în Albania.

20-24. Ungaria, România şi Slovacia aderă la „Pactul tripartit“.

26-27. În România, legionarii asasinează 67 personalităţi politice în pădurea Jilava.

27-28. Nicolae Iorga este asasinat de legionari.

4 **decembrie.** Acord româno-german prin care economia română e complet aservită intereselor Reichului.

9. Contraofensivă britanică în Africa de Nord.

11. Englezii recuceresc Sidi Barrani, luînd 38 300 prizonieri.

31. Aliaţii au pierdut, în cursul anului, 1 059 vase comerciale (3 991 641 tone). Germanii au pierdut 24 submarine.

1941

4 **ianuarie.** Englezii cuceresc Bardia.

10. Bătălie navală anglo-italiană în strîmtoarea Messina.

15. Britanicii lansează o ofensivă în Africa de Est.

21-24. Legionarii organizează o „rebeliune“ împotriva lui I. Antonescu, dar sînt îndepărtaţi de la putere, regimul rămînînd militaro-fascist.

22. Englezii ocupă Tobrukul.

7 **februarie.** Britanicii ocupă Benghazi, avansînd în 2 luni 900 km şi capturînd 130 000 prizonieri, 400 tancuri, 850 tunuri.

10. Anglia rupe relaţiile diplomatice cu România.

12. Generalul Erwin Rommel soseşte la Tripoli, în fruntea forţelor expediţionare germane „**Deutsches Afrikakorps**“ (D.A.K.).

25-26. Grevă antihitleristă la Amsterdam.

27. Englezii cuceresc cea mai mare parte din Somalia italiană.

11 **martie.** Congresul S.U.A. votează legea de „împrumut şi închiriere“ a armamentului, destinată să favorizeze Anglia.

15. Sub comanda lui Rommel, începe ofensiva germano-italiană în Africa de Nord.

27. În urma unei lovituri de stat, guvernul iugoslav Tvetkovici, care a aderat la „Pactul tripartit“, e răsturnat, urmîndu-i un guvern condus de generalul Duşan Simovici care nu ratifică adeziunea la „Pact“.

28. Italienii suferă o grea înfrîngere în bătălia navală cu flota britanică de la Capul Matapan (Mediterana orientală).

3 **aprilie.** Trupele Axei reocupă Benghazi.
Lovitură de stat pronazistă în Irak.

5. U.R.S.S. şi Iugoslavia semnează, un pact de prietenie şi neagresiune.
Trupe britanice, australiene şi neozeelandeze (62 500 oameni) debarcă în Grecia continentală.

6. Germania, Italia şi Ungaria atacă Iugoslavia. Belgradul e bombardat cu sălbăticie (17 000 morţi) deşi a fost declarat „oraş deschis“.
Naziştii invadează Grecia.

8. Germanii ocupă Salonicul.

10. Croaţia se proclamă „stat independent“, sub protecţia Germaniei naziste.

11. Trupe americane debarcă în Groenlanda, pentru a folosi bazele aeriene.

12. Germanii ocupă Belgradul.
Englezii se retrag din Cirenaica, dar rezistă la Tobruk.

13. Tratat de neutralitate sovieto-japonez.

15. Grevă a muncitorilor din Valea Jiului, care durează pînă în 5 mai.

17. Iugoslavia cere armistiţiu.

19. Trupele bulgare intră în Iugoslavia şi Grecia.

22. Forţele greceşti din Epir şi Macedonia capitulează.

27-30. Naziştii ocupă Atena. În Grecia continentală, încetează rezistenţa organizată.

1 **mai.** Trupele britanice se retrag din Grecia continentală, înregistrînd 12 000 morţi, răniţi şi dispăruţi. Pierderi germane : 5 100 morţi, răniţi şi dispăruţi.

2. Britanicii angajează lupte cu forţele pronaziste din Irak.

3. Italia anexează Slovenia.

5. Englezii şi etiopienii eliberează Addis-Abeba.

15. Partidul Comunist Francez cere crearea Frontului naţional al rezistenţei împotriva hitleriştilor.
Rudolf Hess, „locţiitorul“ lui Hitler, fuge în Anglia, unde e tratat ca prizonier de război.

16. Trupele italiene din Africa de Est capitulează la Amba Alogi. Pierderi italiene : 289 000 morţi, răniţi şi prizonieri ; britanice : 1 154 morţi şi răniţi, 74 550 cazuri de boală şi accident.

19. În Indochina ia fiinţă „Liga pentru independenţa Vietnamului“, sub conducerea partidului comunist.

20. Începe invazia germană a insulei Creta, apărată de forţe greceşti şi britanice. Naziştii atacă cu 1 000 avioane şi 72 planoare, paraşutişti şi trupe aeropurtate.

23. Atacate de aviaţia germană în largul Cretei, vase de război britanice sînt scufundate şi 17 avariate.

24. Într-o bătălie navală din Atlanticul de Nord, e scufundat cuirasatul britanic „Hood“ (42 000 tone).

27. Aviaţia britanică scufundă cuirasatul german „Bismarck“ (35 000 tone).
S.U.A. proclamă „starea de urgenţă nelimitată“.

31. Germanii ocupă întreaga insulă Creta, pierzînd 6 000 morţi şi răniţi. Aliaţii termină evacuarea insulei, înregistrînd 17 000 morţi, răniţi şi prizonieri.
Englezii ocupă Bagdadul, zdrobind pe puciştii în slujba Reichului.

8 **iunie.** Britanicii atacă forţele guvernului Pétain, încadrate de ofiţeri naziştii din Siria, învingîndu-le după 6 zile de lupte.

11-12. I. Antonescu se angajează să antreneze Armata română în războiul antisovietic.

15. Ofensivă britanică în Africa de Nord, eşuată după două zile.

18. Pact de prietenie şi neagresiune anglo-turc.

22. Germania şi sateliţii săi atacă U.R.S.S., aruncînd în luptă 190 divizii (19 blindate), cu 3 800 000 soldaţi, 3 350 tancuri, 7 184 piese de artilerie, 2 500 avioane.

Churchill declară că Anglia va sprijini lupta Uniunii Sovietice.

23-29. Bătălie de tancuri în regiunea Luţk-Rovno.

24. Guvernul american anunţă că va sprijini războiul antihitlerist al Uniunii Sovietice.

25. Finlanda declară război U.R.S.S.-ului.

26. Crearea primului detaşament de partizani în Bulgaria.

27. Ungaria declară război U.R.S.S.-ului.

În Iugoslavia se creează Statul major general al detaşamentelor de partizani, în frunte cu Iosip Broz Tito, secretar general al Partidului Comunist Iugoslav.

28-1 iulie. Naziştii ocupă oraşele Minsk, Lvov şi Riga.

3 iulie. Stalin ţine o cuvîntare, expunînd programul de luptă al U.R.S.S. Hitler comunică anturajului său că „războiul din Rusia este practic încheiat".

7. În Iugoslavia începe lupta armată antihitleristă, conform unei hotărîri a partidului comunist.

10. Începe bătălia Smolenskului (ocupat la 10 septembrie).

11. Primele lupte pentru apărarea Kievului (ocupat la 19 septembrie).

12. Acord anglo-sovietic de colaborare în războiul antihitlerist.

18. P.C.U.S. organizează lupta de partizani în spatele trupelor naziste.

21-22. Moscova e bombardată de **Luftwaffe.**

22. Începe răscoala antihitleristă în Slovenia.

23. Trupele japoneze ocupă sudul Indochinei.

27. În Croaţia şi Herţegovina se declanşează răscoale antihitleriste.

30. Tratat de asistenţă mutuală între U.R.S.S. şi guvernul polonez în emigraţie : pe teritoriul sovietic se formează unităţi militare poloneze.

4 august. Încep luptele de apărare a Odesei (ocupată la 16 octombrie).

8. I. V. Stalin e numit comandant suprem al forţelor armate ale U.R.S.S.

10-14. Pe bordul navei „Prince of Wales", Roosevelt şi Churchill adoptă „Carta Atlanticului" (dreptul popoarelor de a-şi alege forma de guvernămînt, colaborarea internaţională pe plan economic etc.).

25. Zădărnicind intenţiile unor grupări pronaziste, trupe sovietice şi britanice intră în Iran.

4 septembrie. Din iniţiativa partidului comunist, se creează în Cehoslovacia Comitetul central naţional revoluţionar pentru conducerea luptei antihitleriste.

6. P.C.R. adresează partidelor, grupărilor şi personalităţilor din România platforma-program, care cheamă la unirea forţelor naţionale împotriva naziştilor.

8. Încercuit de trupe inamice, izolat de restul ţării, oraşul Leningrad începe lunga şi eroica sa apărare.

23. La Londra se constituie Comitetul naţional al Franţei libere, în frunte cu generalul de Gaulle.

27. Partidele progresiste din Grecia alcătuiesc Frontul de eliberare naţională (E.A.M.).

29-1 octombrie. Conferinţă sovieto-anglo-americană, care proclamă unitatea celor trei mari puteri în lupta antihitleristă şi elaborează programul de livrări anglo-americane către U.R.S.S.

30. Lîngă Moscova, Armata Roşie duce grele lupte de apărare a capitalei.

7 octombrie. S.U.A. extind asupra U.R.S.S. legea de „împrumut şi închiriere".

8. La Tirana se formează, în ilegalitate, Partidul Comunist din Albania.

9. În Belgia, organizaţiile patriotice alcătuiesc Frontul independenţei.

15. Trupele naziste din sectorul central lansează o ofensivă, menită să prindă Moscova într-un cleşte.

18. Ofensivă britanică în Africa de Nord, dar încercarea de a degaja Tobrukul asediat, eşuează.

26. S.U.A. cer Japoniei ieşirea din „Pactul tripartit" şi retragerea trupelor sale din China şi Indochina.

În zona Tihvin, forţele sovietice trec la contraofensivă.

30. O contraofensivă sovietică, începută la 22 octombrie, duce la eliberarea Rostovului.

5 decembrie. Trupele naziste ajung la 22 km de Moscova.

Englezii reiau contraofensiva în Africa de Nord.

6. Contraofensivă sovietică în sectorul central (Moscova), care va dura pînă la 7 mai 1942 : germanii suferă prima mare înfrîngere din cursul războiului, retrăgîndu-se cu 150-300 km şi pierzînd, pînă la 31 martie 1942, 1 074 067 oameni, 1 300 tancuri, 2 500 piese de artilerie, 15 000 vehicule.

Anglia declara război Finlandei, Ungariei şi României.

7. Atac prin surpriză al forţelor aeriene ale unei escadre de portavioane japoneze asupra bazei S.U.A. de la Pearl Harbor : sînt scufundate 6 cuirasate şi 3 contratorpiloare, avariate alte vase, distruse 247 avioane americane. Japonezii dispun de 2 400 000 soldaţi (plus o rezervă de 3 milioane), 7 500 avioane, 250 nave militare mari, 6 100 000 tone vase comerciale ; S.U.A. : 1 500 000 soldaţi, 1 157 avioane, 347 nave militare, 10 000 000 tone vase comerciale.

8. S.U.A., Anglia, Canada, Comitetul naţional al Franţei libere etc. declară război Japoniei.

Canada declară război României.

Japonezii debarcă în Malaezia şi Thailanda şi bombardează Filipinele, Hong Kong, insula Guam.

În Africa de Nord, trupele Axei încep retragerea.

9. China declară război Japoniei, Germaniei şi Italiei.

Japonezii invadează insulele Gilbert.

În Grecia ia fiinţă Armata naţională de eliberare (E.L.A.S.).

10. În largul Malaeziei, japonezii scufundă cuirasatul „Prince of Wales" (35 000 tone) şi crucişătorul „Repulse" (32 000 tone), ambele britanice. Trupele japoneze ocupă insula Guam.

Australia declară război României.

Englezii degajează Tobrukul.

11. Birmania e invadată de japonezi.

16. Japonezii debarcă în Borneo britanic.

18. Japonezii invadează Hong Kong.

19. Hitler preia personal comanda forţelor terestre ale Reichului.

22-23. Masive debarcări japoneze în Filipine.

24. Englezii intră în Benghazi.

25. Capitularea garnizoanei britanice din Hong Kong. Pe mare, aliaţii au pierdut, în cursul anului, 1229 vase comerciale (4 328 558 tone), germanii — 87 submarine.

1942

ianuarie. Forţele patriotice şi antifasciste din Bulgaria se grupează în Frontul Patriei.

1. Documentul P.C.R. „Pieirea sau salvarea poporului român".

Calendarul celui de-al doilea război mondial

Declarația Națiunilor Unite, semnată de 26 state, se angajează să lupte pînă la înfrîngerea Germaniei naziste.

2. Japonezii ocupă Manilla.
Englezii ocupă fortăreața Bardia (Libia).

5. Crearea în ilegalitate a Partidului Muncitoresc Polonez.

11. Rommel se retrage spre El-Agheila.

20. Sovieticii eliberează Mojaiskul.
Puternică ofensivă japoneză în Birmania.

21. Rommel trece la contraofensivă.

23. Debarcări japoneze în insulele Bataan și Noua Irlandă și în arhipelagul Solomon.

31. Japonezii ocupă Malaezia, britanicii retrăgîndu-se în insula Singapore.

1 februarie. În Norvegia trădătorul Quisling devine prim-ministru.

14. Guvernul britanic hotărăște să intensifice bombardarea orașelor germane.

15. Garnizoana britanică din Singapore capitulează (73 000 prizonieri).

18. Japonezii ocupă insula Bali, izolînd Java.

19. Atac aerian japonez asupra portului Darwin (Australia).

23. Submarine japoneze bombardează o rafinărie din California.

27. În Marea Javei, flota aliată e înfrîntă de japonezi.

28. Japonezii debarcă în Java.

martie. Ia ființă Armata Populară, organizația ilegală militară a Partidului Muncitoresc Polonez.

Împotriva ocupanților japonezi se constituie Armata Populară în Filipine.

7. Englezii evacuează Rangoon, capitala Birmaniei.

9. Forțele olandeze din Java capitulează.

27. Raid britanic împotriva portului francez St. Nazaire.

30. 1 000 avioane britanice bombardează Köln.

9 aprilie. Principalele forțe americano-filipineze capitulează pe insula Bataan (36 500 prizonieri).

18. Raid aerian american împotriva orașelor Tokio, Yokohama și Nagoya.

29. Japonezii ocupă Laskio, extremitatea sudică a „drumului Birmaniei" (legătura dintre China și India).

1 mai. Acțiuni muncitorești la Torino împotriva războiului.

4. Avioane americane atacă navele japoneze în Marea Coralilor.

5. Englezii debarcă în Madagascar (cucerit complet la 5 noiembrie).

6. Ultimele forțe americane din Filipine capitulează.

7-8. Bătălia aeronavală în Marea Coralilor între americani și japonezi.

12. Ofensivă sovietică în sectorul Harkov.

20. Japonezii ocupă toată Birmania.

26. Tratat anglo-sovietic de colaborare și asistență mutuală pe 20 de ani.

27. Atentat împotriva lui Reinhard Heydrich, „protectorul" Boemiei și Moraviei.
Rommel reia ofensiva, izbindu-se de rezistența Forțelor franceze libere la Bir-Hakeim.

30. Crearea Statului major central al mișcării de partizani în U.R.S.S.

3-6 iunie. Gravă înfrîngere japoneză (4 portavioane și alte nave scufundate) în largul insulei Midway (americanii pierd un portavion).

6. S.U.A. declară război României și Bulgariei.

10. Ca represalii pentru moartea lui Heydrich, naziștii rad de pe fața pămîntului satul ceh Lidice, exterminînd pe locuitori.
Ofensivă germană în direcția Volgăi.

11. Acord de asistență mutuală sovieto-american.

28. Ofensivă germană în direcția Voronej.

30. Englezii se retrag din nou pînă la El Alamein (Egipt).

1-5 iulie. Trupele Axei încearcă zadarnic să forțeze **pozițiile britanice** de la El Alamein.

6. Germanii ocupă Voronejul.

23. Rostovul e reocupat de Wehrmacht.

25. Lupte grele în nordul Caucazului.

7 august. Americanii debarcă în insula Guadalcanal (arhipelagul Solomon).

19. Eșec al unui raid anglo-canadian împotriva portului francez Dieppe.

23. Germanii bombardează masiv Stalingradul.

4 septembrie. Wehrmachtul ocupă Kotelnikovo: începe bătălia Stalingradului.

8-9. Japonezii provoacă pierderi serioase flotei aliate în largul insulei Savo.

9. Unicul bombardament asupra teritoriului continental al S.U.A. din cursul războiului e efectuat de un avion japonez lansat de pe un submarin și care provoacă incendiul unei păduri.

14. În Albania ia ființă Frontul de Eliberare Națională.
Germanii pătrund în suburbiile Stalingradului.
În Caucaz, Wehrmachtul este oprit în fața orașelor Groznîi și Ordjonikidze.

octombrie. În Italia se creează Comitetul Frontului Național, pentru a coordona lupta patrioților și antifasciștilor.
Lupte de stradă la Stalingrad; germanii ocupă orașul Nalcik (Caucaz).

23. Sub comanda generalului Montgomery, englezii lansează o ofensivă la El Alamein.

23-26. Japonezii contraatacă fără succes în Guadalcanal și suferă o înfrîngere în bătălia navală de la Santa Cruz.

1 noiembrie. Ofensivă americană în Guadalcanal.

5. Sub presiunea englezilor, forțele Axei se retrag de la El Alamein.

8. Sub comanda generalului Eisenhower, trupele anglo-americane debarcă în Algeria și Maroc.

9. Germanii încep ocuparea Tunisiei.

10. Armata Roșie eliberează Nalcikul.

11. Trupele Axei invadează zona neocupată a Franței.
Englezii pătrund din nou în Libia.

12. Disperată ofensivă germană împotriva Stalingradului, unde luptele se dau din casă în casă, din etaj în etaj.
În bătălia navală de lîngă Guadalcanal, japonezii pierd 17 vase, americanii — 10.

19. Ofensivă sovietică în regiunea Stalingrad, care duce, după 4 zile, la încercuirea a 22 divizii inamice (330.000 oameni).
În România se creează Uniunea Patrioților, organizație antifascistă condusă de P.C.R.

20. Rommel părăsește orașul Benghazi.

22. Armata Roșie atacă concentric trupele germane de la Stalingrad.

27. La Toulon, flota franceză se sabordează pentru a nu cădea în mîinile hitleriștilor.

decembrie. Succese sovietice pe Frontul Central și de Nord. Tentativele germane de a elibera diviziile încercuite la Stalingrad eșuează.

— Pe mare, aliații pierd 1 664 vase comerciale (7 790 697 tone), germanii — 237 submarine.

1943

2 ianuarie. Ofensivă sovietică în Caucaz.
Japonezii sînt înfrînți în Noua Guinee.

12-18. Armata Roșie rupe blocada Leningradului.

16. Bombardament aerian britanic împotriva Berlinului.

23. Montgomery cucerește Tripoli, capitala Libiei.

27. Primul bombardament aerian american împotriva Germaniei (Wilhelmshaven).

28. Apare ziarul ilegal „România liberă".

1-9 februarie. Japonezii evacuează Guadalcanalul.

2. Capitularea armatei germane încercuite la Stalingrad. Continuă eliberarea Caucazului de nord, care se încheie la 23 februarie.

4. Forțele britanice comandate de Montgomery pătrund în Tunisia, după ce au străbătut toată Libia.

8-16. Armata Roșie eliberează orașele Kursk, Krasnodar, Rostov, Harkov etc.

21. Contraofensivă germană la Harkov.

22. Trupele Axei, sub comanda lui Rommel, se retrag în Tunisia.

2 martie. Un convoi japonez e scufundat în bătălia din Marea Bismarck.

5. Mari greve ale muncitorilor italieni.

8. Unități cehoslovace luptă, alături de Armata Roșie, pe frontul de Răsărit.

27. Sub presiunea britanicilor, trupele Axei părăsesc linia Mareth (Tunisia).

19 aprilie. Răscoala ghetoului din Varșovia, înăbușită de hitleriști pînă la 16 mai (60 000 morți).

30. 1 000 000 participanți la grevele antihitleriste din Olanda.

4 mai. Ofensivă aliată în Tunisia.
Aliații bombardează masiv Germania.

9. Crearea, pe teritoriul U.R.S.S., a Diviziei poloneze „Koszciuszko".

13. Trupele Axei capitulează în Africa de Nord (250 000 prizonieri).

27. În Franța se formează Consiliul Național al Rezistenței.

— Crearea Consiliului Național al Rezistenței în Olanda.

iunie. P.C.R., Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioților, Madosz-ul, Partidul Socialist-Țărănesc și organizații locale ale P.S.D. constituie Frontul Patriotic Antihitlerist.

11. Aliații ocupă insula italiană Pantelleria.

19. Ultima ședință a guvernului fascist italian, prezidată de Mussolini.

22. Masiv bombardament american de zi asupra Ruhrului.

30. Aliații debarcă în insulele Solomon (Pacificul de sud-vest).

5 iulie. Ofensivă germană eșuată la Kursk, urmată de victorioasa contraofensivă sovietică (12 iulie-23 august), soldată cu nimicirea a 30 divizii hitleriste (500 000 oameni).

10. Aliații debarcă în Sicilia, pe care o cuceresc după 38 zile (17 august).

12. În U.R.S.S. ia ființă Comitetul Germaniei Libere.

19. Americanii bombardează Roma.

23. Ofensiva sovietică se întinde de-a lungul întregului front.

24-29. Bombardamente masive asupra Hamburgului.

25. Mussolini e demis și arestat. Mareșalul Pietro Badoglio prezidează noul guvern.

26. Mari manifestații antifasciste în întreaga Italie.

1 august. Masiv bombardament american asupra Ploieștiului.

— Sînt eliberate orașele Orel (5), Harkov (23), Taganrog (31) etc.

17. Raid aerian britanic asupra bazei de rachete (V 1) de la Peenemünde.

29. Grevă generală antihitleristă în Danemarca ; flota daneză se sabordează.

3 septembrie. Armistițiu secret încheiat de Italia cu Națiunile Unite.
Aliații debarcă în Calabria.

9. Englezii debarcă la Taranto, iar forțe anglo-americane în golful Salerno, unde se duc lupte grele, pînă la 17 septembrie, cînd începe retragerea naziștilor.

12. Parașutiștii germani eliberează din captivitate pe Mussolini, care creează la Salo (Italia de nord) o „republică" fascistă sub tutela lui Hitler (25 septembrie).

18-19. Eliberarea Sardiniei.

30. Eliberarea orașului Napoli, după o răscoală populară antifascistă.

— Armata Roșie eliberează Stalino (5 septembrie), Briansk (17), Smolensk (25), etc., recîștigînd cele mai valoroase teritorii sovietice ocupate de inamic.

4 octombrie. Eliberarea Corsicei.

7. Armata Roșie trece Niprul.

12-13. Trupele americane traversează fluviul Volturno.

13. Italia declară război Germaniei.

19-20. Conferința miniștrilor de externe ai U.R.S.S., Angliei și S.U.A. ; se pun bazele O.N.U.

— Eliberarea orașelor Zaporojie (15 octombrie), Melitopol (23), Dnepropetrovsk (25).
Constituirea în Franța a Frontului Național Român, organizație de luptă antihitleristă.

1 noiembrie. Armata Roșie izolează trupele germane în Crimeea. Sînt eliberate Kiev (6 mai), Jitomir (13), Gomel (26).
Americanii debarcă în insula Bougainville.

5. Americanii atacă fără succes „Linia de iarnă" (pozițiile defensive ale germanilor în Italia).

14-19. Contraofensivă a naziștilor, care reocupă Jitomirul.

15. Divizia de voluntari români „Tudor Vladimirescu" se constituie în U.R.S.S.

18-26. Masive bombardamente aeriene asupra Berlinului.

21. Debarcări americane în insulele Gilbert.

28-1 decembrie. Conferință Stalin-Roosevelt-Churchill la Teheran.

2-29 decembrie. Bombardamente masive asupra Berlinului și Leipzigului.

14. Ofensivă sovietică, care eliberează orașele Jitomir, Korosten, Rovno etc.

16. Germanii se retrag de pe „Linia de iarnă" din Italia.

24. Americanii bombardează centrele germane de fabricare a armelor V1.

26. Scufundarea cuirasatului german „Scharnhorst (26 000 tone).

Americanii debarcă în Noua Anglie.

— În 1943, aliații pierd 597 vase comerciale (3 220 137 tone) germanii — 237 submarine.

1944

5 ianuarie. Armata Roșie trece granița Poloniei.

15. Germanii sînt înfrînți pe „Linia de iarnă".

Ofensivă sovietică pe Frontul Leningrad (încheiată cu zdrobirea naziștilor la 29 februarie).

18. Victorii sovietice pe Frontul Central.

22. Debarcarea aliată la Anzio (Italia), în spatele frontului german.

25. Trupele chineze trec la contraofensivă în Birmania.

1 februarie. Americanii debarcă în arhipelagul Marshall.

3. Contraofensiva germană la Anzio.

Pe frontul principal, aliații sînt opriți la Monte-Cassino, unde luptele durează pînă în mai.

6. Bazinul Donului e eliberat. Ofensivă sovietică în Ucraina.

29. Americanii debarcă în insulele Amiralității.

4 martie. Primul bombardament american asupra Berlinului.

6-15. Armata Roșie forțează trecerea peste Nipru și Bug. Sînt eliberate orașele Kerson (13 martie), Cernăuți (27) etc. Ofensivă generală pe Frontul de Sud.

15. Al treilea asalt aliat respins la Cassino.

17. În lagărul de la Rîbnița, hitleriștii asasinează aproximativ 1 400 deținuți (cetățeni sovietici și antifasciști români).

19. Aliații resping contraatacurile germane de la Anzio.

Wehrmachtul ocupă Ungaria.

20. Armata Roșie zdrobește 10 divizii inamice pe Bug.

aprilie. P.C.R. și P.S.D.R. cad de acord să formeze Frontul Unic Muncitoresc. Intelectualii români semnează un memoriu, cerînd încetarea imediată a războiului.

4. Masiv bombardament american asupra Bucureștiului (3 000 morți, 2 000 răniți).

8. Atacînd din Birmania, japonezii înconjoară localitățile indiene Imphal și Kohima.

10-15. Eliberarea Odesei; după pătrunderea în Crimeea, Armata Roșie eliberează Kerci, Simferopol etc.

mai. În Banat se creează grupul de partizani „Mărășești", în Maramureș intră în acțiune alt grup de partizani. Ia naștere Frontul Ungar Antifascist.

9. Eliberarea Sevastopolului.

11. Ofensivă aliată pe „Linia Gustav" din Italia, străpunsă de francezi la 13 iunie.

17. Ofensivă japoneză în Honan (China).

18. Aliații cuceresc Monte-Cassino.

23. Ofensivă aliată în Anzio.

iunie. În Moldova intră în acțiune grupul de partizani „Tudor Vladimirescu".

4. Eliberarea Romei.

5. Japonezii evacuează India pînă la 22 iunie.

6. Debarcarea aliată în cinci puncte din Normandia, sub conducerea generalului Eisenhower : traversarea Canalului Mînecii e efectuată de 4 126 vase de transport și 1 213 nave de război, sub protecția a 11 590 avioane ; efectivele totale aliate : 2 876 000 oameni.

10. Ofensivă sovietică în Karelia.

Hitleriștii masacrează pe locuitorii satului francez Oradour-sur-Glane.

13. Primele bombe V1 cad asupra Angliei.

13-14. Reprezentanții P.C.R., ai armatei și ai palatului creează un comitet militar pentru pregătirea insurecției și adoptă planul propus de P.C.R.

20. P.C.R. și P.S.D. formează, împreună cu partidele țărănist și liberal, Blocul Național Democrat.

23. Ofensivă sovietică în Bielorusia.

26. Ofensivă sovietică pe Frontul de Nord.

Victorii aliate în Normandia.

În Valea Prahovei începe să lupte grupul de partizani „Carpați".

9 iulie. Insula Saipan (Arhipelagul Marianelor) e cucerită de americani.

10. Ofensivă sovietică în zona Mării Baltice.

20. Atentat nereușit împotriva lui Hitler.

21. La Lublin se constituie primul guvern democrat-popular al Poloniei.

Armata Roșie forțează trecerea Bugului, începe eliberarea Poloniei.

Americanii debarcă în insula Guam pe care o cuceresc la 10 august.

22, 28, 31. Bombardamente americane asupra Bucureștiului.

29. Trupele sovietice trec Vistula la Sandomir.

iulie-octombrie. Armata Roșie eliberează republicile baltice.

— În Italia, aliații eliberează Siena (3 iul.), Livorno (18), Ancona (19).

1 august. Insurecție la Varșovia, organizată de gruparea „Armata țării" și reprimată sîngeros de naziști (2 oct.).

15. Debarcare aliată în sudul Franței : sînt eliberate Marsilia (23 aug.), Toulonul (23) etc.

19. Izbucnirea insurecției la Paris, încheiată cu victoria forțelor patriotice la 25 august, cînd în capitală intră o divizie a Forțelor franceze libere.

20. Ofensivă sovietică pe frontul Iași-Chișinău.

21. La Dumbarton-Oaks, conferință U.R.S.S. — S.U.A. — Anglia, pentru a defini structura și compoziția viitorului Consiliu de Securitate O.N.U.

23. Insurecție armată antifascistă în România ; regimul antonescian este răsturnat. România iese din războiul hitlerist și se alătură Națiunilor Unite. Formarea guvernului C. Sănătescu.

24. Aviația germană bombardează Bucureștiul.

24-31. Armata română și formațiuni de luptă patriotice alungă pe hitleriști de pe cea mai mare parte a teritoriului țării.

25. Ofensivă aliată împotriva „Liniei gotice" a naziștilor din Italia.

29. Răscoală antifascistă în Slovacia, înăbușită de naziști (28 oct.).

30-31. Trupele sovietice intră în București.

3-4 septembrie. Eliberarea orașelor Bruxelles și Anvers.
Luptele între U.R.S.S. și Finlanda încetează.

5. U.R.S.S. declară război Bulgariei.
Naziștii evacuează sudul Greciei și insulele din Marea Egee.

6. Ungaria se declară în stare de război cu România.
Se formează guvernul provizoriu al Republicii Franceze, în frunte cu de Gaulle.

7. Guvernul belgian revine la Bruxelles.
Trupele sovietice încep eliberarea Bulgariei.

8. Începe bombardarea Angliei cu V2, prima rachetă balistică cu o singură treaptă, pămînt-pămînt.

9. Insurecție armată victorioasă în Bulgaria ; se instaurează primul guvern al Frontului Patriei.

10. Aliații forțează trecerea Mosellei și eliberează Luxemburgul.
Bulgaria declară război Germaniei naziste.

12. Semnarea la Moscova a armistițiului sovieto-român.

13. Trupele aliate, debarcate în Normandia, fac joncțiunea, la Dijon, cu cele debarcate în sudul Franței ; numeroase orașe franceze și belgiene sînt eliberate.

14. Forțele aliate pătrund pe teritoriul Germaniei (Aachen).
Trupele române poartă lupte grele în defileul Mureșului pînă la 20 septembrie.
Armata Roșie ajunge în suburbiile Varșoviei.
Ofensivă anglo-indiană în Birmania.

15. Aliații străpung linia germană de fortificații „Westwand" (Zidul de apus).
Trupele sovietice fac joncțiunea cu cele iugoslave.

17. Armata 4 română forțează, prin lupte înverșunate care durează pînă la 5 oct., trecerea Mureșului.
Parașutat sau adus în planoare, desantul aliat din spatele frontului german duce lupte grele la Arnhem și Nijmegen, fiind înfrînt pînă la 26 septembrie.

20-25. In Italia, aliații străpung „Linia gotică".
Debarcare americană în Caroline și Leyte (Filipine).

20-21 octombrie. Ofensivă sovietică în direcția Belgrad.

24. C.C. al P.C.R. elaborează proiectul de platformă-program al F.N.D.

2 octombrie. Britanicii debarcă în sudul Greciei.

6. Trupe sovietice și unitățile cehoslovace formate în U.R.S.S. încep eliberarea Cehoslovaciei.

6-20. Eliberarea Debreținului de către forțele sovieto-române.

7. 4 000 avioane americane bombardează Germania.

10. Ofensivă sovietică pe Frontul de Nord, soldată cu încercuirea unui grup de armate naziste.

11. Eliberarea Clujului.

11-28. Lupte îndîrjite pe cursul mijlociu al Tisei ; forțarea rîului în cîteva puncte.

12. Constituirea Frontului Național Democrat (F.N.D.), concentrare a forțelor democratice din România, în frunte cu P.C.R.
Eliberarea Oradiei.

14. Englezii intră în Atena.

15. Ofensivă aliată în nordul Birmaniei.

20. Eliberarea Belgradului.
Debarcarea aliată în insula Leyte.

21. Garnizoana din Aachen capitulează în fața aliaților.

23. Începe bătălia navală din golful Leyte, încheiată la 26 octombrie cu zdrobirea japonezilor.

25. Eliberarea orașului norvegian Kirkenes.
O dată cu Satu Mare și Carei, tot teritoriul României este eliberat.

7 noiembrie. F. D. Roosevelt este ales pentru a patra oară președinte al S.U.A.

8. Ofensivă americană în Lorena.

10-11. Trupele germane evacuează Grecia. Salonicul e eliberat la 30 noiembrie.

12. Aviația britanică scufundă cuirasatul german „Tirpitz" (42 000 tone) în fiordul Tromsö.

11-22. Alături de Armata sovietică, unități ale Armatei române forțează Tisa în zona Mindszent-Csongrad, Dunărea în sudul Ungariei și eliberează orașul Tokaj.

17. Ia sfîrșit bătălia pentru eliberarea Tiranei (Albania) de către Armata populară de eliberare.

26-16 decembrie. Masivul Bükk din Ungaria e traversat de trupe române după lupte grele.

24-30. Tokio suferă bombardamente masive.

29. Albania e eliberată complet de către Armata populară de eliberare.
— Continuă eliberarea Iugoslaviei.
— Piloți sinucigași (Kamikadze) și oameni-torpilă încep să fie folosiți de armata japoneză.

3-5 decembrie. Trupele britanice și poliția reprimă sîngeros demonstrațiile populare de la Atena și Pireu.

5. Armatele sovietice și române încep lupte grele pentru Budapesta.

10. Trupele japoneze din China de sud și Indochina fac joncțiunea.

12. Ofensivă britanică în sectorul Arakan (Birmania).

15. Americanii debarcă în insula Mindoro (Filipine).

16-20. Ofensivă germană în regiunea Ardeni ; după unele eșecuri ale armatelor americane și engleze, ofensiva germană e oprită.

18-21. Forțele sovietice și române traversează după lupte înverșunate Masivul Matra.

22. Ia ființă primul detașament al Armatei de eliberare vietnameze.

26. Budapesta (unde se află 150 000 soldați și ofițeri germani) e complet încercuită.

31. Contraofensivă germană eșuată în Alsacia-Lorena.
— În 1944, aliații pierd 205 vase comerciale (1 045 629 tone), germanii — 242 submarine.

1945

9 ianuarie. Americanii debarcă pe insula Luzon.

12-1 februarie. Armata 4 română străbate Munții Metalici și deschide calea spre Banska-Bystrica.

12-3 februarie. Ofensivă sovietică și poloneză pe direcția Vistula-Oder.

13-25 aprilie. Ofensivă sovietică în Prusia Orientală.

14. Turcia deschide aliaților strîmtorile Bosfor și Dardanele.

17. Eliberarea Varșoviei.

20. Armistițiu semnat la Moscova între guvernul național provizoriu din partea de est a Ungariei și Națiunile Unite.
Aliații redeschid „drumul Birmaniei".

23. Armata 4 română eliberează Roznava.

31. Forțele sovietice și române eliberează Brezno.

4-11 februarie. Conferință Stalin-Roosevelt-Churchill la Ialta : se stabilesc planuri militare, se statuează regimul politic al Europei postbelice.

Calendarul celui de-al doilea război mondial

10-21. În Munții Tatra Mică, lupte grele cu participarea Armatei române.

13. Eliberarea Budapestei, la care participă și trupe române.

13-14. Bombardamente masive asupra Dresdei (135 000 morți)

16. Americanii debarcă la Corregidor (insulă din arhipelagul Filipine, lîngă Manilla).

19. Debarcare americană pe insula Iwo Jima (Japonia).

20—14 martie. Lupte în direcția Zvolen ; acțiuni ale Armatei române.

23. Turcia declară război Germaniei.

25. Primul raid cu bombe incendiare asupra orașului Tokio.

25-13 martie. Pe valea Hronului superior, lupte cu participarea Armatei române.

3 martie. Aliații cuceresc complet Manilla.

4. Finlanda declară război Germaniei.

6. Instaurarea guvernului de largă concentrare democratică în frunte cu dr. Petru Groza.
Aliații trec Rinul la Remagen.

7. Guvern de uniune națională în Jugoslavia, prezidat de Iosip Broz Tito.
Kölnul e cucerit de aliați.

10. Americanii debarcă pe insula Mindanao (Filipine).

13-17 aprilie. Ofensivă aliată în Ruhr, unde, la 31 martie, trupele germane sînt complet încercuite.

14-25. Forțe sovieto-române luptă pentru eliberarea orașului Banska-Bystrica.

16. Începe lupta pentru eliberarea Vienei.

21. Englezii cuceresc orașul Mandalay (Birmania).

22-31. Aliații trec Rinul în diverse puncte.

25. Începe ofensiva de primăvară a Armatei Roșii.

25-12 mai. Armata 4 română cucerește masivele Tatra Mare, Tatra Mică și Carpații Albi.

1 aprilie. Debarcare americană la Okinawa.

4. Constituirea primului guvern național al cehilor și slovacilor la Košice ; eliberarea Bratislavei.
Teritoriul Ungariei e complet eliberat.

5. U.R.S.S. denunță pactul de neutralitate cu Japonia.

7. Eliberarea Vienei.
Gravă înfrîngere japoneză în bătălia navală din Marea Chinei de Est.

9. Armata Roșie ia cu asalt Königsbergul (azi Kaliningrad).
Puternică ofensivă britanică în Italia.

12. Moartea președintelui Roosevelt ; în locul lui e instalat ca președinte H. Truman.

12-13. Aliații stabilesc capete de pod peste Elba.

14. Americanii trec și ei la atac în Italia.

16. Ofensivă sovietică împotriva Berlinului.

18. În Ruhr încetează rezistența organizată a germanilor (325 000 prizonieri).

20. Americanii ocupă Nürnbergul.

23. Himmler oferă numai aliaților occidentali capitularea Germaniei, dar tentativa lui eșuează.

25. Lîngă Torgau pe Elba are loc prima întîlnire între avangărzile sovietice și americane ; forțele sovietice ajung în suburbiile Berlinului.
La San Francisco începe conferința de constituire a O.N.U. (50 state) : se adoptă Carta O.N.U.

În Italia se declanșează insurecția națională antifascistă.

28. Capturat de partizani, Mussolini este executat.

29. Aliații eliberează Milano ; grupul de armate germane din Italia capitulează.

30. Aliații ocupă Münchenul ; la Berlin, forțele sovietice cuceresc Reichstagul.
Sinuciderea lui Hitler : succesor în fruntea guvernului e amiralul Doenitz.

1 mai. Orașele din nordul Italiei sînt eliberate.

2. Capitularea garnizoanei germane din Berlin.

3. Eliberarea Rangoonului, capitala Birmaniei.

5. Eliberarea Olandei.

5-9. Insurecție la Praga, care este eliberată.
Englezii debarcă în Danemarca, unde se formează un guvern din reprezentanți ai mișcării de rezistență.

7. Trupele germane din Norvegia capitulează.

8-9. La Berlin, reprezentanții U.R.S.S., S.U.A., Angliei și Franței semnează cu reprezentanții Înaltului comandament german capitularea fără condiții a tuturor trupelor germane ; în Europa ostilitățile încetează oficial la 9 mai ora 12.01 a.m.

14. Gruparea germană încercuită la sud-est de Praga e lichidată.

29. La Flensburg e arestat guvernul Doenitz.

— Forțele iugoslave desăvîrșesc eliberarea țării lor.

4 iunie. În Vietnam ia ființă o regiune eliberată (6 provincii).

21. La Okinawa încetează orice rezistență organizată.

22. Delimitarea zonelor de ocupație în Germania.

1 iulie. Australienii și olandezii debarcă în Borneo.

10. Bombardamente asupra Japoniei efectuate de către flota și aviația americană.

16. Experimentarea cu succes a bombei atomice la Alamogordo (statul New Mexico, S.U.A.).

17-2 august. Conferință Stalin-Truman-Churchill la Potsdam : se iau hotărîri privind situația Europei postbelice, statutul și frontierele Germaniei.

26. S.U.A. adresează un ultimatum Japoniei, cerînd capitularea fără condiții.

2 august. Eliberarea completă a Birmaniei.

6. Aviația americană lansează, la ora 6.15 o bombă atomică asupra orașului Hiroșima (71 000 morți și dispăruți).

8. U.R.S.S. declară război Japoniei, ocupînd, după lichidarea rezistenței japoneze în Manciuria, Harbinul și Mukdenul (19 aug.), Dairen și Port Arthur (22), insula Sahalin (28).

10. Armatele 8 și 4 chineze trec la ofensivă împotriva japonezilor.

14. Japonia capitulează, dar numeroase unități ale armatei sale continuă lupta.

27. Începe debarcarea americană în Japonia.

2 septembrie. Japonia semnează actul oficial de capitulare pe bordul cuirasatului „Missouri".

Cel de-al doilea război mondial la sfîrșit.

Aurel Jiquidi : „Lectura" (1936)

ÎN LAGĂRE ȘI ÎNCHISORI STUDIAM ÎNVĂȚĂTURA LUI LENIN

NICOLAE GOLDBERGER

Ianuarie 1925. Peste 100 de comuniști ne aflam deținuți în închisoarea militară Jilava, fort clădit sub pămînt, umed și rece, cu un regim aspru. Condițiile deosebit de grele nu ne-au frînt însă voința de a lupta și a învăța. Aici l-am cunoscut pe Alexandru Dobrogeanu-Gherea, care în 1920 făcuse parte din delegația Partidului Socialist din România la Congresul al II-lea al Internaționalei Comuniste. Delegația română fusese primită de Lenin.

Al. Dobrogeanu-Gherea ne-a relatat pe larg discuțiile purtate atunci cu Vladimir Ilici Lenin. Nu pot uita felul în care sublinia Gherea puternica impresie pe care marele conducător o făcuse asupra delegației române. El ne spunea că Lenin a fost mare nu numai prin ideile lui geniale, nu numai prin faptul că a organizat primul stat sovietic, nu numai ca strălucit conducător al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, dar și fiindcă a știut să se apropie de oameni, să asculte și să fie ascultat ; cînd făceai cunoștință cu el, orice reținere era înlăturată chiar din primele momente.

Au trecut mulți ani de atunci, dar amintirile stăruie. Acum, cînd s-au împlinit 100 de ani de la nașterea lui V. I. Lenin, ele îmi apar deosebit de vii. Mă gîndesc cu emoție la eforturile neobosite pentru a se instrui depuse de comuniștii aflați în lagăre și închisori înainte de eliberare, pregătindu-se ca luptători de nădejde ai clasei muncitoare. Cadrele cu experiență ale partidului internate în închisori foloseau timpul pentru pregătirea politică și ideologică a comuniștilor. Studiul devenise nu numai o cale de instruire, dar și mijlocul cel mai potrivit pentru menținerea moralului. Pot afirma că în cei peste 10 ani pe care i-am petrecut în închisori și lagăre, oricare a fost regimul aplicat de autorități — mai blînd sau mai aspru —, întotdeauna am studiat marxism-leninismul, istoria, economia, filozofia, precum și limbile străine, matematicile etc. Fiecare își însușea învățătura după nevoi și posibilități, obiectivul principal al studiului rămînînd însă marxism-leninismul. Ne lipseau cărțile de specialitate, dar partidul se îngrijea să primim presa ilegală și organizam în așa fel munca de educație politică încît cunoștințele unuia deveneau un bun al tuturor. Pot spune că studiul nostru avea la bază o bogată „bibliotecă" ascunsă în mintea tuturor deținuților politici.

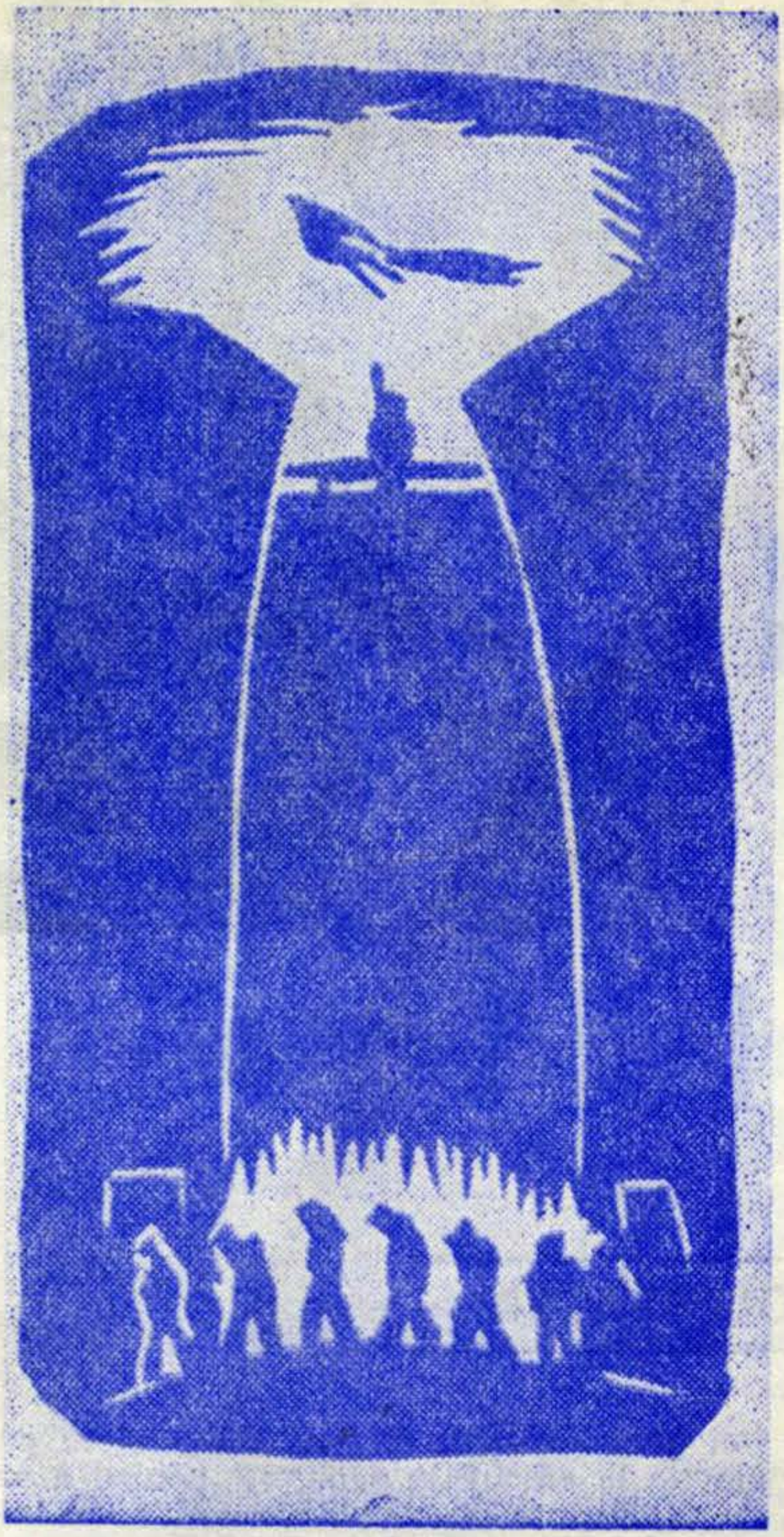

Gy. Szabó Béla : „Deţinuţii" (1934)

În iarna anului 1926 am fost internat, ca deţinut politic, la Doftana. La începutul lui 1927, regimul din închisoare fiind mai blînd, în camera comună — mai tîrziu atelierul — am fost cazaţi peste 100 de comunişti. Aceasta ne-a dat posibilitatea, mai ales seara, să facem o intensă muncă de educaţie politică. Între noi erau şi unii care l-au văzut, iar alţii care l-au ascultat pe Lenin. Îmi amintesc astfel că, în 1927, sărbătorirea celor trei „L" (Lenin, Liebknecht, Luxemburg) pe care o iniţiase mişcarea muncitorească internaţională, a fost întîmpinată la Doftana prin trei expuneri ; cea despre Lenin a ţinut-o Iaşca Berman, care ajunsese la Doftana după ce stătuse ani de zile în Siberia, în timpul ţarismului. El ne-a povestit cum, în calitatea lui de comisar politic al unui regiment, înainte de a pleca pe front, l-a ascultat pe Lenin într-o piaţă din Petrograd.

Mai tîrziu, în 1928, după ce M. Gh. Bujor a fost scos de la „secret" *, am ascultat o largă expunere a sa despre felul în care l-a cunoscut pe marele Lenin.

Dar la Doftana au fost şi perioade cînd regimul era foarte sever, cînd nu aveam nici ateliere, unde să se poată desfăşura munca politică, şi nici dreptul la plimbări în curte, în timpul cărora să se poată difuza ştiri sau să se ţină scurte expuneri politice şi teoretice. În aceste condiţii se foloseau alte forme. Una dintre ele consta în a se vorbi la geamuri : mai mulţi deţinuţi politici erau pregătiţi din timp pentru aceeaşi expunere, iar la ora fixată se deschideau toate geamurile (de ziua lui Lenin, de exemplu) şi unul dintre ei începea să vorbească. Cînd gardienii îl smulgeau pe acesta de la geam, snopindu-l în bătaie, la un alt geam, într-o altă direcţie, un alt comunist continua expunerea întreruptă. Multe teme fuseseră scrise pe foiţe de ţigări şi răspîndite la cei care urmau să le prezinte.

În toate condiţiile regimului existent la Doftana, ca şi în alte închisori din ţară, s-a vorbit şi s-a învăţat despre Lenin. În fiecare an sărbătoream ziua de naştere a marelui conducător. Deţinuţii comunişti, care avuseseră posibilitatea să studieze genialele lucrări ale lui Vladimir Ilici, au împărtăşit şi celorlalţi aceste cunoştinţe, transformîndu-le în bun al tuturor. Fiecare şi-a adus contribuţia la cît mai buna cunoaştere a lucrărilor teoretice leniniste, la sublinierea personalităţii şi influenţei sale. Cîteodată, în situaţii mai grele, s-au organizat discuţii între internaţii politici comunişti cu ajutorul ciocăniturilor în perete.

Nu am avut ocazia să-l cunosc personal pe Lenin. Am avut însă posibilitatea să învăţ din operele lui, să citesc şi să aud multe despre el. Îmi amintesc că în 1930 şi pe la începutul anului 1931, fiind la Berlin, am avut prilejul, de ziua lui Vladimir Ilici, să văd o piesă de teatru în care juca marele artist german Piscator. Prin anii 1931—1932, am avut, de asemenea, ocazia s-o aud pe N. Krupskaia povestind despre Lenin. Despre toate acestea am povestit apoi atît în închisoarea Doftana, cît şi la Jilava şi Văcăreşti, iar mai tîrziu la Tg. Jiu, Vapniarka şi Grosulovo. Gîndindu-mă acum la felul în care vorbeam, deşi nu am pretenţia de a fi un bun povestitor, îmi dau seama că, de fiecare dată, cuvintele mele produceau o puternică impresie ascultătorilor.

Pentru comuniştii din lagăre şi închisori, ca şi pentru cei din afară, învăţătura lui Lenin a fost un izvor nesecat de călire politică şi ideologică, a contribuit imens la ridicarea conştiinţei comuniste, a spiritului de luptă, la formarea unor luptători dîrji şi hotărîţi.

---

* M. Gh. Bujor avusese un regim foarte sever, de izolare totală, neavînd voie să comunice cu nimeni.

Unul contra o sută

CRISTINA LUCA BOICO

Nicolae Cristea, Olga Bancic, Iosif Clisci...

Numele lor a intrat în legendă.

Rănit grav într-o acțiune a mișcării de rezistență din Franța, Iosif Clisci s-a retras într-o clădire pe care naziștii nu au întîrziat să o încercuiască cu două companii. A rezistat singur, pînă la ultimul glonte. Episodul s-a petrecut la Clichy, o suburbie din nordul Parisului. „Unul contra o sută" — așa s-a înscris fapta sa în cronica luptătorilor pentru libertate.

„Războiul ciudat" și amintirea lui Racoviță

În mintea mea, imaginea lui Clisci apare cîteodată limpede, alteori difuză, ca oglindită în apele învolburate ale unui rîu. Îl revăd în micul hotel „Raza de aur" din strada Monge nr. 25, unde locuiam cîțiva studenți români. Ne întîlneam seara, în camera unuia dintre noi, beam ceai și povesteam despre țară, despre casă, despre viitor. Studiam la facultăți diferite, astfel încît apropierea dintre noi nu se făcea pe cale profesională. Discuțiile alunecau invariabil spre teme politice.

Era în 1939 și toți cei care ne întîlneam acolo eram comuniști. Războiul se anunța. Eram însă tineri, nimeni nu manifesta îngrijorare pentru propriul său viitor. Aveam încredere în viață, în progresul omenirii, eram convinși că fascismul era sortit zdrobirii.

La diferite reuniuni întîlneam emigranți germani antifasciști. Din spusele lor înțelegeam că era nevoie de multă vreme pentru ca mișcarea antifascistă germană, decapitată și însîngerată, să poată salva poporul german.

Veștile care veneau de acasă ne tulburau. Caracatița hitleristă se aruncase și asupra României, devorîndu-i nesățioasă bogățiile. În două lagăre din Franța erau deținuți tovarăși de-ai noștri care luptaseră curajos în brigăzile internaționale din Spania. Care avea să fie soarta lor în cazul unui război?

Seară de seară treceam în revistă evenimentele și făceam pronosticuri.

Și, într-o bună zi, din „pericol iminent", războiul s-a transformat în realitate. „Raza de aur" și-a închis porțile, iar noi ne-am risipit care încotro. Clisci se căsătorise cu o tînără franțuzoaică și s-au mutat împreună. Ceilalți — fiecare pe unde au nimerit.

Împreună cu alți comuniști români, Clisci s-a înrolat voluntar în armata franceză. În timpul lunilor faimosului „război ciudat" l-am revăzut de multe ori la cazarma unde era cantonat inițial. Am cunoscut-o și pe Henriette, soția lui, aparent zburdalnică și nepăsătoare față de tot ce se întîmpla, dar în fond extrem de sensibilă, caldă, devotată. Cînd l-au avut pe Serge, unicul lor copil, familia Henriettei l-a crescut cu afecțiune.

„Războiul ciudat" era pe sfîrșite și, pe măsură ce trupele germane înaintau dinspre nord și est, populația din regiunile cotropite se retrăgea spre Paris și mai departe.

Cu o zi sau două înainte de intrarea nemților în Paris, am plecat spre sud. Sorbona își închisese porțile, recomandînd studenților să-și susțină examenele la universitățile din sud. Drumul pînă la Toulouse a fost un coșmar de nedescris. Populația din jumătatea de nord a Franței se revărsase

Iosif Clisci, împreună cu soția (1940)

Placă comemorativă pe o stradă pariziană: „Glorie nemuritoare marelui nostru compatriot, franctirorul și partizanul francez Iosif Clisci care a căzut în această casă, într-o luptă cu 100 de hitleriști. Frontul Național Român din Franța".

parcă pe drumurile celeilalte jumătăți din sud. Oamenii se scurgeau în camioane, automobile, biciclete sau pe jos, într-un șuvoi interminabil. De fapt, nici nu mai zăreai oamenii, ci doar mulțimea, o mulțime nesfîrșită de refugiați umblînd în neștire, zi și noapte. Din cînd în cînd, avioanele fasciste își demonstrau împotriva lor eroismul.

A urmat, după cum se știe, armistițiul, împărțirea Franței în două zone, cea ocupată și cea „liberă".

Părăsind Toulouse, unde domnea o atmosferă de derută, m-am îndreptat spre Banyuls-sur-Mer, unde se aflau un laborator și o stațiune de biologie marină, condusă de un mare savant, prof. Edouard Chatton. Am fost primită să lucrez și să locuiesc în incinta stațiunii. Apoi, zi de zi, numărul celor ce veneau în stațiune a crescut, printre ei aflîndu-se și grupul masiv al refugiaților Universității din Strasbourg.

Într-una din zile, de la fereastra laboratorului, situat chiar pe malul mării, am zărit vasele pescărești cu drapelele în bernă. Mai întîi mi-am închipuit că vreo furtună își smulsese tributul. Dar Mediterana se întindea calmă pînă în cele mai mari depărtări.

Am coborît în oraș și am văzut că și **casele erau îndoliate.**

Se zvonise[1] că, în România, murise Emil Racoviță. Locuitorii îl cunoșteau, căci marele savant, creatorul biospeologiei, lucrase ani de-a rîndul aici, unde elaborase multe din lucrările sale fundamentale. Făcuse parte din marea familie a portului mediteranean. Probabil însă puțini știau că semnătura lui Racoviță figurase pe istoricul document de constituire a Internaționalei a II-a. Poate că nici despre expediția din Antarctica nu-și mai aminteau decît bătrînii. Dar populația aceasta meridională îl iubea pe Racoviță, îl venera, ca pe un ilustru om de știință legat de popor.

Sorbona refuză „colaborarea"

„Linia de demarcație" între zona de nord și cea de sud. Am trecut-o în 1940, către sfîrșitul lunii septembrie, într-un tren alcătuit din vagoane pentru vite. Uniformele germane abundau în gări și pe șosele.

---

1 Faptul a fost infirmat ulterior.

„...în calmul și elegantul cartier Passy, la colțul dintre avenue Paul Doumer și rue Nicolo..."

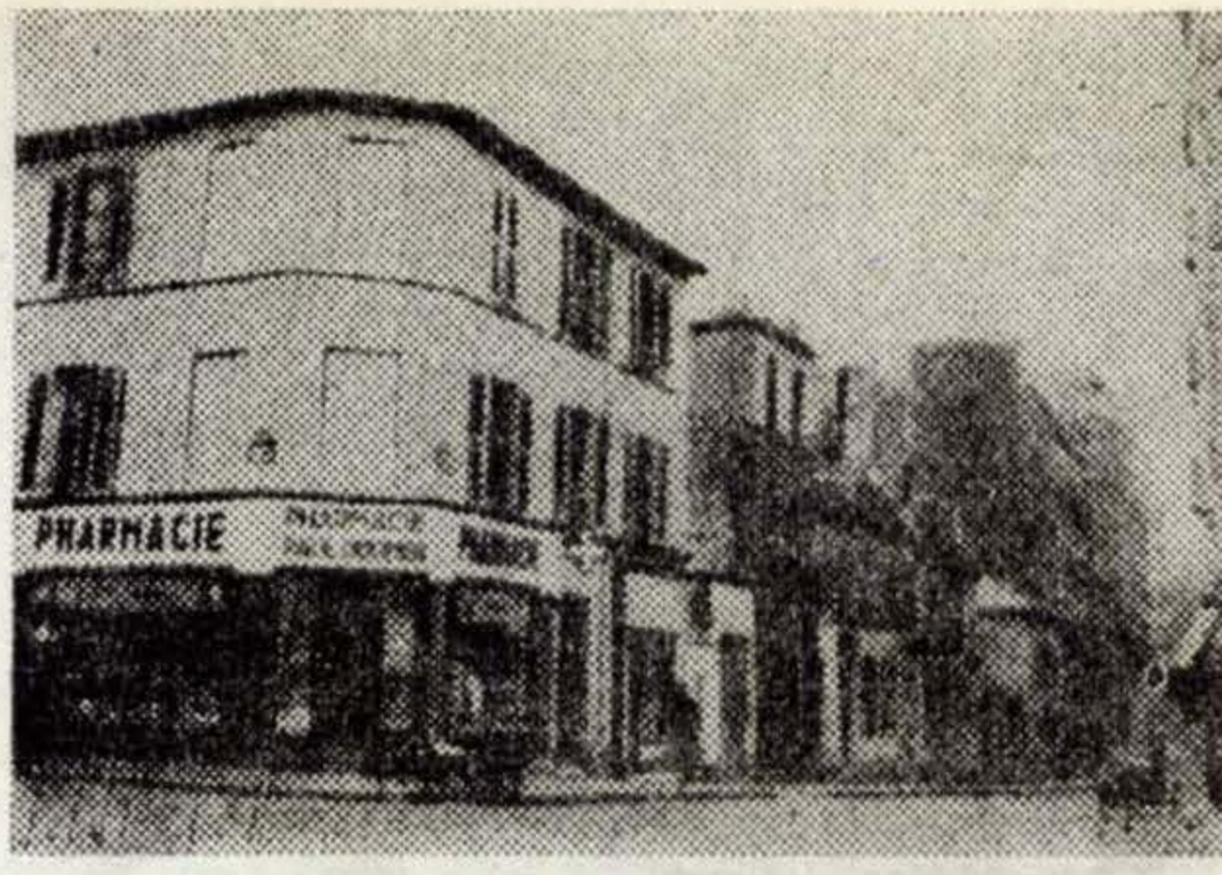

Am ajuns la Paris. Incomparabilul Paris. Capitala Franței, centrul vital al proletariatului francez, al mișcării sale revoluționare, gemea sub călcîiul ocupației fasciste. Prezența ocupantului își pusese amprenta sălbatică și dureroasă pe viețile oamenilor, pe iubirile și mîniile lor, pe întreg peisajul citadin.

Sorbona — 1940. O tristețe neînchipuită, copleșitoare. Mulți colegi rămăseseră în sud. Viața universitară reîncepea într-o atmosferă grea. Se vorbea puțin. Oamenii se fereau parcă să se uite unii în ochii altora. Iarna, sălile de curs nu se încălzeau și domnea un frig cumplit — în amfiteatre, în laboratoare, în inimi.

Sorbona a refuzat orice „colaborare" cu inamicul, orice concesie făcută guvernului odios de la Vichy. În noiembrie 1940 s-au desfășurat mari demonstrații pentru eliberarea profesorului Paul Langevin, la care au participat numeroși profesori și studenți.

Am luat curînd legătura cu studenții comuniști francezi. Responsabilul lor era Francis Cohen, care lucra chiar în laboratorul unde îmi pregăteam diploma de licență. Am participat la difuzarea gazetelor ilegale „La relève" și „Université de demain", apoi am fost arestată de poliția franceză, împreună cu un grup de studenți. Nu s-au putut însă dovedi învinuirile ce ni se aduceau și am fost puși în libertate. Alături de mine, în această acțiune au fost Hélène Cotton, azi profesoară la Sorbona, și Jean-Jacques Legrand, profesor la Universitatea din Tours. Cînd m-am văzut liberă, am meditat îndelung asupra perspectivelor luptei în cadrul organizațiilor studențești. M-am hotărît să caut alt drum.

La începutul anului 1941, am început să activez în cadrul O.S. (Organisation Spéciale), o formă inițială de organizare a luptei armate. Aici activau și ceilalți combatanți români aflați la Paris. La început, transportam armament și produse explozive. Borcanele cu glicerină și acid azotic ale laboratoarelor Sorbonei se scurgeau spre depozitele clandestine. Ulterior, la sugestia lui Jacques Monod, pe atunci asistent la Facultatea de științe, am utilizat și acidul percloric, mult mai bogat în oxigen. Împreună cu Al. Buican, studiam tratate militare germane, pe care, cu multă trudă, reușisem să le procurăm. Copiam schițe, transmiteam informațiile găsite. Am învățat gradele, insignele, fanioanele și tot felul de alte semne, ceea ce ne-a fost foarte util ulterior.

Laboratorul dispunea pe atunci de o interesantă colecție de maimuțe antropoide împăiate, destul de puțin utilizate ca material didactic (la zoo puteau fi studiate cele vii). În trupurile lor scorojite am făcut cîteva deschizături discrete în care am adăpostit materialele conspirative. „Colțul maimuțelor" își căpătase o întrebuințare!

Spre sfîrșitul anului 1941, O.S.-ul a fost desființat, trecîndu-se la o formă superioară de organizare. În Răsărit, Armata Roșie stăvilea cu succes înaintarea mașinii de război germane. În timp ce teroarea nazistă se înteța la Paris, combatanții dobîndiseră experiență, iar populația începuse să susțină tot mai activ lupta lor. Partidul Comunist Francez chema la luptă hotărîtă, generalul de Gaulle lansa apeluri la rezistență.

Noua organizație de luptă a primit denumirea „Franc-Tirori și Partizani". Un nume purtat cu mîndrie. În cadrul ei activau și detașamentele de imigranți (M.O.I.), din care făceau parte și cele ale combatanților români. Condițiile extrem de grele ale luptei într-un oraș ultramilitarizat, cum era Parisul, au făcut necesară existența unei rețele de informații a detașamentelor M.O.I. Am condus această rețea pînă în 1944.

Acțiunile detașamentelor se desfășurau în plină stradă și adesea în plină zi. Pentru a se evita sacrificiile inutile era necesar ca obiectivele să fie minuțios studiate, analizîndu-se și posibilitățile de retragere fără pierderi. Totodată eram preocupați ca populația franceză să nu aibă de suferit de pe urma atacurilor sau exploziilor organizate împotriva obiectivelor inamice. Atacarea detașamentelor inamice, a hotelurilor locuite de Wehrmacht, a depozitelor de muniții, a garajelor s-a realizat pe baza indicațiilor primite de la rețeaua de informații. Pentru activitatea noastră, am fost nu o dată felicitați de Înaltul Comandament al Franc-Tirorilor și Partizanilor.

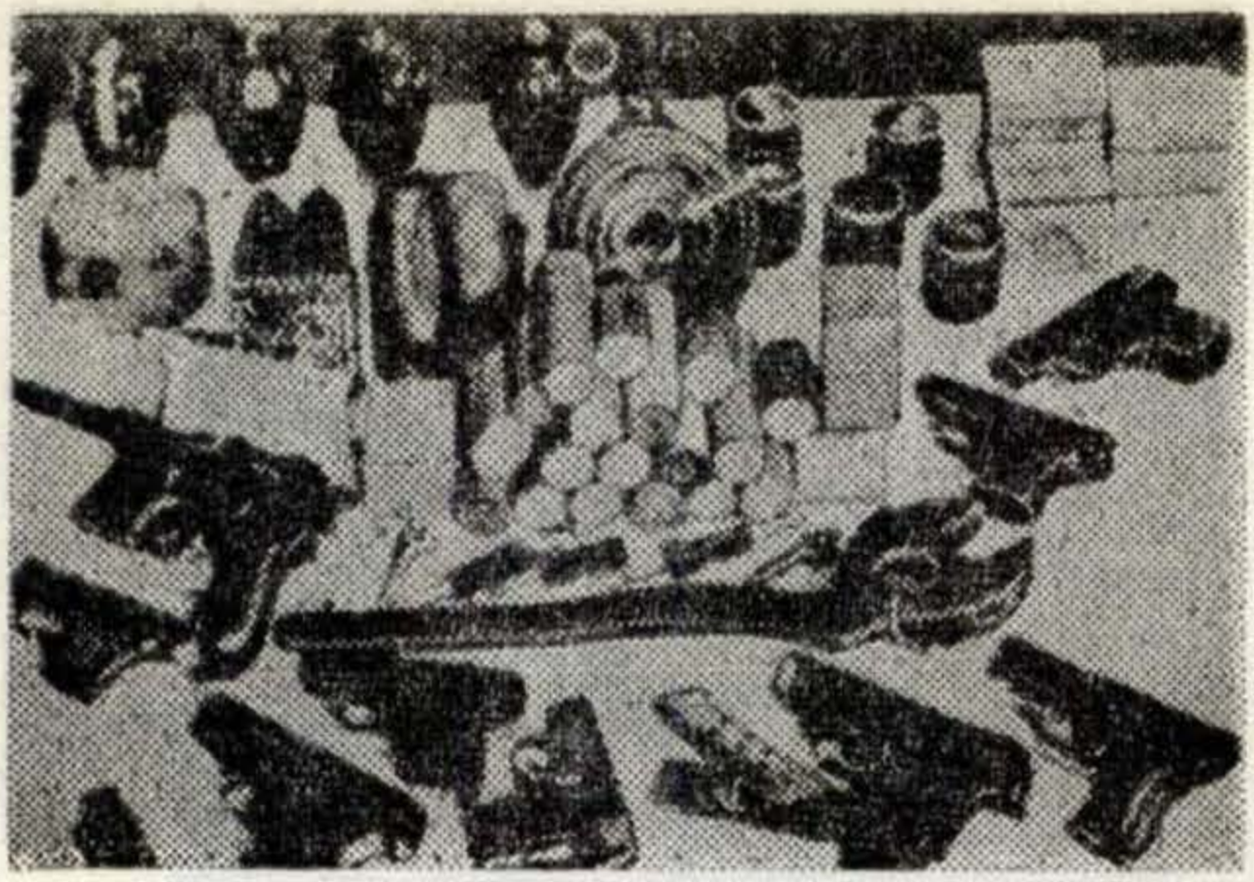

Călărețul matinal

Am inițiat acțiunea împotriva generalului nazist Schaumburg, comandantul a ceea ce germanii numeau „Gross-Paris" (Marele Paris).

Prima mea „întîlnire" cu generalul von Schaumburg a avut loc întîmplător, într-o dimineață de toamnă, în Bois de Boulogne, pe la ora opt și jumătate. Șoseaua care parcurge pădurea era pustie, aleile pentru călăreți neîngrijite. Printre copacii desfrunziți am zărit un convoi straniu : doi călăreți la trap, precedați și urmați de cîte doi cicliști civili, puternic înarmați. Am încetinit pasul și grupul a trecut pe lîngă mine, la o distanță de doi-trei metri. Unul dintre călăreți era un general. Cine se plimba oare atît de bine păzit ?

O astfel de ocazie nu trebuia lăsată nefructificată. M-am sfătuit cu B. Holban, pe atunci șeful grupurilor M.O.I. din Paris, și cu Brover, un combatant român, cunoscut sub numele conspirativ de Jean-Pierre. Am căzut de acord că era preferabil să cercetez îndeaproape locul respectiv. În nici un caz nu puteam trimite un bărbat, a cărui prezență ar fi atras mai lesne atenția. Într-adevăr, am fost acolo în mai multe rînduri, cu multă prudență și evitînd să fiu zărită de însoțitorii civili. În sfîrșit, am aflat că matinalul călăreț era comandantul Marelui Paris. Evident, ne dădeam seama că orice acțiune împotriva lui ar fi fost foarte primejdioasă : nu vedeam, de pildă, nici o posibilitate de retragere sigură.

A fost desemnată o echipă, al cărei conducător era Iosif Clisci. Am primit misiunea de a studia împreună obiectivul.

Iată-mă deci pe o bancă din micul parc Muette, împreună cu Clisci, în apropierea locuinței lui Schaumburg. Simulam un cuplu de îndrăgostiți ; în jurul nostru, doar cîteva guvernante, care supravegheau jocul unor copii din „lumea bună".

Mai 1943. Parcurgeam străzile spălate de ploaia repede și caldă și admiram un splendid cer parizian, smuls parcă dintr-o pînză de Marquet, cînd era cît pe ce să fiu strivită de un „Mercedes" decapotabil. De pe bancheta din spate, un general cu monoclu mi-a aruncat o privire trufașă și plină de dispreț. Întîmplarea mi-a fost utilă. Am propus reluarea obiectivului Schaumburg a acțiunii contra aceluia care semnase ordinele de execuție a mii de patrioți. Între timp, comandant militar al detașamentelor M.O.I. din regiunea pariziană devenise Manuchian [2], al cărui nume a intrat, de asemenea, în legendă. El a obținut aprobarea forurilor superioare. Într-o dimineață însorită din iulie 1943, pe cînd generalul se îndrepta în mașina sa decapotabilă spre comandatură, în calmul și elegantul cartier Passy, la colțul dintre avenue Paul Doumer și rue Nicolo, mașina a fost atacată cu grenade. Clisci nu mai era printre noi. Căzuse răpus de naziști, într-o luptă inegală, despre care am amintit la începutul acestui articol. Echipa, formată din polonezul Rayman, spaniolul Alfonso Celestino și italianul Fontano, a realizat acțiunea împotriva lui Schaumburg și s-a retras fără pierderi.

Septembrie 1943. Numărul mașinii cu care Julius Ritter circula la Paris era ZF-10. L-am văzut pentru prima oară la „Maison de la Chimie", din rue Saint-Dominique, unde se ținea o consfătuire SS. O mare parte a străzii era baratată și doar un pasaj îngust permitea pietonilor să treacă.

L-am urmărit după aceea și am raportat tot ce observasem. După cîtva timp, Manuchian ne-a cerut să înștiințăm oamenii din verigile de informație de a evita cîtva timp cartierul Passy. Am înțeles că acolo se pregătea ceva.

Nu au trecut decît două zile și am citit în ziarul „L'Oeuvre", condus de zelosul colaboraționist Marcel Déat, necrologul lui Julius Ritter. Hitler trimisese personal o coroană de flori. Tot din ziarul lui Déat am aflat și motivul venirii lui Ritter la Paris : nemulțumit de ritmul deportărilor

---

[2] În fruntea unui grup de 24 de partizani, din care făceau parte și combatanții români Olga Bancic și Francisc Boczor, Manuchian a înfruntat eroic, în februarie 1944, plutonul de execuție.

la muncă obligatorie, führerul îl trimisese în Franța pentru a accelera trimiterea tinerilor francezi în Reich, unde erau destinați să lucreze pentru mașina de război germană.

„Afișul roșu"

Prima întîlnire cu „afișul roșu" a fost pentru noi zguduitoare. Pe o hîrtie de ziar de aproape doi metri înălțime, pe un fond roșu ca sîngele, se aflau chipurile tovarășilor noștri dragi, franc-tirori și partizani prinși de Gestapo în noiembrie 1943. După acțiuni curajoase și răsunătoare, 24 dintre cei mai buni luptători căzuseră în mîinile inamicului.

La început, evitam să privim afișul, de teamă că reacția noastră ne va da de gol. Mai tîrziu, în spatele mulțimii tăcute care îl privea, am început și noi să-l examinăm.

Iată-l pe combatantul român Francisc Boczor, pe spaniolul Alfonso Celestino, pe Fontano, iată-l în centrul afișului pe Manuchian, comandantul detașamentelor de imigranți din regiunea pariziană. Iată armamentul descoperit la ei, armament pe care cu atîta pasiune îl pregătise și îl îngrijise Mihai Patriciu. „Armata crimei" — era titlul imens pus de naziști, care urmăreau să-i compromită pe patrioți, să-i rupă de sprijinul lor firesc, populația pariziană, să semene descurajarea, deruta în rîndurile combatanților. Dar „afișul roșu" nu era nicidecum dovada puterii Wehrmachtului, ci a panicii care-l cuprinsese. În nici un moment din noapte sau din zi și nicăieri — în cazărmi, pe stradă, în cinematografe sau în vilele luxoase — ocupantul nu se mai simțea în siguranță. Puterea militară a celui de-al treilea Reich era incapabilă să se opună armatei invizibile a franc-tirorilor și partizanilor.

Căderea unui atît de mare număr de oameni în mîinile Gestapoului s-a datorat unei trădări. Omul care știa cele mai multe locuri de întîlnire și cunoștea întregul efectiv fusese arestat și dezvăluise totul poliției secrete germane. Partidul Comunist Francez ne-a avertizat împotriva sa. Cu toate măsurile ce s-au luat de a se suspenda orice activitate, căderile s-au ținut însă lanț. Oamenii au fost preveniți, s-au dat indicații precise, dar puțini au mai putut fi salvați.

Este greu de descris ce a însemnat pentru noi luna decembrie a anului 1943. Ne întîlneam rar și numai pentru a nu pierde contactul, la mari distanțe în afara Parisului. Eram tăcuți, încordați, așteptam dispoziții pentru a ne regrupa ; unii dintre noi urmau să plece în provincie.

Pînă la urmă, trădătorul a simulat o evadare, pentru a se infiltra din nou în rîndurile noastre. Dar nu a izbutit să o facă. El și-a primit pedeapsa meritată. Era 30 decembrie 1943.

Ofițerul Günther, de la SD, căruia trebuia să-i transmită informațiile, avea de acum să le aștepte zadarnic... Și în această acțiune, combatanții români care se aflau la Paris și-au făcut cu cinste datoria.

Acum puteam privi cu mai multă încredere în viitor „afișul roșu". Vedeam chipurile torturate ale camarazilor, dar știam că tovarășii noștri fuseseră răzbunați și că jertfa lor nu se irosise.

31 decembrie 1944. Cu toată mizeria, parizienii pregăteau Revelionul. Mai trecuse un an de opresiune, dar cel care începea se anunța plin de făgăduințe. A fost, într-adevăr, un an măreț. August 1944 — insurecția armată antifascistă din România, intrarea țării noastre în războiul antihitlerist ; august 1944 — insurecția pariziană, apoi eliberarea întregului teritoriu francez. Acțiunile noastre au grăbit și ele cu un ceas clipa victoriei mult așteptate.

În această formă a fost reeditat, după război, celebrul „afiș roșu", ca un omagiu adus celor căzuți în lupta împotriva fascismului

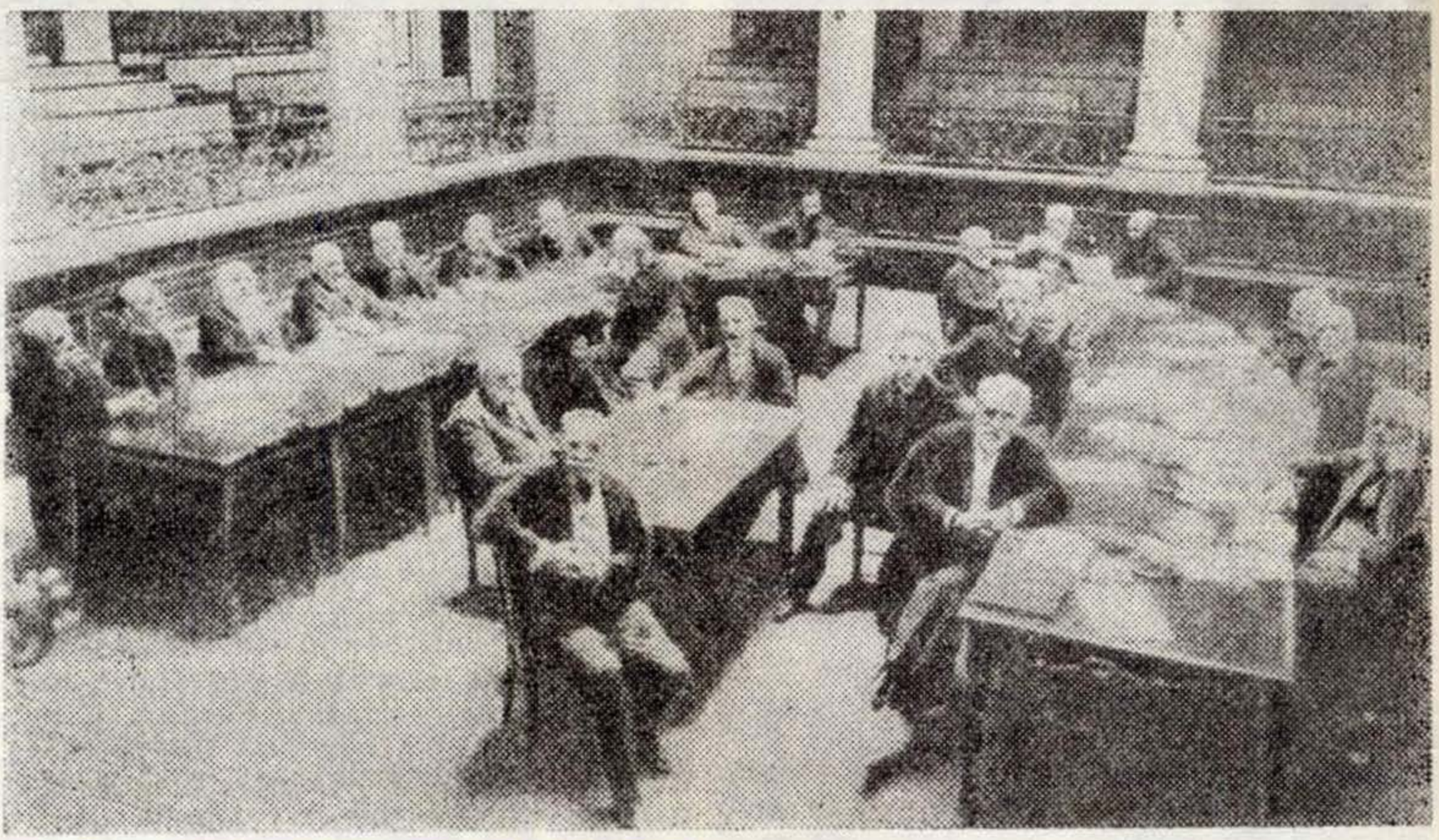

Academia română. Şedinţa plenară din 22 mai 1912. Printre participanţi: A. D. Xenopol, N. Iorga, I. Bianu, I. Bogdan, Gr. Antipa, dr. V. Babeş, Spiru Haret

MICROFIŞĂ BIOGRAFICĂ

A.D. XENOPOL

PAUL GRIGORIU

La 23 martie 1847, în cartierul Păcurari din Iaşi, s-a născut primul dintre cei şase copii ai soţilor Maria şi Dimitrie Xenopol, Alexandru.

Crescut într-o familie în care pasiunea pentru studiu devenise un cult, nu este de mirare că, de foarte timpuriu, a prins dragoste de învăţătură.

Începîndu-şi studiile în pensionul tatălui său — unde predarea se făcea în limba franceză —, continuîndu-le într-un altul — unde elina era disciplina de bază —, a devenit, în 1856, elev al şcolii din Trei Ierarhi ; şi-a continuat apoi studiile liceale la Academia Mihăileană şi la Institutul academic, luîndu-şi bacalaureatul în 1867.

La numai 20 de ani, tînărul a fost remarcat şi apreciat de oamenii de cultură ieşeni, îndeosebi de cei de la societatea „Junimea", care, la propunerea lui Titu Maiorescu, i-au acordat o bursă de studii în Germania.

Concomitent cu frecventarea cursurilor a două facultăţi (drept şi filozofie), Xenopol a cercetat în biblioteci şi arhive lucrări din

domenii extrem de diverse, formîndu-şi o pregătire solidă şi o viziune personală asupra problemelor esenţiale ale istoriei universale şi naţionale. În ciuda studiilor pe care le urma oficial — aşa cum justifica într-o scrisoare, „tendinţa naturală" a spiritului său „a fost totdeauna studiile istorice".

Înzestrat cu o mare putere de muncă, dotat cu o inteligenţă remarcabilă, posedînd o informaţie temeinică, tînărul Xenopol a elaborat încă în perioada studenţiei o serie de studii care au apărut în „Convorbiri literare" : **Despre cultura naţională, Studii asupra stării noastre actuale** etc.

În 1871, mai întîi la Berlin, apoi la Giessen, şi-a susţinut doctoratele — în drept şi filozofie —, obţinînd la amîndouă acelaşi calificativ : *magna cum laude*.

În acelaşi an, reîntorcîndu-se în ţară, a participat cu însufleţire la pregătirea serbărilor aniversative de la Putna, fiind ales să rostească discursul de deschidere.

Alexandru Xenopol s-a stabilit la Iaşi, unde, pînă în 1878, a urcat diverse trepte în ierarhia magistraturii ; paralel cu aceasta a frecventat şi a participat direct la activitatea „Junimii" şi a oficiosului ei „Convorbiri literare". În 1878 s-a înscris în gruparea liberalilor moderaţi, rămînînd la „Junimea" numai în societatea literară. Pînă în 1883 a profesat avocatura, iar de la această dată a devenit definitiv profesor de istorie la Universitate, îndeplinindu-şi astfel „unul din cele mai fierbinţi visuri ale vieţii", după cum a mărturisit el mai tîrziu. Avea doar 36 de ani, dar preda cu seriozitate ştiinţifică şi patos patriotic cursul de istorie a patriei, care, printr-o muncă perseverentă, a devenit valoroasa sinteză **Istoria românilor din Dacia Traiană.**

„De atunci — îşi amintea ulterior istoricul — îmi pusei în minte să scriu istoria completă a poporului meu, la care mă pregătisem de la 1868 prin lucrări neîntrerupte[...]" Plecînd de la considerentul că istoria încă nu este scoasă din „făgaşul neştiinţei decît într-o prea mică măsură şi fracmentară parte", Xenopol s-a străduit să fie cît mai edificat asupra tuturor aspectelor esenţiale din viaţa poporului român. Pentru aceasta a folosit cu precădere „izvoarele primordiale", a consultat şi a cerut sprijinul altor istorici şi filologi, a redactat cu meticulozitate şi spirit critic capitol cu capitol din viitoarea-i lucrare. În anul 1888, ziarele vremii anunţau cu litere majuscule că, în librării, a apărut o carte legată în piele, cu 619 pagini şi aproape 1 000 de note : era primul volum al **Istoriei românilor din Dacia Traiană.** Lucrînd 16 ani pentru documentare şi 10 ani pentru redactare, în 1893 el îşi vedea realizată cea mai importantă operă a vieţii sale, însumînd 3946 de pagini. Academia Română, la 11 martie 1896, recunoscîndu-i meritele ştiinţifice, l-a ales membru activ.

În pragul noului veac, Alexandru Xenopol era un istoric stimat, o personalitate remarcabilă, apreciată în ţară (din 1898 a devenit rector al Universităţii ieşene) şi peste hotare. Paralel cu activitatea publicistică şi didactică din ţară, el a colaborat la diverse reviste istorice franceze, contribuind astfel la răspîndirea în rîndul opiniei publice internaţionale a adevărului istoric despre poporul român (în 1896 a apărut la Paris, în două volume, traducerea prescurtată **Histoire des Roumains de la Dacie Trajane**). În aceeaşi perioadă, savantul român a elaborat unele articole de interes special sau capitole din istoria universală redactată de Lavisse şi Rambaud.

Din 1894 — nu pentru prima oară, dar data este menţionată în mod expres de Xenopol — a început să se preocupe de problemele teoriei istoriei. După 5 ani apărea la Paris **Les principes fondamentaux de l'histoire** (Principiile fundamentale ale istoriei), operă care a suscitat vii discuţii şi un legitim interes în cercurile sociologilor burghezi contemporani. Lucrarea l-a consacrat în cercurile filozofice şi — în primul rînd — ei i se datoreşte faptul că, în 1900, a fost ales membru corespondent al Academiei de Ştiinţe Morale şi Politice din Paris.

Deosebita preţuire de care se bucura în cercurile ştiinţifice de peste hotare este ilustrată şi de faptul că la congrese internaţionale de istorie şi filozofie, la catedra renumitelor instituţii Collège de France şi Sorbona, Xenopol era un invitat permanent.

Pasul următor în prestigioasa sa activitate ştiinţifică a fost marcat de lucrarea **Domnia lui Cuza Vodă** (1903), în care istoricul Xenopol şi-a propus şi a reuşit să verifice valabilitatea conceptelor teoretice ale filozofului Xenopol.

S-au succedat apoi o serie de lucrări de proporţii mai mari sau mai mici, toate însă de o reală valoare : în 1907, **Mijloacele de îndreptare ale stării ţărănimii române ;** în 1910, **Istoria partidelor politice în România.**

Din 1908 s-a alăturat grupării conservator-democrate a lui Take Ionescu, fără să desfăşoare însă o activitate politică activă.

Înconjurat de stima oamenilor de cultură din ţară şi de peste hotare, Alexandru Xenopol n-a fost scutit de necazurile pricinuite de meschine interese politice, în înfruntarea partidelor din acea vreme. Datorită unor maşinaţiuni politice, în 1901 şi-a pierdut funcţia de rector al Universităţii din Iaşi.

S-a stabilit în 1914 la Bucureşti, unde va trăi drama războiului şi a bolii sale necruţătoare.

S-a stins din viaţă la 27 februarie 1920, fiind înmormîntat cu funeralii naţionale.

„OMUL ACESTA A FOST LUMINĂ"

AL. ZUB

Autorul primei sinteze cuprinzătoare a istoriei românilor și al primului tratat de teoria istoriei se sfîrșea aproape uitat la 27 februarie 1920, în București. Profetul unirii depline, cel ce militase neobosit o jumătate de secol pentru refacerea „arborelui" național, asista, izolat și bolnav, dar nu pasiv, la efervescența politică și culturală ce a condus la perfectarea Unirii. I s-au făcut funeralii naționale, s-au rostit discursuri elogioase, dar curînd avea să se așeze tăcerea peste numele lui Xenopol, rostit doar din cînd în cînd, la ocazii comemorative. Cîteva studii asupra filozofului și economistului, unele evocări circumstanțiale, un bust la Arad, unde lăsase cuvînt să se trimită o parte din biblioteca sa, și o statuie la Iași punctează — în mare — prezența sa publică în posteritate.

Există însă și o altfel de prezență a lui Xenopol, una activă, fertilă, asigurată de recursul permanent la opera sa care, după cum observa elevul și emulul său N. Iorga, constituie „una din cele mai mari sforțări ale spiritului românesc aplicat la știință". O asemenea operă, prețuită deopotrivă și peste hotare, nu se putea naște decît dintr-o mare iubire pentru țară — căreia și-a închinat toate forțele — și dintr-o entuziastă pasiune a cunoașterii.

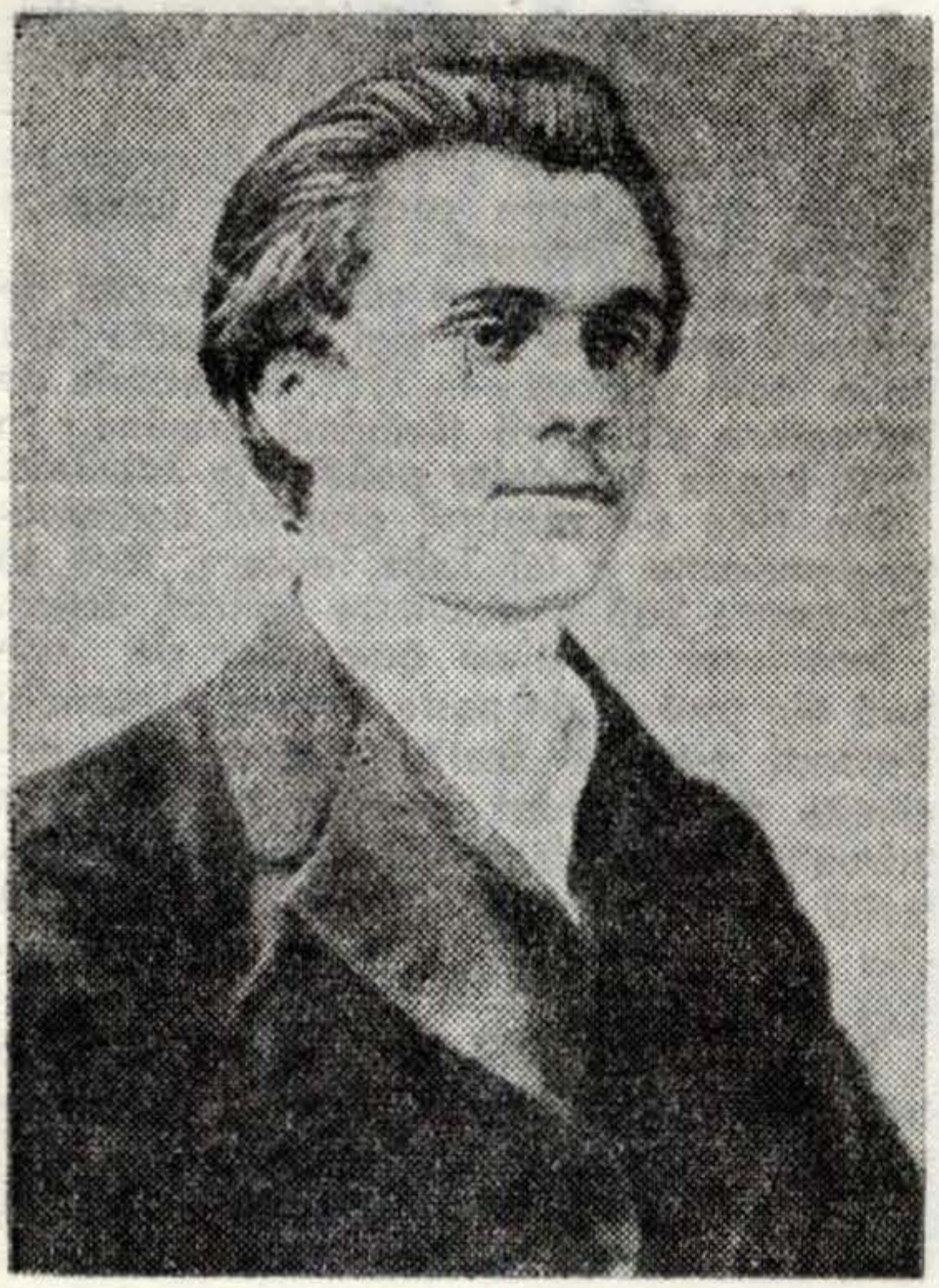

În anii studiilor la Berlin

Tinerețea are un dar: entuziasmul

Primele manifestări publice ale lui Xenopol se fixează într-o perioadă timpurie, legată de activitatea cercului *Junimea* de la Iași, în cadrul căruia întocmea încă din 1865 procesele verbale. În 1866, elev în clasa a V-a, el prezida *Societatea studioasă* de la Academia Mihăileană, prezentînd — sub influența lecturilor din Guizot — și o lucrare despre *Importanța și utilitatea istoriei*. Pentru adolescentul Xenopol, istoria încetase de a fi doar o cronică dinastică, ea avînd sarcina de a cerceta **starea societății sub cutare sau cutare regim.** În acord cu ideile timpului, el îi atribuia o funcție pragmatică, aceea de a oferi **învățătura trebuitoare pentru a realiza [...] ideile libertății și egalității.** Faptul se cuvine reținut, fiindcă reprezintă o constantă a gîndirii sale.

Remarcat de Maiorescu, tînărul era trimis să studieze la Berlin dreptul și filozofia (1867), domenii complementare și indispensabile pentru formația intelectuală a unui istoric : **mintea mea** — își amintea el mai tîrziu — **se disciplina și se îmbogățea, pe cînd trunchiul ei principal se răsădise în cîmpul istoriei.** Pentru mentorul *Junimii*, setea de cultură a tînărului Xenopol era semnul distinctiv al vocației și o promisiune. Ea se va realiza însă într-o altă direcție decît aceea dorită de critic, iar semnele dezacordului esențial apăreau de pe atunci. Studiul lui Maiorescu *În contra direcției de astăzi în cultura română* (1868), care — după

În ținută de membru asociat al Institutului Franței, cea mai înaltă distincție ce se putea conferi unui învățat străin (1914)

cum ne asigură Gh. Panu — stîrnise „protestări aproape unanime", a antrenat și replica vehementă a lui Xenopol. Nu se putea susține — obiecta tînărul *studiosus* într-o scrisoare către Iacob Negruzzi, dezaprobînd negativismul sceptic și pesimist al criticului — că instituțiile noastre sînt false, că influența apuseană a impus doar forme lipsite de conținut. **Dacă se produc bureți,** observa Xenopol, **nu trebuie să conchidem de aici că măduva însăși e deja putredă.** Dimpotrivă, evoluția societății românești i se părea firească și organică, desigur nu lipsită de unele „nelegitimități" inerente.

Scrisoarea menționată, admirabilă în toate articulațiile ei, era o adevărată profesie de credință, expresia încrederii în destinul poporului român, formulată în termeni ce dezvăluiau nu numai calitățile de gîndire ale tînărului, dar și optimismul său neclintit. Ea se încheia cu formularea unei legi istorice, **de existență și nu de distrugere,** care era și temeiul încrederii sale : **cînd un popor a ajuns la conștiința de sine, cînd el a început a se dezvolta, atunci el nu piere pînă nu îndeplinește rolul său istoric pe pămînt.** România modernă exista, noile instituții se aflau în curs de consolidare, iar independența ce se anunța era de natură să-i sporească relațiile economice și diplomatice cu lumea externă.

Urmărind o perfectare continuă a întocmirilor dinăuntru, România avea, în același timp, datoria să se afirme și în afară ca o forță spirituală activă, dinamizatoare. În această privință, aportul lui Xenopol însuși a fost considerabil. **Un popor e cu atît mai mare**, afirma el, **cu cît își înfige mai adînc rădăcinile în sufletul umanității.** Mijlocul cel mai eficace, în direcția indicată, era difuziunea bunurilor de știință și de cultură peste fruntarii, spre a colabora astfel la realizarea unui ideal comun de umanitate. **Idealul spre care tinde dezvoltarea omenirii** — declara tînărul abia întors de la studii — **este** *omenia*, **adică desfășurarea ființei omenești în tot cuprinsul ei.** Conturarea progresivă a acestui ideal nu însemna și epuizarea lui, fiindcă năzuința spre **mai bine** constituie o permanență a naturii umane. **Cultura, propășirea, realizarea idealului,** insista Xenopol, **se fac după niște legi tot așa de nestrămutate ca și acele ce predomnesc asupra fenomenelor naturii.** Era necesar deci să se acționeze în direcția acestora, spre a asigura triumful binelui. **Facultatea de a progresa** îi apărea ca un element constitutiv al umanității, exercitînd o puternică influență asupra celorlalte : limbă, religie, viață de stat etc.

Focul sacru al iubirii de țară

Dacă ar fi să reducem activitatea lui Xenopol la o singură idee dominantă, efortul de a fixa fizionomia distinctă a poporului român, de a armoniza sunetul său particular în concertul lumii, este desigur cel mai semnificativ. Marea lui durere, exprimată în corespondența de tinerețe, în *Cuvîntarea festivă* de la Putna (1871) și în numeroase opere istorice sau de caracter cultural, era aceeași pe care o mărturisiseră mai înainte Florian Aaron, Kogălniceanu, Bălcescu, Hasdeu : ignorarea valorilor noastre de către străini. La 5 februarie 1869, el se adresa astfel lui I. Negruzzi, comentînd unele articole din „Neue Freie Presse" și „Über Land und Meer" în care se proferau insulte la adresa poporului român : **nu înțeleg cum nu se scoală nimeni încontra acestui sistem, cum nu ia unul de la noi pana în mînă pentru a îndepărta calomniile care curg din toate părțile asupra noastră.** În consecință, se hotăra el însuși **a combate indirect acest sistem, publicînd mai întîi o privire asupra istoriei noastre, bazată strict pe izvoare cît se poate de cunoscute, pentru a nu fi acuzat de parțialitate.** Era convins, cum o spunea în *Cuvîntarea* amintită că **poporul român încă nu și-a revărsat în lume comoara cuprinsului său sufletesc și că va veni timpul să producă noi armonii în sfera frumosului, noi descoperiri în acea a adevărului, noi tipuri de caractere.** Dar pentru aceasta era nevoie de efortul disciplinat și convergent al mai multor generații. Preocu-

parea tinerilor adunați la Putna trebuia să fie **propășirea pe calea dreptului și adevărului,** iar amintirea voievodului-ctitor era evocată ca un simbol, **un centru pentru toți de același neam.**

Credința în **viitor** era laitmotivul entuziastei cuvîntări, în care ideea desăvîrșirii unității naționale de stat apărea destul de limpede. **Cînd tot românul va tinde spre un țel, cînd unirea minței și a inimei va fi încheiată, atunci acea politică va urma numaidecît din însuși mersul lucrurilor.** Era încredințat **că marginile măestrite** ridicate de împrejurări între țările române, **istoria le va desface cu încetul.** Progresul, afirma el, cu deplină încredere în legitatea evoluției sociale, **trebuie să pornească de la mulțimea cea mare pentru a se impune numărului celui mai mic.**

Părăsind *Junimea* împreună cu V. Conta, Xenopol se atașa liberalilor moderați, așanumitei fracțiuni libere și independente, căreia Maiorescu îi reproșa intenția de împărțire a proprietății funciare în mod egal între toți românii („idee prea extraordinară și prea revoluționară !") și că militează pentru republică. În oficiosul acestei grupări politice, „Steaua României", Xenopol a publicat o suită de *Studii economice,* reunite ulterior în volum (1879), în care preconiza încurajarea industriei și comerțului prin adoptarea politicii vamale protecționiste, prin încurajarea industriei de către stat și reorganizarea învățămîntului potrivit cu necesitățile economiei naționale, el încuraja, prin urmare, profesiile practice.

Istoricul, pentru care cercetarea fenomenelor economice constituia o îndeletnicire predilectă, era convins că **lupta cea mai cumplită astăzi nu se petrece pe tărîmul militar, ci pe cel economic, și cel mai puternic pe acest tărîm va fi întăiul în lume.** Prin urmare, **cea dintîi datorie a unei ocîrmuiri inteligente și patriote va fi să-și pună toate silințele spre a da cît mai curînd naștere unei mișcări industriale,** căreia economistul îi întrevedea și efectele salutare pe tărîm științific și cultural. Era un apel la **trezirea din letargia în care se complăceau clasele dominante,** o invitație la revizuirea politicii economice și la abandonarea funcționarismului excesiv în profitul sferei productive. Xenopol nu s-a limitat însă la expuneri teoretice, ci a încercat să ofere și soluții practice pentru diferite ramuri. Pentru ridicarea economică a Moldovei el a întocmit, în 1891, un memoriu indicînd mijloacele prin care aceasta își putea reanima comerțul și întreaga activitate social-culturală.

„Cea dintîi înjghebare a istoriei depline a poporului român"

Preocuparea cea mai de seamă a lui A. D. Xenopol a fost, desigur, cercetarea istoriei, înțeleasă nu ca un scop în sine, ci ca un mijloc esențial de îndrumare a vieții naționale, fiindcă **istoria trecutului trebuie să servească la explicarea prezentului și la luminarea viitorului.** El privea facultatea de a descifra viitorul nu ca o previziune infailibilă, ci ca una circumstanțială. Numai liniile generale, abstracte ale evenimentelor viitoare pot fi întrevăzute, seriile de fapte și nu faptele înseși. **Studiul faptelor trecute,** scria Xenopol, **poate să ne slujească pînă la un punct de călăuz în cele de față și viitoare. Astfel istoria poate să devină învățătoarea politicei și să conducă de la o îndeletnicire teoretică la rezultate practice.** Istoricul avea de aceea o misiune foarte importantă, care nu putea fi împlinită decît printr-o prezență activă, continuă, în contemporaneitate. **Nu este [...] putere care să învieze mai tare patriotismul decît istoria propriului tău popor.** Gîndind astfel, Xenopol pornea de la observarea strînsei legături dintre individ și colectivitatea căreia îi aparține, adăugînd că existența acestuia ca om și ca element de cultură e condiționată de integrarea deplină în cel de-al doilea factor. **Popoarele din care a dispărut patriotismul,** încheia istoricul, aforistic, **sînt moarte pentru istorie.** Deducea de aici necesitatea unei îndrumări mai active a opiniei publice în direcția intereselor superioare ale statului, rezervînd istoriei, din acest punct de vedere, un rol esențial. Opera sa capitală, *Istoria românilor din Dacia Traiană* (6 volume, 1888-1893), el o numea **cartea neamului românesc.** Nu era, prin urmare, o simplă operă de erudiție, în care restituirea trecutului se face în termenii reci ai deplinei obiectivități, ci o expunere caldă, înviorată mereu de pledoaria omului de drept, luminată de reflecțiile filozofului ispitit să discearnă, dincolo de aparențe, semnificațiile perene ale faptelor trecute. Nu numai gîndul mereu iscoditor și nu numai pasiunea adevărului se învederează în scrisul lui Xenopol, ci și un suflet sensibil, receptiv la toate vibrațiile realității. Opera sa, o spunea singur, are **însușirea de a fi pătrunsă de la un capăt la celălalt de focul sacru al iubirii de țară și de neam, care străbate adesea cu scînteile și flăcările ei prin spuza gîndurilor.**

Două sarcini stăteau în fața istoriografiei române din epoca modernă : **cercetarea amănunțită a trecutului și precizarea pe cît se poate a faptelor acestuia ; sinteza ideilor generale deduse din studiul acestui material pozitiv.** Formulîndu-le astfel în prelegerea inaugurală din 1883, Xenopol indica propriile sale preocupări. În amîndouă direcțiile el a adus contribuții însemnate. Meritul său capital este însă acela de a fi întocmit, după propria-i expresie, **cea dintîi înjghebare a istoriei depline a poporului român,** cu o periodizare rațională și o expunere limpede, sistematică, întemeiată pe izvoare sigure. **Cei ce se vor ocupa cu lucrarea mea,** recomanda autorul, **să o considere în întregul ei.**

Față de sărăcia izvoarelor cunoscute, întreprinderea lui Xenopol a fost îndrăzneață, dar nu mai puțin necesară, fiindcă **istoria unui timp se clădește întotdeauna cu materialul adunat pînă atunci** și fiecare epocă este obligată să fixeze înțelesul pe care l-a dat, prin cercetările proprii istoriei naționale. Alexandru Xenopol a manifestat o certă predilecție pentru epoca regenerării naționale, în legătură mai ales cu ideea de unitate, pe care o socotea marea **serie istorică** a veacului trecut. Semnificativă din acest punct de vedere este motivarea pe care o dădea acestor preocupări el însuși. **Epoca Unirii este fără îndoială cea mai mare din întregul trecut al poporului român, pentru că este ilustrată nu printr-o marcantă individualitate, ci prin o înălțare a întregului popor la nivelul unei mari idei.** Ca și Kogălniceanu, el fixa începutul procesului de unificare în veacurile precedente, atunci cînd s-a format conștiința originei comune.

Abordînd istoria contemporană cu conștiința că aceasta intra în obligațiile sale de istoric, Xenopol nu ignora dificultățile specifice ale domeniului. **În orice caz,** conchidea el consolator, **temelia expunerii va fi pusă, greul lucrului va fi făcut și cei ce vor veni după mine nu vor avea decît de îndreptat.** Cu *Domnia lui Cuza-Vodă* (2 volume, 1903) și cu *Istoria partidelor politice în România* (1910-1911) el ajungea **în pragul actualității unde istoria se frămîntă și se produce din luptele contimporane.** Fusese călăuzit în această întreprindere anevoioasă de ideea că evenimentele istoriei contemporane trebuie cercetate cu aceeași rigoare și obiectivitate ca și epocile mai vechi, istoricul avînd datoria să restabilească **adevărul de atîtea ori zdruncinat.**

Gîndirea lui Xenopol nu e lipsită, desigur, de limitări inerente și de contradicții. Respingînd subiectivismul și tendințele moralizatoare — spre a da un exemplu — el cerea istoricului să se abțină de a formula judecăți de valoare, dar reclama în același timp considerarea trecutului prin prisma experienței contemporane (**precum mintea noastră o cere azi**), ceea ce implică, evident, asemenea judecăți.

O fereastră deschisă spre lume

Important e însă faptul că A.D. Xenopol și-a gîndit domeniul încercînd să-i stabilească principiile fundamentale, iar opera întreprinsă s-a bucurat de un ecou favorabil în toată lumea. Em. Boutroux îl aprecia ca pe un „istoric admirabil versat în numeroasele și subtilele teorii filozofice care se raportă la obiectul său", relevîndu-i inteligența vie, ingenioasă, perspicace, claritatea și spiritul de finețe. Profesorul columbian Rodrigue de Nozera îi trimitea o lucrare asupra *Teoriei istoriei,* cu această dedicație măgulitoare : „Unuia din cei mai mari cugetători ai omenirii".

Prin opera lui Xenopol, Apusul lua cunoștință în mod sistematic de problemele istoriei românești, dar și de preocupările curente. „*Histoire des Roumains* — mărturisea scriitorul francez Maillard, referindu-se la opera lui Xenopol — ne-a deschis porțile României". Cursurile ținute la Sorbona, la Collège de France și în cadrul altor instituții de prestigiu, alegerea lui ca membru corespondent (1901), apoi ca membru asociat (1914) al Institutului Franței au avut darul să-i consolideze prestigiul dobîndit prin scrierile istorice și filozofice. Prin el se realiza, în parte, așteptarea lui Edgar Quinet de „a vedea venind din Carpați un spirit nou, o inspirație, un avînt original în omenirea noastră vestejită care le-ar primi și le-ar celebra cu bucurie". Studiile apărute după moartea istoricului și filozofului român, în țară și în străinătate, invocarea în ultimele decenii a „actualității" gîndirii xenopoliene de către Francesco Saverio Varano, Francesco Elias de Tejeda, O. Buhociu ș.a., confirmă aprecierea făcută de Boutroux că scrierile lui Xenopol vor fi într-o zi fapte istorice, suscitînd reflecții care îi vor continua și spori opera. Ecourile favorabile ale operei sale se întorc asupra țării pe care a slujit-o fără a-și precupeți eforturile, convins că el însusi nu este decît **un val ridicat de vîntul vieții pe întinsa masă a poporului românesc** opera înfăptuită avînd menirea de **a-i îmboqăți ființa si a-i asigura viitorul.** Aceasta i-a și fost ținta supremă, rostul lui întreg, care nu se putea împlini decît prin muncă stăruitoare și încordată, prin ardere continuă pentru idealul poporului său.

Profesor, publicist, redactor și conducător de reviste, inițiator de societăți culturale, militant activ pe tărîm social-politic, animator al extensiunii universitare, conferențiar neobosit, apreciat în toate ținuturile românești și dincolo de fruntarii, apărător al păturilor de jos, pe care le voia înălțate în zonele superioare ale existenței, A. D. Xenopol a fost în primul rînd un mare entuziast. Asociindu-și eforturile la „zvîcnirile timpului" său, el a crezut în **zorii unei noua vieți viitoare.** Unire, independență și dreptate socială, cu corolarul lor firesc în planul culturii, iată treimea pentru înscăunarea căreia A. D. Xenopol a militat jumătate de secol cu entuziastă dăruire. „Omul acesta a fost lumină", scria Ibrăileanu, alăturîndu-i efigia de aceea a lui Eminescu, Conta, Lambrior, Cobălcescu, ca o dovadă în plus a maturității la care ajunsese, în epocă, gîndirea românească. Opera lui A. D. Xenopol, multilaterală și fecundă, este nu numai o modalitate prin care poporul român își revarsă în lume „cuprinsul său sufletesc", ci și o fereastră luminoasă prin care umanitatea privește înăuntrul nostru.

Fotografiile au fost oferite, spre publicare, din albumul familiei, de N. D. Xenopol, nepotul istoricului.

În exclusivitate pentru „Magazin istoric"

Istoria — o muză a muzelor

LUCHINO VISCONTI

Fiind la Milano, vei afla că familia Visconti a fost o adevărată dinastie domnitoare a oraşului, începînd de la 1277, şi şi-a înscris numele în cronica luptei pentru putere, independenţă şi progresul Lombardiei. O ascendenţă atît de ilustră şi îndepărtată ar putea explica pasiunea cu care mi-a vorbit despre istorie Luchino Visconti, hotărît una dintre personalităţile cele mai reprezentative ale vieţii artistice italiene contemporane. Om de film, de teatru, de operă, Luchino Visconti profesează o estetică a rafinamentelor şi realismului, laolaltă cu o consecventă orientare politică de stînga. Întîlnirile şi convorbirile avute au dat la iveală un asemenea interes pentru istorie încît am consemnat cîteva din opiniile ilustrului regizor italian spre lectura cititorilor revistei noastre.

Pentru Visconti, „Ghepardul" este un roman istoric şi un film istoric, deoarece, prin asemenea evocări, trecutul Italiei poate fi mult mai complex cunoscut. (Moment din filmul „Ghepardul", cu Claudia Cardinale, Burt Lancaster şi Alain Delon)

— *Ce înseamnă istoria?*

— Totul. Tot ceea ce ne înconjoară va fi mîine istorie. Nu există o mai perfectă împletire a timpului cu spațiul decît măsura istoriei. Sigur, cernut printr-o sită deasă. Nu însă perfectă. Pentru că istoria, ca și oamenii, nu poate fi totdeauna egală și dreaptă. Se spune că este necruțătoare. Nu istoria, ci oamenii o fac neîndurătoare. Am o mare încredere în lectura trecutului. Noi, fie că vrem, fie că nu vrem, fie că o știm, fie că nu sîntem conștienți, facem istoria. Istoria nu ar putea exista fără oameni. De aceea istoria este și cea mai umană dintre științe. I s-ar mai putea spune și studiul despre oameni. Eu aș consacra istoriei un loc mult mai mare în programele școlare, întrucît poate că ea este cea mai importantă dintre științele umanistice, întrucît reface destinele.

— *Cu ce sentiment priviți viitorul istoriei?*

— Cu optimism. Cu plenitudinea timpurilor îngrozitoare și mărețe, minunate pe care le trăim.

Nu cred nici măcar în așa-zisa criză a filmului. Nu. Cinematograful nu este mort. În fiecare an apar noi și noi autori de film. Și ei sînt excelenți. Epigonii care-și arogă numele după diferite școli nu vor reuși să îngroape vitalitatea acestei arte. Fără să vreau să emit aforisme pot spune că filmul este o necesitate istorică fundamentală a spiritualității omului contemporan.

— *Care este cel mai important fapt istoric al vremurilor noastre?*

— Revoluțiile.

— *Și cel mai grav?*

— Războaiele.

— *Ce problematică istorică vi se pare că pune secolul XX?*

— Pe lîngă revoluții și războaie, cele mai profunde și răscolitoare probleme istorice universale sînt transformarea tehnico-științifică cea mai completă pe care a cunoscut-o omenirea și subdezvoltarea în care trăiesc sute de milioane de oameni. Simpla alăturare a imaginii omului pe lună și a omului subnutrit, analfabet, bolnav, deci a unei ființe umane subdezvoltate, este cutremurătoare.

— *Ce personalitate a influențat cel mai mult istoria contemporană?*

— Lenin. Este și personajul meu istoric preferat.

— *Ce rol vi se pare că joacă istoria pentru cinematografie?*

— Ea este o muză a muzelor. Imaginați-vă că scoateți din totalul filmelor mari create în lume pe cele inspirate — direct sau prin trimiterea uman-socială — din istorie. Pierderea ar fi imensă. Cred că filmul istoric trebuie să servească idealurilor de bine și frumos ale omului.

— *Care este cea mai impresionantă experiență istorică personală trăită?*

Luchino Visconti în timpul turnării filmului „Amurgul zeilor"

— Cele două războaie mondiale.

— *Găsiți corespondențe istorice în filmele pe care le-ați realizat?*

— Numeroase. Multiple. Diferite.

Aș dori să atrag atenția asupra „Ghepardului". Realitatea națională este o sursă vie a istoriei. Pentru mine, *Ghepardul* este un roman istoric și un film istoric. Desigur nu în sensul evenimentelor. Dar nu privim istoria dogmatic. Prin asemenea evocări, istoria Italiei poate fi mult mai complex cunoscută. Aș putea vorbi despre istorie și în cazul lui Rocco, istoria imediată a vieților și dramelor omenești dintr-o societate. Iar ultimul meu film, „Amurgul zeilor", cred și sper că este înțeles drept istorie contemporană modernă. Am ales cel mai sordid subiect: hitlerismul. Ascensiunea nazismului a însemnat o cruntă lecție de istorie. Împletirea de interese ale magnaților industriei și ai finanțelor cu acei feroci lupi care au fost Hitler și camarila sa a adus lumii trăirea unui coșmar, pe care nu putem să-l uităm. Am vrut să demonstrez că o societate pervertită constituie terenul propice al fascismului. Am reconstituit, pas cu pas, datele acaparării puterii. Toată munca la acest film, de la scrierea scenariului pînă la ultimul detaliu de decor, a fost — o pot afirma — scrupulos istorică.

Doar pentru a extrage narațiunea acelei „nopți a cuțitelor lungi", răfuiala Hitler-Röhm (vezi „Magazin istoric" nr. 12/1968 și 1-2/1969, *n.r.*), am investigat o întreagă tură. Este, cred, cel mai tragic film al meu. Sper să fie înțeles exact în lumina experienței istorice a umanității, care va serba la 9 mai 1970 sfertul de veac de la victorie.

Marele maestru și îndrăgostitul de istorie Luchino Visconti a mai adăugat:

— Am dat multe interviuri presei. Niciodată însă unei reviste de istorie. Scrieți pentru cititorii „Magazinului istoric" că sînt foarte bucuros să-i pot întîlni prin intermediul acestei reviste.

CRISTIAN POPIȘTEANU

1855 — PRIMA ASOCIAȚIE A LUCRĂTORILOR DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ:

Casa de ajutor a oștii călfilor de șepcari

Cronica mișcării muncitorești din țara noastră consemnează faptul că primele forme de organizare și acțiune ale muncitorilor au fost reprezentate de asociațiile de întrajutorare. Se știe astfel că, în 1846, lucrătorii tipografi din Brașov au pus bazele primei organizații de acest fel, intitulată „Asociația de ajutor de boală, înmormîntare și de ajutor de călătorie din Brașov". Sancționarea statutelor ei de către autorități a avut loc însă abia în anul 1861. În 1851, tipografii din Banat și-au făurit și ei o organizație similară numită „Casa comună de ajutor de boală și călătorie a tipografilor din Timișoara". Și tot muncitorii tipografi, în 1858, au fondat la București „Societatea lucrătorilor tipografi", considerată unanim pînă acum ca prima asociație muncitorească din Țara Românească.

Apariția acestor asociații încă în zorii procesului de cristalizare a proletariatului din România și-a pus amprenta asupra structurii și orientării lor generale. Una din caracteristicile organizațiilor respective consta în participarea nemijlocită la inițierea și conducerea lor, a elementelor patronale, alături de lucrători.

Dar este oare aceasta o caracteristică generală a tuturor organizațiilor — fără excepție — din perioada respectivă? Și lucrătorii tipografi sînt oare singurii care dețin întîietatea în alcătuirea de organizații cu caracter muncitoresc?

Răspunsurile afirmative date pînă acum la aceste întrebări trebuie, credem, reconsiderate în lumina cîtorva documente inedite, descoperite recent.

CONSTANTIN CĂZĂNIȘTEANU

„Noua întocmire"

La 5 august 1855, calfele de șepcari din București se adresau domnitorului Țării Românești, Barbu Știrbei, printr-o cerere-întîmpinare, înfățișîndu-i tabloul, pe cît de mizer, pe atît de impresionant, al stării lor. Cu salariul ce-l primeau, doar cei singuri — fără obligații — își puteau asigura traiul modest de pe o zi pe alta; cît privește pe cei cu „familie grea", cîștigul lor era departe de necesarul minim. Situația prezenta aspecte și mai dureroase atunci cînd interveneau „întîmplări extraordinare, precum boale, încetări din viață și altele de asemenea fire". Pentru a putea face față măcar unor atari situații neprevăzute, lucrătorii șepcari rugau „fierbinte" pe Barbu Știrbei să aprobe constituirea și funcționarea „alăturatei întocmiri spre nestrămutată urmare", care să le fie de sprijin „la vreme de sărăcie, boală, moarte și altele".

Despre ce „întocmire" era vorba? Sub titlul „Noua întocmire", ei alăturau cererii-întîmpinare *statutele unei Asociații de ajutor reciproc pe care voiau să o creeze, statute semnate de cei 50 de inițiatori — lucrători români și de alte naționalități — din București.* Necesitatea înființării societății era arătată ca decurgînd din „tristele întîmplări ce de mai multe ori ne-au arătat atît pe noi (semnatarii statutelor — *n.n.*), cît și pre frații noștri, care unii s-au

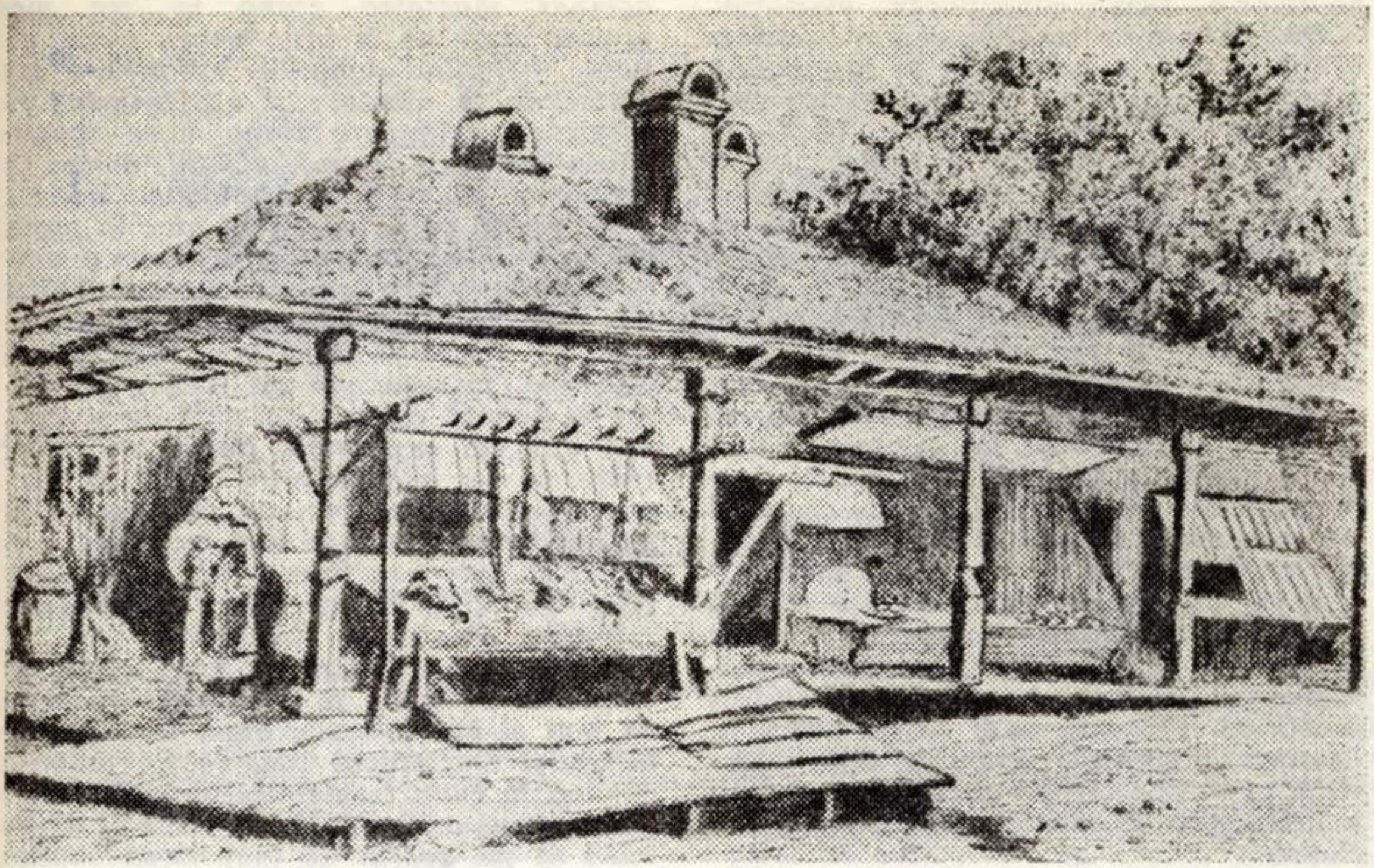

Aspect din Bucureștii anului 1860: după un desen de D. Lancelot

îmbolnăvit și streini, săraci și fără părinți aflîndu-se și neavînd cu ce-și redobîndi sănătatea ajung în cea mai proastă stare pe la ușile unuea și ale altuea, neputînd dobîndi milostivire sau ajutor de la nimeni ; și alții murind în asemenea strimtoare ajung a se înmormînta cu mila poporului".

Pentru a pune capăt, sperau șepcarii, la „această tristă soartă", hotărau să alcătuiască „o cutie cu numire «Casa de ajutor a opștii călfilor de șepcari»". Porțile organizației erau deschise tuturor calfelor de șepcari, care de bunăvoie se angajau ca, atîta timp cît vor exercita această meserie, să depună, în fiecare lună, cîte o jumătate de „sfanț", fără „a putea vreunul niciodată a se apăra de aceasta supt nici un cuvînt". Cu fondurile strînse din cotizațiile lunare urmau să fie ajutați cei nevoiași, „la vreme de boală și moarte".

În statute era înscrisă — ca o măsură de prevenire a desființării asociației prin consumarea fondurilor — obligația expresă a celor care beneficiau de subvenții de boală de a restitui, treptat, după însănătoșire, sumele primite ca ajutor. Erau nerambursabile numai ajutoarele ce se acordau lucrătorului care, între timp, deceda.

Spre a păstra „zisa cutie" se preconiza alegerea în funcția de casier a unui „neguțător sigur și cinstit", recrutat din rîndul acelora ce nu aveau nici un „amestec în corporația sau meșteșugul" șepcarilor. Totodată, pentru supravegherea și controlul modului în care se ținea evidența veniturilor și a cheltuielilor „cutiei" și a felului cum se dirijau fondurile, se cerea instituirea unei „deputăție socotitoare și împlinitoare", formată din patru persoane, alese de astă dată exclusiv dintre lucrătorii asociați. Acestei „deputății" îi revenea și sarcina de a aduna cotizațiile lunare de la „călfi" și a le depune „în cutie".

Astfel organizați, prin luptă comună, lucrătorii șepcari nădăjduiau că vor putea rezista în fața exploatării. „Căci ca să zică cineva a se căuta fiecare cu al său — arătau ei — este prea cu neputință la meșteșugul nostru".

În luna decembrie a anului 1855, în urma unui schimb de corespondență între departamentele vorniciei și vistieriei Țării Românești, s-a aprobat constituirea *Asociației lucrătorilor șepcari din București*. În adresa vorniciei către vistierie, din 8 decembrie 1855, se arăta că cererea calfelor era îndreptățită, legală și „folositoare pentru cei ce suferă" ; aceasta reieșea și din avizul comisiei comerciale ce fusese consultată în prealabil. Cu rezerva ca la strîngerea cotizației să nu se exercite presiuni asupra membrilor asociației, să nu se aplice „vreo măsură eczecutivă", ci să se lase în „sloboda voință a fiecăruia", vornicia supunea vistieriei „spre a dispoza cele de cuviință". Vistieria, la rîndu-i, însușindu-și raportul primit, aproba, la 16

decembrie 1855, constituirea asociației, „fără însă a avea acest așezămînt caracter ofițial și nici se permite a se întrebuința măsuri de eczecutare nici din partea dregătorilor, nici chiar din partea obștii, la cazuri de nerăspundere a acelei lunare contribuții din partea vreunuia din obștea acelor călfi". Vornicia primea sarcina să privegheze „asupra păstrătorului fondului ce se aducea din expusa contribuție, ca să nu se abuzeze, ci să se întrebuințeze după voința obștii și pentru sfîrșitul care este destinat".

Este deci în afară de orice îndoială că, la sfîrșitul anului 1855, la București, a luat ființă Asociația calfelor de șepcari, deocamdată *cea dintîi organizație de acest fel de care avem cunoștință în Țara Românească*. Este la fel de important de subliniat că, de fapt, avem de-a face cu *cea mai veche organizație de sprijin reciproc de factură muncitorească, la făurirea căreia rolul elementului patronal a fost inexistent*. Prezența unui casier negustor, desemnat, mai ales, pentru garanția materială pe care ar fi reprezentat-o, nu schimba, credem, cu nimic caracterul asociației.

Apariția în mai puțin de zece ani — între 1846 și 1855 — a celor trei asociații muncitorești demonstrează, totodată, apropierea sensibilă a nivelului de dezvoltare și organizare a proletariatului de pe întreg teritoriul locuit de români, deși această evoluție avea loc în condiții întrucîtva deosebite de la o regiune la alta.

Descoperirea acestor documente ne-a dat posibilitatea să semnalăm existența unei organizații muncitorești la București încă la sfîrșitul anului 1855, deci a primei asociații muncitorești de întrajutorare a lucrătorilor din Țara Românească. Lipsesc însă documentele care să ne permită cunoașterea activității pe care, eventual, această asociație ar fi dus-o. Indiferent însă de acest aspect, ce-și așteaptă elucidarea, dovedirea existenței asociației adaugă o nouă și însemnată filă la istoricul începuturilor activității organizatorice a proletariatului român.

Publicăm unul din documentele care atestă existența organizației respective.

STATUTELE ASOCIAȚIEI DE AJUTOR A CALFELOR DE ȘEPCARI DIN BUCUREȘTI, CARE URMA SĂ SE CONSTITUIE ÎN 1855, SUB DENUMIREA DE „CASA DE AJUTOR A OPȘTII CĂLFILOR DE ȘEPCARI"

Noua întocmire

Noi, suptscrisele fețe, opștea călfilor de șepcari din Capitală, văzînd tristele întîmplări ce de mai multe ori ne-au arătat atît pe noi, cît și pe frații noștri, care unii s-au îmbolnăvit și streini, săraci și fără părinți aflîndu-se și neavînd cu ce-și redobîndi sănătatea ajung în cea mai proastă stare pe la ușile unuea și ale altuea, neputînd dobîndi milostivire sau ajutor de la nimeni; și alții murind în asemenea strîmtoare ajung a se înmormînta cu mila popolului. Și, dorind a precurma odată pentru totdauna această tristă soartă ce ne aduce un atac în opște, am chibzuitără cu toți să întocmim o cutie cu numire: «Casa de ajutor a opștii călfilor de șepcari»; în care cutie ne legăm (deși de a noastră bună voe), însă pentru totdauna, în veci, pre cît fiecare va vieți în această calitate de calfă de șepcari, atît din noi suptscrișii, cît și cei ce pe viitor se vor adăuga între călfile de șepcari, fără a putea vreunul niciodată a se apăra de aceasta supt nici un cuvînt; să depunem într-însa fiecare cîte o jumătate sfanț pe lună, în care chip adunîndu-se într-însa din vreme în vreme bani, să poată fi fiecare ajutat cu bani dintr-însa la vreme de boală și moarte; însă cel ce va boli și se va scula, după însănătoșire luîndu-și meșteșugul său, să fie dator a depune la cutie treptelnicește suma ce va lua pentru a sa căutare; iar cel ce va muri să fie apărat de înapoierea banilor ce va lua spre a sa căutare și se va înmormînta tot cu bani din cutie.

Această cutie întocmindu-se se va păstra și se va socoti în chipul următor:

După o înaltă dezlegare ce suptscrișii prin petiție vom cere de la milostivirea înălțimii sale, vom alege înși-ne în prezența acei dregătorii, unde vom fi orînduiți a face alegerea, un negutător sigur, proprietar și cinstit din cei ce n-au amestec în corporația sau meșteșugul nostru, carele să păstreze zisa cutie, precum și o deputăție dintre noi care-i să ție socoteli de venitul cutiei și cheltuirea ce se va face dintr-însa, și care-i vor fi datori totdauna a aduna această depunere de la călfi și a o pune în cutie.

Cu chipul sus zis [...] credem că în veci vom fi apărați de trista soartă în care astăzi ne vedem ajunși. Căci ca să zică cineva a se căuta fiecare cu al său este prea cu neputință la meșteșugul nostru, fiindcă un om strein și sărac ca noi muncind cu acu ca calfă, în zilele de astăzi cînd toate sînt scumpe, nu poate cu nici un chip a strînge, precum proverbu românesc zice, bani albi pentru zile negre. Prin urmare încheind această nouă întocmire și vrînd a se păzi între aici ne-am iscălit fiecare cu mîinile noastre.

[urmează semnăturile]

(Documentele — inclusiv cel publicat mai sus — se află în Arhivele statului București, Vistieria Țării Românești, dosarul 1211/1855; în transcrierea documentului s-au păstrat formele ortografice și de punctuație din original.)

Împăratul codrilor

DUMITRU MUREȘAN

Numeroase cîntece și legende slăvesc faptele haiducului Pintea. Conducător dîrz al luptei împotriva nedreptății sociale și a asupririi străine, Grigore Pintea, cunoscut sub numele de Pintea Viteazul, este cel mai renumit erou legendar din partea de nord-vest a patriei. El s-a născut în comuna Măgoaja din ținutul Lăpușului, la 1670. Părinții săi au fost țărani iobagi pe moșia castelanului Sandor de Horomezö.

Prezente în amintirea poporului, faptele haiducești săvîrșite, în urmă cu trei secole, de Pintea Viteazul și de cetele sale care acționau în părțile Chioarului, Codrului, Bihorului, Lăpușului, Bistriței-Năsăud, Sighetului, Hustului și în special în orașele Baia Mare și Baia Sprie, au fost consemnate, la vremea lor, de o serie de documente — diplome și ordine date de Curtea de la Viena sau de autoritățile locale. Cîrmuirea din comitatele și ținuturile amintite se afla într-o continuă alarmă, cu atît mai mult cu cît acțiunile conduse de Pintea luau o amploare tot mai mare. Ele stîrneau îngrijorare chiar la Curtea imperială de la Viena. Din „diplomele" lui Leopold I, prin care se ordona în mod categoric urmărirea și prinderea haiducului, se degajă îngrijorarea nu numai a împăratului, ci și a protipendadei feudale din imperiu.

O diplomă din 23 aprilie 1701, păstrată la filiala Arhivelor statului din Baia Mare, menționează, în limbajul specific al vremii, eforturile pe care Leopold și nobilimea habsburgică le depuneau pentru prinderea și pedepsirea „Împăratului codrilor" — așa cum îl numeau pe Pintea Viteazul pînă și adversarii săi. „Despre aţîţările numitului Pintea — se spune în document — poporul vorbește și liniștea acestuia este tulburată. Același Pintea, în public, trebuie proscris și pretutindeni să fie urmărit. Să se anunțe o răsplată imperială aceluia care îl va prinde viu sau mort. Acest lucru să fie proclamat și adus la cunoștința tuturor, așa cum am hotărît noi cu generozitate.

De aceea se ordonă în mod ferm ca el, oriunde s-ar găsi, pe baza legilor în vigoare [...] oriunde poate fi prins chiar dacă se apără, dacă nu altfel, pe baza statutului poate fi ucis.

Pintea Grigore judecînd un boier (relief în ghips de Vida Gheza)

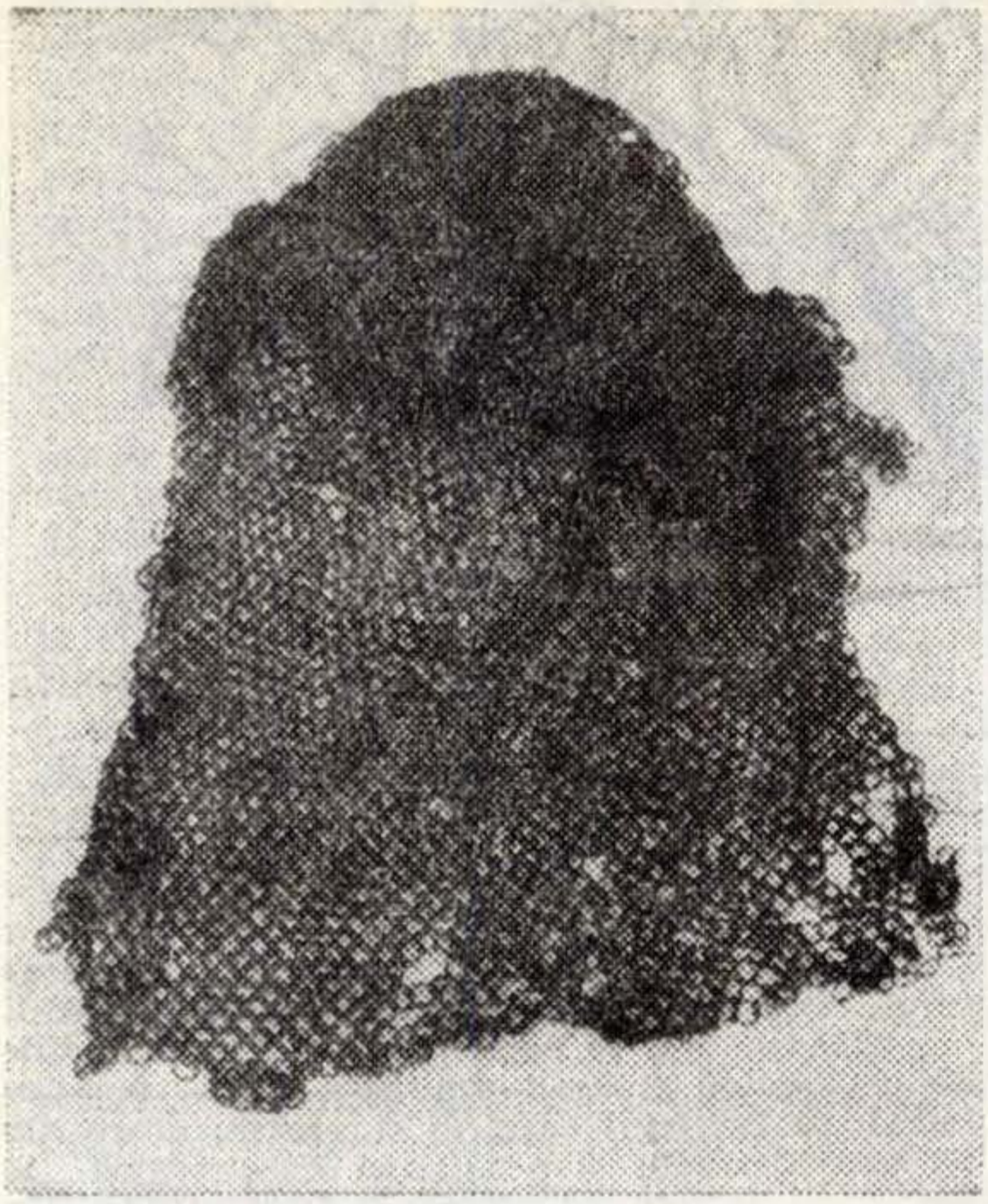

Coiful de la cămaşa de zale a lui Pintea...

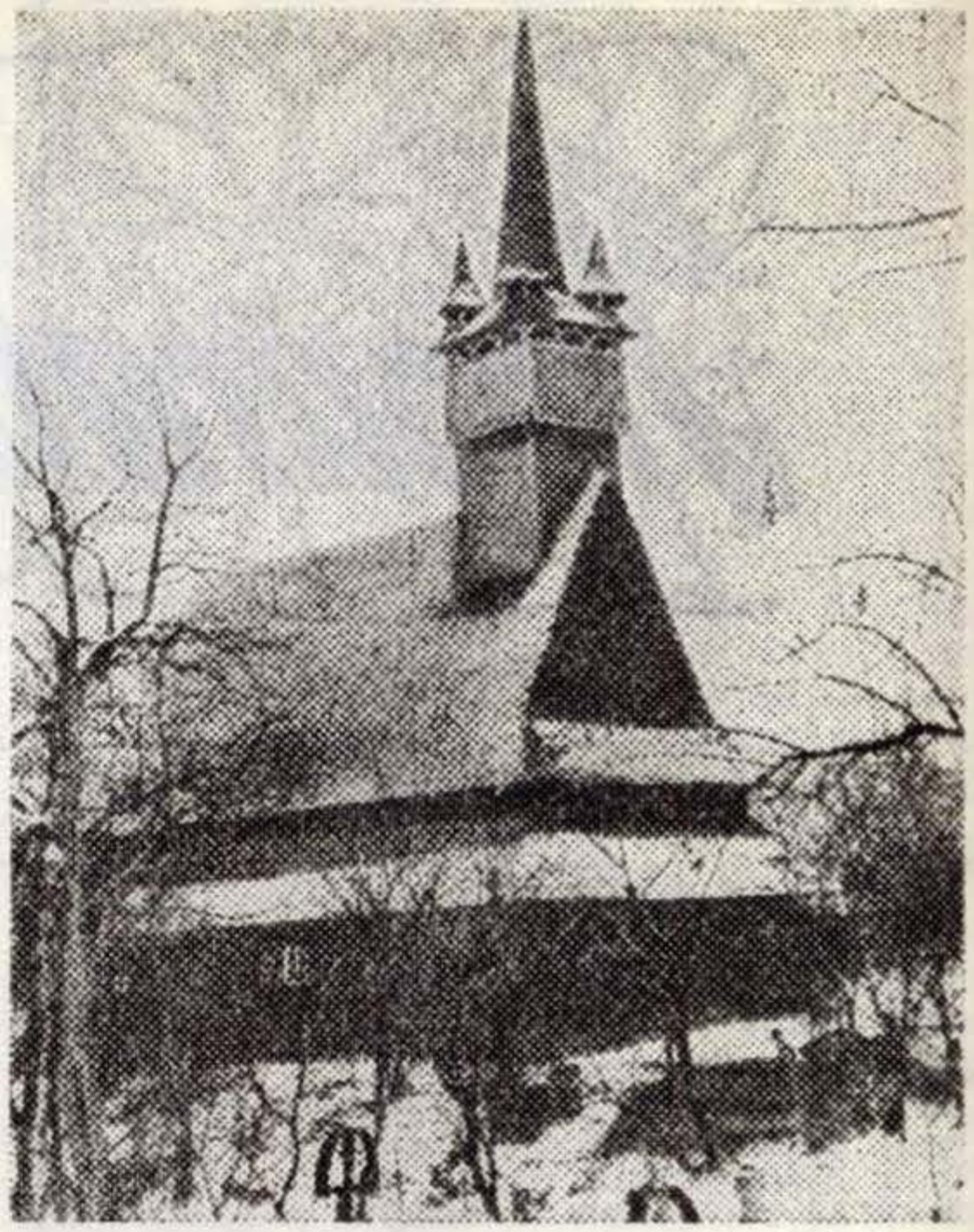

...şi biserica de lemn din Budeşti-Maramureş, unde s-a păstrat

Se va înmîna o răsplată în bani aceluia care pe numitul Pintea îl va prinde viu sau mort.

La fel se ordonă guvernatorului Transilvaniei că aceluia care îl va prinde pe numitul Pintea să i se plătească 500 taleri imperiali".

Teama iscată la Curtea din Viena de acţiunile lui Pintea se datora, după cum se poate desprinde din conţinutul diplomei imperiale, şi faptului că acţiunile viteazului aveau nu numai un caracter haiducesc, ci şi politic. Într-un aliniat al menţionatului document se arată că Pintea „ataca poporul din părţile Maramureşului, Sătmarului şi Bihorului". Se recunoştea astfel în Pintea şi oastea lui o forţă ce acţiona într-o zonă precis conturată. În acelaşi timp, sublinierea de trei ori, în textul respectivei diplome, a „recompensei" ce se acorda celui care îl prindea pe Pintea vădeşte şi mai mult deruta autorităţilor.

Dispariţia lui Pintea n-a avut însă loc în urma vreunei acţiuni a oastei imperiale. În aceeaşi arhivă sătmăreană se păstrează un document, în care este consemnată moartea glorioasă a „eroului de la Măgoaja".

La doi ani după ineficienta diplomă a lui Leopold, imperiul a fost cuprins de puternice frămîntări. Francisc Rákóczi al II-lea a ridicat steagul luptei antihabsburgice. Proclamaţia sa de la Breazna, în care promitea însemnate scutiri de dări, a găsit un puternic ecou în rîndurile ţărănimii. În urma unei înţelegeri realizate între Rákóczi şi Pintea, ţăranii din zona de acţiune a haiducului s-au înrolat masiv în oastea lui Rákóczi. Pintea, cu oastea sa, a obţinut răsunătoare victorii, cucerind fulgerător, una după alta, mai multe cetăţi din Maramureş. La asediul oraşului Baia Mare, în august 1703, a căzut însă eroic.

Procesul verbal din 14 august 1703, întocmit în şedinţa senatorială a Comitatului Baia Mare, conţine o parte din constatările făcute în legătură cu moartea eroică a lui Pintea Viteazul la porţile oraşului. În document se arată că „....locotenentul Balla Urzsuly, cu două oşti [companii] şi cu [...] domnul PINTEA din Măgoaja, încă cu 7-8 companii, care prin alte persoane a solicitat să intre în graţia domnului voivod Rákóczi Ferencz, venind repede pe jos, spre oraş, s-a apropiat de poartă, dorind să se cedeze oraşul voivodului. După mai multe discuţii între ei şi oraş, au stabilit că fiind seara vor da zăloguri în mod reciproc. S-au dus curuţilor din oraş pîine, carne şi vin. Neştiind din ce cauză, au împrăştiat pîinea şi carnea, au spart fundul butoaielor de vin şi cu o mare mînie au atacat poarta. Între ei, principalul şi primul care a tăiat poarta exterioară a fost amintitul PINTEA, în ciuda interzicerilor din partea locotenenţilor curuţi. Locuitorii au fost nevoiţi să prindă arma şi în cadrul bătăliei a fost împuşcat şi PINTEA".

Deşi Pintea a căzut în timpul asediului, oştaşii săi au cucerit Baia Mare. Numele şi faptele lui au căpătat putere de simbol, mulţi dintre conducătorii de haiduci care i-au continuat lupta împrumutîndu-i şi numele.

Splendide miniaturi împodobesc „Hrisovul arhieresc", datat 20 iulie 1715 (*Testamentul lui Antim Ivireanul*, pag. 81)

Florența, leagănul Renașterii italiene

Printre severele și desăvîrșit de armonioasele palate, cu ziduri de fortăreață, se înalță, sculptată în marmură alb-trandafirie, catedrala Santa Maria del Fiore. În stînga ei, clopotnița — campanila — lui Giotto și baptisterul *(Francesco Guicciardini — un nume ilustru în Renașterea italiană*, pag. 69)

Fotocolor ENIT — Roma

Palazzo Vecchio sau Signoria, sediul conducătorilor republicii florentine, mai apoi reședința lui Cosimo de Medicis. În acest turn care străjuiește Piazza della Signoria și-a petrecut Savonarola ultimele zile ale vieții

Din comorile muzeelor noastre : Cavaler cu șoim pe o placă ornamentală de faianță, din secolul al XVIII-lea ; Cană din ou de struț montat în argint aurit (Muzeul județean Bihor-Oradea)

FRANCESCO GUICCIARDINI:

un nume ilustru în Renașterea italiană

Pe chipul său pătrat, cu trăsături lipsite de relief, linia energică a buzelor și privirea aspră îi confereau un aer de duritate (Portret de Giuliano Bugiardini)

acad. ANDREI OȚETEA

Candidatul la doctorat care are norocul să dea peste un subiect în stare să-l introducă în centrul vieții unei epoci, a dobîndit o experiență decisivă pentru toată cariera lui științifică.

Norocul acesta l-am avut eu cînd, în toamna anului 1922, profesorul de la Sorbona, Henry Hauvette, a acceptat subiectul de teză de doctorat pe care i l-am propus: *Francesco Guicciardini — viața publică și gîndirea politică.*

Subiectul era dintre cele mai mari și mai îndrăznețe. Istorici celebri ca Leopold Ranke, Pasquale Villari, Francesco de Sanctis, Ludovic Pastor, Eduard Fueter și, în general, toți istoricii care s-au ocupat de prima jumătate a secolului al XVI-lea s-au întemeiat pe scrierile lui Fr. Guicciardini și au luat atitudine față de ideile lui. La Sorbona chiar, Eugène Benoist a publicat în 1863 o teză de doctorat în litere despre Guicciardini. Dar acești autori se întemeiau aproape exclusiv pe *Istoria Italiei*, principala operă a lui Guicciardini, cunoscută încă din 1561. Cînd Benoist și-a susținut teza de doctorat, publicarea operelor inedite ale lui Guicciardini, începută în anul 1857, nu era decît la volumul al treilea.

În afară de aceasta, am avut privilegiul de a fi fost admis în arhiva familiei Guicciardini, unde am găsit actele originale ale marelui istoric și om de stat, care

mi-au permis să stabilesc data și geneza principalelor sale acte și opere politice.

Urmărind activitatea publică și gîndirea politică a lui Guicciardini, am pătruns direct în miezul Renașterii italiene de la sfîrșitul secolului al XV-lea și prima jumătate a secolului al XVI-lea, adică în perioada clasică a Renașterii italiene. Cum spunea Montaigne: „El (Guicciardini) e istoric diligent și de la care, după părerea mea, se poate învăța exact, ca de la nici un altul, adevărul asupra problemelor din timpul lui; de altfel, în cele mai multe el însuși a fost actor, și încă într-un rol onorabil".

O lucrare pentru sine

Fr. Guicciardini s-a născut la 6 martie 1483, într-o veche familie aparținînd marii burghezii în formare *(popolo grasso)*, ai cărei membri au fost învestiți cu cele mai înalte dregătorii ale Republicii și, timp de 200 de ani, au reprezentat Republica florentină în diferite misiuni diplomatice, fără să neglijeze adevărații factori de ascensiune a „Popolenilor" florentini: industria și negoțul.

În 1367 familia lui a fost înnobilată.

Aceste antecedente permiteau viitorului istoric să aspire la o mare carieră politică. Pentru a o realiza, Guicciardini a făcut studii care l-au situat printre cei mai eruditi umanisti ai timpului. Pînă la vîrsta de 15 ani, el și-a făcut studiile în familie, sub conducerea tatălui său. A învățat, în afară de latină, puțină greacă, pe care însă a uitat-o. Noțiuni de logică și de matematică au completat prima serie a cunoștințelor sale. În 1498 a început să studieze dreptul, pe care avea să-l continue timp de șapte ani, pînă la sfîrșitul anului 1505.

Înscris la Universitatea din Pisa, transferată la Florența, a putut să asculte juriști celebri, ca Ormanozzo Deti și Filippo Decio. În 1502 a trecut la Universitatea din Padova, considerată atunci ca „cea mai mare școală de drept din lume".

În noiembrie 1505 și-a luat doctoratul în drept și s-a întors la Florența. Înscris în barou, a dobîndit repede, prin știința și talentul său, o reputație care a făcut din cele mai importante familii și corporații florentine clientele lui. Dar spiritul scolastic care predomina încă în practica justiției și obliga pe avocat să facă apel nu la reflecție și la fapte, ci la citate din autorii clasici, l-a înstrăinat de această profesiune. Respingînd mecanismul greoi al scolasticii, Guicciardini a căutat elementele probei în rațiune și în fapte, adică în legi și în experiență. Prin această opoziție la metodele scolastice și la spiritul juridic învechit, el își manifesta de pe atunci adevărata lui vocație care era de a studia fără idei preconcepute omul și

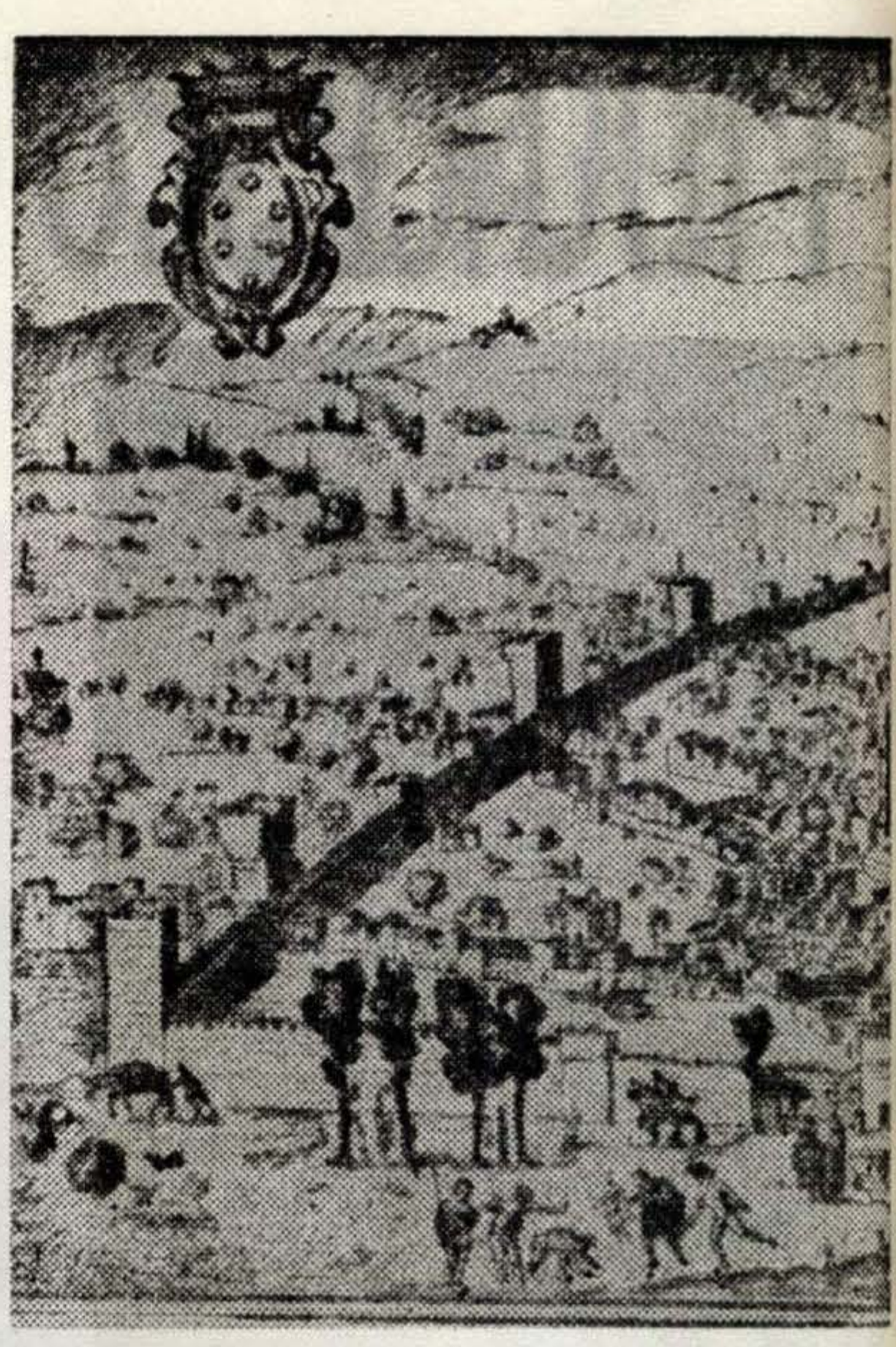

mediul în care trăia. Acestei tendințe rationale, care avea darul de a-l pregăti pentru arta de a guverna, i se datorește prima lui scriere importantă, *Istorie florentină* (întreruptă în 1509). Scrierea nu era destinată publicității: descrierea luptelor politice din Florența secolului al XV-lea era făcută numai pentru instruirea sa personală. La capătul analizei sale, el a constatat că Republica florentină a suferit ori de cîte ori „oameni de calitate au fost excluși de la conducerea statului" și că „Florența nu va cunoaște ordinea și stabilitatea politică decît sub guvernarea unor bărbați eminenți, agreați de popor". Era o aluzie la regimul patriciatului, care între 1393 și 1425 salvase Florența de primejdia de a fi cucerită de ducatul milanez și de regatul napolitan. Acest regim ilustrat de Maso degli Albizzi, Niccolò da Uzzano și Gino Capponi a fost considerat de Guicciardini ca „cel mai înțelept, cel mai glorios, cel mai fericit guvern din cîte a avut vreodată Florența". Era regimul ideal al aristocrației florentine, căreia îi aparținea și familia lui Guicciardini.

Principatul Medicilor care a urmat acestui regim din 1434 pînă la invazia francezilor în 1494 n-a fost în esență decît „o tiranie", deși Medicii au păstrat în aparență instituțiile republicane și populare. La apropierea francezilor, poporul florentin s-a răsculat, a alungat pe Medici și a

Florența — ca, de altfel, toate celelalte state italiene — concepea libertatea Italiei nu ca un mijloc de a organiza peninsula într-un stat unitar, ci ca o întoarcere la politica de echilibru a lui Laurențiu cel Măreț

restabilit republica și guvernul popular. În 1512, după izgonirea francezilor din Italia, Medicii s-au întors la Florența și au restabilit Principatul*. Această perioadă de frămîntări și revoluții a constituit cadrul activității și temele reflecțiilor critice ale lui Guicciardini.

În octombrie 1511, el a fost numit ambasador al Republicii florentine în Spania (1511-1514). Aici a cunoscut pe unul dintre maeștrii politicii europene, regele Ferdinand Catolicul, care a exercitat o puternică influență asupra spiritului lui. Guicciardini a cunoscut în Spania o țară bine organizată sub autoritatea unui rege care n-a ținut seama de legile moralei practice decît cînd acestea au servit scopurilor sale politice. Cînd s-a întors la Florența, situația era complet diferită de aceea pe care o lăsase la plecare.

* Cu o scurtă întrerupere, între 1527 și 1530, Principatul avea să dureze pînă la unificarea Italiei, la mijlocul secolului al XIX-lea.

În 1512, Medicii au răsturnat guvernul popular care avusese puterea în 1494 și au restabilit Principatul. Guicciardini nu luase parte la această revoluție și, prin urmare, nu s-a putut prevala de serviciile pe care le-ar fi adus învingătorului. El a izbutit, totuși, să cîștige favoarea stăpînilor Florenței. La recomandarea lui Lorenzo de Medicis a fost numit, în 1516, guvernator al orașelor Modena și Reggio, la care, în 1521, avea să se adauge și Parma. Cu unele întreruperi, datorate unor însărcinări superioare, Guicciardini a guvernat statele papale timp de aproape 20 de ani, sub cei doi papi, Leon al X-lea (1513-1521) și Clement al VII-lea (1523-1534).

Calitatea dominantă: inteligența

Guicciardini a fost principalul exponent al politicii papale și principalul făuritor al Ligii de la Cognac (1526-1527) încheiată între papa Clement al VII-lea și Francisc I, pentru izgonirea imperialilor din Italia. Ideea dominantă a acestei politici era că — neputînd să înfrunte ambele mari puteri care își disputau stăpînirea asupra Italiei — papalitatea trebuia să împiedice ca una și aceeași putere să cuprindă ambele extremități ale peninsulei și astfel să aservească toate statele italiene, inclusiv Florența.

Lorenzo de Medicis: o tiranie luminată, pe măsura Renașterii

Încă din această vreme, fizionomia intelectuală și morală a lui Guicciardini ni se înfățișează limpede. Viitorul va preciza unele trăsături, dar n-o va schimba.

Portretul executat de Giuliano Bugiardini, pe care Giorgio Vasari l-a declarat foarte asemănător, ni-l prezintă într-un fotoliu la masa de lucru, cu pana în fața unei pagini din *Istoria Italiei*, îmbrăcat într-o blană, acoperit cu o bonetă care îi ascunde urechile (pentru a masca un defect) și accentuează forma pătrată a feței. Trăsăturile, lipsite de relief, ar fi comune fără linia energică a buzelor și flacăra neliniștită care îi strălucește în ochi. Privirea aspră și pătrunzătoare i-a conferit un ascendent fizic pe care contemporanii l-au semnalat: „Severitatea expresiei, adăugată la rigiditatea atitudinii — spune un contemporan —, îi conferea un aer aproape dur". Nota gravă și solemnă caracterizează spiritul operei sale principale, *Storia d'Italia*. Ea l-a servit în cariera lui de guvernator al statelor papale.

Calitatea superioară și dominantă a lui Guicciardini a fost inteligența, o inteligență pozitivă și practică, care niciodată nu s-a mulțumit cu fraze generale și vagi. Istoricii clasici greco-romani au lăsat urme profunde în spiritul lui, dar ei nu i-au adus soluții, ci întrebări la care răspunsul i l-a dat întotdeauna „experiența luminată de rațiune". Din lecturi nu reținea decît ceea ce putea avea o aplicare practică. Cu o frază disprețuitoare arunca tot restul în domeniul desconsiderat al utopiei: „Aceasta i-a fost mult mai ușor lui Platon s-o imagineze decît altora s-o realizeze".

Spre deosebire de contemporanii săi, mari admiratori ai Constituției romane, Guicciardini a găsit-o proastă, fiindcă a perpetuat războiul civil între plebe și patriciat. Baza puterii romane a fost, după el, organizarea militară întemeiată pe exploatarea provinciilor cucerite. Aceasta e o idee profundă, demnă de un mare istoric.

În locul deducțiilor abstracte, el prefera rezultatele experienței și ale observației directe. Guicciardini era de părere că inteligența naturală poate da rezultate valabile numai cu concursul experienței și ceea ce aprecia în chip deosebit la inteligență era discernămîntul, care, de altfel, era principala lui calitate. Această calitate explică exactitatea cu care a judecat oamenii. El a excelat în arta de a prinde trăsăturile esențiale ale unei persoane și de a descoperi resortul secret al voinței și acțiunii ei. În această calitate de a judeca profund oamenii avem o garanție de imparțialitate, care constituie una din trăsăturile fundamentale ale *Istoriei Italiei*. Gustul de a cîntări și de a determina diferitele valori ale unui om aveau să-l ducă la procedeul paralelelor, ca mijloc de analiză a faptelor istorice și de caracterizare a unor persoane. „Noi am avut în Iuliu al II-lea și Clement al VII-lea doi papi foarte diferiți ca fire: unul — spirit înalt și vast, deși nerăbdător și impulsiv, cu o natură francă și liberală; celălalt — suflet mediocru și timid, dar foarte răbdător, moderat și ascuns. Oameni atît de diferiți au săvîrșit, și unul și altul, acțiuni mari."

Patima nemăsurată a gloriei

Un procedeu asemănător l-a condus la hotărîrile pe care a trebuit să le ia. Înainte de a trece la fapte, el cerceta toate eventualitățile și nu se decidea decît după ce le examina pe toate. De aici tăria hotărîrilor și obiceiul de a examina marile probleme politice sub forma a două discursuri contradictorii.

Aceste calități au fost puse în serviciul unei ambiții enorme care l-a lansat de tînăr în politică. Setea de glorie care ilustrează individualismul Renașterii a fost unul din mobilurile principale ale cercetării lui Guicciardini. „Acelui care consideră înainte de toate gloria, spunea el, totul îi va reuși, fiindcă acela nu va ține seama nici de oboseală, nici de primejdie, nici de bani. Eu o afirm fiindcă am simțit-o. Acțiunile oamenilor pe care nu-i îmboldește acest element arzător sînt de-

șarte și moarte". Prin această patimă nemăsurată a gloriei, prin această nevoie imperioasă de activitate și de dominație, prin această aspirație de valorificare integrală a omului, prin această viziune clară a motivelor și resurselor propriilor sale acțiuni, prin această urmărire dîrză a succesului, Guicciardini este unul din personajele cele mai strălucite și mai reprezentative ale Renașterii italiene. Ceea ce-i lipsește, pentru a oferi o imagine completă a acestei epoci, este gustul și imaginația. Era sec și rece. El nu concepea arta decît ca o manifestare exterioară a bogăției și puterii. El nu a avut decît o concepție decorativă a artei.

Idealul politic al lui Guicciardini se poate rezuma în trei idei, formulate de el însuși într-unul din *Ricordi*-i săi: „Trei lucruri vreau să văd înainte de moarte; dar mă tem că oricît aș trăi n-am să ajung să văd nici unul: un regim republican ordonat în orașul nostru, Italia liberată de toți barbarii și lumea scăpată de tirania acestor preoți ticăloși". Aceste idei exprimă idealul a cărui realizare Guicciardini a urmărit-o toată viața și, în același timp, definesc spiritul noii societății florentine ridicate pe ruina vechii orînduiri feudale.

Problema unui regim republican bine ordonat constituie tema fundamentală a scrierilor sale politice. În diverse *Discursuri* și *Considerații*, Guicciardini a prezentat regimul republican ca fiind cel mai potrivit, fiindcă avea sprijinul maselor populare, care între 1494 și 1512 au făcut experiența libertății și democrației. Liberul asentiment al guvernaților era, pentru Guicciardini, condiția esențială a unui guvern legitim. „Principii — spunea el — n-au fost inventați în folosul lor, fiindcă nimeni nu s-ar fi pus în servitute gratis; ei au fost acceptați în interesul poporului care ține să fie bine guvernat; prin urmare, un principe care nu ține seama de popor nu mai e principe, ci tiran".

Acest regim a fost aplicat în 1494-1512 și n-avea decît să fie reformat după modelul Constituției venețiene pentru a se potrivi Florenței. Dar aristocrația, căreia Guicciardini voia să-i încredințeze puterea, nu era aristocrația de sînge, ci noua aristocrație a inteligenței și meritului.

Regimul instituit după întoarcerea Medicilor n-a vrut să țină seama de proiectele constituționale ale lui Guicciardini și a instituit Principatul absolut. Sub toate regimurile și în toate împrejurările, Guicciardini a căutat să restaureze principiul aristocrației de merit, care, după părerea lui, era singurul care putea să salveze independența Florenței. Fidelitatea față de aceste idealuri constituie unitatea acțiunii și gîndirii lui politice. Florența nu se putea bucura de „un regim republican bine orînduit și stabil" decît într-o Italie „liberată de toți barbarii". Or, spaniolii care stăpîneau regatul napolitan au dobîndit în 1522 și ducatul din Milano, iar încercarea Ligii de la Cognac (1526-1527) de a recuceri Milano s-a terminat cu dezastrul de la Pavia, care a făcut din Habsburgi stăpînii întregii Italii. Cea mai serioasă și mai vastă încercare făcută în secolul al XVI-lea de a cuceri libertatea Italiei n-a izbutit, fiindcă Italia nu forma o unitate economică. Principalele state italiene aveau interese deosebite și nici unul nu era dispus să renunțe la independența sa în favoarea altui stat italian. Prin interesele sale majore, Veneția era legată de Orient. Regatul napolitan — de Spania, iar Lombardia — de Franța. Cea mai înaintată din punct de vedere economic, politic și cultural, Florența, a preferat să cadă sub stăpînirea Franței decît să accepte supremația Veneției. Astfel, spiritele cele mai înalte, în frunte cu Guicciardini, concepeau libertatea Italiei nu ca un mijloc de a organiza peninsula într-un stat unitar, ci ca o întoarcere la politica de echilibru a lui Laurențiu cel Măreț, care a asigurat, pînă la invazia Franței în 1494, independența tuturor statelor italiene. Idealul politic al lui Guicciardini era de a reduce lucrurile în termeni ca „în Italia să nu fie principe care să poată da legi altora".

A treia dorință a lui Guicciardini a fost să vadă „lumea eliberată de tirania clerului". „Nimeni — declara el — n-a detestat mai mult ca mine ambiția, lăcomia și corupția clerului... Și totuși gradul pe care l-am avut sub mai mulți papi m-a silit să iubesc în interesul meu particular puterea lor; și, dacă n-ar fi fost această considerație, l-aș fi iubit pe Martin Luther ca pe mine însumi, nu pentru a mă elibera de legile impuse de religia creștină în felul în care e interpretată și înțeleasă îndeobște, ci pentru a vedea pusă această tagmă de scelerați la locul cuvenit, adică să rămînă ori fără vicii, ori fără autoritate".

Orgoliul împotriva omeniei

Cu toate manifestările sale de respect pentru religia creștină, Guicciardini nu a fost religios. Deismul lui, deși exprimat cu gravitate, e lipsit de putere de convingere. În timpul crizei din 1527, cînd și-a văzut toate proiectele ruinate, cariera compromisă și onoarea amenințată, el n-a căutat consolare în credința religioasă, ci în orgoliu. Instinctele lui autoritare au respins învățătura care face din orgoliu un păcat capital și din smerenie o virtute creștină. Inteligența lui pozitivă a fost insensibilă la mister, ca și la poezie și la artă. El a înțeles credința fiindcă i-a găsit o explicație rațională: credința

mută munții fiindcă produce dîrzenie. Ca cei mai mulți dintre contemporanii și prietenii săi, Guicciardini era un păgîn. Respectul lui pentru convenienţă și precauțiunile lui verbale n-au putut ascunde gustul lui pentru doctrinele antice care preaslăveau forța individuală și libera expansiune a personalității umane. Ceea ce a reproșat el mai ales religiei creștine a fost că moleșește spiritele, înconjoară pe oameni cu mii de greșeli și-i abate de la multe acțiuni bărbătești. Dar cu toată aversiunea lui față de creștinism, Guicciardini s-a păzit să atace „lucrurile care par a depinde de Dumnezeu : ele au prea multă putere asupra spiritului ignoranților".

Prudență de diplomat abil, fără îndoială, dar mai e ceva ; scepticismul lui Guicciardini era lipsit de o puternică armătură științifică. El a ghicit că marile descoperiri geografice aveau să clatine interpretarea biblică a lumii fizice. Dar din lipsă de dovezi pozitive, el considera biserica invulnerabilă pe terenul dogmelor. Așa se face că i-a reproșat lui Luther de a fi criticat dogmele, în loc de a fi atacat clerul. Toată opinia publică din Italia ar fi fost alături de el.

Guicciardini a rămas în cadrul bisericii nu numai din considerație pentru interesul său particular, ci fiindcă știința din timpul lui nu i-a oferit mijlocul de a se elibera de sub autoritatea dogmei. Abia în secolul al XVII-lea, cu Galileo, Descartes și Newton, se va constitui baza științifică care va permite contestarea dogmei.

Scepticismul religios al lui Guicciardini s-a răsfrînt și asupra politicii sale. În calculele sale politice, el a făcut abstracție completă de morală. El socotea că salvgardarea societății poate cere uneori măsuri care să fie în contradicție cu legea morală și pe care totuși omul politic nu le poate repudia fără să-și calce datoria față de stat.

Fără să împingă indiferența morală pînă la cinism, nu s-a lăsat stingherit de scrupulele morale în acțiunile sale. La el scrupulul moral era înlocuit prin sentimentul de onoare, înțeles nu în sens feudal, ci modern.

Nobilimea feudală n-a cunoscut decît onoarea care reglementa relațiile între oamenii de același rang. Morala oamenilor de afaceri i-a substituit etica comercială, care înseamnă respect al contractelor și al convențiilor. Omul de afaceri adevărat nu se poate lipsi de onestitate, de lealitate și de fidelitate în relațiile sale profesionale, fiindcă pe ele se întemeiază creditul care înseamnă încredere.

Prin caracterul și ideile sale, Guicciardini a exprimat cel mai exact caracterul și spiritul burgheziei în formare, din timpul său.

Cîștigul fiind o condiție de existență pentru orice întreprindere industrială și comercială, calculul rece a devenit principiul fundamental al activității burgheze. Toate ideile politice, economice și morale ale lui Guicciardini se pot reduce la acest principiu. „Secretul economiei — spunea chiar el — stă în a ști să cheltuiești cu cîștig". Aceeași prudență cerea să nu cheltuiești contînd pe cîștiguri viitoare, fiindcă de multe ori nu se realizează ori sînt mai mici decît ai scontat. Cruțarea liber acceptată era pentru el o virtute ; orice cheltuială de prisos însemna un act de nebunie. „Mai multă cinste îți face un ducat pe care l-ai păstrat în pungă decît 10 pe care i-ai cheltuit".

Principiul „cîștig și prevedere" se aplica și activității sale politice. „Roagă-te lui Dumnezeu să nu te afli acolo unde se pierde".

În virtutea aceluiași principiu, considera timpul ca un capital care trebuie întrebuințat rațional, adică economic. „Deși viața oamenilor e scurtă, totuși acela care știe să prețuiască timpul și nu-l pierde degeaba face progrese destule". Omul medieval nu prețuia timpul, fiindcă nu-l putea valorifica. Pentru omul Renașterii, timpul era unul din factorii esențiali ai producției și ai succesului în viață și de aceea trebuia măsurat și cruțat. Orologiile pe turnurile bisericilor și primăriilor au apărut pentru prima oară în secolul al XIV-lea în orașele Italiei, și în prețuirea timpului Guicciardini s-a dovedit un pionier al vremurilor moderne.

După precipitare, frivolitate și risipă, ceea ce detesta mai mult era lipsa de activitate. Munca rațională și metodică săvîrșită dintr-o necesitate interioară e cea mai puternică afirmare a personalității. Înlocuind cultura trîndăviei prin cultura muncii, Renașterea a răsturnat valorile admise în evul mediu ; în această privință, Guicciardini a fost un fidel interpret al timpului său.

Rezumînd calitățile și ideile pe care Guicciardini le-a avut sau le-a admirat — discernămîntul, simțul critic, prudența, spiritul de observație, experiența, etica muncii și a economiei, setea de glorie — și comparîndu-le cu ceea ce a condamnat sau a respins — sensul mistic și religios, credința în minuni și providență, acceptarea fără critică a unor idei, numai fiindcă au fost exprimate de o autoritate, neprevederea, pasivitatea etc. — constatăm că, în opoziție cu mentalitatea vechii lumi feudale, întemeiate pe o ordine statică și subordonată ideii de subzistență, Guicciardini a reprezentat însușirile dinamice ale noii societăți burgheze, care atinsese la Florența cel mai precoce și mai înalt grad de dezvoltare. Guicciardini a fost omul Renașterii, adică reprezentantul autentic al timpului său și, tocmai prin aceasta, unul dintre marile nume ale Renașterii italiene și ale civilizației universale.

GHID ISTORIC

ORAȘUL „BANILOR"

Poarta conacului Buzeștilor (După un desen de Nicolae Grigorescu)

„Orașul — spunea marele istoric francez H. Pirenne — este totdeauna expresia unei civilizații". Viața și prosperitatea lui sînt strîns legate de starea ținutului înconjurător, al cărui specific, într-o oarecare măsură, îl exprimă.

de-a lungul veacurilor

ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Așezare străveche, ale cărei începuturi sînt puse de tradiția istorică și de legendă în legătură cu nașterea statului Țara Românească, Craiova este amintită documentar cu acest nume în vremea domniei lui Vladislav II (1446-1456). Situată pe moșia boierului Neagoe, ajuns ban de Strehaia în vremea lui Basarab Țepeluș (1477-1481), localitatea a început să aibă spre sfîrșitul secolului al XV-lea, în condițiile dezvoltării schimbului de mărfuri, un însemnat rol economic. Creșterea puterii economice i-a fost înlesnită de poziția ei geografică, așezarea fiind situată la locul de întîlnire a drumurilor care vin dinspre pasurile munților, vadurile Dunării și ale Oltului.

Neagoe de la Craiova și fiii săi, ținînd pas cu dezvoltarea istorică, și-au organizat domeniile în vederea producției de mărfuri ; ei au ajuns să dispună de o mare putere economică, și pe baza acesteia, au început să joace un rol important în viața politică și culturală a Țării Românești. Prin bogăția, luxul, gustul artistic și protecția acordată culturii, această familie poate fi comparată cu celebrele familii nobiliare ale Europei contemporane ei.

Interesat în a-și apropia puternica familie de boieri olteni, factor însemnat în asigu-

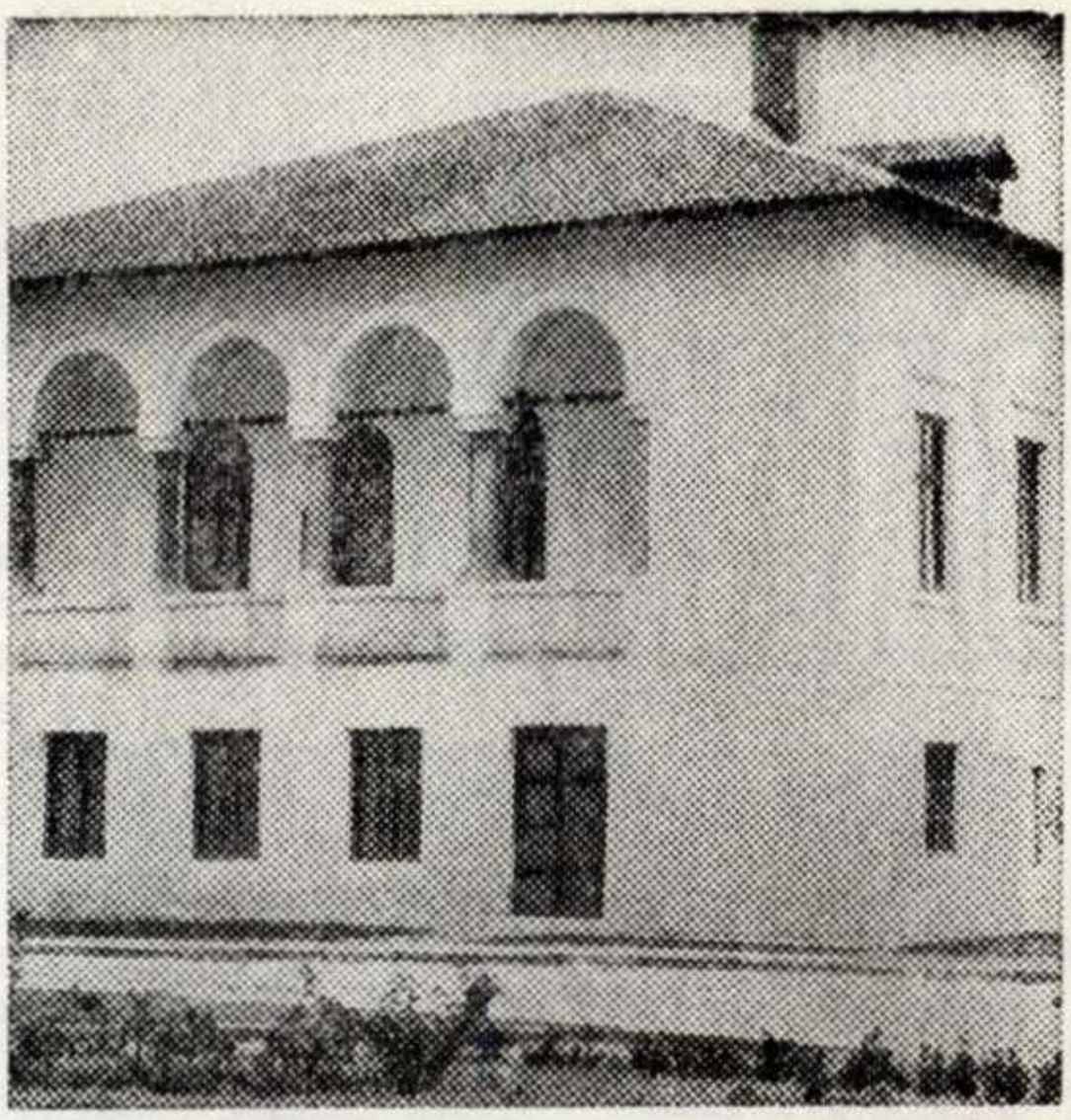

Pe locul caselor boierilor Craioveşti, Constantin Brîncoveanu a construit în 1699, casa Băniei — cea mai veche construcţie civilă din Craiova şi unul din cele mai vechi monumente istorice din România

rarea stabilității domniei, **Vlad Călugărul** (1482—1495) a consimțit la transmiterea ereditară în familia lor a **băniei, care** după moartea lui Neagoe de la Craiova a fost ocupată de fiul său mai mare, Barbu ; în vremea acestuia, sediul băniei a fost mutat la Craiova. Pe lîngă considerentele economice, schimbarea s-a datorat și faptului că părțile Strehaiei erau bîntuite, tot mai frecvent, de incursiunile de pradă ale turcilor. În ținutul respectiv, otomanii reușiseră chiar să smulgă fîșii din trupul țării.

Radu cel Mare (1495-1508), urmașul lui Vlad Călugărul, pentru a-și asigura și el colaborarea boierilor Craiovești — adevărații stăpîni ai Olteniei — a creat pentru aceștia instituția **marii bănii a Craiovei,** consfințind astfel atotputernicia lor în provincia din dreapta Oltului.

Devenită reședință a primului sfetnic al domniei, Craiova avea să fie de aci înainte consultată, spunîndu-și cuvîntul în cele mai de seamă probleme politice cu care era confruntată Țara Românească. În momentele de criză ale puterii centrale, ea va interveni, sprijinind pe acei pretendenți favorabili ei sau impunînd în scaun candidați proprii.

Prin instaurarea pe tronul Țării Românești a lui Neagoe, fiul marelui vornic Pîrvu Craiovescu, și crearea unei genealogii ce evoca descendența acestuia din Basarab „întemeietorul", Craiova își „legitima" pretenția de a disputa tronul țării.

Simbol al epopeei românești de la sfîrșitul secolului al XVI-lea, Mihai Viteazul a contat, în înfăptuirea marilor sale planuri, pe eroismul factorilor politici din dreapta Oltului, cu care el intrase în legătură, mai întîi, ca bănișor de Mehedinți, mai apoi ca mare ban al Craiovei și unde, în urma căsătoriei cu Doamna Stanca, nepoata lui Dobromir banul, avea un întins domeniu și multe rude bogate. Sprijinindu-se într-o măsură considerabilă pe boierii olteni, dintre care s-au detașat în special figurile fraților Buzești, comandanți militari temerari, abili diplomați și iubitori de cultură, Mihai Viteazul a reușit să readucă în atenția lumii europene o țară pe care vicisitudinile istorice o obligaseră, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, la un reflux politic.

Unirea țărilor române sub Mihai Viteazul, refacerea, fie ea și temporară, a unității politice pe care o evoca numele de „Dacia" au augmentat conștiința românească și i-au imprimat acesteia un țel politic precis. Fapta lui Mihai a însuflețit generații după generații în lupta lor pentru crearea statului național român unitar și independent, iar figura fostului ban al Craiovei a căpătat contururi aureolate, personificînd ideea de unitate națională. „De la 1600 — scria N. Iorga despre Mihai Viteazul — nici un român n-a mai gîndit unirea fără uriașa personalitate, fără paloșul sau securea lui ridicată spre cerul dreptății, fără chipul lui, de curată și desăvîrșită poezie tragică".

Despre înfățișarea Craiovei în pragul secolului al XVII-lea, silezianul Baltasar Walter arăta că ea se prezenta ca „cetate mare, populată, prea avută în proviziuni de tot felul, dar lipsită de ziduri și de fortăreață".

În secolul al XVII-lea, orașul de reședință al marelui ban s-a dezvoltat ca un activ centru comercial și a beneficiat, în ce privește monumentele sale, de sprijinul domniei, în special al acelor domni care descindeau din Craioveşti, cum au fost, de pildă, Matei Basarab și Constantin Brîncoveanu. Episcopul catolic din Gallipoli, Petru Bogdan Bakšić, constata, pe la 1640, că la Craiova exista o vie activitate economică. „În fiecare vineri, relata el, se ține tîrg în acest oraș și se aduc de la sate, la bîlci, oi și alte vite în număr foarte mare, și vin negustori din Turcia, chiar și de la Constantinopol, ca să cumpere vite [...] Bisericile [sînt] foarte frumoase".

În ciuda efortului domniei de a reduce atributele marilor bani de Craiova continua să se manifeste din partea unora dintre cei ce ocupau această înaltă dregătorie o notă de grandoare și fast, expresie a unor pretenții pe care mersul evenimentelor avea să le lipsească de conținut. Despre Mareș banul, cronicarul Radu Popescu relata că : „...în vreme ce s-au dus Mareș banul la Craiova, nu s-au dus ca alți bani de mai naintea lui, smeriți, ci cu mare pompă s-au gătit, cu slujitori mulți den București, cu grapă (adecă steag bănesc : așa să zice, grapă) ; cu trîmbițe, tobe, surle și după dînsul gloată și cîțiva copii den casă cu sulițe ; iar înnainte cîțiva povodnici împodobiți și altele ca acestea"...

La începutul veacului al XVIII-lea, secretarul lui Constantin Brîncoveanu, Del Chiaro, găsea Craiova „un oraș mare [...] Se află aci, scria el, în partea principală a orașului, un han frumos, zidit [...] de starețul mănăstirii Horez, pentru venituri".

Cînd, în efemera lor stăpînire asupra Olteniei, austriecii au încercat, în secolul al XVIII-lea, să aplice aici, încălcînd obiceiuri vechi și legi îndătinate, măsuri care să ducă la încadrarea provinciei în Imperiul habsburgic și la stoarcerea ei economică, Craiova a reacționat și exemplul ei s-a întins în întreaga provincie din dreapta Oltului. O varietate de mijloace au fost găsite pentru a face imposibilă realizarea planului unei stăpîniri austriece de durată în Oltenia. S-a acumulat atunci o experiență în mișcarea de rezistență a populației împotriva stăpînitorului străin, care, după reunirea, în 1739, a Olteniei cu Muntenia a adăugat valențe noi luptei dusă pe ansamblul întregii țări, contra regimului turco-fanariot.

Printr-un hrisov din 3 mai 1750, Grigore al II-lea Ghica, dăruia, cu sfatul și blagoslovenia mitropolitului Neofit, Casele bănești din Craiova, restaurate de Constantin Brîncoveanu, Episcopului Grigorie Socoteanu al Rîmnicului. Dania era întărită la 8 noiembrie 1753 de Constantin Racoviță, care motiva : „socotind Domnia mea că este cu cale, fiindcă orașul acesta este scaun domnesc și politie mare (aci în sensul de reședință) de cît alte orașe, unde de apururea osebit de altă adunare, de boieri mari i de negutători, și alți oameni de cinste, ce se află lăcuitori acolo, este și ban mare, epitrop și purtător de grije în locul Domniei mele, peste acele cinci județe de peste Olt. Și se cade dar a avea Sființia sa așezămînt mai mult acolo în Craiova, că aflîndu-se Sființa sa mai adesea cu mergerea acolo, va fi pentru mai bună îndreptare spre sufletescul folos al lăcuitorilor, de vreme ce ca la un scaun domnesc fiind și la mijlocul locului acei eparhii, merg multe pricini de judecată de care este trebuință a li să face săvîrșirea hotărîrii, prin judecata bisericească..."

Pentru a pune capăt fumurilor de răzvrătire a banilor ce continuau să se manifeste, periclitînd uneori siguranța statului, domnia țării le-a impus marilor bani — ca sfetnici ai domnului — să-și aibă reședința permanentă la București ; după 1761, locul lor la Craiova a fost ținut de caimacami.

Craiova, care datorită atitudinii ei politice, îngrijorase adesea Bucureștii, trecea, în ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, prin mari dificultăți, pricinuite de calamitățile de ciumă și de jafurile cărora le era expusă. În 1802 ea a fost arsă și ruinată de Cîrjalii lui Pasvantoglu.

O dată cu modernizarea statului, instituția tipic feudală a **marii bănii** a devenit anacronică ; s-a impus, de aceea, ca o necesitate, desființarea ei, mai ales că, în momente de criză, boierii din dreapta Oltului încercau o revenire la situația istoricește depășită. Pledînd pentru autonomia provinciei, unii dintre boierii olteni scriau, la 1822, într-un memoriu către seraschierul trupelor turcești din Țara Românească : „...Din vechime aceste cinci județe să ocîrmuia de Banul Craiovei, carele era supus Domnului Țării Românești, dar avea desăvîrșită stăpînire asupra acestor cinci județe, fără a se amesteca la cea mai mică treabă boierii Bucureștilor, ci toate răspunderile la domnie să săvîrșea prin mîna și puterea Banului, avînd și divan la Craiova, întocmai ca divanul din București, cu aceeași orînduială și nezam la toate".

În perioada 1828-1834, după ce marea bănie pierduse orice legătură cu administrația județelor de peste Olt, a fost desființată și Căimăcămia Craiovei, precum și divanul deosebit ce funcționa acolo.

Prin recunoașterea Bucureștiului ca centru politic unic al țării, Craiova a înțeles că trebuie să-și îndrepte eforturile spre dezvoltarea unor activități care s-o mențină, totuși, ca cel mai însemnat oraș, după capitală, al Țării Românești. Alături de activitatea comercială, o atenție deosebită a fost acordată învățămîntului și culturii ; au luat ființă mai multe școli, unele dintre ele rivalizînd, ca nivel al instrucției, cu cele din București, și nefiind cu nimic mai prejos de-

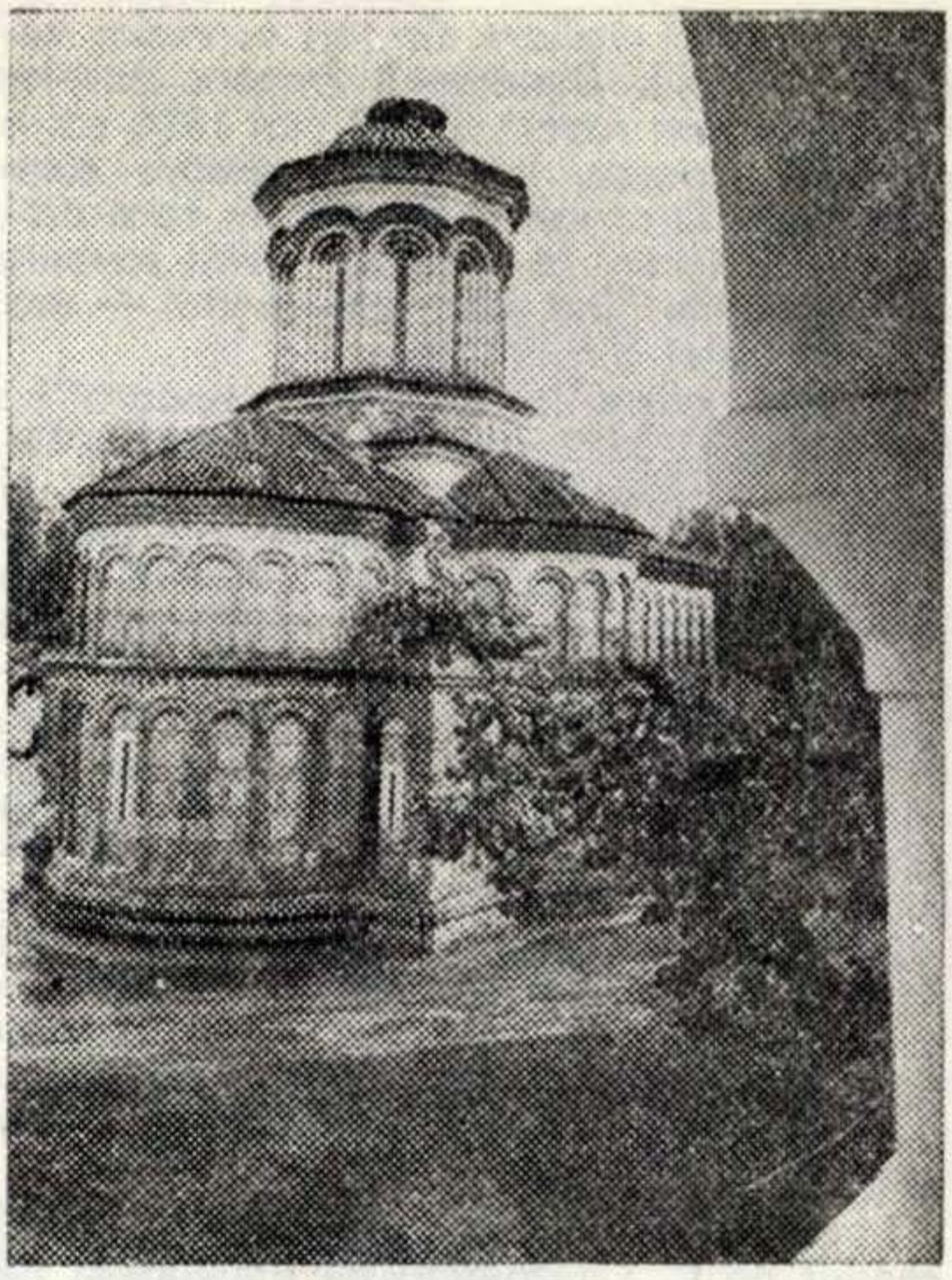

Mănăstirea Bucovățul Vechi, cunoscută în documente sub numele de Coșuna, datează din 1572. Valoarea arhitectonică a acestui monument feudal a stîrnit admirația lui N. Iorga

cît unele școli similare din țări cu veche tradiție culturală. Diplomatul francez Bois-le-Comte, într-un raport din 12 mai 1834, către guvernul francez, informa și despre colegiile de la București și Craiova în care proporția tinerilor ce făceau studii savante — cheltuielile fiind suportate de stat — era similară celei din Franța.

În 1837 exista la Craiova o tipografie ; între 1838 și 1839 apărea aci ziarul „Mozaicul". În 1848, Craiova își avea clubul ei revoluționar : locuitorii orașului au îmbrățișat cauza revoluției și au împiedicat o primă încercare a boierimii reacționare de a aresta „guvernul provizoriu". Într-un manifest din acel an, tipărit în limba franceză, intitulat „Au nom du peuple valaque", și care a fost larg difuzat, se cerea, printre alte revendicări, și crearea a două universități : una la București și alta la Craiova.

Dintr-un memoriu înaintat guvernului francez la 1 februarie 1849, de către căpitanul de geniu A. Sabatier, aflăm că orașul Craiova avea la acea dată 30 000 locuitori ; se remarca poziția sa importantă, dar greu de fortificat.

În anul 1849 s-a deschis la Craiova teatrul condus de C. Caragiale ; lui i-au urmat înființarea altor instituții cultural-educative.

Prin strădania de a lărgi rețeaua de școli și așezăminte culturale și de a ridica continuu nivelul conținutului lor, Craiova a contribuit la dezvoltarea culturii și științei românești cu valori deosebite, formate în mediul spiritual craiovean.

În anii noștri, preluarea aspectelor pozitive ale tradiției, amplificată de ritmul creșterilor specifice orînduirii socialiste, face din Craiova un important centru industrial și cultural. Universitatea — visată de înaintași — căreia i s-a adăugat un centru de cercetare al Academiei — constituie, în domeniul vieții cultural-științifice a orașului, ceea ce marile lui combinate industriale sînt pentru viața economică.

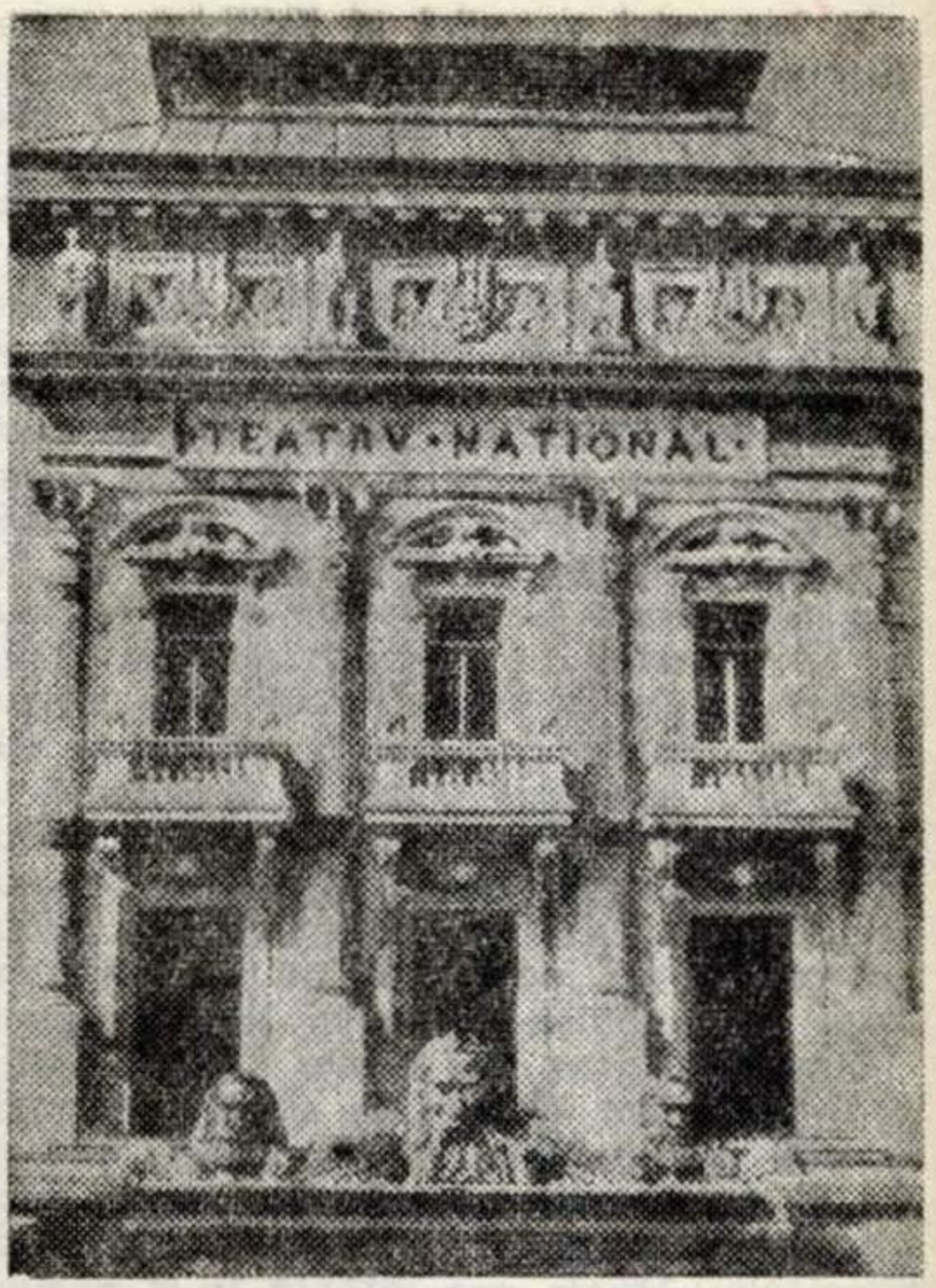

Înființat în 1854, Teatrul Național se numără printre așezămintele culturale de prestigiu ale Orașului „Banilor"

Actele emise de marii bani, similare celor întocmite de cancelaria domnească, arată că ei se considerau în Oltenia ca și domni.

1529 (7037) SEPTEMBRIE 25, CRAIOVA

Dela jupan Barbul mare ban al Craiovei : Scriu această carte a mea sfintei mănăstiri numită Bistrița ca să-i fie stupăria din Murgaș toată cu toți stupii.

Și să-i fie sălașele de țigani, anume : Radomir cu copiii săi și Aricea cu copiii săi și Danciul cu copiii săi și Ciucea cu copiii săi, pentrucă i-au miluit părinții noștri și răposatul Pîrvul ban.

Așa și eu am miluit sfînta mănăstire cu acele averi, ce sunt scrise mai sus, ca să fie sfintei mănăstiri și de ocină și de ohabă, iar călugărilor de hrană, iar nouă veșnică pomenire. Și de nimeni neatins.

Iar după aceia, după moartea noastră, ori pe cine va alege domnul dumnezeu să fie vlastelen și stăpînitor în acest loc, dintre frații noștri sau rudele noastre sau, pentru păcatele noastre, din alt neam, să înnoiască și să întărească...

Iată martori punem : Jupan Radul comis și jupan Peia portar și jupan Stoica stolnic și jupan Nicula vornic și jupan Preda stolnic și jupan Spahiul și Pușcarul pîrcălab și Stănislav pîrcălab.

Am scris eu, Bălaur gramatic, luna Septembrie 25 zile, în anul 7037 «1529».

«Pe verso» : Pentru Țiganii Mele și Aricea cu copiii săi.

(Arhivele statului București, S. I., nr. 333 Orig. slav, hîrtie, pecete căzută.
Din „Documente privind istoria României, B. Țara Românească, veac. XVI", vol. II.)

1600 (7109) DECEMBRIE 21

Scrie jupanul Preda mare ban al Craiovei și jupăneasa Catalina băneasa și cocona Mara această a nostră carte sfentei mănăstiri dela Stănișți, cum să se știi că amu dat sfentei mănăstiri satul Balomireștii tot, cu tot venitul, ca să fie sfentei mănăstiri. Că amu miluit cu acest satu păntru sufletul răposatului jupanului Predei marélui ban și amu cumpărat acél sat, drept aspri 9 000 gata și lé-am scos birul.

Dréptu acée, amu miluit sfânta mănăstire, să-i fie în véciia vécului, amin.

A scris Dumitru logofăt, luna Decembrie 21 zile, în anul 7109 «1600».

(Arhivele statului București, S. I. nr. 1669. Orig. rom., hîrtie, pecete aplicată.
Din „Documente privind istoria României, B. Țara Românească, veac XVI", vol. VI.)

acad. A. A. Guber:

ISTORICII LUMII

LA A TREISPREZECEA ÎNTÎLNIRE

Pe strada Dmitri Ulianov din Moscova — atît de largă încît parcă ai avea nevoie de un binoclu pentru a distinge trăsăturile trecătorilor de pe trotuarul opus — se înalţă, la nr. 19, un imobil masiv, în care îşi are sediul şi Comitetul de organizare al celui de-al XIII-lea *Congres internaţional al ştiinţelor istorice*. Creierul şi inima acestui Comitet aparţin unei singure persoane, academicianului Aleksandr Andreevici Guber.

La început de martie, zăpada era încă stăpînă necontestată peste străzile capitalei sovietice şi zilele toride ale miezului de august, cînd va avea loc întîlnirea istoricilor de pe toate meridianele globului, par a se găsi încă departe. Dar de cum păşim pragul micii încăperi ocupate de A. A. Guber, această impresie este anulată de o atmosferă menită să ne convingă foarte repede că pînă la deschiderea Congresului nu a mai rămas decît foarte puţină vreme.

Forfota colaboratorilor, soneria telefonului care se declanşează parcă automat de îndată ce receptorul recade în furcă, invizibila, dar harnica bandă rulantă pe care soseşte corespondenţa sînt doar cîteva din rotiţele unui mecanism în permanentă activitate, dirijat cu calm zîmbitor şi discretă eficienţă de gazda noastră, care este preşedintele Comitetului de organizare.

Cele aproape şapte decenii ale academicianului Guber sînt manifeste doar în uşoara aplecare a umerilor. Dar ea ar putea fi pur şi simplu rezultatul unui îndelung exerciţiu — la propriu şi la figurat — asupra cărţilor, a documentelor şi a hîrtiei de scris. În rest, însă, vîrsta îi e dezminţită de o tinereţe care se vădeşte în vioiciunea gîndirii, în promptitudinea replicii, în energia gesturilor şi, mai ales, într-o modestie de o frapantă sinceritate, aşa cum te-ai aştepta să întîlneşti (în cel mai bun caz) la un proaspăt adorator al muzei Clio, nu la unul dintre favoriţii ei. Savant de reputaţie mondială, autor al unor lucrări traduse în numeroase ţări ale lumii, el însuşi exprimîndu-se la fel de fluent în rusă, engleză, franceză şi germană, A. A. Guber este silit acum să neglijeze istoria de dragul istoricilor. Dar sacrificiul îl face cu o voie bună care interzice orice compasiune, iar sarcinile organizatorice le tratează cu aceeaşi seriozitate pe care o acordă cercetării ştiinţifice. E o

Aleksandr Andreevici Guber este profesor universitar din 1935 şi academician din 1953. Specialist în istoria Asiei sud-estice, el este autor sau coautor al volumelor **Indonezia, schiţă social-economică, Filipinele, Republica filipină din 1898 şi imperialismul american, Istoria modernă a popoarelor din sud-estul Asiei, Relaţiile internaţionale în Extremul Orient (1840-1949)** etc. A. A. Guber este preşedintele **Comitetului naţional al istoricilor sovietici.**

seriozitate de adîncime care exclude morga, implicînd chiar o nuanță de umor.

Căci acad. A. A. Guber privește viitoarea întîlnire a confraților săi întru studierea trecutului ca pe o prietenească invazie de savanți, doritori să-și transmită reciproc roadele unei munci de trei ani (precedentul Congres a avut loc în 1967 la Viena), să învețe unii de la ceilalți și, bineînțeles, să se contrazică unii pe ceilalți.

— Cîți participanți vor fi ? întrebăm noi.

— Pînă acum și-au anunțat sosirea aproximativ 4 000, ne răspunde președintele Comitetului de organizare. Dar înscrierile continuă, așa încît...

Treptat, aflăm principalele date. Congresul va dura o săptămînă, între 16 și 23 august ; ședința de deschidere, cuprinzînd comunicarea lui E. M. Jukov (Moscova) despre *Lenin și istoria*, se va ține la Palatul Congreselor din incinta Kremlinului, unde lucrările de renovare, proiectate pentru începutul lui august, au fost amînate dinadins, pentru a oferi un cadru corespunzător importanței pe care o prezintă evenimentul.

Tematica dezbaterilor este deosebit de interesant structurată. Primele două zile ale lucrărilor sînt rezervate așa-numitelor „subiecte majore". În ciclul consacrat relațiilor istoricului cu celelalte științe sociale figurează comunicări semnate de Th. Papadopoulos (Cipru) despre *Metoda științelor sociale în cercetarea istorică*, de J. Hexter de la Universitatea Yale (Statele Unite) despre *Relația dintre istorie și științele sociale, inclusiv metoda cantitativă*, de canadianul J. Hamelin (Montreal) despre *Istoria la răspîntia cunoștințelor umane* sau de A. Dupront (Paris) despre *Limbaj și istorie*.

Definite de A. A. Guber ca „anexe sau conexe ciclului", mai există două subgrupe, cea dintîi abordînd una dintre problemele de stringentă actualitate pe plan general științific : *Cifrele ca elemente de informare pentru istorie*. Un grup de cercetători sovietici, în frunte cu I. D. Kovalcenko și D. A. Diopik, din Moscova, se ocupă de *Elaborarea automată a informației în slujba științelor istorice*, în vreme ce doi suedezi, C. G. Andrae (Upsalla) și S. Lundkvist (Stockholm) scriu despre *Utilizarea metodelor cantitative în studiul mișcărilor populare și sociale din secolele XIX—XX*.

În cadrul celei de-a doua subgrupe, avînd ca obiect *Rolul și locul biografiei în istorie*, W. Hubatsch din Bonn (Republica Federală a Germaniei) analizează *Problema surselor în raport cu biografia și autobiografia*, iar vienezii H. L. Mikoletzky, H. Lutz și F. Engel-Ianosi urmăresc *Relația dintre biografie și știința istorică*. Un titlu neașteptat ne determină să cerem cîteva lămuriri lui A. A. Guber i despre ce vorbește L. de Jons (Amsterdam) în comunicarea *Istoricul și interviul ?*

— Despre o metodă larg folosită, în special de autorii care se adresează marelui public, ne răspunde savantul sovietic. Pentru a scrie „Ziua cea mai lungă", de exemplu, Cornelius Ryan s-a adresat multora dintre supraviețuitorii luptelor de la 6 iunie 1944, cînd forțele britanice și americane au debarcat în nordul Franței. Jons încearcă să stabilească *dacă* și *în ce măsură* istoria — istoria ca știință, firește — este servită de un astfel de procedeu.

Unui alt subiect major — *Istoria continentelor* — îi sînt închinate de asemenea un ciclu și două subgrupe. Ciclul *Naționalismul și lupta de clasă în procesul de modernizare a Asiei și Africii* cuprinde, printre altele, comunicările prof. J. M. Londsdale de la Universitatea din Cambridge (Marea Britanie), Seiji Imabori din Hiroshima, A. Palat (Praga), W. Markov (Leipzig) etc. Subgrupele se opresc asupra *Locului ocupat de America Latină în procesul istoric mondial (secolele XIX—XX)* și asupra *Zonelor de frontieră în istoria continentelor*.

Cu începere de la 18 august, comunicările se vor ține pe categoriile „clasice" ale istoriei (veche, medie, modernă și contemporană). Antichitatea este privită, de pildă, de P. Treves (Florența) prin prisma *Echilibrului politic grec în lumea mediteraneană* sau de W. Seston (Paris) prin cea a *Semnificației cetățeniei romane*. Printre cele 14 rapoarte și comunicări, două aparțin unor istorici români : *Formarea și dezvoltarea romanității orientale în Imperiul roman* (E. Condurachi și I. Ștefan) și *„Barbarii" și sfîrșitul lumii antice* (I. Nestor).

Din evul mediu, asupra *Feudalismului ca fenomen istoric, ca fenomen social și ca metodă de producție* se opresc autori ca Z. V. Udalțova și E. V. Gutnova (Moscova), D. Anghelov (Sofia), G. Arnaldi (Roma), G. Szekely (Ungaria), H. Lowmianski (Poznan) etc. ; J. Tadici (Belgrad) și N. Filipovici (Sarajevo) vorbesc despre *Economia balcanică și mediteraneană în secolele XV—XVI*, iar P. Martinez-Montavez (Madrid) despre *Islamism și creștinism în economia mediteraneană de la sfîrșitul evului mediu*.

Printre cele 17 omunicări dedicate istoriei moderne se înscriu cele ale lui N. Steengard (Copenhaga), P. Goubert și J. Meyer (Reims) etc., grupate sub titlul comun de *Probleme ale Europei în secolul al XVII-lea*, precum și cele semnate de P. Renvall (Finlanda) și Baykal Altundagi Erzi (Turcia), A. V. Efimov (Moscova), R. Pipes (S.U.A.) etc.

În limitele istoriei contemporane, un ciclu despre *Lumea între cele două războaie*

mondiale cuprinde, printre altele, lucrarea istoricilor români I. Oprea și E. Campus despre *Problema securității colective* în această perioadă. Un *Bilanț al lumii în 1917—1918* îl face E. Diehl (R. D. Germană) în timp ce F. Freidel (S.U.A.) se ocupă de rolul statului în economia americană.

Penultima zi a Congresului este rezervată comunicărilor *Mișcările țărănești și problemele agrare de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea pînă în zilele noastre* și *Masele de oameni ai muncii în producția de război în timpul celui de-al doilea război mondial*. În sfîrșit, în ședința de închidere din 23 august se va dezbate textul lui V. N. Lazarev (Moscova) despre *Arta Rusiei medievale și Occidentul*.

După cum se poate vedea chiar din această selecție, care suferă de un inevitabil arbitrar, registrul preocupărilor viitorului Congres este extrem de larg. Doritori totuși să furnizăm cititorilor revistei noastre o informație cît mai amplă, cerem academicianului A. A. Guber cîteva detalii de organizare.

— Limbile de lucru vor fi franceza, rusa, engleza, germana, spaniola și italiana. Comunicările vor fi traduse simultan în engleză, franceză și rusă. O inovație pe care acest Congres o aduce față de cele precedente: autorul raportului sau al comunicării nu își va citi lucrarea, nici măcar nu o va „prezenta", așa cum se obișnuia pînă acum, el neavînd cuvîntul decît pentru a da replica în cadrul discuțiilor. Textul său, tradus în cele șase limbi și distribuit participanților, va fi citit de aceștia în prealabil, timpul rezervat dezbaterilor păstrîndu-se astfel intact.

Amabilul nostru amfitrion ne pune la curent și cu alte detalii. Astfel, Congresul va sluji drept prilej de reuniune și pentru o serie de organizații internaționale legate de istoriografie, ca, de exemplu, Asociația internațională pentru studii bizantine, Comisia internațională de istorie maritimă, Comitetul internațional de istorie a celui de-al doilea război mondial etc.

Participanților la Congres li se va oferi prilejul de a face excursii în regiuni de importanță istorică ale U. R. S. S. ca Leningrad, Vladimir, Suzdal, Samarkand, Buhara, Kiev etc.

Ne luăm rămas bun de la academicianul A. A. Guber, încercînd să ne scuzăm pentru lungul interval pe care i l-am răpit. Dar cu același zîmbet voios, tînărul cvasiseptuagenar ne întrerupe, asigurîndu-ne că cele două ore și mai bine alocate nouă nu vor afecta bugetul-timp al muncii de pregătire a Congresului. Nu-i vine greu să ne convingă: știam dinainte că nota de plată va fi suportată de bugetul-somn al academicianului.

NICOLAE MINEI

Testamentul lui Antim Ivireanul

20 iulie 1715

Antim Ivireanul a lăsat, în afara operelor sale literar-moralizatoare (Didahiile) și a celor artistice de tot felul (tipărituri, miniaturi, sculpturi), un document în care omul este pus față în față cu el însuși: testamentul său. Datat 20 iulie 1715, „hrisovul arhieresc" conține hotărîrile învățatului mitropolit privind soarta ctitoriei sale din București, mănăstirea ce-i poartă numele. Vremurile nesigure ce se abătuseră asupra țării după moartea lui Constantin Brîncoveanu (1714) și intrigile continue ce se țeseau la Stambul răspîndeau temeri de viitor în toate straturile societății românești. De aceea, Antim a stabilit încă din 1713, printr-un act special, „Așezămîntul" mănăstirii sale, iar, prin testament, a reînnoit unele hotărîri, care merită să fie amintite:

„Să se facă milostenie la săraci în toate duminicile.

Să aibă oarecare milă în toate sîmbetele cei ce vor fi în temniță.

Să se îmbrace în ziua de joia mare trei săraci și trei fete sărace.

Să se înzestreze pe an o fată săracă a doua zi de sfîntul Dimitrie.

Să se odihnească în trei zile străinii nemernici (săraci) cu mîncare și cu sălășluire preste toată vremea.

Să se îngroape cu cheltuiala casei săracii ce-i scot prin uliție morți, cerșind milă pentru îngroparea lor.

Să se hrănească trei copii ce ar învăța carte, și dascălul lor să-și ia plata ostenelei din mănăstire...

Să se ție două tipografii, una grecească și alta românească, pentru folosul obștei și pentru agoniseala casei".

Am arătat într-un număr trecut al revistei (aprilie 1969) că, după cum rezultă din socoteala datoriilor rămase de pe urma lui, întreaga sa „agoniseală", obținută în special din istovitoarea muncă tipografică, Antim Ivireanul a hărăzit-o ctitoriei sale pentru faceri de bine, cum sînt cele arătate mai sus.

Splendidele miniaturi cu care și-a împodobit testamentul dau încă o dovadă a talentului său artistic și a unei imaginații creatoare rar întîlnite.

M. C.

Chipul său nu se înviora decît în toiul luptelor

MOARTEA LUI NELSON— O SINUCIDERE?

NICOLAE MINEI

Paradoxul e evident, aproape palpabil, cu neputință de contestat : în această a doua jumătate a veacului al XX-lea, cînd, după o tinerețe turbulentă de condotier, nucleul atomic a trecut examenul maturității ca fabricant pe scară tot mai mare de curent electric ; cînd rachetele ne conduc, la intervale regulate, pe Lună ; cînd un calculator electronic rezolvă, în cîteva minute, probleme la care ar trebui să trudească o sută de creiere umane vreme de zece ani ; cînd imperiul rece și tăcut al suferințelor umane e asaltat la toate hotarele sale de oștiri în halate albe, care îi smulg mereu teritorii pentru a le dărui Vieții ; cînd matematica, fizica, chimia, biologia, statistica, geologia, ecologia, meteorologia și alte domenii ale exactului și naturii solicită cu prioritate timpul și munca savanților ; cînd existența noastră cotidiană se desfășoară sub semnul motoarelor și al vitezei, al transplanturilor de organe și al eredității dirijate, al Antarcticei devenită laborator experimental și al întinderilor oceanice transformate în cămări de alimente ; al ordinatoarelor investite cu multiple funcții economice ; tocmai în acești ani ai celei mai complete revoluții tehnico-științifice și ai transporturilor supersonice, pasiunea pentru istorie a luat proporții fără precedent, în cele mai diferite țări ale lumii.

Obligînd viitorul să se integreze într-o cadență din ce în ce mai rapidă prezentului, omul găsește totuși răgazul să se aplece — cu interes, respect și dragoste — asupra trecutului. Nu numai pentru a înțelege prezentul și a anticipa viitorul, conform unui vestit dicton, ci și pentru a se cunoaște mai bine pe sine însuși. În ceea ce a fost luminos în trecut, un popor găsește inepuizabile izvoare de încredere și energie pentru realitățile de astăzi și pentru a înainta cu pași siguri spre ceea ce *va fi*.

La prima vedere, exemplul care urmează poate da impresia că aparține micii istorii. La urma urmelor, ce importanță are felul în care a murit amiralul Horatio Nelson ? Dar împrejurările care au dat naștere disputei, îndîrjirea cu care ea a fost dusă, argumentele invocate într-un sens sau celălalt și numărul foarte mare de participanți la această dezbatere o pun într-o lumină specială. Treptat, cititorul își dă seama că nu e vorba numai — sau măcar în primul rînd — de unul dintre cei mai îndrăgiți eroi naționali ai Angliei.

SABIA UITATĂ

Totul a început de la publicarea unui articol al doctorului Henry Durant în coti-

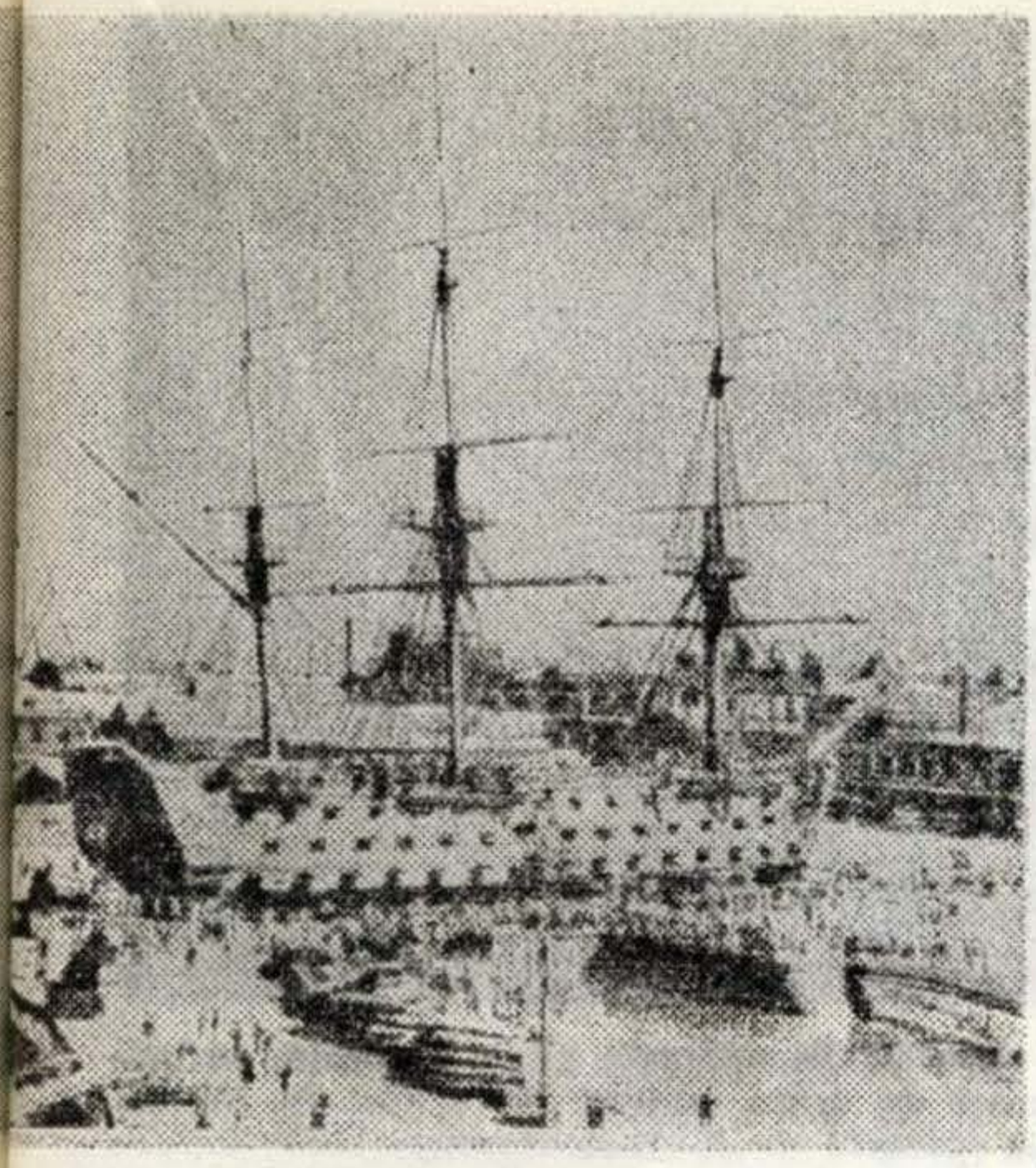

Vasul „The Victory" s-a avîntat în capul convoiului ce înfrunta flota franceză la Trafalgar. (În 1928, corabia a fost restaurată)

dianul „Times", mai exact în suplimentul lui literar-artistic, „The Times Saturday Review".

Dr. Durant se oprește asupra zilei de luni 21 octombrie 1805, cînd pe bordul vasului *The Victory*, angajat în bătălia din largul capului Trafalgar, lordul Nelson of Bronte murea de pe urma rănilor pricinuite de explozia unui obuz francez.*. Autorul

* Vezi *Amiralul Nelson* — extras din *Istoria războaielor* de B. L. Montgomery, apărut în „Magazin istoric" nr. 2/1969.

Așa vă place istoria

stăruie în mod deosebit asupra celor cîteva ore care au precedat decesul și atrage atenția asupra unor amănunte pe care le consideră semnificative.

În dimineața acelei zile, amiralul a adăugat testamentului său un codicil, pe care l-au contrasemnat, ca martori, căpitanii Hardy și Blackwood. Codicilul cerea poporului britanic să ia în grija lui pe lady Hamilton, femeia pe care o iubea Nelson, precum și pe fiica lor, Horatia.

După aceea, amiralul s-a îmbrăcat în uniforma pe care eticheta epocii o impunea în ajunul unei ciocniri armate, neglijînd însă cel mai important element al ținutei de gală — sabia. *Era pentru prima oară, în întreaga sa carieră, cînd marele strateg și tactician al mării întîmpina dezarmat o bătălie.* Simplă scăpare din vedere — așa cum susține majoritatea istoricilor? Dr. Durant nu se declară de acord cu acest punct de vedere, subliniind că, pînă la ultima suflare, Nelson și-a îndeplinit datoria în cele mai mici detalii, cu o precizie care mergea pînă la pedanterie. O „uitare" a sabiei era cu atît mai puțin verosimilă, cu cît la șoldul aghiotantului său, căpitanul Hardy, se legăna spada acestuia, care-i putea aminti oricînd de cea lăsată de el în cabină.

Concluzia pe care o trage autorul este că, în mod conștient sau inconștient, Nelson s-a privat în acea zi de principalul său mijloc de apărare. El știa că la bordul cîtorva nave ale flotei franceze se făcuseră exerciții speciale de abordare a vaselor britanice și de atacare directă a echipajelor lor. Într-o asemenea împrejurare, lipsa sabiei devenea fatală. La un ofițer subaltern, o omisiune ca aceasta ar fi fost pasibilă de cea mai severă pedeapsă. Amiralul, care se voia un model de disciplină, trebuia să aibă un motiv temeinic pentru a comite el însuși grava abatere de la dispozițiile regulamentului.

Dr. Durant analizează apoi ținuta vestimentară a comandantului escadrei britanice, insistînd asupra tunicii lungi, cu cele patru decorații brodate pe piept. Dacă în privința sabiei, Nelson păcătuise prin omisiune, în ce privește costumul, el exagera în sens invers. Tradiția și prudența cereau ca, într-un angajament naval, conducătorul suprem să fie cît mai greu și mai tîrziu identificat, pentru ca inamicul să nu-și poată concentra de la început focul asupra lui. Dar propunerea lui Hardy de a folosi o uniformă ceva mai puțin bătătoare la ochi a fost respinsă cu dispreț de amiral. Acesta a refuzat pînă și acoperirea decorațiilor sale viu colorate cu o pînză care să le facă

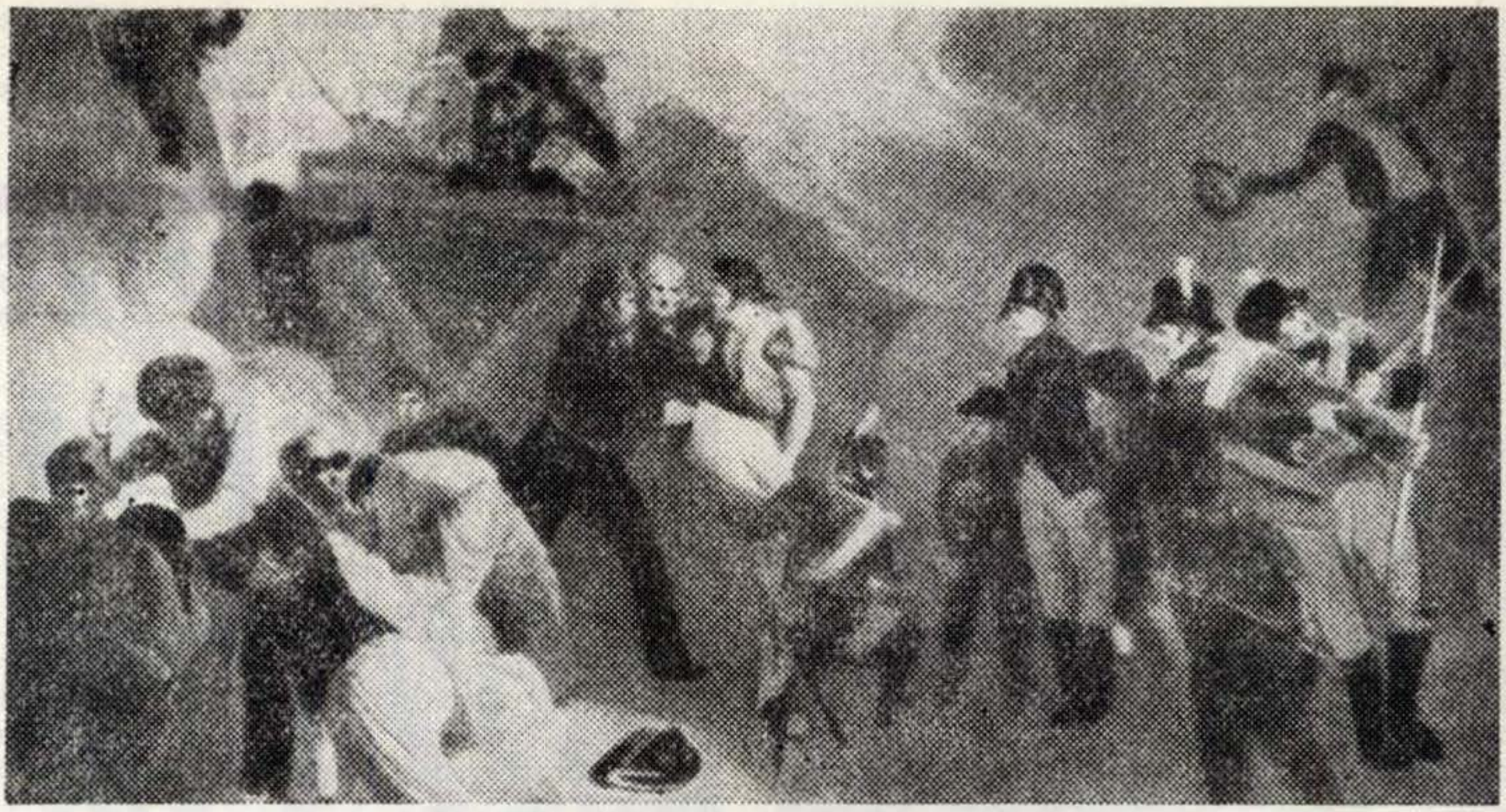

A fost curajos sau a vrut să moară? În ultimele clipe de viață, înconjurat de credincioșii săi tovarăși de arme, gîndul lui a fost la Emma Hamilton și la fiica lor Horatia (pictură de J. A. Atkinson)

invizibile, oferindu-se astfel ca o veritabilă țintă vie tunarilor dușmani.

PRIORITATEA SENTIMENTELOR

Conform planurilor întocmite de comandamentul suprem încă de la 9 octombrie, tactica flotei britanice, ale cărei vase erau mai grele decît cele franceze, consta în spargerea și fragmentarea liniei inamice, urmate de nimicirea navelor risipite. Formația engleză era dispusă în două coloane, cu Nelson pe *The Victory* în fruntea uneia, și Blackwood pe *Royal Sovereign* în capul celeilalte. Era o așezare clasică pentru *urmărirea inamicului*, dar nu și pentru *angajarea lui în luptă*.

Membrii statului major al amiralului i-au cerut să treacă pe fregata *The Euryalus*, pentru a se expune mai puțin. Nelson a refuzat categoric, arătînd cît de importantă era forța exemplului personal și ce efect negativ asupra echipajelor ar fi avut impresia că el se punea la adăpost. Căpitanul Blackwood l-a rugat atunci să lase măcar o altă fregată, *The Temeraire*, să ocupe locul din fruntea coloanei, cel mai primejdios dintre toate. După un răstimp de gîndire, Nelson a acceptat sugestia. Dar tocmai în clipa cînd *The Temeraire* primea ordinele în consecință, Blackwood constata cu uimire că amiralul poruncea să se dea vasului viteza maximă. Și, într-adevăr, nava lui Nelson a intrat în luptă cu francezii, aflîndu-se cu mai bine de o milă înaintea coloanei sale.

Deosebit de grăitoare i se pare doctorului Durant atitudinea amiralului în toiul bătăliei. După ce a străbătut șirul de vase franceze, semănînd derută și panică, *The Victory*, a cărei suprastructură avea trei punți, a angajat lupta în imediata apropiere a navei inamice *Le Redoutable*, dotată numai cu două punți. Tunurile franceze nu puteau fi înălțate tocmai din cauza vecinătății englezilor, astfel încît, pentru a fi la adăpost, Nelson n-avea decît să iasă din linia de tir a dușmanului. Dar el a procedat exact invers, rămînînd împreună cu Hardy pe puntea a doua, deși nu avea ce căuta acolo. Dr. Durant nu uită să atragă atenția cititorilor săi că, în ciuda unei păreri răspîndite, o asemenea comportare nu este firească pentru amirali, care cad în bătălie numai în mod excepțional, sfîrșindu-și de regulă viața în propriile lor paturi.

La un moment dat, Hardy, întorcînd capul, l-a văzut pe Nelson, care zîmbea, deși zăcea rănit pe punte. Aplecîndu-se asupra lui, notează aghiotantul în memoriile sale, l-a auzit pe amiral rostind cuvintele : „*They have done for me at last*" (M-au dat gata în cele din urmă) sau poate : „*They have done it at last*" (ceea ce în traducere echivalează cu „pînă la urmă m-au nimerit"). În limba engleză, diferența de formulare este minimă, înțelesul fiind însă fundamental deosebit. Hardy nu a fost în stare să-și amintească exact spusele lui Nelson, dar pentru dr. Durant este mai mult decît probabil că amiralul a pronunțat cea de-a doua frază, în sensul de împlinire a unei speranțe.

Ultimele lui gînduri s-au îndreptat spre lady Hamilton și fiica sa, Horatia. Cei strînși în jurul său au fost unanimi în a declara că preocuparea de căpetenie a muribundului n-a vizat modul cum evolua angajamentul luptei cu flota franceză — ceea ce ar fi fost natural pentru un comandant de prestigiul și capacitatea lui —, ci soarta celor două ființe dragi. Pentru prima și ultima oară în viață, amiralul, în plină bătălie, dădea sentimentelor personale prioritate asupra datoriei față de Imperiul britanic.

UNICA SOLUȚIE

Dacă acestea sînt faptele de observație pe care le relevă autorul studiului citat, dacă ele par să susțină întrucîtva teza unei sinucideri deghizate, se pune întrebarea : ce motive avea Nelson să recurgă la acest gest ? Iată cîteva dintre argumentele doctorului Durant :

1) Apropiindu-se de pragul celor 50 de ani, cu o sănătate șubredă, lipsit de o mînă și de un ochi (ambele pierdute în luptă), era amenințat să orbească cu totul, după cum îl prevenise medicul său personal, dr. Beatty.

2) Situația lui materială era destul de precară. Îl aștepta punerea în retragere, definitivă sau temporară, mai ales că, o dată cu nimicirea flotei franceze, dispărea orice amenințare maritimă mai serioasă pentru Marea Britanie. Pensia pe care urma să o primească i se părea insuficientă. Ce putea el oferi, așadar, Emmei Hamilton și Horatiei ? O viață de lipsuri, poate chiar de mizerie.

3) Ieșirea din serviciul activ însemna pierderea nu numai a salariului, ci și a cotei care îi revenea din prăzile de război — și se știe că Nelson se arătase extrem de hrăpăreț în ocaziile respective. Dispărea astfel orice sursă de venituri suplimentare.

4) O moarte eroică avea toate șansele să înduioșeze oficialitățile, determinîndu-le să asigure Emmei și Horatiei un trai dacă nu îmbelșugat, măcar decent. Analizînd cu luciditate situația, Nelson a ajuns treptat la concluzia că aceasta era nu numai *cea mai bună* soluție, ci *unica* ieșire posibilă din impasul în care se afla.

Dr. Durant aduce și argumente de alt ordin în sprijinul tezei sale. El arată că funesta hotărîre își poate găsi explicația și în depresiunea nervoasă de care suferea Nelson din 1786 și din care nu-și revenise complet nici după trecerea a două decenii. Veșnic posomorît, el nu se înviora decît atunci cînd se pregătea de luptă sau cînd bătălia era în toi. Cu puțin înainte ca primele bubuituri de tun să răsune la Trafalgar, i-a spus la despărțire căpitanului Blackwood, care se urca pe bordul fregatei *The Euryalus* : „Rămîi cu bine, Blackwood. Nu vom mai sta de vorbă niciodată".

În aceeași ordine de idei poate fi amintită despărțirea de Emma Hamilton și de Horatia, cînd Nelson s-a înapoiat de patru ori din drum pentru a-și îmbrățișa fiica. A făcut-o pentru că își dădea seama că o vedea ultima oară, deduce dr. Durant. Așa cum știa că o vedea pentru ultima oară pe sora sa cea mai dragă, Catherine Matcham. Pentru a-i da de înțeles ce soartă îl aștepta, el i-a amintit de prorocirea unei țigănci, care îl asigurase că va avea mari succese în cariera sa pînă la vîrsta de 40 de ani ; cînd o întrebase ce se va întîmpla după aceea, ea îi răspunsese că globul în care-i citise viitorul se întunecase.

Pentru autorul ipotezelor din „Times", acest avertisment dat surorii sale este dovada unei ferme intenții din partea amiralului de a nu supraviețui luptelor cu francezii. În general, unui om educat în mentalitatea secolului al XVIII-lea, moartea nu îi apărea sub chipul unei vrăjmașe, ci mai curînd ca o forță izbăvitoare de trudnicia și necazurile vieții. O dovadă a acestei atitudini a fost bucuria cu care a primit Nelson ciudatul dar făcut de căpitanul Hallowell : un sicriu pe măsura lui, cioplit din lemnul catargului mare al vasului francez *L'Orient*, inamic și victimă a amiralului englez în bătălia de la Aboukir (1798). A instalat sicriul în spatele scaunului său din sala de mese a ofițerilor de pe *The Victory*, unde a rămas pînă ce valetul lui personal, Evans, l-a convins să-l depoziteze în cală. De altfel, în acest sicriu a fost înmormîntat.

Tot în favoarea sinuciderii pledează — după dr. Durant — modul în care Nelson a apelat la poporul britanic pentru a avea grijă de Emma și Horatia. Chemarea la bordul vasului-amiral a lui Blackwood, cosemnatar în calitate de martor al codicilului la testament, era o măsură de precauțiune pentru eventualitatea că *The Victory* s-ar fi scufundat sub obuzele dușmane : în acest caz chiar dacă testamentul ar fi pierit, o dată cu Nelson și restul echipajului, căpitanul fregatei *The Euryalus* ar fi putut face cunoscute ultimele dorințe ale comandantului suprem al escadrei. Acesta a notat, de altfel, conținutul codicilului în carnetul său personal, pentru ca să existe o copie dacă s-ar fi pierdut originalul.

Ultimul argument invocat de dr. Durant este, după propria sa mărturisire, „bizar și aproape neverosimil". Se pare că așa cum afirmă unii grafologi, oamenii preocupați de ideea sinuciderii au tendința să-și semneze scrisorile în partea din stînga a hîrtiei. Or, deși toată corespondența curentă a lui Nelson poartă semnătura lui în dreapta, scrisoarea trimisă Emmei în ajunul bătăliei fatale este iscălită în stînga. E o probă suplimentară și facultativă, în care, după toate aparențele, autorul articolului nu ne obligă să credem.

Inainte de a trece la reacţia cititorilor, să menţionăm că, printr-o ironie a destinului, toate strădaniile lui Nelson au fost zadarnice : din cele 130 000 de lire sterline alocate de guvern familiei sale, nici un *penny* nu a ajuns în mîinile celor două fiinţe pe care le adora eroul de la Trafalgar. In cadrul dezbaterii prin care Camera Comunelor a aprobat suma acordată familiei — sumă imensă pentru epoca respectivă —, un singur deputat a pledat cauza Emmei şi a Horatiei, dar fără nici un succes.

CEL MAI IUBIT ENGLEZ

Nu au trecut decît trei zile de la apariţia articolului semnat de dr. Henry Durant şi în coloanele rezervate de „Times" corespondenţei primite de la cititori s-au făcut auzite primele tunete ale furtunii care avea să urmeze : trei scrisori. A doua zi cotidianul publica şapte, a treia zi nouă, a patra zi o pagină întreagă era consacrată corespondenţei pe tema Nelson : 21 de scrisori. Fenomenul a durat 18 zile şi numărul total al scrisorilor *publicate* (reprezentînd doar o fracţiune din numărul celor primite de redacţie) s-a ridicat la 113. Cu o singură excepţie, toate îşi exprimau protestul faţă de ipoteza emisă de dr. Durant.

Una dintre cele mai documentate opoziţii a venit din partea doamnei Mary Hardwick. Autoare a unei recente biografii despre lady Hamilton, ea afirmă că studiase bine personalitatea lui Nelson. Iată, pe scurt, contraargumentele sale faţă de teoria sinuciderii :

1) La Trafalgar, Nelson avea o bătălie de cîştigat. Firea lui, educaţia lui, patriotismul lui l-ar fi împiedicat să pună vreo consideraţie personală mai presus de acest obiectiv. Moartea sa ar fi demoralizat întreaga escadră şi amiralul nu şi-ar fi luat în nici un caz un astfel de risc.

2) Îmbrăcarea uniformei de gală urmărea exact scopul de a îmbărbăta pe cei din subordinea lui. De altfel, „camuflajul" nu intra în vederile militare ale epocii. Valetul lui Nelson — pe care, aşa cum precizează d-na Hardwick îl chema Allen şi nu Evans şi care, căsătorindu-se cu puţină vreme înainte, nu îşi putuse urma stăpînul — relatează în memoriile sale că amiralul încercase să apară pe punte în aceeaşi ţinută şi cu prilejul bătăliei de la Aboukir. Numai încăpăţînata rezistenţă a valetului l-a făcut să renunţe la ideea sa.

3) Lipsa sabiei se explică probabil prin neglijenţa de care se făcea în general vinovat înlocuitorul lui Allen, un anume Chevallier. Faptul că Nelson nu a remarcat-o se datoreşte infirmităţii sale : un om fără braţul drept pierde reflexul tipic ofiţeresc de a pipăi mereu mînerul sabiei.

4) Aparenta presimţire a morţii face parte din misticismul cu caracter pesimist de care suferea amiralul. Înclinat spre ipo-

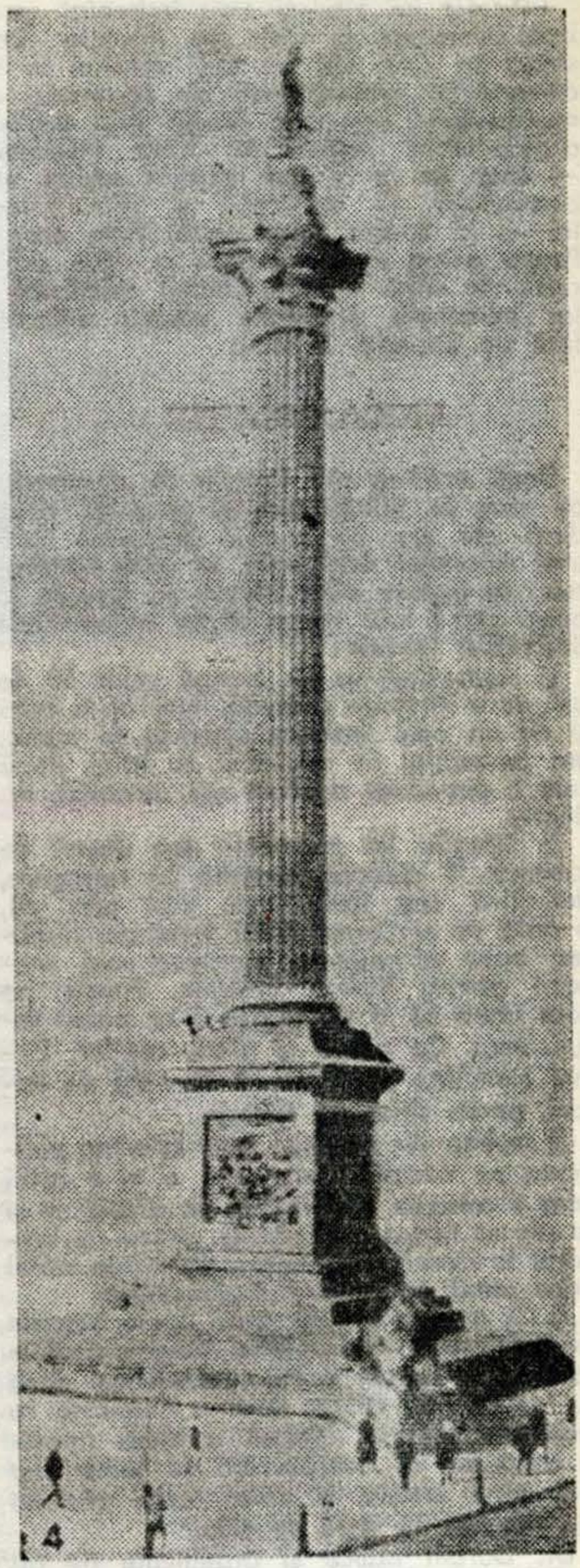

In memoriam. *In centrul Londrei : Trafalgar Square ; în partea sudică a pieţei se înalţă o coloană de granit, pe un soclu ornat cu patru plăci — turnate în fierul unor tunuri franceze — înfăţişînd scene de bătălie. Deasupra coloanei, scrutînd depărtările, statuia „celui mai iubit englez"*

hondrie, el își atribuia, de asemenea, tot felul de boli imaginare, iar impresia că își trăiește ultimele ceasuri o avea înaintea oricărei bătălii.

5) După ce a fost rănit, amiralul a șoptit doctorului Beatty: „Tare aș vrea să mai trăiesc puțin. Ce ar spune sărmana lady Hamilton dacă ar ști în ce situație mă aflu?" Prin urmare, gîndul la femeia iubită era departe de a-l îndemna la moarte: Nelson știa că, fără el, existența Emmei va deveni un pustiu lipsit de orice bucurie (cum s-a și întîmplat).

6) Perspectivele lui financiare nu erau atît de sumbre cum le prezintă dr. Durant. Ferma de la Merton, unde locuiau lady Hamilton și fetița, era prosperă, iar rudele care trăiau pe seama lui puteau fi oricînd invitate să plece, așa cum a mai făcut amiralul și în alte împrejurări.

7) Semnătura în partea stîngă a foii de hîrtie figurează nu numai pe scrisoarea menționată de dr. Durant, ci și pe alte misive ale amiralului.

8) Convingerile religioase ale lui Nelson l-ar fi împiedicat în orice caz de la sinucidere, considerată păcat dintre cele mai grave.

Un alt istoric, David Howarth, autorul unui volum despre bătălia de la Trafalgar, reia și dezvoltă cîteva dintre argumentele d-nei Hardwick, cărora le adaugă și unele noi. Astfel, el relevă că scrisoarea semnată în stînga (deci în plină obsesie a sinuciderii) nu era terminată și iscălitura fusese pusă în grabă. Ultima frază pe care apucase să o scrie Nelson era: „Sper, cu ajutorul lui dumnezeu, să fiu în viață după bătălie și să-mi închei scrisoarea". Un sinucigaș *in spe* nu își exprimă asemenea speranță, subliniază Howarth.

În continuare, el se ocupă de perspectivele financiare ale amiralului, ca urmare a victoriei de la Trafalgar. După calculele istoricului — și în conformitate cu uzanțele timpului —, Nelson urma să capete nu mai puțin de 20 de „premii", în afară de cota din prada de război. Or, pentru a intra în posesia acestei veritabile averi, el trebuia să fie *în viață*: în caz de deces al comandantului victorios, sumele se reduceau considerabil și erau împărțite moștenitorilor după criterii cu totul subiective. Amiralul era la curent, bineînțeles, cu practica în vigoare și știa că moartea îi va fi dăunătoare și din acest punct de vedere.

Cît despre primejdiile înfruntate din propria sa inițiativă, istoricul britanic le pune pe seama tacticii de luptă adoptate, care le făcea inevitabile. Pericolele erau, de altfel, la fel de mari pentru subalternii săi — Collingwood, Hardy, Blackwood etc. —, ca și pentru inamicii lui, în frunte cu amiralul Villeneuve. „Nici unul dintre ei nu căuta moartea — scrie Howarth. Ei acceptau riscurile ca făcînd parte integrantă din datoria lor, pe care înțelegeau să și-o îndeplinească pînă la capăt".

Amiralul William James a trimis și el o scrisoare ziarului „Times", arătînd că starea sănătății lui Nelson nu era atît de proastă cum o apreciază dr. Durant. În campaniile din Egipt și Marea Britanie, el nu a lipsit nici o zi de pe puntea de comandă, deși vremea era deosebit de călduroasă în primul caz, de umedă și friguroasă în cel de-al doilea. La 48 de ore după ce, la Veracruz, i se amputase brațul, Nelson trimitea un raport superiorului său, amiralul St. Vincent, scriindu-l cu mîna stîngă. De altfel și autopsia efectuată a scos la iveală că „toate organele vitale" erau perfect sănătoase.

În scrisoarea sa, viceamiralul Gilbert Stephenson relevă, la rîndul său, faptul că Nelson nu s-a ferit niciodată din calea primejdiei, așa încît comportarea de la Trafalgar nu are de ce să mire pe nimeni.

Alte scrisori critică diverse puncte din teoria elaborată de dr. Durant, respingînd toate, cu indignare, ipoteza sinuciderii. Excepția o reprezintă un grafolog, care se declară de acord asupra unui aspect limitat al problemei — tendința de a semna în stînga a celor preocupați de sinucidere.

Adresînd, la rîndul lui, o scrisoare redacției, criticatul autor al ipotezei care a stîrnit atîtea controverse se menține pe pozițiile inițiale, fără a aduce argumente noi. El ține însă să precizeze că ipoteza pe care a elaborat-o nu urmărește denigrarea unei figuri eroice. „Mi-am pus întrebarea: s-a sacrificat Nelson de dragul Emmei și al Horatiei? Răspunsul pe care mi l-am dat — și mi-l dau și acum — este un categoric da".

Firește, nu ne propunem cîtuși de puțin să intervenim în această dispută. Dacă am relatat-o este pentru a scoate în relief una dintre numeroasele manifestări de popularitate a istoriei în zilele noastre. În plus, ni s-a părut semnificativ și altceva: dezbaterea s-a dus, de fapt, în jurul unor mari *calități* sufletești ale lui Nelson. Oricît de indignați sînt cei care îl contrazic pe doctorul Durant, aceștia nu susțin decît că amiralul și-a sacrificat viața pentru a ocroti alte două vieți. Riposta oponenților doctorului Durant dovedește însă că britanicii nu acceptă, sub nici un motiv, știrbirea măcar cu o fărîmă a imaginii legendarului curaj și simț al datoriei, atribuite eroismului lui Nelson, omul pe care unul dintre corespondenții ziarului „Times" îl numește „cel mai mare și mai iubit englez din istorie".

DIN PRESA DE ACUM 100 DE ANI

ASOCIAȚIUNEA TIPOGRAFILOR DIN ROMÂNIA

Multe și variate sînt necazurile bietului laborator. Piinea ce o mănîncă el este o mîncare cu noduri. Deși e cîștigată cu sudoare și cu mare anevoință, această **pîine** de multe ori nu-i este de ajuns să-și îndestuleze familia. Prin laboarea sa, el este cel care contribuie mai mult în proporție la splendoarea și mărirea statului. El este care aude din toate părțile spuindu-se că are datorii, și nimeni nu-i spune care sînt adevăratele sale drepturi. El bate la toate ușile cerînd justiție și nu întîmpină decît refuzuri [...] La contribuții de tot felul, la sarcini de diferite naturi, la impozite, el participă ca și cel avut, ca și acela pe care o ursită mai favoritoare, mai binevoitoare l-a pus într-o poziție să simtă că trăiește [...] Secolul XIX, mai fericit decît cele ce l-au preces, a găsit mijlocul de a îndulci oarecum necazurile laboratorilor. Știința, făcînd atîtea progrese pe cît nu se aștepta, realizînd lucruri la care antichitatea nici că s-a gîndit, a avut în vedere și soarta laboratorilor. Ea a luminat masele și a convins pînă și pe individele cele mai afundate în întunericul ignoranței că asociațiunile pot să le ridice o parte din greutățile ce le amărăsc viața [...] Noi sfătuim pe asociații tipografi să fie perseverenți și să ceară, să ceară mereu, recunoașterea asociațiunei lor oricăror persoane vor veni la minister. Și nu ne îndoim că pînă în fine li se va auzi vocea.

TIPOGRAFUL ROMÂN 1 mai 1870

PROGRESUL AGRICULTURII ROMÂNEȘTI : INTELIGENTIE, IRIGAȚII, ÎNGRĂȘĂMINTE, ASOLAMENTE

Sînt mai bine de treizeci de ani de cînd am început a ne ocupa cu învățămîntul agricol și cu punerea agriculturii noastre pe o cale progresivă și înavuțietoare [...] Pînă acum, cultivatorul român a consacrat profesiunii sale numai puterea brațielor sale, dară de acum înainte trebuie să-i consacre și inteligența sa. Agricultura, în mersul ei către progres [...] favorisă dezvoltarea tuturor facultăților intelectuale ale cultivatorului și-l pune în stare a face prosperitatea tuturor, ocupîndu-se de a sa, a înavuți pre toți, învățîndu-se pre sine însuși [...] Sînt două feluri de îmbunătățiri ce se întreprind asupra pămîntului ; unele sînt culturele și cari consistă în a îngrășia mai bine pămîntul, a-l lucra mai bine, a-l întrebuința mai bine, a-l supune la un asolament mai bun și cari cer operațiuni de un efect **timporar** și altele se zice **fonciare** și cari consistă (în) irigațiuni, drenage etc. etc., a căror efect este permanent...

Avem încă multe lucruri de făcut [...] ; cu ele ocupîndu-ne practicește, credem că lucrăm în chipul cel mai eficace la mărirea și poterea României, la dezvoltarea traiului-bun în marea mulțime a locuitorilor ei.

ION IONESCU DE LA BRAD
GAZETA SATELOR, 21 mai 1870

ANTIDINASTICE

Regele petrece e o piesă făcută de Victor Hugo pentru Francia. Ea se va represinta Marți, 19 al curentei, la **Teatru cel mare.**

Francisc I, eroul dramei, era rege-n Francia. Dar la noi nu e regat. De ce dară dinasticul D. Dimitriade n-a localizat piesa ? De ce n-a pus în loc de **Regele petrece, DOMNITORUL PETRECE** (este vorba de Carol de Hohenzollern — n.r.) și n-a făcut ca aceasta să se petreacă ca azi bunăoară în România.

Nu scim de ce. Ceea ce scim, e numai atît : că e păcat de bietele țări, unde regii sau **Domnitorii** lor petrec cu d-alde [...] nebuni d-ai curții — azi numiți mareșali ori membri ai camarilei, ajungînd „Batjocura desfrînaților", cum zice afișiul, permițînd ca ucigașii să fie patentați de poliție [...], ca apoi s-ajungă a deveni „Răzbunarea curtezanilor !" După espresia iară a afișului.

GHIMPELE nr. 16, 17 mai 1870

„SĂ DEMONSTRĂM LUMII CĂ GENIUL POPORULUI NOSTRU VIAZĂ !"

Pentru prima oară junii români de la toate academiile și universitățile române și străine au decis a se întruni la o comună serbare românească [...] Acolo, între murii monăstirei de la Putna, zac de trei secole și mai bine sacrele oseminte ale unui erou român, care, cu braciul său puternic, a fost cel mai mare apărător al românismului în oriente și al civilisațiunei creștine în secolul al XV-lea. El a înfrînt incursiunile barbare, nu numai spre gloria și fericirea națiunei române, ci și spre binele Europei întregi. Ștefan cel Mare este acel brav și mormîntul lui e locul sfînt, la care voesc să alerge fiii mamei noastre [...], ca să depună în numele ei tributul de recunoștință și pietate [...] O urnă antică română de argint cu inscripțiune istorică va fi micul present, pre care junimea română academică îl va depune în memoria gloriosului principe pe mormîntul lui [...] Fiecare bărbat al națiunii noastre, sîntem convinși, va sprijini cu căldură inițiativa junilor români [...]

Lumea civilisată caută astăzi cu așteptare la poporul român. Să demonstrăm lumei că geniul poporului nostru viază, să-i arătăm că națiunea noastră și-nțelege misiunea în momentul cînd știe să prețuiască și să glorifice faptele marilor săi bărbați.

Viena, în Martie 1870.
In numele comitetului
Președinte Niculae Teclu

INFORMAȚIUNILE BUCUREȘTENE nr. 118, 24 mai 1870

COCOANELE, DANDINII ȘI ARTA ADEVĂRATĂ

Cum este cu putință ca atîta lume elegantă, luxoasă, avută, care trece pre toată ziua pre podul Mogoșoaiei, pre lîngă passagiu, și nu-și oprește ochii la fereastra magasinului Gebauer, la fereastra cărui magasin comandă gesturile artei : halt aci ! Coboară puțin aici, cocoană cu cocul enorm ; oprește puțin aci, dandin legănător cu mustața priponită ; înclină-te zeului Apollon, admiră-i grațiele... și dacă poți, du și în casa ta o manifestare a puterii sale răpitoare, expressă într-o pisică jucîndu-se pre lîngă o țărîncuță torcînd, expressă în crepuscula serei pre trăssurele prelunge și întunecate ale unor țigani la corturile lor etc. [...]

Oricît de puțini vor fi lectorii cari înțeleg ce spunem aci, pricep negreșit că este vorba de artistul nostru pictor N. Grigorescu. Nu blamăm, ci ne mirăm, pentrucă chiar atențiunea noastră la tabellele (tablourile — n.r.) d-lui Grigorescu ne-a deșteptat-o maturul nostru artist Theodor Aman [...] Cel ce scrie aceste linii a avut plăcerea îndoită, ca român și ca admirator al artei, să viziteze atelierul modest din passagiul român al d-lui Grigorescu. N-a judecat ca expert, mărturisește însă că a admirat, în puținele tabelle finite, în cîteva schițe, în cîteva ebosuri, gradul artei la care a bine voit muza să înalțe pre favoritul său Grigorescu.

TROMPETTA CARPAȚILOR nr. 823, 14 mai 1870

EDITORIALĂ

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

Intocmai ca strămoşii săi, vikingii de odinioară, a simţit de tînăr chemarea depărtărilor şi a mărilor îngheţate

Ai izbutit?

Continuă!

N-ai izbutit?

Continuă!

FRIDTJOF NANSEN*

FLORIN HERA

În vara anului 1896, exploratorul englez Frederick George Jackson adresa un flegmatic „How do you do" unui drumeţ cu părul încîlcit şi barba plină de funingine, întîlnit printre nămeţii din Ţara Franz-Josef. Acel drumeţ cu înfăţişare stranie era Fridtjof Nansen, şeful expediţiei norvegiene care atinsese cel mai nordic punct în calea spre Pol. După ce au străbătut apele Oceanului Îngheţat, navigatorii s-au întors în ţară, unde li s-a făcut o primire triumfală. A urmat un turneu în străinătate, la invitaţia academiilor, a societăţilor geografice, a diferitelor institute de oceanografie, geologie, fizică... Iar lui Nansen i s-au acordat nenumărate distincţii.

Dacă nu vrem să fim umiliţi, să nu umilim pe alţii

Atît în Norvegia cît şi în alte ţări, aceste manifestări aveau şi o semnificaţie politică de care Nansen era conştient. Se apropia 1905, anul dizolvării uniunii celor două ţări scandinave — Suedia şi Norvegia —, care aveau să rămînă prietene şi independente.

Despărţirea paşnică[1] din-

* Extras din volumul 2 al lucrării *Diplomaţi iluştri*, care va apărea în Editura politică. Subtitlurile aparţin redacţiei.

1 Ambele părţi au recunoscut că „uniunea dintre Norvegia şi Suedia din 1814 implica, prin însăşi condiţiile în care fusese creată, cauzele dizolvării ei". La conferinţa de la Karlsbad — între 31 august şi 26 octombrie 1905 — s-a căzut de acord asupra modalităţilor despărţirii şi au fost adoptate cinci convenţii.

tre Norvegia și Suedia a atras atenția lui Lenin, care scria în *Despre dreptul națiunilor la autodeterminare*: „Nici un social-democrat, afară de cazul că ține să declare că-i sînt indiferente problemele libertății politice și ale democrației (și în acest caz el ar înceta, bineînțeles, să mai fie social-democrat), nu va putea să conteste că acest exemplu constituie o dovadă concretă că muncitorii conștienți au *datoria* să desfășoare propaganda și să facă pregătiri sistematice pentru ca eventualele conflicte provocate de despărțirea națiunilor să fie rezolvate *numai așa* cum a fost rezolvat, în 1905, conflictul dintre Norvegia și Suedia..."

În aceste împrejurări, Fridtjof Nansen a avut un rol însemnat. Afirmînd necesitatea de a apăra independența Norvegiei, el a pledat, totodată, pentru o atitudine de înțelegere și stimă față de Suedia vecină. „După cum noi nu vrem să fim umiliți, nici noi nu trebuie să umilim pe alții" — scria Nansen în articolul său *Ce dorim*.

În 1905 Nansen împlinea 44 de ani și era ferm hotărît să se dedice științei. Dar la adunarea din 23 februarie 1905 studenții au strigat stăruitor: „la cîrma, Fridtjof Nansen! Fii steagul Norvegiei, în acest ceas!" Premierul Kristian Michelsen i-a solicitat intrarea în guvern; savantul a refuzat, spunînd că va putea să-și servească țara mai bine fără portofoliu ministerial.

Istoricii și publiciștii au afirmat că în 1905 Nansen ar fi putut deveni liderul politic al Norvegiei. Articolele lui publicate în presa norvegiană, precum și în ziare străine, au adus mari servicii cauzei poporului său. Semnătura ilustrului navigator și oceanograf atrăgea atenția, mai ales în Anglia, dar și în capitalele altor puteri europene.

368 292 de voturi pentru; 184 de voturi contra — acesta a fost rezultatul

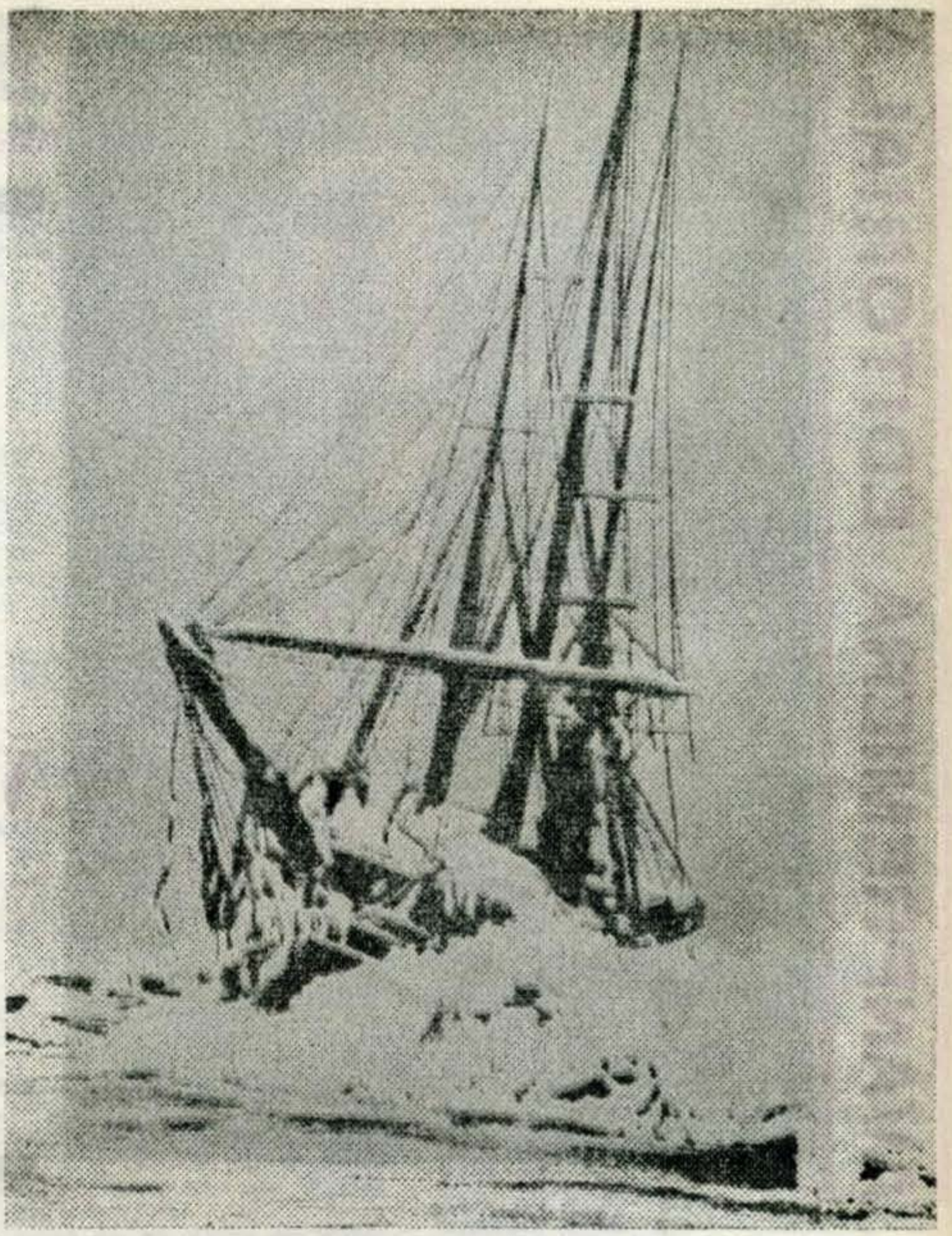

Tehnica sfîrșitului celui de-al XIX-lea veac i-a dat posibilitatea să-și construiască un vas, „Fram", cu care a ajuns pînă în apropierea Polului Nord

plebiscitului norvegian din 13 august 1905 prin care a fost declarată independența Norvegiei. Situația părea să se normalizeze cînd, așa cum amintește istoricul suedez Kurt Agren, din cercurile conservatoare, „au început să se audă bubuituri de tun". Guvernul Michelsen se străduia să cîștige sprijin la Copenhaga și la Londra, deoarece existau bănuieli că Wilhelm al II-lea, kaiserul Germaniei, intenționa să-și exercite influența în defavoarea Norvegiei. Ținînd seama de superioritatea flotei britanice[2], Norvegia, ea însăși o „națiune maritimă", hotărî să-și ofere tronul principelui Karl al Danemarcei, ginerele monarhului englez, urmărind să pună astfel frîu ambițiilor kaiserului în Scandinavia. Michelsen spera să asigure respectarea integrității Norvegiei, în condițiile unui angajament de absolută neutralitate. Misiunea de a duce tratativele complicate inițiate în acest scop i-a revenit lui Fridtjof Nansen.

[2] În 1905 Anglia avea 44 de cuirasate, Franța 12, Germania 16 — *n.n.*

La auzul bubuiturilor de tun, exploratorul devine diplomat

Solia la Londra a oceanografului diplomat-fără-voie, care tocmai se pregătea

pentru o călătorie în Antarctica, a început fără obișnuitul ceremonial de acreditare.

Telegrama guvernului îl găsi la o cabană din munții Telemarken. Nansen traversă în grabă văile stîncoase, gonind cu bicicleta toată noaptea pentru a prinde trenul spre Kristiania, unde Michelsen îi ceru să plece fără întîrziere la Londra. Nansen acceptă. Vorbea engleza, cunoștea literatura, istoria și activitatea științifică britanică, și avea strînse legături cu mulți dintre oamenii de cultură și savanții ilustri ai Angliei. Avea toate ușile deschise, deși independența Norvegiei nu era încă oficial recunoscută de guvernele multor state, și rezultatul misiunii sale fu favorabil. Lordul Lansdowne, titularul Ministerului de Externe, îi sugeră să comunice Stortingului (parlamentul Norvegiei — *n.n.*) în ședință secretă că „alegerea prințului Karl va întări simpatiile Marii Britanii pentru Norvegia și că existau speranțe de realizare a unui tratat care să asigure garantarea integrității norvegiene în relațiile cu toate puterile". Aceste asigurări au produs impresia așteptată și parlamentul norvegian s-a decis să-l aleagă pe favoritul „reginei mărilor".

Astfel Norvegia a fost recunoscută ca stat independent de către marile puteri, și doi ani mai tîrziu a obținut tratatul de garantare a integrității teritoriale. Nansen își făcuse datoria și ca diplomat.

„Cheia" tratatului prin care neutralitatea Norvegiei și inviolabilitatea teritoriului ei erau garantate de Anglia, Franța, Rusia și Germania se afla la Londra. Ministrul de externe norvegian, Lövland, ar fi dorit să-l trimită pe Nansen în Statele Unite, dar mai necesară se dovedi numirea lui în postul de ministru plenipotențiar al Norvegiei în Marea Britanie. De data aceasta, savantul nu voi să primească misiunea oficială ce i se încredința. „Să devin diplomat I? Dar preocupările mele țin de domeniul științei și nu de cel al politicii internaționale" — exclamă el. Acceptă totuși și plecă la Londra, însă fără familie. Soția sa Eva și copiii îl așteptau acasă la Polhoegda. În 1907, Eva Nansen muri, înainte de a-și revedea bărbatul.

În mai 1908, după vizita oficială în Norvegia a suveranilor Angliei, Nansen obținu să fie eliberat din postul său de ministru plenipotențiar. „Tratatul de integritate" fusese semnat la Kristiania, la 2 noiembrie 1907.

Pentru a-și putea îndeplini misiunea în Anglia, Nansen renunțase la „Fram" (vasul cu care Nansen străbătuse Oceanul Înghețat de Nord. În limba norvegiană, Fram înseamnă înainte — *n.n.*). La 7 iunie 1910, din turnul de la Polhoegda, Nansen a zărit vasul părăsind fiordul cu direcția Polul Sud. Pe puntea de comandă se afla un alt explorator — Roald Amundsen. „A fost ceasul cel mai amar din viața mea" — mărturisea Nansen mai tîrziu. În 1926, Amundsen, devenit celebru, spunea într-o cuvîntare la radio : „Cînd retrăiesc cei 23 de ani petrecuți în explorarea ținuturilor polare, gîndul mi se îndreaptă mereu către omul care din prima tinerețe a fost idealul meu și care mai tîrziu m-a sprijinit cu atîta generozitate : Fridtjof Nansen".

Un buletin meteorologic eronat

Apreciind atmosfera în termeni meteorologici, oamenii politici se înșală nu rareori. În februarie 1914, primul ministru norvegian Gunnar Knudsen declara în Storting : „Cerul politic este mai senin ca oricînd". Dar pînă la atentatul de la Sarajevo nu mai erau decît patru luni.

Nansen era mai sceptic : „Sîntem — scria el — pe un vulcan care poate erupe în orice clipă. Păzească-l Domnul pe cel care va fi luat prin surprindere..." În cercurile din jurul premierului Knudsen, atitudinea lui Nansen, privit ca un prevestitor de catastrofe, stîrnea indispoziție.

Izbucnirea războiului confirmă previziunile „sceptic-ului de la Polhoegda". Savantul norvegian se dovedi un neobosit apărător al păcii. În apeluri publicate în presă și difuzate la întruniri, Nansen își îndemna contemporanii : „Fie ca dreptatea și nu arbitrariul să domine popoarele !... Cu fiecare zi Europa se apropie de catastrofă. Pretutindeni se întind ruinele. Pînă nu este prea tîrziu, să spunem : «Opriți-vă !»" Dar în Norvegia neutră afacerile mergeau mai bine ca oricînd. Negustorii de pește se îmbogățeau prin contractele de livrări către Germania. Armatorii încasau aur și valută forte în schimbul transportului naval pentru Rusia și Anglia. Neutralitatea scandinavă era în general respectată de beligeranți. Totuși Nansen nu înceta cu negrele-i previziuni, avertizînd că agravarea războiului maritim va duce la oprirea transporturilor de alimente, deci la foamete.

În februarie 1917, guvernul american invită Norvegia să sisteze orice export de alimente, condiționînd astfel importul de provizii din Statele Unite ; ceea ce însemna că Norvegia trebuia să denunțe unilateral acordul comercial încheiat cu Germania, prin care se obliga să-i furnizeze anumite cantități de pește.

De teama unor represalii germane împotriva porturilor și liniilor de comunicații expuse submarinelor, Norvegia refuză să rupă acordul comercial, declarînd că ar fi o abatere de la neutralitatea strictă pe care și-a impus-o. În iulie, Statele Unite sistară exporturile spre Norvegia, unde foarte repede se făcu simțită lipsa articolelor de primă necesitate.

în capitală, o demonstrație muncitorească, reunind 30 000 de participanți, protestă vehement împotriva politicii de aprovizionare.

La inițiativa Camerei de comerț norvegiano-americane, guvernul urma să trimită în Statele Unite o comisie care să trateze problemele livrărilor de cereale. Autoritățile se adresară lui Nansen, propunîndu-i să-și asume răspunderea conducerii negocierilor cu americanii. Nansen acceptă, cu condiția de a i se acorda calitatea de „ministru plenipotențiar cu misiune specială", ca să poată trata direct cu administrația americană, fără mijlocirea legației norvegiene la Washington. Negocierile cu Statele Unite au durat zece luni.

La începutul toamnei, țara nu mai avea grîne decît pentru două luni și jumătate. Nansen află că Anglia împiedica încheierea acordului, lăsînd să se înțeleagă că numai încetarea livrărilor de pește către Germania îi va înduplecа pe aliați. El ceru guvernului norvegian să accepte o limitare strictă a comerțului cu Germania și să-i dea mînă liberă pentru semnarea acordului cu americanii. Tergiversările continuară. La sfîrșitul lunii aprilie 1918, partea americană prezentă o formulă pe care diplomatul Nansen o consideră avantajoasă. Telegrafie în Norvegia, dar răspunsul întîrzie. Atunci, pe propria-i răspundere, Fridtjof Nansen semnă acordul care avea să-i poarte numele, salvînd Norvegia de foamete. Peste cîteva zile, Stortingul ratifică semnătura plenipotențiarului.

Arma foamei

Ridicînd blocada aprovizionării Norvegiei, aliații anglo-americani — care începuseră în martie 1918 la Murmansk debarcarea de trupe împotriva Rusiei sovietice — încercau astfel să atenueze tensiunea socială din țara scandinavă. În foarte scurtă vreme, Nansen avu însă prilejul să condamne cele mai dure forme ale folosirii „armei alimentare" împotriva populației. Guvernul sovietic făcuse numeroase oferte pentru începerea unor tratative de pace care să pună capăt intervenției.

La sfîrșitul lunii februarie 1919, președintele Wilson, cu știrea premierului britanic Lloyd George, îl trimise la Moscova, pentru un sondaj diplomatic, pe William Bullitt, atașat al delegației americane la Conferința de pace de la Paris.

Contactele neoficiale de la Moscova au permis punerea la punct a unui proiect de document, care prevedea încetarea ostilităților pe teritoriul Rusiei, în vederea convocării unei conferințe a părților aflate în conflict. Înțelegerea cu Bullitt, arăta Lenin în 1920, era făcută în condiții nefavorabile, dar guvernul sovietic ținuse numaidecît să obțină armistițiu și pace. După stabilirea unui termen-limită pentru răspunsul oficial al aliaților, și anume 10 aprilie 1919. Bullitt s-a întors la Paris. Răspunsul n-a venit însă niciodată, pentru că Departamentul de Stat american era sub influența unor prejudecăți antibolșevice.

În schimb a fost elaborat proiectul americanului Herbert Hoover, administratorul de fapt al întregii aprovizionări cu alimente a aliaților. Aplicînd Rusiei un „program de ajutor", Hoover urmărea să forțeze încheierea războiului civil în condiții favorabile puterilor aliate. „După el — scrie George F. Kennan[3] —, comuniștii ruși trebuiau sau să-și modifice pozițiile și să-și acomodeze principiile, sau să refuze, pe riscul lor, alimentele pe care le-ar fi putut primi o populație care începuse să moară de foame..." „Proiectul Hoover" a fost înaintat președintelui Wilson a doua zi după întoarcerea la Paris a lui William Bullitt, purtător al propunerilor lui Lenin. Herbert Hoover recomanda lui Wilson crearea unei „Comisii de asistență pentru Rusia".

După cum mărturisește în memoriile sale, apărute după ce expirase mandatul său de președinte al S.U.A. (1929-1933), Hoover avea nevoie de „o persoană neutră cu un nume binecunoscut". Îi telegrafie lui Fridtjof Nansen, exploratorul polar, cerîndu-i să vină la Paris. Acesta, dornic să ajute victimele războiului, a fost „atașat" unei operații care trebuia să „înlocuiască" un răspuns la oferta de pace a lui Lenin. Nansen nu știa însă absolut nimic despre misiunea Bullitt. Hoover îl asigură că i se cerea sprijin pentru o inițiativă „pur umanitară, pentru ajutorarea aproapelui".

După Nansen unica politică justă a statelor occidentale ar fi fost de a lăsa Rusia să-și rezolve singură și fără amestecul lor treburile ei interne. De aceea nu avea încredere în Hoover. „Numai cu ajutorul primului ministru al Norvegiei — mărturisi Hoover — l-am convins în cele din urmă pe Nansen să vină la Paris. Cînd a sosit, aveam tot programul pregătit, inclusiv textul exact al documentelor care urmau să fie trimise și primite (este vorba de scrisoarea lui Nansen către „cei 4 Mari" — Wilson, Clemenceau, Lloyd George, Orlando — și... de răspunsul acestora care fusese scris dinainte *tot de Hoover! — n.n.*). Dar Nansen s-a înfricoșat bănuind că fiecare paragraf ascunde o capcană. „De fapt nu-l blamez — spuse fostul președinte —, deoarece și eu am avut de a face cu documentele noastre aliate... Pînă n-am obținut ca primul ministru norvegian să-l preseze din nou, n-a acceptat. Cu greu, pînă la urmă, a semnat..."

Textul semnat de Fridtjof Nansen expunea ideea aju-

[3] George F. Kennan — fost ambasador american în Uniunea Sovietică și unul dintre cei mai apreciați istorici ai diplomației americane.

torării populației înfometate și suferinde, pe o bază umanitară — sub garanția unei comisii formate din norvegieni, suedezi și alți reprezentanți ai unor țări neutre. Comisia, sublinia Nansen, va avea „un caracter absolut nepolitic, urmărind exclusiv scopul de a salva viețile umane". Răspunsul semnat de „cei 4 Mari" (și care „trecuse prin redactarea" lui Hoover) comunica lui Nansen următoarele : „Guvernele și popoarele pe care le reprezentăm ar fi bucuroase să coopereze, fără a urmări vreun avantaj politic, militar sau financiar, la orice propunere care ar ușura actuala situație din Rusia". În continuare se arăta că „aliații cer — pentru a fi de acord cu trimiterea de alimente și medicamente în teritoriul supus blocadei — ca guvernul sovietic să accepte încetarea oricăror operații militare, a oricărui transport de trupe și material militar". De asemenea, urmau să fie puse sub control, transportul și distribuirea alimentelor pe teritoriul sovietic. Nu se făcea nici o mențiune în legătură cu eventuala retragere a trupelor intervenționiste. După transmiterea acestui document, Fridtjof Nansen adresă lui Lenin, în încheierea mesajului său, următoarele cuvinte : „Aș dori să cunosc, în viitorul cel mai apropiat, părerea dumneavoastră în această chestiune".

Comisarul pentru Afacerile Externe, Gheorghi Cicerin, îi trimise lui Fridtjof Nansen, la 7 mai 1919, următorul răspuns :

„Îngăduiți-mi — scria el — ca în numele guvernului sovietic rus să vă transmit recunoștința noastră profundă pentru atenția plină de căldură pe care o acordați situației poporului rus. Într-adevăr, sînt mari suferințele și lipsurile create pentru poporul rus prin inumana blocadă a puterilor aliate și așa-zis neutre, ca și prin neîntreruptele războaie care i-au fost impuse împotriva voinței lui. Dacă Rusia sovietică ar fi lăsată în pace și dacă n-ar fi împiedicată să se dezvolte liber, ea ar putea să-și restabilească producția și forța sa economică în cel mai scurt timp, să-și acopere cerințele ei proprii și să furnizeze, prin produsele ei, un sprijin pentru alte țări. Dar, în actuala ei stare, în care a fost adusă datorită politicii rigide a puterilor aliate, i-ar fi extrem de necesar un ajutor sub forma unor provizii de alimente din afară, și guvernul sovietic rus apreciază cu recunoștință atitudinea umană, plină de solicitudine pe care o manifestați. Ținînd seama de stima generală de care sînteți înconjurat, guvernul nostru va fi extrem de bucuros să intre în legătură cu dumneavoastră, în scopul transpunerii în fapt a planului de ajutor cu caracter pur umanitar, așa cum dumneavoastră l-ați conceput".

După această acceptare de principiu, Cicerin îi arăta lui Nansen că — în contradicție cu intențiile savantului norvegian — scrisoarea „celor 4" cuprindea condiții politice. „Nu trebuie, desigur, să vă explicăm — sublinia Cicerin — că operațiile militare țin de domeniul politic. Astfel, intențiile dumneavoastră sincer umanitare au fost folosite injust de alții..." Cicerin afirma dorința guvernului sovietic de a discuta oricînd problema încetării ostilităților și a încheierii unei păci durabile cu reprezentanții autorizați ai celeilalte părți beligerante, în cadrul unor tratative politice. Cît privește planul de ajutor umanitar, Cicerin îi solicita lui Nansen „să indice timpul și locul unei reuniuni între delegații noștri și conducerea comisiei dumneavoastră" în vederea clarificării acțiunilor ulterioare. Nansen voia să accepte oferta lui Cicerin, să ia contact cu delegații bolșevicilor, dar conducătorii occidentali au decis să trimită un mesaj în sprijinul amiralului alb gardist Kolceak.

În însemnările despre tatăl ei, Liv Nansen evocă dezaprobarea savantului față de ceea ce numea el „obtuzitatea politicienilor". „Prin menținerea blocadei — susținea Nansen — se periclitează o mare operă, aceea a apropierii între popoare. Căci în joc e destinul Europei". „Tatăl meu — arată Liv Nansen — era de părere că lupta Sovietelor pentru a antrena milioane de cetățeni la o prefacere a țării lor reprezenta o problemă în care nu aveam căderea să ne amestecăm".

În cartea sa *Rusia și Pacea*, editată în 1923, Nansen afirma : „Prosperitatea va fi cu putință numai dacă Europa va ajunge la îmbinarea echitabilă a forțelor ei economice și spirituale din apus și din răsărit".

Cincizeci de coroane de la un lepros și zeamă de lămîie din partea unui stat

În aprilie 1920, Nansen primi din partea Consiliului Ligii Națiunilor rugămintea de a accepta să se ocupe de dificila problemă a repatrierii prizonierilor de război. Trecuse un an și jumătate de la armistițiul încheiat la Compiègne. Jumătate de milion de prizonieri, din aproape 30 de țări, așteptau să fie repatriați. Nu aveau nici mijloace bănești, nici forța fizică pentru a străbate miile de kilometri care-i despărțeau de căminele lor.

Devenit înalt comisar al Ligii Națiunilor, Nansen începu o lungă călătorie din țară în țară, trecînd uneori frontiere pe lîngă care stăruia încă mirosul prafului de pușcă... Nici el, nici secretarul său, căpitanul norvegian Finne, nu acceptaseră să fie retribuiți. Prima sa grijă fusese să stabilească o colaborare directă și reală cu guvernele interesate în repatrierea prizonierilor. Războiul dintre Polonia lui Pilsudski și Rusia

sovietică nu se sfîrșise cînd Nansen se întîlni cu Cicerin pentru a discuta despre transportul prizonierilor. „Mulți considerau — va spune el în fața Adunării Ligii Națiunilor, la Geneva, în toamna anului 1921 — că guvernul Sovietelor nu-și va respecta angajamentele. În ceea ce mă privește, pot vorbi în cunoștință de cauză.

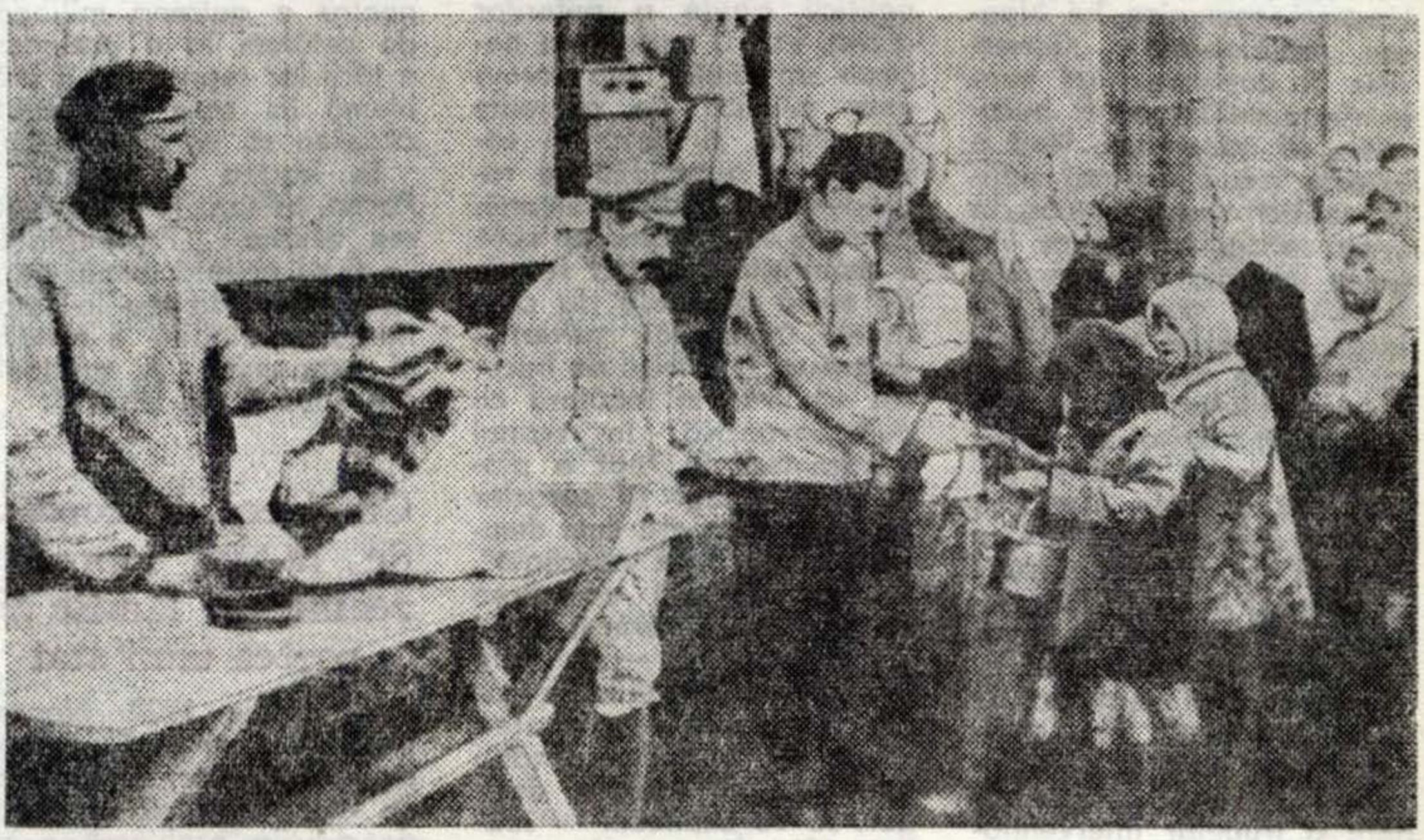

„Flota lui Nansen" a purtat aproape o jumătate de milion de prizonieri spre patriile lor, iar „comisia Nansen" a salvat multe vieți din regiunea Volgăi, sărăcită de război, intervenție și secetă

A trecut mai bine de un an de cînd lucrez în înțelegere cu guvernul Sovietelor la repatrierea prizonierilor și trebuie să spun că, în pofida numeroaselor greutăți, acest guvern s-a ținut de cuvînt în toate acordurile noastre și în toate promisiunile făcute mie personal sau organizației mele.

S-a stabilit, bunăoară, că într-o anumită perioadă, vor fi transportați în afara Rusiei 4 000 de prizonieri pe zi, și spre marea mea mirare, în ciuda greutăților, guvernul Sovietelor a făcut mai mult decît făgăduise..."

După reuniunea de la Kovno a reprezentanților germani, ruși, austrieci, polonezi s-a constituit „Ajutorul Nansen" — o organizație independentă de Liga Națiunilor. Evitînd astfel controlul diplomatic și obstacolul creat de relațiile diplomatice dintre anumite state, Nansen putea acționa în numele său. „Flota lui Nansen" pentru repatriați, alcătuită din vase de transport reamenajate, plutea între Narva și Swinemünde, pe „drumul scurt" al Balticii. Alți foști prizonieri — printre care și români transilvăneni din fosta armată habsburgică — se întorceau pe „drumul cel lung" străbătînd jumătate de glob, peste oceane, de la Vladivostok. În septembrie 1921, Nansen putea să raporteze la Geneva : 447 604 prizonieri de război din 26 de țări fuseseră repatriați. Întoarcerea lor acasă costase mai puțin de o liră sterlină pe cap de om, sumă derizorie în comparație cu cea cheltuită pentru a-i trimite să ucidă sau să fie omorîți.

Ostenit, Nansen tînjea după tihna casei sale de la Polhoegda, unde voia să pună la punct planul de călătorie în Asia centrală, ultimul său proiect de cercetare. Dar în august 1921, reprezentanții a 13 guverne și 48 de societăți naționale de Cruce Roșie, întruniți la Geneva, îl numiră în fruntea comitetului de ajutorare a regiunilor înfometate din Rusia. După șapte ani de război, intervenție și blocadă, seceta pîrjolise zonele producătoare de cereale din jurul Volgăi, din Crimeea, din Ucraina.

Înființarea unui comitet nu rezolva însă finanțarea ajutorului. Nansen a fost lăsat să se descurce singur. Hotărît să contribuie prin fapte, nu prin declarații filantropice, la salvarea înfometaților, Nansen se adresă Ligii Națiunilor pentru a cere sprijinul guvernelor, ceea ce duse la o „răsunătoare controversă". În timpul acesta, în Uniunea Sovietică se luaseră măsuri extraordinare pentru combaterea foametei — pe baza

noii politicii economice și a stimulării agriculturii —, prin înlocuirea sistemului predării obligatorii cu impozitul în natură ; iar pe plan extern se desfășurau intense eforturi pentru achiziționarea de cereale și alte alimente plătite în aur. La 2 august 1921, Lenin adresase un apel cerînd ajutor internațional pentru înfometați. Gorki lansase, de asemenea, un mesaj impresionant pentru salvarea copiilor : răspunseseră Romain Rolland, Anatole France, Albert Einstein, Bernard Shaw, Herbert Wells... Comitetul muncitoresc internațional, condus de Clara Zetkin, strîngea ajutoare din Germania, Anglia, Olanda, Franța, Belgia, Austria. În România ziarul *„Tineretul socialist"* scria la 18 septembrie 1921 : „De pe acum frații și tovarășii noștri din toate țările Europei și Americii, din Africa de Sud și din Australia au strîns milioane, zeci de milioane pentru ajutorarea populației de pe Volga... Noi, tineretul muncitoresc din România, ne însușim acest strigăt... Faceți propagandă printre tovarășii de toate vîrstele ca să dea *o zi de lucru pentru Rusia lovită de secetă"*. *„Lupta socialistă"* din Prahova anunța la 12 martie 1922 : „Sînt convocate toate comitetele organizațiilor din Ploiești pentru a se alege un comitet de strîngere a fondurilor pentru înfometații rusi".

Pentru a scoate din pasivitate Liga de la Geneva, Nansen luă cuvîntul în Adunarea din septembrie 1921 : „Mandatul pe care l-am primit și în numele căruia lucrez — spuse el — mă pune în situația să mă adresez guvernelor. Voi lupta să conving popoarele din Europa pentru a face să înceteze o îngrozitoare suferință..."

Un reportaj din ziarul britanic *„Manchester Guardian"* consemnă acest moment : „Cu toată tendința ostilă a unor delegați, doctorul Nansen a dominat adunarea ca niciodată. Era extrem de palid și părea că-și stăpînește cu greu emoția. Cînd a terminat, galeria a izbucnit în aplauze nesfîrșite".

Triumful său însă a fost doar de ordin moral, căci apelul a fost respins, iar creditul refuzat.

Ținînd seama de opinia publică și de prestigiul lui Nansen, adversarii lui evitară o ciocnire deschisă. Trimisă spre discuție Conferinței financiare de la Bruxelles — convocată la 6 octombrie 1921 —, „chestiunea ajutorului" fu împinsă pe linie moartă. Conferința de la Bruxelles condiționă ajutorul — cerînd în schimbul unui eventual credit recunoașterea datoriilor țariste.

Recurgînd la sprijinul unor organizații neguvernamentale și al unor particulari, Nansen organiză la Geneva un „Birou central de ajutorare". La Berlin își începu activitatea colaboratorul său dr. Eduard Frick. De pretutindeni soseau donații pentru „Fondul Nansen" : cincizeci de mii de franci de la un poet francez care își păstră anonimatul ; douăsprezece mii de pesos — toate economiile sale — de la un muncitor din Montevideo ; cincizeci de coroane de la un lepros. Interpelat în Camera Comunelor, premierul Lloyd George confirmă asigurările lui Nansen că ajutoarele se întrebuințau exclusiv în folosul înfometaților. Dar, așa cum scria în *„Daily Herald"* autoritățile britanice nu se hotărîseră să trimită decît zeamă de lămîie și scaune de dentist !

Principiul ajutorului umanitar, evocat în corespondența din 1919, dintre Nansen și Cicerin, și pus în practică în 1921-1922, a stat la baza acordului din 27 august 1921 cu privire la statutul Comitetului executiv al Ajutorului Internațional pentru Rusia. Așa cum prevedea acordul — semnat de Nansen și Cicerin —, „personalul d-rului Nansen se obliga să se consacre exclusiv furnizării de ajutor, abținîndu-se de la orice activitate politică sau comercială". Prin prezența lor, reprezentanții lui Nansen aveau putința să se asigure că întregul ajutor se împărtea victimelor calamităților. În timpul misiunii, o parte din personal a murit de tifos exantematic. Lucrau fără salariu, cu toții, în frunte cu șeful lor, în timp ce în diferite capitale presa de dreapta îi acuza că „s-au îmbogățit din aurul furat de prin biserici..."

La sfîrșitul anului 1921, Fridtjof Nansen primi o diplomă de onoare — semnată de președintele Congresului al IX-lea al Sovietelor, Mihail Kalinin, — cu următorul conținut : „Pentru nobilele eforturi consacrate salvării țăranilor din regiunea Volgăi, vă exprimăm cea mai adîncă recunoștință. Poporul rus va păstra în amintirea sa numele marelui savant, explorator și cetățean, care a deschis eroic drum prin gheturile veșnice ale Nordului, dar n-a putut să înfrîngă cruzimea și indiferența claselor conducătoare ale țărilor capitaliste".

În 1922, Nansen a fost distins cu premiul Nobel pentru pace, în timp ce se afla în sud-estul Europei, ca înalt comisar al Ligii Națiunilor pentru problemele refugiaților greci și armeni și pentru schimbul de populații. După încheierea războiului greco-turc, în 1922, Nansen a contribuit la alcătuirea și aplicarea unui program de ajutorare economică a populațiilor strămutate.

Fridtjof Nansen a fost primul care s-a ridicat, la Liga Națiunilor, pentru a acuza practicile agresive ale fascismului. După moartea savantului, survenită în 1930, „Oficiul Nansen pentru refugiați" s-a ocupat de valurile de victime ale nazismului...

PEARY SAU COOK?

MAI AVEM (ȘI NOI) UN RĂSPUNS

Emisiunea TV „Mai aveți o întrebare?" a ținut să ne onoreze cu o replică nimicitoare la articolul „Cine a descoperit Polul Nord?" de Călin Ionescu (nr. 3/1970), unde era înfățișată controversa dintre R. E. Peary și F. A. Cook privitoare la prioritatea descoperirii Polului Nord. Emisiunea „preciza" că: a) controversa e de mult închisă; b) F. A. Cook e un șarlatan pe care enciclopediile nici nu-l pomenesc și c) revista noastră a săvîrșit un grav păcat, ocupîndu-se de punctele a) și b). În același sens, și la fel de necruțător, ne-a scris tov. Șerban Dragomirescu, cercetător științific la Institutul de geografie.

Remarcăm în primul rînd că emisiunea amintită, destinată în principal tineretului, nu a găsit pînă acum de cuviință să răspundă nici unei întrebări legate de marile probleme ale istoriei naționale și universale tratate de revista noastră. Ea s-a oprit asupra unei teme periferice, minore, cuprinsă în numai 4 pagini din cele 3 600 publicate de **Magazin istoric**, înainte ca „Mai aveți...?" să binevoiască a se ocupa de el.

„Mai aveți...?" și tov. Ș. D. par a fi amatori de polemici ascuțite. Să le facem, așadar, pe plac, luînd pe rînd păcatele a), b) și c).

a) Să deschidem lucrarea **Die Entdeckung und Erforschung der Erde** de dr. W. Krämer (Brockhaus, Leipzig, 1961, ediția a III-a) despre care tov. Dragomirescu susține că îl ignoră pe Cook. Citim: „Controversa privitoare la cel care a ajuns primul la Polul Nord s-a desfășurat multă vreme și cu mare înverșunare între Cook și Peary, utilizîndu-se și calomniile cele mai răuvoitoare. Majoritatea cercetătorilor s-a hotărît pentru Peary, **dar nu se pot aduce dovezi definitive nici pentru unul și nici pentru altul. Exact la pol nu a ajuns probabil nici unul din ei, după cum au arătat calculele ulterioare**" (p. 154-155 — sublinierile ne aparțin, ca în toate citatele ce urmează). Într-unul din cele mai cunoscute dicționare bibliografice, editat în Anglia, **Chambers Bibliographical Dictionary** (Londra, 1946), se menționează că Robert Peary a atins „la 6 aprilie 1909 **după cît se pare** (apparently) Polul Nord".

Tov. Ș. Dragomirescu pretinde că Amundsen era partizanul lui Peary. Citim însă în lucrarea lui H. H. Wille **Lockende Pole**, publicată de cunoscuta editură științifică din Republica Democrată Germană, Urania, în 1966: „Roald Amundsen a fost omul care nu s-a îndoit niciodată de sinceritatea lui Cook, cu care călătorise, cu ani în urmă, în mările înghețate ale Polului Sud" (p. 190).

b) Este Cook ignorat de enciclopedii și dicționare, cum pretind oponenții noștri? Să vedem! **Enciclopedia Americana** (vol. V, 1965) îi consacră 65 de rînduri (față de 97 de rînduri celebrului său omonim, navigatorul James Cook). Enciclopedia scrie că lui Peary „i se atribuie actualmente descoperirea Polului Nord". În cunoscutul și foarte seriosul **Meyers Neues Lexikon** (Leipzig, 1964), **lui Peary îi sînt consacrate 9 rînduri, iar lui Cook 11.** La articolul **Peary,** citim, între altele: „Gloria de a fi ajuns cel dintîi pînă în apropierea Polului Nord **i-a fost contestată de Cook**" (vol. VI, p. 440), deci exact în spiritul articolului nostru.

Lucrarea **Les explorations au XX-è siècle** (Librairie Larousse, Paris, 1960), vorbind despre expediția **Belgicei** în Antarctica, scrie: „La bordul vasului iernaseră doi oameni ale căror nume aveau să devină ulterior **ilustre: Amundsen și dr. F. Cook**" (p. 135).

Dizionario degli esploratori e delle scoperte geografiche (Milano, 1967), de Silvio Zavatti, directorul Institutului geografic polar din Civittanova, autor a numeroase lucrări geografice și el însuși explorator al ținuturilor polare, consacră **16 rînduri lui Peary** (p. 218) și **19 lui Cook** (p. 78-79). Aflăm aci că Peary „...la 24 aprilie [1909] a atins **poate** ținta atît de rîvnită, **dar îl precedase, încă cu un an înainte, Cook".** Zavatti îi dă dreptate lui Cook: acesta „a ajuns la Pol la 21 aprilie 1908. Primit triumfal, a fost aproape imediat acuzat de fals de către Robert Edwin Peary, care afirma că el a atins primul Polul Nord. S-a dezlănțuit o violentă controversă, **care încă mai continuă,** deși, așa cum arată multe documente, s-a ajuns la concluzia că **F. Cook a ajuns efectiv la Pol** și că în spatele campaniei jurnalistice de defăimare a lui se ascundeau enorme interese financiare, care aveau totul de pierdut dintr-o victorie a lui Cook" (p. 79).

Lockende Pole intitulează un întreg capitol „Cook sau Peary?", conchizînd în mod neechivoc: „Conflictul de prioritate privind descoperirea Polului Nord a **rămas pînă astăzi nedecis".** Autorul adaugă: „Peary a fost mandatarul unei mari societăți americane, printre ai cărei protectori se număra președintele Theodore Roosevelt (p. 190).

În 1961, la New York a apărut o lucrare în favoarea lui Cook **The case for doctor Cook** („Pledoarie pentru doctorul Cook") de A. A. Freeman. Cît despre **Return from the Pole,** de F. A. Cook, aceasta a apărut după moartea autorului, căci există — nu-i așa? — și lucrări **postume.**

Publicațiile de cultură istorică se situează și ele pe poziția articolului nostru. Numai două exemple: revista lunară italiană **Storia illustrata** (iulie 1960), cu articolul „Cine a ajuns primul: Peary sau Cook?" și **Miroir de l'Histoire** (publicație din Franța, care intră în al 20-lea an de apariție), cu articolul lui Robert de la Croix „Cine a descoperit Polul Nord?" (nr. 293, noiembrie 1969).

c) Recunoaștem, cu umilința cuvenită, că **Magazin istoric** a scris numele micii așezări groenlandeze Etoh în loc de Etah și prenumele lui de Gerlache Adrian în loc de Adrien. Calificarea expediției vasului **Belgica** (1897-1899) drept un eșec se referă strict la faptul că nu a ajuns la Polul Sud; celelalte rezultate științifice obținute au fost, indiscutabil, de mare importanță.

Mărturiile prezentate mai înainte demonstrează cu prisosință că **disputa este foarte departe de a fi închisă și că savantul Cook se bucură și azi de respectul meritat.** Istoria științei ne arată că nu o dată teze consacrate oficial au trebuit să fie revizuite (vezi problema vikingilor care, zice-se, l-au precedat pe Columb întru descoperirea Americii).

La rîndul nostru, întrebăm:

1) O emisiune TV (și încă una destinată tineretului) are dreptul, de dragul etalării unei false erudiții, să nege evidența unei **polemici științifice** și să educe milioane de telespectatori în spiritul închistării în „definitiv" și „imuabil"?

2) Un cercetător științific are dreptul să citeze, în sprijinul șubredei sale teze, lucrări pe care nu le-a parcurs?

Comentînd întoarcerea lui „Apollo 13" și folosind arhiuzatul dicton „Totul e bine cînd se sfîrșește cu bine", responsabilul emisiunilor științifice TV aprecia că vorbește shakespearean. Invocîndu-l tot pe marele Will, îi propunem să nu transforme „Mai aveți...?" în „Comedia erorilor".

panoramic

Știința și arta diplomației *

În acești ultimi ani, cînd numărul studiilor privind istoria relațiilor externe ale țărilor române a sporit sensibil, devenise necesară o sinteză în care să aflăm esențialul asupra diplomației ca obiect de cercetare pentru istoric și ca profesie în sine, definită și analizată în conceptele și instituțiile ei de bază. Este tocmai ceea ce ne dă astăzi Mircea Malița, în această lucrare adresată deopotrivă diplomaților, istoricilor și multor altor cititori, care urmăresc cu legitim interes evoluția și rezultatele diplomației — știință, artă și activitate practică.

Cu începuturile în trecutul îndepărtat cînd s-au constituit și primele state, diplomația se leagă organic de starea de pace și are ca „domeniu specific servirea relațiilor de natură pașnică, în primul rînd prin rezolvarea problemelor internaționale pe calea negocierilor".

Diplomația contemporană, indiferent de regimul social-politic al statelor, este influențată de caracterul global al problemelor păcii și războiului, de necesitatea vitală de a realiza securitatea internațională, dezarmarea nucleară, dezvoltarea fiecărei țări la nivelul coordonatelor superioare ale progresului tehnico-științific, ceea ce dă noi dimensiuni și forme colaborării pe plan mondial.

In epoca noastră, epoca unui nou umanism, relațiile externe ale statelor socialiste sînt îndreptate spre promovarea păcii, destinderii și colaborării internaționale, care exclud „folosirea metodelor de forță, constrîngere, presiuni sau anexiuni".

După ce-i determină sensul și actualitatea, Mircea Malița analizează conceptul de diplomație (definițiile propuse și funcțiile de bază) și arată însușirile pe care trebuie să le cumuleze diplomații de profesie.

Urmărim, în continuare, în volum, prezentarea școlilor diplomatice europene — cu succinte caracterizări, un capitol aparte fiind rezervat celei românești. În cîteva zeci de pagini se desfășoară, pentru întîia dată în literatura noastră de specialitate, etapele esențiale ale diplomației române de-a lungul a peste 20 de secole.

O secțiune întreagă — peste 200 de pagini — este rezervată instituțiilor și metodelor, respectiv diplomației ca profesie: misiuni diplomatice și consulare, privilegii și imunități, negocierile — „unul din mijloacele consacrate de rezolvare pașnică a oricărei dispute între țări" — diplomația ad-hoc, etc.

Anexele se referă la stilul și vocabularul diplomatic uzual, la ceremonial și protocol, la textele unor convenții internaționale privind profesiunea însăși.

Prin acest volum, Mircea Malița deschide, cu recunoscută autoritate și deplină stăpînire a materiei, un nou sector de studiu în literatura românească asupra diplomației.

D. G.

* Mircea Malița, **Diplomația. Școli și instituții**, Editura didactică și pedagogică, 1970.

O monografie a unei monarhii *

Lucrarea lui Al. Gh. Savu cuprinde o perioadă deosebit de dificilă și complexă, în care evoluția fenomenelor de natură politică și economico-socială pe plan intern și internațional a afectat profund situația României, soldîndu-se, în septembrie 1940, cu instaurarea regimului dictaturii militaro-fasciste.

Dispunînd de o documentație vastă, autorul se referă, în primele șase capitole, la antecedentele și premisele dictaturii regale ca fenomen politic, precizînd condițiile interne și externe care au permis instaurarea, în februarie 1938, a acestei forme de guvernămînt. Cronologic și pe probleme, este înfățișată în continuare evoluția situației economice a țării în anii 1938-1940, situația socială, legislația adoptată sau modificată sub regimul carlist. Sînt puse în lumină caracteristicile raportului forțelor politice în România, poziția diferitelor partide politice, organizații, cercuri și grupări față de problemele principale ale politicii interne și externe a țării, evidențiindu-se totodată poziția înaintată a comuniștilor, a forțelor democratice și antifasciste de apărare a intereselor vitale ale poporului român, de salvgardare a independenței naționale.

Urmărind procesul izolării politice a României în corelație cu modificările profunde petrecute în raportul internațional de forțe, o dată cu izbucnirea celui de-al doilea război mondial, autorul desprinde, în ultima parte a lucrării sale, semnificația dictatului imperialist de la Viena din august 1940 și condițiile interne și internaționale în care dictatura personală a regelui Carol al II-lea s-a prăbușit, fiind înlocuită de dictatura militaro-fascistă a generalului Antonescu.

V. M.

* Al Gh. Savu, **Dictatura regală (1938-1940)**, Editura politică, 1970.

PEARY SAU COOK?

MAI AVEM (ȘI NOI) UN RĂSPUNS

Emisiunea TV „Mai aveți o întrebare?" a ținut să ne onoreze cu o replică nimicitoare la articolul „Cine a descoperit Polul Nord?" de Călin Ionescu (nr. 3/1970), unde era înfățișată controversa dintre R. E. Peary și F. A. Cook privitoare la prioritatea descoperirii Polului Nord. Emisiunea „preciza" că : a) controversa e de mult închisă ; b) F. A. Cook e un șarlatan pe care enciclopediile nici nu-l pomenesc și c) revista noastră a săvîrșit un grav păcat, ocupîndu-se de punctele a) și b). În același sens, și la fel de necruțător, ne-a scris tov. Șerban Dragomirescu, cercetător științific la Institutul de geografie.

Remarcăm în primul rînd că emisiunea amintită, destinată în principal tineretului, nu a găsit pînă acum de cuviință să răspundă nici unei întrebări legate de marile probleme ale istoriei naționale și universale tratate de revista noastră. Ea s-a oprit asupra unei teme periferice, minore, cuprinsă în numai 4 pagini din cele 3 600 publicate de **Magazin istoric**, înainte ca „Mai aveți...?" să binevoiască a se ocupa de el.

„Mai aveți...?" și tov. Ș. D. par a fi amatori de polemici ascuțite. Să le facem, așadar, pe plac, luînd pe rînd păcatele a), b) și c).

a) Să deschidem lucrarea **Die Entdeckung und Erforschung der Erde** de dr. W. Krämer (Brockhaus, Leipzig, 1961, ediția a III-a) despre care tov. Dragomirescu susține că îl ignoră pe Cook. Citim : „Controversa privitoare la cel care a ajuns primul la Polul Nord s-a desfășurat multă vreme și cu mare înverșunare între Cook și Peary, utilizîndu-se și calomniile cele mai răuvoitoare. Majoritatea cercetătorilor s-a hotărît pentru Peary, **dar nu se pot aduce dovezi definitive nici pentru unul și nici pentru altul. Exact la pol nu a ajuns probabil nici unul din ei, după cum au arătat calculele ulterioare**" (p. 154-155 — sublinierile ne aparțin, ca în toate citatele ce urmează). Într-unul din cele mai cunoscute dicționare bibliografice, editat în Anglia, **Chambers Bibliographical Dictionary** (Londra, 1946), se menționează că Robert Peary a atins „la 6 aprilie 1909 **după cît se pare** (apparently) Polul Nord".

Tov. Ș. Dragomirescu pretinde că Amundsen era partizanul lui Peary. Citim însă în lucrarea lui H. H. Wille **Lockende Pole**, publicată de cunoscuta editură științifică din Republica Democrată Germană, Urania, în 1966 : „Roald Amundsen a fost omul care nu s-a îndoit niciodată de sinceritatea lui Cook, cu care călătorise, cu ani în urmă, în mările înghețate ale Polului Sud" (p. 190).

b) Este Cook ignorat de enciclopedii și dicționare, cum pretind oponenții noștri ? Să vedem ! **Enciclopedia Americana** (vol. V, 1965) îi consacră 65 de rînduri (față de 97 de rînduri celebrului său omonim, navigatorul James Cook). Enciclopedia scrie că lui Peary „i se atribuie actualmente descoperirea Polului Nord". În cunoscutul și foarte seriosul **Meyers Neues Lexikon** (Leipzig, 1964), **lui Peary îi sînt consacrate 9 rînduri, iar lui Cook 11.** La articolul **Peary**, citim, între altele : „Gloria de a fi ajuns cel dintîi pînă în apropierea Polului Nord **i-a fost contestată de Cook**" (vol. VI, p. 440), deci exact în spiritul articolului nostru.

Lucrarea **Les explorations au XX-è siècle** (Librairie Larousse, Paris, 1960), vorbind despre expediția **Belgicei** în Antarctica, scrie : „La bordul vasului iernaseră doi oameni ale căror nume aveau să devină ulterior **ilustre : Amundsen și dr. F. Cook**" (p. 135).

Dizionario degli esploratori e delle scoperte geografiche (Milano, 1967), de Silvio Zavatti, directorul Institutului geografic polar din Civittanova, autor a numeroase lucrări geografice și el însuși explorator al ținuturilor polare, consacră **16 rînduri lui Peary** (p. 218) și **19 lui Cook** (p. 78-79). Aflăm aci că Peary „...la 24 aprilie [1909] a atins **poate** ținta atît de rîvnită, **dar îl precedase, încă cu un an înainte, Cook".** Zavatti îi dă dreptate lui Cook : acesta „a ajuns la Pol la 21 aprilie 1908. Primit triumfal, a fost aproape imediat acuzat de fals de către Robert Edwin Peary, care afirma că el a atins primul Polul Nord. S-a dezlănțuit o violentă controversă, **care încă mai continuă**, deși, așa cum arată multe documente, s-a ajuns la concluzia că **F. Cook a ajuns efectiv la Pol** și că în spatele campaniei jurnalistice de defăimare a lui se ascundeau enorme interese financiare, care aveau totul de pierdut dintr-o victorie a lui Cook" (p. 79).

Lockende Pole intitulează un întreg capitol „Cook sau Peary?", conchizînd în mod neechivoc : „Conflictul de prioritate privind descoperirea Polului Nord a **rămas pînă astăzi nedecis".** Autorul adaugă : „Peary a fost mandatarul unei mari societăți americane, printre ai cărei protectori se **număra** președintele Theodore Roosevelt (p. 190).

În 1961, la New York a apărut o lucrare în favoarea lui Cook **The case for doctor Cook** („Pledoarie pentru doctorul Cook") de A. A. Freeman. Cît despre **Return from the Pole**, de F. A. Cook, aceasta a apărut după moartea autorului, căci există — nu-i așa ? — și lucrări **postume.**

Publicațiile de cultură istorică se situează și ele pe poziția articolului nostru. Numai două exemple : revista lunară italiană **Storia illustrata** (iulie 1960), cu articolul „Cine a ajuns primul : Peary sau Cook ?" și **Miroir de l'Histoire** (publicație din Franța, care intră în al 20-lea an de apariție), cu articolul lui Robert de la Croix „Cine a descoperit Polul Nord ?" (nr. 293, noiembrie 1969).

c) Recunoaștem, cu umilința cuvenită, că **Magazin istoric** a scris numele micii așezări groenlandeze Etoh în loc de Etah și prenumele lui de Gerlache Adrian în loc de Adrien. Calificarea expediției vasului **Belgica** (1897-1899) drept un **eșec** se referă strict la faptul că nu a ajuns la Polul Sud ; celelalte rezultate științifice obținute au fost, indiscutabil, de mare importanță.

Mărturiile prezentate mai înainte demonstrează cu prisosință că **disputa este foarte departe de a fi închisă și că savantul Cook se bucură și azi de respectul meritat.** Istoria științei ne arată că nu o dată teze consacrate oficial au trebuit să fie revizuite (vezi problema vikingilor care, zice-se, l-au precedat pe Columb întru descoperirea Americii).

La rîndul nostru, întrebăm :

1) O emisiune TV (și încă una destinată tineretului) are dreptul, de dragul etalării unei false erudiții, să nege evidența unei **polemici științifice** și să educe milioane de telespectatori în spiritul închistării în „definitiv" și „imuabil" ?

2) Un cercetător științific are dreptul să citeze, în sprijinul șubredei sale teze, lucrări pe care nu le-a parcurs ?

Comentînd întoarcerea lui „Apollo 13" și folosind arhiuzatul dicton „Totul e bine cînd se sfîrșește cu bine", responsabilul emisiunilor științifice TV aprecia că vorbește shakespearean. Invocîndu-l tot pe marele Will, îi propunem să nu transforme „Mai aveți...?" în „Comedia erorilor".

procesul unui incendiu", publicat în nr. 1/1970 al revistei noastre.

În presă și opinia publică mondială începea să-și facă loc întrebarea : cine este acuzatul, Dimitrov sau Goering ? De aceea, la ordinul lui Goebbels (care în ședința a 34-a, din 8 noiembrie 1933, n-a scăpat nici el de întrebările demascatoare ale lui G. Dimitrov), transmisiunile directe la radio au fost suspendate și nu s-a mai permis decît tipărirea sau emiterea dărilor de seamă redactate oficial.

Dar dezbaterile procesului de la Leipzig, pe care Goebbels spera să le ascundă opiniei publice, au fost înregistrate complet pe discuri. În 1945, trupele sovietice au descoperit, o dată cu alte arhive, și arhiva sonoră a Gestapoului. Pe circa 2 000 de discuri se afla înregistrat procesul incendierii Reichstagului. După studierea lor de către organele competente sovietice, discurile au fost remise Republicii Democrate Germane.

Palatul de justiție din Leipzig, în care s-a judecat procesul, a fost transformat în muzeu.

PRESTIGIUL LUI AVRAM IANCU

ILIE DUMITRESCU, col. în rezervă din București, ne scrie în legătură cu articolul „Sîntem siliți să purtăm doliu", apărut în nr. 3/1969 al revistei noastre :

Prin anul 1850, la Berlin, a apărut o carte, intitulată „Aus Ungarn", semnată de Max Schlesinger în care autorul propunea lui Franz Iosif o listă ministerială, ca unica soluție, după părerea lui, de rezolvare a crizei în care se zbătea Imperiul habsburgic. Autorul cărții propunea monarhului să se folosească de ajutorul unor persoane dinamice și cu mare popularitate în rîndul națiunilor din imperiu, pe care să le solicite a forma un guvern. În rîndul celor propuși, și acesta-i faptul pe care voiam să-l subliniem, se afla și AVRAM IANCU.

Iată, de altfel, lista alcătuită de Schlesinger : **Externe : Lubomirsky, Teleky, Dobihof ; Interne : Pillersdorf Manin ; Război : Iellacici, Bem, Radetzky,** IANCU ; **Finanțe : Kossuth, Stifft ; Justiție : Pinkas, Smolka, Deák ; Instrucție : Palacky, Eötvös, Purgstall etc...**

Propunerea nu a fost acceptată de împărat, dar ea aduce o nouă dovadă a prestigiului de care se bucura Avram Iancu.

DA, FIULE !

ADONIS POPOV din București este un veteran al „Poștei" redacției noastre. Caustic (din fire) și istoric (din pasiune), d-sa a mai încrucișat în cîteva rînduri spada cu noi. De data aceasta ne ceartă pentru o formulare a traducerii din „Memoriile" lui Churchill (nr. 4/1969).

Tovarășul Popov este de părere că Churchill nu putea să scrie : Mijloacele... erau aproape complet epuizate... (pagina 63, col. I) **Corespondentul nostru pune la îndoială fidelitatea traducerii și ne întreabă :** cum se poate „epuiza" ceva mai mult or; mai puțin ? **Pentru găsirea răspunsului ne sfătuiește să consultăm cîteva dicționare.**

Ne-am executat. Am început prin a identifica locul cu păcatul, care este în nr. 4/1969, dar nu în pagina 63, ci 62, nu rîndurile 4—5, ci 1—5. Neștiind cum ar fi putut scrie **Churchill, ne-am resemnat să citim ceea ce** a scris și iată ce-am găsit :

În original :

The means of organising any resistance to german agression in Eastern Europe were now **ALMOST EXHAUSTED (W. Churchill : The Second World War,** Cassel, Londra, **ed. 1967, vol. I, p. 307).**

În ediția franceză :

Tous les moyens d'organiser une résistance quelconque à l'Allemagne en Europe centrale étaient maintenant **PRESQUE ÉPUISÉS" (Winston S. Churchill :** Mémoires sur la deuxième guerre mondiale, **Librairie Plon, Paris, ed. 1955, vol. I, p. 357).**

Ne-am adresat și Dicționarului limbii române moderne, **Ed. Academiei R.P.R., București, 1958, p. 278 :**

Așadar, dat fiindcă :

— almost (eng.) = presque (fr.) = aproape

— exhausted (eng.) = épuisé (fr.) = epuizat

— epuizat = terminat, sfîrșit, isprăvit, considerăm că ceva se poate epuiza total sau aproape total, **așa cum se poate sfîrși complet sau aproape complet, și concluzionăm că supărarea corespondentului nostru este lipsită de obiect.**

Tov. Adonis Popov își începe misiva astfel : „Sînt eu de vină, mamă ?...", vorba lui Coșbuc, că iarăși trebuie să vă scriu ?

Cum să încheiem, altfel, decît printr-un răspuns direct : da, fiule, tu ești de vină. Dar e o culpă care, departe de a ne deranja, ne face plăcere.

ARHEOLOGI, ÎN GARDĂ !

ION N. TUDOR din comuna Apostolache, județul Prahova, **ne scrie :**

Acum 25 de ani, pe vatra comunei Apostolache, am găsit o rîșniță mică din piatră poroasă, foarte tare, de culoare cenușie ; are forma rotundă și este foarte rezistentă. Cineva mi-a spus că ar fi din anul 3 000 î.e.n. Se află la mine în bună stare și vă trimit alăturat fotografia ei (în imagine apare și un fragment de olan din pămînt ars). Se bănuiește că pe teritoriul acestei comune a fost o vatră (așezare) geto-dacică și poate că ar merita studiată.

Noi reproducem fotografia, de rest sperăm că se vor ocupa specialiștii.

P. S. Desenele monedelor pe care le posedați nu ne sînt suficiente pentru a vă lămuri.

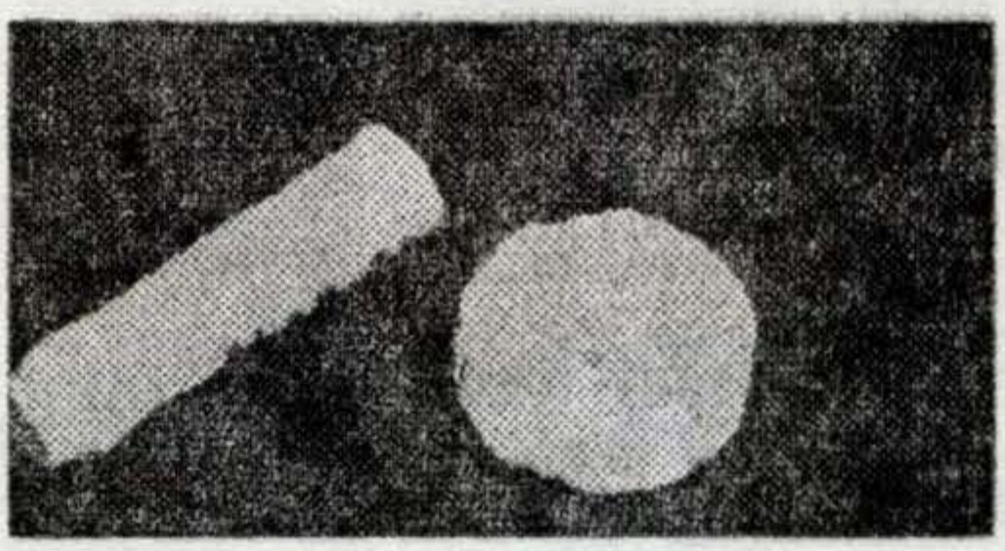

VICTOR POPESCU, colonel în rezervă, Satu-Mare.

Vă mulțumim pentru datele furnizate, la care vom face apel cînd se va pune din nou problema.

NUMERE DIN „MAGAZIN ISTORIC" Doresc :

MIHAI APAN — Aleea Sovata nr. 5, Mediaș **(nr. 1—29) ; PETRE ANDRUCHOVICI** — str. Apelor nr. 2, Siret, județul Suceava **(nr. 7—8/1968).**

Rugăm pe cei interesați să nu mai expedieze mandate poștale pe adresa redacției pentru a li se trimite numere din revistă, deoarece noi nu ne ocupăm de difuzare. Redacția nu reține banii trimiși, ci îi returnează. Reamintim că abonamentele se fac la oficiile poștale și difuzorii din întreprinderi și instituții.

CONTENTS

GHEORGHE ZAHARIA Romania on the Front of the Victory over Fascism 2
TWENTY-FIVE YEARS SINCE THE VICTORY OVER NAZI GERMANY
* **G.K. JUKOV** The Berlin Operation Begins 12
* **S.M. STEMENKO** To the Wild Beast's Lair 17
* **D.M. PROEKTOR** The Finale21
* **CORNELIUS RYAN** The Last Battle 25
* The Calendar of the Second World War 34
NICOLAE GOLDBERGER In Camps and Prisons We Studied Lenins's Teaching 45
CRISTINA LUCA BOICO One Against One Hundred. Romanians in the Fight Against the Hitlerite Invaders of France..47
FIFTY YEARS SINCE THE DEATH OF A. D. XENOPOL 52
* **PAUL GRIGORIU** Biographic Note
* **AL. ZUB** „This Man Was a Shining Light"
LUCHINO VISCONTI History, a Muse of the Muses 58
C. CĂZĂNIȘTEANU 1855, the First Association of the Workers of Wallachia 60
DUMITRU MUREȘAN The Outlaw Pintea the Brave 63
ANDREI OȚETEA Francesco Guicciardini, a Famous Name in the Italian Renaissance.....69
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU Craiova, the Town of the „Bani" through the Centuries 75
A.A. GUBER The Historians of the World at Their Thirteenth Meeting 79
* The Testament of Antim Ivireanul (1715) 81
N. MINEI Nelson's Death — a Suicide? 82
FLORIN HERA Fridtjof Nansen89

SOMMAIRE

GHEORGHE ZAHARIA La Roumanie sur le front de la victoire sur le fascisme 2
25 ANS DEPUIS LA VICTOIRE SUR L'ALLEMAGNE HITLÉRIENNE
* **G. K. JOUKOV** L'opération Berlin commence 12
* **S. M. STEMENKO** Vers le repaire de la bête fauve.....17
* **D. M. PROEKTOR** La fin 21
* **CORNELIUS RYAN** La dernière bataille 25
* Le calendrier de la seconde guerre mondiale 34
NICOLAE GOLDBERGER Dans les camps et les prisons nous étudions la doctrine de Lénine45
CRISTINA LUCA BOICO Un contre cent. Roumains dans la lutte contre les occupants hitlériens de la France 47
50 ANS DEPUIS LA MORT DE A.D. XENOPOL 52
* **PAUL GRIGORIU** Microfiche biographique
* **AL. ZUB** „Cet homme a été une lumière"
LUCHINO VISCONTI L'histoire, une muse des muses 58
C. CĂZĂNIȘTEANU 1855, la première Association des ouvriers de Valachie 60
DUMITRU MUREȘAN Le haidouk Pintea le Brave 63
ANDREI OȚETEA Francesco Guicciardini, un nom illustre dans la Renaissance italienne 69
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU Craiova, la ville des „Bani" au cours des siècles 75
A.A. GUBER Les historiens du monde à leur treizième rencontre 79
* Le testament d'Antim Ivireanul (1715) 81
N. MINEI La mort de Nelson — un suicide? 82
FLORIN HERA Fridtjof Nansen 89

СОДЕРЖАНИЕ

ГЕОРГЕ ЗАХАРИЯ Румыния на фронте победы над фашизмом 2
25-ЛЕТИЕ ПОБЕДЫ НАД ГИТЛЕРОВСКОЙ ГЕРМАНИЕЙ
* **Г. К. ЖУКОВ** Начинается операция Берлин 12
* **С. М. СТЕМЕНКО** К звериному логову 17
* **Д. М. ПРОЕКТОР** Конец 21
* **КОРНЕЛИУС РИАН** Последняя битва 25
* Календарь второй мировой войны 34
НИКОЛАЕ ГОЛДБЕРГЕР В лагерях и тюрьмах мы изучали ленинские заветы 45
КРИСТИНА ЛУКА БОЙКО Один против ста. Румыны в боях против гитлеровских оккупантов Франции 47
А. Д. КСЕНОПОЛ 50-ЛЕТИЕ СО ДНЯ СМЕРТИ 52
* **ПАУЛ ГРИГОРИУ** Биографическая микрокарточка
* **А. ЗУБ** «Этот человек был светом»
ЛУКИНО ВИСКОНТИ История — муза муз 58
К. КЭЭНИШТЯНУ 1855 — Первый Союз рабочих Румынии 60
ДУМИТРУ МУРЕШАН Гайдук Пинтя Храбрый 63
АНДРЕЙ ОЦЕТЯ Франческо Гуиччардини, выдающееся имя итальянского Возрождения ..69
ШТЕФАН ШТЕФЭНЕСКУ Крайова, город Банов, на протяжении веков 75
А. А. ГУБЕР. Историки мира на тринадцатой своей встрече..79
Завещание Антима Ивиряныла (1715) 81
Н. МИНЕЙ Смерть Нельсона — самоубийство? 82
ФЛОРИН ХЕРА Фритьоф Нансен 89

INHALT

GHEORGHE ZAHARIA Rumänien an der Front des Sieges über den Faschismus 2
25 JAHRE SEIT DEM SIEG ÜBER HITLERS DEUTSCHLAND
* **G. K. SHUKOW** Die Berliner Operation beginnt 12
* **S. M. SCHTEMENKO** Zum Shlupfwinkel der Hyäne 17
* **D. M. PROEKTOR** Das Ende21
* **CORNELIUS RYAN** Die letzte Schlacht 25
Der Kalender des 2. Weltkrieges 34
NICOLAE GOLDBERGER In den Lagern und Gefängnissen studierten wir Lenins Lehre.....45
CRISTINA LUCA BOICO Einer gegen Hundert. Rumänen, welche gegen die hitleristische Besetzung Frankreichs kämpften47
50 JAHRE SEIT DEM TODE A.D. XENOPOLS 52
* **PAUL GRIGORIU** Biographische Angaben
* **AL ZUB** „Dieser Mann war ein Licht"
LUCHINO VISCONTI Die Geschichte, eine Muse der Musen 58
C. CĂZĂNIȘTEANU 1855, der erste Arbeiterverband in der Walachei 60
DUMITRU MUREȘAN Der Haiducke Pintea der Tapfere....63
ANDREI OȚETEA Francesco Guicciardini, ein berühmter Name der Renaissance Italiens 69
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU Craiova, die Stadt der „Bani" im Laufe der Jahrhunderte.....75
A.A. GUBER Die Historiker der Welt bei ihrer 13. Zusammenkunft 79
* Das Testament von Antim Ivireanul (1715).....81
N. MINEI Nelsons Tod — ein Selbstmord? 82
FLORIN HERA Fridtjof Nansen 89

ABONNEMENTS, CARTIMEX, Calea Victoriei 126, Bucarest, Roumanie: B.P. 134—135; Telex: 226

magazin istoric

București, str. Onești nr. 5. — Sectorul 1, Oficiul poștal Nr. 1. telefon 16 68 72, 15 16 68

REDACTORI: Livia Dandara, Dana Crivăț, Nicolae Nicolaescu, Elisabeta Petreanu, Maria Anca Pîrjol, Vasile Șimandan, Marian Ștefan.
SECRETARI DE REDACȚIE: Valeriu Buduru și I. M. Ștefan.
PREZENTAREA GRAFICĂ: Radu Dobre

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — București

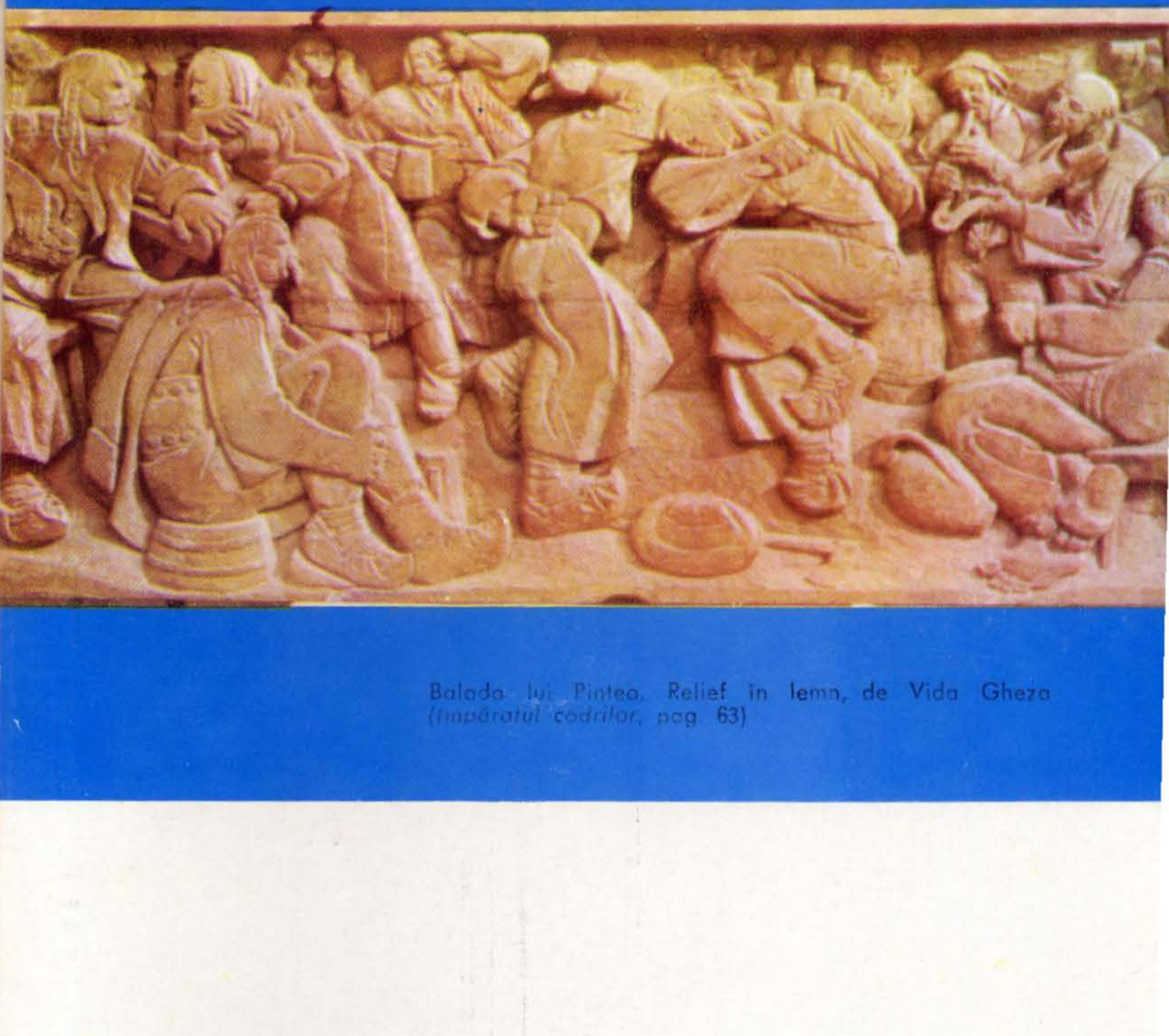

Balada lui Pintea. Relief în lemn, de Vida Gheza
(*Împăratul codrilor*, pag 63)

magazin istoric

MAGAZIN ISTORIC, revistă de cultură istorică. Apare lunar, se găsește de vînzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Luptele de la Debrețin. Tablou de Paul Atanasiu

Semnarea actului de capitulare necondiționată a Germaniei hitleriste.